МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КАМІНЕЦЬКИЙ Віталій Вікторович

УДК 351:338.48:502/504.5(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД АВАРІЇ НА ЧАЕС

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ (В.В. Камінецький)

Науковий керівник – ЛЕЛЕЧЕНКО Анжела Павлівна; кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом Національної академії державного управління при Президентові України

КИЇВ – 2021

АНОТАЦІЯ

Камінецький В. В. Механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Міжрегіональна Академія управління персоналом, Київ, 2021.

У дисертації обґрунтовано теоретичні засади і розроблено практичні рекомендації з метою вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС.

У теоретичній частині роботи визначено основні теоретичні засади дослідження державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, розкрито наукові підходи до розвитку державного регулювання курортно-рекреаційної сфери, визначено його сутність та функції, а також розглянуто курортно-рекреаційну сферу як невід'ємну складову розвитку курортно-рекреаційного комплексу (КРК).

Проведено аналіз досліджуваної теми, який дав змогу конкретизувати понятійно-термінологічний апарат дисертаційного дослідження, зокрема таких категорій, як "курортно-рекреаційна діяльність", "курортно-рекреаційний комплекс регіону", " державне регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери" та ін., що дає підстави розглядати їх з позиції взаємозв'язку, сприяє системному застосуванню, встановленню співвідношення між ними та їх уніфікації.

Показано, що курортно-рекреаційна сфера потребує суб'єкт-об'єктної взаємодії та за допомогою відповідних механізмів державного регулювання, які являють собою сукупність інструментів, форм, засобів і методів цілеспрямованого впливу держави на суб'єктів взаємовідносин у вказаній сфері (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадськість, суб'єкти господарювання, громадські об'єднання та ін.), повинна виконувати свою важливу оздоровчу, відновлювальну функцію і

одночасно бути високорентабельною, забезпечувати сертифікацію курортно-рекреаційних послуг, здійснювати державний нагляд і контроль за дотриманням їх якості, збереженням об’єктів курортно-рекреаційної інфраструктури, створювати сприятливі умови для їх використання, досягнення цілей розвитку держави та її територій.

Відповідно аргументовано, що аналіз основних понять, які утворюють дискурсивне поле курортно-рекреаційної сфери, дає підстави розкрити сутність та функції державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, а також його місце в КРК.

З’ясовано, що основним показником рівня курортно-рекреаційного розвитку регіону слід вважати ступінь відповідності функцій КРК основним соціальним потребам, насамперед задоволенню невід’ємних прав громадянина на медичне забезпечення, рекреаційні послуги та культурний відпочинок.

Обґрунтовано, що в сучасних умовах об’єктивно залишається значною, роль державного регулювання цієї сфери, воно потребує ефективної системи державного управління, яка має бути спрямована на пожвавлення господарського життя з метою забезпечення стабілізації економічного розвитку регіонів при належному використанні дієвих механізмів державного регулювання.

У практичній частині роботи проаналізовано механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, зокрема, проведено аналіз нормативно-правового забезпечення курортно-рекреаційної сфери, вивчено особливості управління та розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів України, постраждалих від аварії на ЧАЕС, а також узагальнено зарубіжний досвід розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від природних та техногенних катастроф.

У ході комплексного аналізу нормативно-правової бази установлено, що хоча нині в Україні і діє понад 1 тис. нормативно-правових актів, які стосуються різних аспектів подолання негативних наслідків катастрофи на ЧАЕС, проте в жодному з них не згадується курортно-рекреаційна сфера.

Доведено, що курортно-рекреаційна сфера в Україні не має відповідного

нормативно-правового забезпечення, центрального органу виконавчої влади із необхідними повноваженнями та обов'язками щодо реалізації державної політики в цьому напрямі, її не виділено в окремий вид життєдіяльності.

Об'єктивно назріла необхідність виділити регіональні особливості просторового розміщення курортно-рекреаційних ресурсів на території країни, а також закріпити в Конституції України право громадян на рекреацію і запровадити відповідну державну політику в цій сфері.

Визначено, що проблема рекреаційного районування є надзвичайно актуальною, потребує узагальненого методичного підходу до організації курортного господарства в контексті територіального розташування та місцевих особливостей, вироблення механізмів регулювання курортних потоків, чіткого бачення можливостей розвитку санаторно-курортної галузі в цілому, а також новітніх типів рекреаційних послуг (SPA, wellness-послуги та ін.) зокрема.

Доведено, що забезпеченню функціонування вказаних напрямів сприятиме використання новітніх механізмів стимулювання розвитку курортно-рекреаційної галузі та формування ефективного взаємозв'язку учасників цього ринку, зокрема аргументовано тезу про особливе значення запровадження механізму кластеризації та реалізації напрямів державно-приватного партнерства в досліджуваній сфері.

Наголошено на певній специфіці управління та розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів України, постраждалих від аварії на ЧАЕС, яка виражається наявністю значного курортно-рекреаційного потенціалу, зниження площі радіоактивно забруднення територій більше ніж удвічі внаслідок вжиття захисних заходів, фізичного розпаду радіонуклідів і незворотної фіксації радіоцезію ґрунтом.

Установлено, що для курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від радіації, характерні такі особливості: низькі темпи розвитку, що зумовлені кризовим станом економіки України, скорочення фінансування соціально-економічних програм розвитку, зниження платоспроможності населення, зростання цін на цей вид послуг; функціонування в умовах мінливого, нестабільного і недосконалого законодавства, що гальмує нормальний розвиток рекреаційної сфери, обмежує розширення асортименту послуг, впливає на ціноутворення; слабка конкуренція на внутрішньому

ринку, зумовлена наявністю природних рекреаційних ресурсів у розпорядженні конкретних курортно-рекреаційних закладів та їх спеціалізацією; загострення конкурентної боротьби з боку зарубіжних курортно-рекреаційних систем сусідніх країн та країн дальнього зарубіжжя.

З метою мінімізації таких негативних проявів управлінської діяльності на регіональному та локальному рівнях в Україні необхідно розширити можливості ефективного використання механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів (організаційно-правовий, фінансово-інвестиційний та інформаційно-комунікативний), які спрямовані на підтримку інституційного розвитку цієї сфери, забезпечення взаємодії та кооперації органів місцевого самоврядування з бізнесом та громадськістю, формування сприятливого фінансово-економічного середовища для всіх суб'єктів господарювання на основі місцевих ресурсів тощо.

Виділено ключові аспекти сучасного державного впливу на сферу курортно-рекреаційних послуг територій у зарубіжних країнах (США, Велика Британія, Мексика, Японія, Білорусь та ін.), які відображають об'єктивні тенденції соціального розвитку і доводять, що все частіше курортно-рекреаційна індустрія на постраждалих територіях, з одного боку, розглядається як важливий самодостатній інструмент забезпечення їх сталого розвитку, підвищення рівня життя населення та боротьби з бідністю, з другого – дає можливість моделювати різноманітні варіанти соціально-економічного зростання територій.

Установлено, що органами публічної влади в регіонах усього світу, які постраждали від наслідків природних та техногенних катастроф у процесі реалізації загальнодержавних і місцевих програм, особлива увага приділяється популяризації практики "екстремального туризму", який не тільки задовольняє інтерес геймерів і мандрівників, які тяжіють до екзотики, а й набуває ознак нового способу розуміння мінливого технократичного світу.

Визначено, що в усьому цивілізованому світі забезпечення функціонування курортно-рекреаційної сфери на регіональному рівні розглядається як суспільно значуща (загальнонаціональна) діяльність, для забезпечення якої створюються

солідарні механізми, що акумулюють усі наявні ресурси й можливості суспільства (у ринково-солідарних або в державно-солідарних формах).

У результативній частині роботи визначено шляхи удосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС (на прикладі Житомирської області), охарактеризовано загальний стан та особливості сучасного розвитку курортно-рекреаційної сфери в Житомирській області, розроблено пропозиції щодо вдосконалення управління курортно-рекреаційною сферою регіону, а також обґрунтовано пріоритетні напрями розвитку зазначеної сфери.

Аргументовано, що екологізація механізму розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирщини повинна спиратися на комплексний підхід, що базується на принципах партнерства і комбінування джерел фінансування за умови гнучкого регулювання і можливості раціонального розподілу рентної плати за використання курортно-рекреаційних ресурсів між органами публічної влади. Необхідним є подальше розширення прав місцевих органів влади і делегування їм повноважень, а також створення територіальних локальних об’єднань, які прямо або опосередковано беруть участь у курортно-рекреаційній діяльності.

З огляду на це та враховуючи узагальнений вітчизняний і зарубіжний досвід особливостей реалізації механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, запропоновано типову модель удосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС та визначено напрями їх удосконалення у найближчій та стратегічній перспективі.

Показано, що всі складові цієї моделі базуються на аналізі та характеристиці механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС, як цілісного, багатофакторного процесу, що дає змогу визначити ієрархію, характер взаємозв’язків, особливості реалізації державного регулювання цієї сфери, а також розкрити сутність самих механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС. Також у моделі визначені шляхи

вдосконалення вказаних механізмів на регіональному рівні. У роботі розкрито пріоритетні напрями та представлено Дорожню карту реалізації політики державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області як найбільш типового регіону, що постраждав від аварії на ЧАЕС.

Наголошено, що консолідація зусиль щодо розробки Дорожньої карти дасть змогу визначити стратегію, часові межі та послідовність реалізації управлінських заходів органів публічного влади різних рівнів, а також змістове наповнення кожного з етапів її реалізації, конкретних завдань та очікуваних результатів діяльності інституцій, що функціонують у курортно-рекреаційній сфері області.

Ключові слова: сталий розвиток, природно-ресурсний потенціал, курортно-рекреаційна сфера, механізми державного регулювання, техногенна катастрофа, радіаційне забруднення, зарубіжний досвід.

ANNOTATION

Kaminetskyy V.V. Mechanisms of state regulation for the development of the resort and recreation sphere of regions affected by the Chernobyl accident. - Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for the degree of candidate of sciences of public administration in the specialty 25.00.02 – mechanisms of public administration. – Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv, 2021.

There were substantiated theoretical foundations and developed practical recommendations in order to improve the mechanisms of state regulation of the development of the resort and recreation sphere of regions affected by the Chernobyl accident in the thesis.

The main theoretical foundations of the study of state regulation of the development of the resort and recreation sphere were defined, scientific approaches to the development of state regulation of the resort and recreation sphere were revealed, its essence and functions were identified, and also the resort and recreation sphere as an

integral component of the development of the resort and recreation complex (c) was considered in the theoretical part of the work.

An analysis of the studied theme was carried out, which made it possible to specify the conceptual and terminological apparatus of thesis research, in particular, such categories as "resort and recreation activity", "resort and recreation complex of the region", "subjects and objects of state regulation of the resort and recreation sphere", as well as "state regulation of the development of the resort and recreation sphere", etc., which gives reason to consider them from a position of interconnection, contributes to the systematic application, balancing them and harmonization.

It is shown that the resort and recreation sphere needs subject-object interaction and with the help of appropriate mechanisms of state regulation, which represent a set of tools, forms, measures, and methods of targeted influence of the state on subjects of relations in this sphere (state authorities, local self-government bodies, the public, enterprises, public associations, etc.), must perform its important health, rehabilitation function and at the same time be highly profitable, ensure certification of the resort and recreation services, carry out state supervision and control over their observance, preservation of resort and recreation infrastructure, create suitable conditions for their use, achievement of development goals of the state and its territories.

Accordingly, it is argued that the analysis of the main concepts that form the discursive field of the resort and recreation sphere gives grounds to disclose the essence and functions of state regulation of the development of the resort and recreation sphere, as well as its place in the RRC. It was established that the main indicator of the level of the resort and recreation development of the region should be considered the degree of compliance of the functions of the RRC with basic social needs, primarily to satisfy the inalienable rights of citizens to medical care, recreation services, and cultural recreation.

It is justified that in modern conditions, the significant role of state regulation of this sphere remains objectively, it needs an effective system of public administration, which should be aimed at reviving economic life in order to ensure the stabilization of the economic development of the regions with the proper use of effective mechanisms of state regulation.

In the practical part of the work, the mechanisms of state regulation of the

development of the resort and recreation sphere of the regions were analyzed, in particular, the analysis of the regulatory and legal support for the resort and recreation sphere was carried out, the peculiarities of the management and development of the resort and recreation sphere of the regions of Ukraine affected by the Chernobyl accident were studied, as well as the foreign experience of the development of the resort and recreation sphere of the regions affected by natural and man-made disasters.

In the course of a comprehensive analysis of the regulatory framework, it was established that although now there are more than 1 thousand regulatory legal acts in Ukraine related to various aspects of overcoming the negative consequences of the Chernobyl disaster, none of them mention the resort and recreation sphere.

It has been proved that the resort and recreation sphere in Ukraine does not have the appropriate regulatory and legal support, a central executive body with the necessary powers and duties to implement state policy in this direction, it is not allocated as a separate type of life activity.

Objectively, it is necessary to highlight regional features of the spatial location of the resort and recreation resources in the country, as well as to consolidate the right of citizens to recreation in the Constitution of Ukraine and introduce appropriate state policy in this area. It was determined that the problem of recreation zoning is extremely urgent, requires a generalized methodological approach to the organization of the resort economy in the context of territorial location and local features, the development of mechanisms for regulating resort flows, a clear vision of the possibilities for the development of the spa industry in general, as well as the latest types of recreational services (SPA, wellness services, etc.) in particular. It has been proved that the use of the latest mechanisms to stimulate the development of the resort and recreation industry and the formation of an effective relationship between participants in this market will contribute to the functioning of these areas, in particular, the thesis is argued about the special importance of introducing a clustering mechanism and implementing public-private partnerships in the area under study.

A certain specificity of the management and development of the resort and recreation sphere of the regions of Ukraine affected by the Chernobyl accident was noted, which is

expressed by the presence of a significant resort and recreation potential, a decrease in the area of radioactive contamination of territories by more than half as a result of protective measures, physical decay of radionuclides and irreversible fixation of radiocesium by soil. It was established that the following features are characteristic of the resort and recreation sphere of regions affected by radiation: low rates of development due to the crisis state of the Ukrainian economy, a reduction in the financing of socio-economic development programs, a decrease in the solvency of the population, an increase in prices for this type of services; functioning in conditions of changing, unstable and imperfect legislation, normal development of the recreation sphere, limits the expansion of the range of services, affects pricing; weak competition in the domestic market due to the availability of natural recreational resources at the disposal of the specific resort and recreational institutions and their specialization; intensification of competition by foreign resort and recreation systems of neighboring countries and far-abroad countries.

In order to minimize such negative manifestations of management activity at the regional and local levels in Ukraine, it is necessary to expand the possibilities of effective use of state regulation mechanisms for the development of the resort and recreation sphere of the regions (organizational, legal, financial, investment and information and communication), which are aimed at supporting the institutional development of this sphere, ensuring interaction and cooperation of local self-government bodies with business and the public, creating a suitable financial and economic environment for all economic entities based on local resources, etc.

Key aspects of modern state influence on the sphere of the resort and recreation services of territories in foreign countries (USA, Great Britain, Mexico, Japan, Belarus, etc.) are highlighted, which reflect objective trends in social development and prove that the resort and recreation industry in the affected territories, on the one hand, is increasingly considered as an important self-sufficient tool for ensuring their sustainable development, raising the standard of living of the population and combating poverty, and on the other hand, provides an opportunity to model various options for socio-economic growth of the territories.

It was found that public authorities in regions of the world affected by the

consequences of natural and man-made disasters in the process of implementing national and local programs pay special attention to popularizing the practice of "adventure tourism", which not only satisfies the interest of gamers and travelers who tend to exotic, but also acquires signs of a new way of understanding the changing technocratic world.

It is determined that in the entire civilized world, ensuring the functioning of the resort and recreation sphere at the regional level is considered as a socially significant (nationwide) activity, for the provision of which mechanisms are created that accumulate all available resources and opportunities of society (in market-solidarity or in state-solidarity forms).

The effective part of the work defines ways to improve the mechanisms of state regulation of the development of the resort and recreation sphere of the regions affected by the Chernobyl accident (using the example of the Zhytomyr region), describes the general state and features of the modern development of the resort and recreation sphere in the Zhytomyr region, developed proposals for improving the management of the resort and recreation sphere of the region, as well as substantiated priority directions for the development of this sphere.

It is argued that the greening of the mechanism for the development of the resort and recreation sector of the Zhytomyr region should be based on an integrated approach based on the principles of partnership and the combination of financing sources, subject to flexible regulation and the possibility of rational distribution of rent for the use of resort and recreation resources between public authorities. It is necessary to further expand the rights of local authorities and delegate powers to them, as well as the creation of territorial local associations that directly or indirectly participate in the resort and recreation activities. Given that and taking into account the generalized domestic and foreign experience of the features of the implementation of mechanisms of state regulation of the development of the resort and recreation sphere, a typical model of improving the mechanisms of state regulation of the development of the resort and recreation sphere of the regions affected by the Chernobyl accident was proposed and the directions of their improvement in the near and strategic future were determined.

It has been shown that all components of this model are based on the analysis and characterization of the mechanisms of state regulation of the development of the resort

and recreation sphere of the regions affected by the Chernobyl accident as a holistic, multifactorial process, which allows you to determine the hierarchy, nature of relationships, features of the implementation of state regulation of this sphere, as well as reveal the essence of the mechanisms of state regulation of the development of the resort and recreational sphere of the regions affected by the Chernobyl accident. Also, there were identified ways to improve these mechanisms at the regional level in the model.

The work revealed the priority areas and presented the Roadmap for the implementation of the policy of state regulation of the development of the resort and recreation sector of the Zhytomyr region as the most typical region affected by the Chernobyl accident. It was noted that the consolidation of efforts to develop the Roadmap will determine the strategy, time frame, and sequence of the implementation of management activities of public authorities at various levels, as well as the content of each of the stages of its implementation, specific tasks and expected results of institutions operating in the resort and recreation sphere of the region.

Keywords: sustainable development, natural resource potential, resort and recreation sphere, mechanisms of state regulation, man-made catastrophe, radiation pollution, foreign experience.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Kaminetsky V. V. Mechanismen zur Bildung und Umsetzung der staatlichen Entwicklungspolitik des Erholungs- und Erholungsbereichs der Regionen. *Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der Neo-Industrialisierung :* Collective Monographie. Kornieiev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. und andere. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2020. Autoren P. 463-474. (розділ у зарубіжній колективній монографії).

2. Kaminetskiy V. Regional strategy map as a development tool of resort and recreational area affected by the Chornobyl accident (on the example of Zhytomyr region).

Middle European Scientific Bulletin. June 2020. Vol. 1 (1). P. 24 – 27.

3. Камінецький В. В. Механізми управління курортно-рекреаційною сферою Житомирської області як території, постраждалої від аварії на ЧАЕС. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1643

4. Камінецький В. В. Розвиток туристичної та рекреаційної сфери територій, постраждалих від радіаційного забруднення: світовий та вітчизняний досвід. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2020. № 2 (70). С. 88 - 94.

5. Камінецький В. В. Концептуальні засади державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України. *Право та державне управління* : зб. наук. пр. / за ред. О. В. Покатаєвої. Запоріжжя : КПУ, 2020. Т. 2. № 1. С. 115 - 121.

6. Камінецький В. В. Вплив правових імперативів на розвиток курортно-рекреаційної сфери регіонів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. *Серія : Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 90 - 95.

7. Камінецький В. В. Основні детермінанти активізації державного регулювання інвестиційної діяльності в курортно-рекреаційній сфері Житомирської області. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 11. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1674

8. Камінецький В. В. Аналіз та оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1671

9. Камінецький В. В. Особливості розробки системи просування ринку курортно-рекреаційних послуг регіону. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1647

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

10. Камінецький В. В. Формування механізмів розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів України. *Державне і муніципальне управління: теорія, методологія, практика*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Запоріжжя, 6 - 7 берез. 2020 р. Запоріжжя : КПУ, 2020. С. 36 - 39.

11. Камінецький В. В. Курортно-рекреаційна сфера Житомирської області як важлива складова розвитку рекреаційного комплексу регіону. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва*: *міжгалузеві диспути* : тези доп. ІІ міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., Київ, 10 берез. 2020 р. Київ, 2020. С. 30 - 33. URL : https://openscilab.org/wpcontent/uploads/2020/03/aktualni_problemi_nauki_osviti_ta_virobnictva_mizhgaluzevi_disputi_2020_03_10_tezy.pdf

12. Камінецький В. В. Інноваційно-інвестиційна складова механізмів державного регулювання курортно-рекреаційної сфери регіонів. *Dynamics of the development of world science : The 7th International scientific and practical conference.* March 18–20, 2020. Perfect Publishing, Vancouver (Canada), 2020. С. 504 - 508.

13. Камінецький В. В. Нормативно-правовий механізм забезпечення розвитку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України. *Розвиток публічного управління в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Львів, 23 - 24 квіт. 2020 р. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 159 - 162.

14. Камінецький В. В. Промоція курортно-рекреаційного продукту Житомирської області: сучасний стан та пріоритети використання. *Сучасний менеджмент : моделі, стратегії, технології* : матеріали XXI Всеукр. щоріч. студент. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Одеса, 23 квіт. 2020 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. С. 572 - 573.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ 2
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 17
ВСТУП 18
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ 26
1.1. Теорії становлення державного регулювання курортно-рекреаційної сфери 26
1.2. Сутність та функції державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери 47
1.3. Курортно-рекреаційна сфера як важлива складова розвитку курортно-рекреаційного комплексу регіону 66
Висновки до розділу 1 77
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ 79
2.1. Аналіз нормативно-правового забезпечення розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів 79
2.2. Особливості управління та розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів України, постраждалих від аварії на ЧАЕС 95
2.3. Зарубіжний досвід розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від природних та техногенних катастроф 120
Висновки до розділу 2 142
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД АВАРІЇ НА ЧАЕС (НА ПРИКЛАДІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ) 145
3.1. Аналіз сучасного стану курортно-рекреаційної сфери в Житомирській області 145

3.2. Удосконалення управління курортно-рекреаційною сферою Житомирської області 166
3.3. Пріоритетні напрями розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області 192
Висновки до розділу 3 209
ВИСНОВКИ 213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 220
ДОДАТКИ 256

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТО	антитерористична операція
ВВП	валовий внутрішні продукт
ВРП	валовий регіональний продукт
КРК	курортно-рекреаційний комплекс
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я України
ПРП	Природно-ресурсний потенціал
РІКК "Полісся"	регіональний інноваційно-космічний кластер "Полісся"
ЧАЕС	Чорнобильська атомна електростанція
COVID-19	коронавірусна хвороба 2019 (coronavirus disease 2019)
Кі/км^2	(curie, нім. Curie-Einheit f, Curie n) – скорочено – Кі. Одиниця радіоактивності, що дорівнює радіоактивності речовини, в якій протягом 1 сек відбувається $3{,}7\times10^{10}$ радіоактивних розпадів. Одиниця визначена за розпадом 1 грама ізотопа Радію-226

ВСТУП

Актуальність теми. Невід'ємною складовою сталого розвитку будь-якої держави світу є формування й постійне вдосконалення належних умов екологічно безпечної життєдіяльності людини при одночасному гарантуванні високих стандартів рівня якості життя. Зокрема, потребує вдосконалення державне регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, яка, за висновками вітчизняних фахівців, на сьогодні як система не існує, хоча актуальність її розвитку залишається надзвичайно високою через скорочення кількості санаторно-курортних установ країни із 2720 у 2011 р. до понад 1,5 тис. одиниць на цей час, неухильне підвищення захворюваності людей, зменшення середньої тривалості життя, посилення втомлюваності людей через інтенсивність діяльності, цифровізацію й розвиток високотехнологічних виробництв, високий рівень урбанізації населення тощо.

В умовах сьогодення вітчизняна система охорони здоров'я об'єктивно потребує формування такої системи державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, яка б забезпечувала узгоджене та ефективне нормативно-правове, організаційне, фінансово-економічне й інформаційно-комунікативне підґрунтя для вдосконалення механізмів відтворення курортно-рекреаційного потенціалу регіонів країни. Це особливо стосується територій, постраждалих від аварії на Чорнобильській АЕС (ЧАЕС), шляхом відновлення навколишнього середовища до рівня потенційної допустимості, досягнення рівноважного, збалансованого соціо-еколого-економічного функціонування, раціонального використання їх курортно-рекреаційного потенціалу, модернізації та промоції курортно-рекреаційних комплексів (КРК) й сфери надаваних послуг, спрямованих на відновлення сил і відпочинку людей.

Такий підхід узгоджується із законами України у вказаній сфері, Указом Президента України "Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи", Стратегією сталого розвитку "Україна – 2020", Державною стратегією регіонального

розвитку на 2021–2027 рр., Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, якими передбачається розвиток регіонів України як однієї з найбагатших європейських країн за рівнем концентрації природно-лікувальних ресурсів та туристичної активності. Досягнення цих стратегічних орієнтирів передбачає докорінну модернізацію всієї системи охорони здоров'я України разом із курортно-рекреаційною складовою, що зумовлює необхідність якісного оновлення механізмів державного регулювання цієї сфери.

Вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних та прикладних основ вивчення проблем управління курортно-рекреаційною сферою органами публічної влади в Україні і застосування ефективного інструментарію механізмів державного регулювання розвитку сфери курортно-рекреаційних і туристичних послуг регіонів зробили: М. Білинська [19; 20], О. Беркова [15], С. Бугайцов [32], Б. Віттер [369], Ю. Гайдаєв [51], П. Гаман [53-57], В. Запорожан [86], Д. Карамишев [111-113], Б. Кінг [354], В. Князевич [116-118], О. Лебединська [139], А. Лелеченко [142], К. МакКонелі [359], Л. Мельник [159; 158], С. Нордін [360], І. Парубчак [192-191], Я. Радиш [260], І. Рожкова [268], І. Солоненко [285], С. Сьомін [304], Л. Черчик [329], О. Шаптала [335-336] та ін.

Проблеми вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку територій, постраждалих від наслідків аварії на ЧАЕС, висвітлено у працях А. Бар'яхтара [9], А. Войтенка [46, 325], В. Довженка [325], В. Комара [124], Є. Ігнатенка [94], Г. Медведєва [157], О. Чайкіна [325], В. Черватюка [327], С. Щерби [331] та інших.

Незважаючи на досить велику кількість робіт з різних аспектів життєдіяльності курортно-рекреаційної сфери в Україні і безумовну цінність наукових розвідок зазначених авторів, для науки державного управління все ще бракує комплексних досліджень сучасних механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від природних і техногенних катастроф, інноваційного розвитку на їх територіях курортно-рекреаційних комплексів (КРК). Саме це і зумовило актуальність, наукову цінність та практичну значимість дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилося в межах науково-дослідної роботи Міжрегіональної Академії управління персоналом "Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти" (ДР № 0119U100492), в якій автором проаналізовано теоретико-методологічні аспекти та визначено пріоритетні напрями формування стратегічно орієнтованої державної політики щодо розв'язання системних проблем курортно-рекреаційної сфери регіонів, зокрема тих, що постраждали від аварії на ЧАЕС.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС.

Для досягнення мети було поставлено такі *завдання*:

– проаналізувати теоретичні засади виникнення й становлення державного регулювання курортно-рекреаційної сфери, уточнити та розширити понятійно-термінологічний апарат за темою дослідження;

– розкрити сутність та функції державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, а також визначити його місце в рекреаційному комплексі;

– дослідити сучасні механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційною сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС;

– узагальнити зарубіжний досвід розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від природних і техногенних катастроф;

– здійснити аналіз сучасного стану курортно-рекреаційної сфери Житомирської області як постраждалої від аварії на ЧАЕС;

– обґрунтувати й розробити типову модель удосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС;

– визначити пріоритетні напрями та запропонувати Дорожню карту реалізації політики державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери.

Предмет дослідження – механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційного дослідження для досягнення поставленої мети став комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, методи теоретичного узагальнення, порівняння та систематизації використано для вивчення теоретичних основ дослідження, розкриття змісту ключових понять, ідентифікації сутнісних характеристик та елементного складу механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів; абстрактно-логічний та прогностичний – для обґрунтування мети, завдань, висновків дисертації та формулювання рекомендацій за темою дослідження; порівняльного аналізу та екстраполяції – з метою зіставлення зарубіжного досвіду формування механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів та можливості їх упровадження у вітчизняну державно-управлінську практику; дедукції аналізу, синтезу, графічний та моделювання – для визначення ролі й місця державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери в КРК, побудови типової моделі вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від радіаційного забруднення; аналогії та структурного аналізу – з метою визначення пріоритетних напрямів та розробки Дорожньої карти реалізації політики державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області та ін.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації розроблено наукові положення та сформульовано практичні рекомендації, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання щодо теоретичного та науково-практичного обґрунтування шляхів удосконалення механізмів державного

регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС. У результаті дослідження:

уперше:

–розроблено типову модель удосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС, у якій визначено ієрархію, характер взаємозв'язків та особливості реалізації державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, а також розкрито сутність самих механізмів та напрями їх удосконалення;

–запропоновано Дорожню карту реалізації політики державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області як найбільш типового регіону, що постраждав від аварії на ЧАЕС, сутність якої полягає у визначенні стратегії, часових меж та послідовності реалізації управлінських заходів органів публічної влади різних рівнів, а також змістового наповнення кожного з етапів її реалізації, конкретних завдань та очікуваних результатів діяльності інституцій, що функціонують у курортно-рекреаційній сфері області;

удосконалено:

–теоретичні підходи до обґрунтування сутності та функцій державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, а також його ролі та місця у формуванні КРК у контексті сталого розвитку регіону як системи суспільно-економічних відносин, урегульованих певним нормативно-правовим полем, з метою забезпечення належних умов життєдіяльності на окремій території, регіонального соціально-економічного розвитку, розвитку місцевого туризму та системи охорони здоров'я, інвестиційної привабливості регіону, природоохоронної та природовідновлювальної діяльності, а також захисту від надзвичайних ситуацій і негативних явищ природно-техногенного характеру;

– організаційно-правові, фінансово-інвестиційні та інформаційно-комунікативні засади державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів шляхом: 1) удосконалення організаційно-правового механізму забезпечення розвитку курортно-рекреаційної сфери регіону, що передбачає

прийняття рішень місцевого значення на основі комплексного аналізу соціально-економічної ситуації, проблем і потреб жителів певної території; запровадження відповідної процедури прогнозування, моніторингу та реагування на місцеві надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру; активну позицію територіальної громади та взаємодію з відповідними державними і місцевими інституціями; нормативно-правове регулювання суспільної і благодійної діяльності з урахуванням міжнародних стандартів у цій сфері; 2)°розроблення рекомендацій із упорядкування фінансово-інвестиційного механізму через пільгове кредитування курортно-рекреаційних заходів, реалізацію інвестиційних програм із розбудови курортно-рекреаційної інфраструктури, запровадження кластеризації та напрямів державно-приватного партнерства в досліджуваній сфері; 3)°внесення пропозиції з модернізації інформаційно-комунікативного механізму, який спрямований на захист регіональних курортно-рекреаційних зон і туристичних дестинацій, промоушену туристично-рекреаційного продукту регіонів, посилення синергетичної взаємодії зовнішньо- та внутрішньокомунікативних зав'язків;

– підходи до аналізу й прогнозування розвитку соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в окремому регіоні України, оцінки сукупності взаємовпливу зовнішніх і внутрішніх факторів політичного, економічного, соціального, правового, організаційно-управлінського та іншого характеру;

набули подальшого розвитку:

–понятійно-термінологічний апарат науки "Державне управління" шляхом уточнення таких понять, як "курортно-рекреаційна діяльність", "курортно-рекреаційний комплекс регіону", "державне регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери" в контексті сталого розвитку регіонів;

–обґрунтування механізмів участі органів місцевого самоврядування в процесі державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіону через їх особливе місце в системі сталого регіонального розвитку завдяки законодавчо визначеним обов'язкам, повноваженням та формам реалізації;

–узагальнення зарубіжного досвіду щодо особливостей державного

регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери з метою адаптації його кращих практик в Україні, пошуку шляхів збереження курортно-рекреаційної сфери та оздоровлення рекреаційно-орієнтованих територій у масштабі як країни, так і її окремих регіонів, спрямованих на відновлення життєвого потенціалу українців.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані теоретичні положення, висновки і практичні рекомендації адаптовані до сучасних українських реалій і цілком придатні для використання фахівцями-практиками в галузі науки "Державне управління", органами публічної влади та громадськими організаціями, усіма зацікавленими сторонами, які опікуються проблемами збереження навколишнього середовища, відновлення природних ресурсів, а також розвитку вітчизняної курортно-рекреаційної сфери.

Основні теоретичні положення, сформульовані висновки та рекомендації дисертаційного дослідження використано: Державною екологічною інспекцією України (довідка про впровадження від 25 лютого 2021 року № 1792/6.1/7-21); Департаментом агропромислового розвитку та економічної політики Житомирської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження від 25 червня 2020 року № 4261/30/2-17); Департаментом економіки та цифровізації Київської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження від 19 березня 2021 року № 229/24/01/2021); Державним закладом післядипломної освіти "Академія фінансового моніторингу" Державної служби фінансового моніторингу України (довідка про впровадження від 11 червня 2020 року № 11-43/48).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне робота є самостійним науковим дослідженням. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції належать особисто автору дисертації.

Апробація результатів дослідження. Найважливіші ідеї, висновки, рекомендації, отримані в дисертації, оприлюднені на наукових та науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних, всеукраїнських та за міжнародною участю: "Державне і муніципальне управління: теорія, методологія, практика" (Запоріжжя, 2020); "Розвиток публічного управління в Україні" (Львів,

2020); “Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути” (Київ, 2020); “The 7th International scientific and practical conference “Dynamics of the development of world science” (Ванкувер, Канада, 2020); “Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології” (Одеса, 2020).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено в 14 наукових працях, із них 7 статей опубліковано у виданнях, включених до переліку фахових у галузі науки “Державне управління”, 2 публікації – в зарубіжних наукових виданнях, 5 тез доповідей – у матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 266 сторінок, із них 219 сторінок основного тексту. Робота містить 6 рисунків, 5 таблиць та 4 додатки. Список використаних джерел налічує 371 найменування.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

1.1. Теорії становлення державного регулювання курортно-рекреаційної сфери

В останні десятиліття розвиток курортно-рекреаційної індустрії в Україні залежить від вироблення ефективної державної політики у даній сфері як одного з пріоритетних напрямів природокористування та розвитку регіонів. Відповідно при виборі таких пріоритетних напрямів в окремих регіонах перевага повинна надаватись тим із них, які забезпечують найбільш збалансований результат використання ресурсів, направлений на досягнення економічних і соціальних результатів при мінімально можливому рівні збитків, завданих природі. При цьому "найменш екологічно шкідливою, нересурсоємною галуззю" виявляється рекреаційна [143; 315].

Вивчення основних проблем рекреації, напрямів та аспектів її розвитку ґрунтується на необхідності дослідження самої дефініції "рекреація". Слід зазначити, що рекреація – це відносно новий предмет міждисциплінарних досліджень, у зв'язку з чим у сучасній науковій літературі немає єдиного підходу до визначення поняття "рекреація". Прийнято вважати, що рекреація як розширене відтворення фізичних, духовних, інтелектуальних та емоційних сил людини або діяльність, спрямована на відновлення її продуктивних сил [318, с. 119-120]. Вона характеризує специфічний вид людської діяльності (пов'язаний із відпочинком, лікуванням, підвищенням культурно-освітнього рівня на основі використання природних, економічних і культурних цінностей).

Однак існує й інша точка зору, у відповідності до якої рекреація – це не тільки відпочинок, а й активна природна захисна функція людського організму і одночасно захисна реакція соціуму, яка дозволяє зберегти генофонд людства" [51, с. 74]. Розвиваючи цю думку, окремі зарубіжні й вітчизняні науковці, з якими

погоджується і автор дослідження, виокремлюють ряд відмінностей між рекреацією та відпочинком. На їхню думку відпочинок варто розглядати як часове поняття, а рекреацію – як дію. У радянській літературі поняття рекреації і відпочинку також розрізнялися, і основна їх відмінність полягала в тому, що рекреація – це частина вільного часу, пов'язана з відновленням сил людини на спеціалізованих територіях, в основному, за межами основного місця його мешкання. Щоб відпочинок став рекреацією, потрібно покинути межі свого безпосереднього місця мешкання і переміститися в якесь спеціалізоване місце, орієнтоване саме на відновлення сил [264].

У своїх філософських розвідках Р. Бекон комплексно розглядає проблематику життя, здоров'я та довголіття людини через: переважну доступність природно-лікувальних факторів для всіх соціальних груп, верств населення, незважаючи на наявність значної диференціації життєвого рівня та різноманітних обмежень, створених суспільством [33, с. 407 - 408].

Питання організації праці і вільного часу, оптимізації його структури, співвідношення з часом, відведеним на трудову активність, знаходять відображення і в працях Т. Мора і Т. Кампанелли [169, с. 62, 164].

При цьому, у дослідженнях К. Сен-Сімона [275, с. 447] та Ш. Фур'є [351, с. 91–92] певним чином нівелюється значення рекреаційної складової в структурі вільного часу. Представники цього напряму вважають, що відпочинок можна забезпечити шляхом зміни видів трудової діяльності.

Свого часу А. Сміт визначав відпочинок як необхідну умову відновлення здатності до праці, що може проявлятися у формі загального відпочинку та у вигляді розваг. Однак питання задоволення рекреаційних потреб людини, незважаючи на їх диференціацію, не розглядається як важлива соціально-економічна проблема суспільного розвитку [282, с. 75–76].

У сучасному розумінні рекреація є надзвичайно містким, багатогранним і комплексним поняттям, яке використовується у повсякденному вжитку, а також увійшло до наукового обігу і продовжує еволюціонувати від окремих проявів до набуття організованих форм та системного характеру. Соціокультурну сутність

рекреації необхідно розглядати в певному контексті, стосовно сукупності дій, правил, норм та цінностей людини [371, с. 54].

На соціально-побутовому рівні, починаючи з XIX ст., рекреацією називали час, вільний від праці й навчання, будь-яка перерва чи канікули [269, с. 153].

Рекреацію також можна визначити як сферу соціально-економічного розвитку сучасного суспільства, форму організації відпочинку і вільного часу. У своїй праці “Introduction To Community Recreation”, присвяченій питанню розвитку рекреації для зростаючих суспільних потреб та її організації на економічних засадах, Дж. Батлер трактує рекреацію як особливу форму активності, що реалізується не з погляду досягнення визначеної мети чи певних ефектів, але для такої діяльності, яка створює людині можливості для задоволення її потреб у відновленні здатності до праці, прояву її фізичних, розумових та творчих сил [346, с. 3].

Більш узагальнюючим, на нашу думку, є визначення рекреації запропоноване М. Мироненком і І. Твердохлєбовим, які розширюють це поняття, деталізують його і визначають як сукупність явищ і відносин, що виникають у процесі використання вільного часу, для оздоровчої, пізнавальної, спортивної, культурно-освітньої діяльності людей на спеціалізованих територіях, що розташовані поза населеним пунктом – місцем їх постійного проживання [164, с. 11].

Акцентуація уваги на використанні спеціалізованих територій як необхідної умови розвитку рекреації є особливо цінним для нашого дослідження як специфічних економіко-територіальних утворень. При виборі пріоритетних напрямів природокористування в окремих регіонах перевага повинна надаватись тим із них, що забезпечують найбільш збалансований результат використання ресурсів, котрий виявляється в оптимальному балансі досягнутих економічних і соціальних результатів при мінімально можливому рівні збитків, завданих природі.

Використання спеціалізованих територій як необхідної умови розвитку рекреації тісно пов’язане із використання земель рекреаційного призначення. Про це свідчить визначення сутності рекреацій, подане в науково-практичному

коментарі Земельного кодексу України [174, с. 35-36]. Зокрема, Глава 9 Земельного кодексу України визначає поняття, склад та особливості використання земель рекреаційного призначення, що є окремою категорією земель України відповідно до ст. 19 Земельного кодексу України. Статтею 50 Земельного кодексу України надано поняття земель рекреаційного призначення та по суті визначено призначення, для якого можуть використовуватися землі рекреаційного призначення, а саме для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів.

Ст. 51 Земельного кодексу України визначає склад земель рекреаційного призначення. У ній йдеться, що до земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації [92, с. 36].

Разом з цим, П. Масляк, коментуючи подані в Земельному кодексі України, визначення, акцентує увагу на двох поняттях "туризм" і "рекреація" та дає їх загальне визначення як процес відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини та її життєвого потенціалу шляхом певних заходів на основі відповідних установ у вільний час. Але виділяє, що рекреація є більш широким і загальним поняттям, ніж туризм [154, с. 16].

Крім того, розвиток туризму, як складової рекреації своєрідного "невидимого експорту", веде, з одного боку, до створення специфічного позитивного "іміджу" регіонів України, а з другого – до посиленого припливу валютних коштів, поповнення ними державного та місцевого бюджетів.

Поняття "туризм" визначається в Законі України "Про туризм", відповідно до ст. 1 якого туризм представлений як тимчасовий виїзд особи з місця постійного

проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування [255, с. 35].

В. Герасименко трактує туризм, як одну з форм міграції населення, пов'язану з рухом, подорожжю, подоланням простору, з іншого боку туризм – це суспільно-економічне явище, що є специфічною галуззю господарської діяльності [58, с. 7].

За твердженням В. Кифяка туризм є популярною формою організації відпочину, проведення дозвілля, пізнання рідного краю, навколишнього середовища, знайомства з культурою, історією і традиціями певної країни [115, с. 14].

У ході аналізу зарубіжних публікацій, установлено, що в світі існує кілька підходів до трактування співвідношення між дефініціями "рекреація" і "туризм". Тому, підтримуючи точку зору В. Новикової та І. Смаль і сформовану у вітчизняній літературі [180, 279, 280, 281] позицію, ми погоджуємося, що рекреація включає в себе три форми проведення вільного часу, відведеного на рекреацію – туризм, курортно-профілактичне лікування та оздоровлення, і відпочинок. Даний підхід покладено в основу нашого дослідження.

Вважаємо туризм хоча і найбільшою та найвагомішою, але складовою рекреації і дуже часто такі поняття як "туризм" і "рекреація", сприймаються і подаються у літературних джерелах як синоніми. Варто зазначити, що в західному науковому світі дослідження рекреації розвивалося окремо від досліджень туризму, який розглядався як комерційний економічний феномен, що базується на приватній основі.

Таким чином, у ході дослідження знайшла підтвердження точка зору В. Новикової, що значення рекреації зростає через негативні наслідки науково-технічного прогресу, погіршення природного середовища та урбанізацію. Водночас раціонально організована рекреаційна діяльність сприяє проведенню природоохоронних заходів, покращенню медичного обслуговування, розширенню послуг харчування, торгівлі, побуту, відпочинку та розваг [180, с. 13].

У продовження думки вченої, інші дослідники – І. Смаль та В. Смаль констатують, що зі зростанням комерціалізації рекреації і розпорошенням

обов’язків у рекреаційній сфері між державними і приватними структурами, з’являється необхідність розглядати рекреаційні і туристичні ресурси у комплексі як ресурси для різних видів діяльності під час дозвілля [280], в основу цього процесу закладене етичне, естетичне і моральне підґрунтя використання вільного часу – сучасної рекреаційної діяльності.

За змістом поняття “рекреація” тотожне терміну “рекреаційна діяльність”, але рекреація – явище, а рекреаційна діяльність – процес, в якому воно реалізується. Рекреація та рекреаційна діяльність є об’єктами вивчення багатьох наук і наукових напрямів: соціології, економіки, історії, права, психології, фізіології, медицини, екології, архітектури, містобудування і звичайно державного управління.

Аналіз наукових праць за темою дослідження, засвідчує значний інтерес науковців до різноманітних аспектів висвітлення питання функціонування курортно-рекреаційної сфери.

Разом із цим, у науковому обігу міцно закріпилися такі понятійні конструкції як “рекреація” і “курорт”, синергетичне поєднання яких знайшло застосування в різноманітних сферах суспільно-економічної активності (медицина, культура, освіта, туризм), використовується на різних рівнях управління та регулювання соціокультурною діяльністю. [67, с. 19-20].

Зазначимо, що за роки радянської влади санаторно-курортна сфера становила інтегровану складову системи охорони здоров’я внаслідок організації лікувального процесу за алгоритмом “поліклініка-лікарня-санаторій”. За такої моделі організації санаторно-курортної сфери недостатня роль відводилась сервісній компоненті відпочинку, недооцінювалась роль споживача, його суверенних прав подорожувати і вибирати необхідні послуги відповідно до потреб і спроможності їх оплачувати самостійно.

Зважаючи на це, В. Гуменюк наголошує, що курортно-рекреаційна сфера перебуває в процесі становлення, тенденції її функціонування та розвитку змінюються з плином часу… Зокрема, з другої половини XX ст. розпочались процеси виробничого освоєння природно-лікувальних ресурсів, інтенсифікації

розвитку курортно-рекреаційної інфраструктури, формування багатоукладної ринкової пропозиції послуг відпочинку й оздоровлення [67, с. 19-20].

Певним доповненням до розширеного термінологічного вжитку такої категорії як рекреація є дефініція "рекреаноміка", яку запровадив у науковий обіг П. Ґудзь, та яка розкриває її сутність досить звужено: "Під рекреаномікою слід розуміти систему економічних відносин, що відображає діяльність суб'єктів рекреаційної сфери" [74, с. 5].

У [266] зазначається, що "рекреація знаходиться на стику природного середовища, економіки та соціальної сфери", при визначенні ефекту її застосування повинні враховуватися не тільки економічні, а й природоохоронні та соціальні чинники. Саме ці чинники лежать в основі курортно-рекреаційної діяльності, яка інтегрально поєднує соціальну роль та економічну вигоду, забезпечує відновлювальну та оздоровчу функцію і одночасно передбачає високорентабельність надаваних послуг.

Натомість актуалізується питання розвитку курортно-рекреаційної діяльності, яка належить до тієї сфери державного управління, від якої залежить здоров'я та відновлення життєвого потенціалу людей, що у свою чергу є вагомим індикатором якості життя в країні та ефективності системи державного управління в цілому.

Різним аспектам вирішення проблем державного управління соціально-економічними процесами приділяли увагу багато вітчизняних і зарубіжних науковців. Теоретико-методологічні засади державного управління, його механізми, застосування системного підходу в державному управлінні та вирішення ключових питань реалізації державної політики в різних сферах суспільства в умовах трансформаційних перетворень досліджували у своїх роботах українські дослідники: В. Бакуменко [7-8], В. Воротін [50], В. Гошовська [63], І. Грицяк [65], А. Дєхтяр [78], М. Корецький [126], О. Лебединська [139], В. Луговий [147], С.Майборода [150], Н. Нижник [177], О. Оболенський [182], О. Розметова [270; 271], В. Скуратівський [277], Ю. Сурмін [303], С. Сьомін [304], В.Тертичка [306], В. Трощинський [310], О. Черниш [328] та ін.

Незважаючи на значний доробок вказаних вище та інших авторів, вважаємо курортно-рекреаційну діяльність тим напрямом людської діяльності, який найбільше узгоджується із Концепцією збалансованого розвитку та відповідає означеним нею вимогам. Успішно організована курортно-рекреаційна діяльність сприяє досягненню позитивних економічних, соціальних, екологічних ефектів розвитку регіонів.

Курортно-рекреаційна діяльність, справляючи позитивний вплив на економіку регіону, полягає у тому, що: 1) ефективно працюючі рекреаційні підприємства клієнтам надають послуги, місцеве населення забезпечують робочими місцями, бізнесменів – прибутком, бюджет регіону наповнюють грошовими надходженнями за рахунок податків і зборів; 2) з'являється додатковий попит на товари і послуги місцевих промислових, сільськогосподарських і транспортних підприємств, який призводить до збільшення продажу їх продукції та відповідно зростання доходів регіону; 3) підвищується попит на сувенірну продукцію, що, крім додаткового доходу, є рекламою рекреаційних можливостей регіону.

Соціальне значення рекреаційної сфери проявляється у: 1) стимулюванні зайнятості населення не тільки в рекреаційній сфері, а і суміжних галузях економіки; 2) забезпеченні потреб населення у відпочинку, оздоровленні, що сприяє відтворенню робочої сили, зростанню продуктивності праці, підвищенню ефективності виробництва, політичній стабільності, соціальній рівновазі у суспільстві; 3) підвищенні якості життя населення, зокрема зниженні захворюваності, збільшенні працездатного віку, зростанні загальноосвітнього та культурного рівня людей, їх фізичного розвитку.

Курортно-рекреаційна діяльність позитивно впливає і на екологічну ситуацію регіону у разі впровадження раціональних принципів господарської діяльності, реалізації заходів по регулюванню процесів використання рекреаційних ресурсів: 1) збереження рекреаційних територій в їх оригінальному вигляді; 2) недопущення виснаження природних рекреаційних ресурсів, їх збереження та примноження в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь через

забезпечення рівноваги між розвитком рекреації та біологічною стійкістю навколишнього середовища; 3) не тільки охорона, але і підвищення якості навколишнього середовища через об'єднання природоохоронних заходів (створення об'єктів природно-заповідного фонду) з інформаційними кампаніями; 4) зменшення забруднень для забезпечення чистоти довкілля, що виступає головною вимогою діяльності рекреантів; 5) раціональне використання площ для створення інфраструктури.

Питання розвитку курортно-рекреаційної діяльності багато в чому залежать від цілей соціальної політики держави. Вона представлена різними типами та організаційними формами, що врівноважують та зближають особисті й суспільні інтереси, формують здоровий спосіб життя, сприяють подовженню його тривалості, зміцненню інституту родини, зниженню захворювання тощо, а від так – потребують певного регулювання з боку держави.

Курортно-рекреаційна діяльність має свою специфіку, що полягає у наступному:

1. Форми і види організації курортно-рекреаційної діяльності можуть змінюватись у процесі подальшого курортно-рекреаційного освоєння, але так, щоб максимально відповідати умовам території та давати значний соціально-економічний ефект.

2. Через необхідність переміщення людей для отримання курортно-рекреаційних послуг (і надання цих послуг) необхідне наукового обґрунтування просторового поєднання (а не тільки розміщення) курортно-рекреаційних підприємств як тих, що надають курортно-рекреаційні послуги, так і курортно-рекреаційної інфраструктури.

3. Розміщення підприємств курортно-рекреаційної сфери безпосередньо залежить від наявності відповідного ресурсно-рекреаційного потенціалу території, а курортно-рекреаційні послуги формуються під впливом потреб населення, що змінюються залежно від рівня соціально-економічного розвитку території, умов життя і діяльності людей.

У багатьох країнах світу курортно-рекреаційна діяльність має важливе

соціально-економічне значення і сприяє: збільшенню місцевих прибутків; створенню нових робочих місць; забезпеченню зростання рівня життя місцевого населення; розвитку усіх галузей, пов'язаних з виробництвом курортно-рекреаційних та туристичних послуг; розвитку соціальної та виробничої інфраструктури в центрах обслуговування; удосконаленню господарської інфраструктури через стимулювання будівництва об'єктів обслуговування; активізації діяльності центрів народних промислів та розвитку культури тощо.

Таким чином, на основі етимологічного та правового аналізу змісту категорій "рекреація" і "курорти" автором конкретизовано зміст терміна: "курортно-рекреаційна діяльність". Дефінітивно курортно-рекреаційна діяльність являє собою мультисуб'єктну багатофакторну специфічну соціально-економічну діяльність, яка здійснюється на спеціально охороняюваних природних територіях з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики, оздоровлення та відновлення нормального самопочуття, як правило здорової, але стомленої людини в спеціалізованих рекреаційних закладах (санаторіях, профілакторіях) тощо.

Тому, на нашу думку, цілком виправданим результатом курортно-рекреаційної діяльності є забезпечення потреб населення шляхом надання їм певного виду послуг. Цим самим методологічно правильним вважається підхід до трактування терміну "курортно-рекреаційна послуга" через синергетичне поєднання таких послуг як "рекреаційна послуга", "санаторно-курортна" та "туристична послуга".

Аналіз досліджень, які стосувалися рекреації (у тому числі туризму), засвідчує значний інтерес науковців до різноманітних аспектів висвітлення питання функціонування рекреаційної сфери, організації надання рекреаційних послуг. Відповідно рекреаційні послуги є послугами, що забезпечують та відновлюють здоров'я, задовольняють культурні, інтелектуальні потреби, підтримують духовний і фізичний розвиток особи, нормальну життєдіяльність споживача.

Розрізняють рекреаційні послуги за

- видами діяльності рекреантів і часовим обмеженням на їх здійснення

(туристські, екскурсійні, культурно-дозвіллєві послуги, послуги курортно-профілактичного лікування та оздоровлення),

- функціональним призначенням (курортно-лікувальні та профілактично-оздоровчі, культурно-пізнавальні та культурно-розважальні, культурно-освітні та розвиваючі, спортивно-оздоровчі, організації професійно-ділової, організації сільського (зеленого) туризму розважальні),

- фінансовими витратами споживача (платні, безкоштовні; з повною або частковою оплатою),

- залежно від задіяння у рекреаційній та інших сферах господарства (цільові, нецільові).

По наявним на ринку послугам можна відслідкувати зв'язки із інституціональним середовищем, представленим лікувально-профілактичними установами (лікарні, спеціалізовані лікарні та ін.), фінансовими організаціями (кредитні, клірингові компанії та ін.), освітніми установами, що здійснюють підготовку кадрів для санаторно-курортних та туристичних організацій, науково-дослідними інститутами, організаціями туристичної індустрії (туристичні фірми, туроператори, турагенти), громадськими вітчизняними й міжнародними організаціями, які забезпечують зростання показників ефективності ринку курортно-рекреаційного потенціалу, як нами було запропоновано у праці [109].

У якості покупців цих послуг виступають не тільки фізичні особи, зацікавлені в підтримці і поліпшенні власного здоров'я, а й такі суб'єкти як: територіальні структури Фонду соціального страхування України; відповідні структурні підрозділи органів державної влади, які в рамках регіонального програмного фінансування компенсують вартість санаторно-курортного лікування певної категорії громадян; господарюючі суб'єкти – в частині компенсації вартості витрат працівникові на курортне лікування та відпочинок.

Такий узагальнюючий підхід до розуміння рекреаційної послуги в цілому та курортно-рекреаціної зокрема, передбачає відповідне наповнення і градацію останньої на основні, допоміжні і забезпечувальні (рис. 1.1) [109].

Сьогодні підтверджується думка науковців [294], що курортно-рекреаційні

послуги займають важливе значення в контексті реалізації права для кожної людини на здоров'я, що є "станом повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки відсутністю хвороб і фізичних дефектів".

Рис. 1.1. Зміст курортно-рекреаційної послуги

Розроблено автором [109].

Курортно-рекреаційна послуга як класична послуга має специфічні ознаки [41, с. 28]:

1) невідчутність послуг. До моменту одержання послуги споживач не може побачити чи спробувати їх оцінити, це можливо зробити лише після того, як ці послуги буде надано;

2) нерозривність виробництва і споживання курортно-рекреаційних послуг. Звідси випливає ще одна їхня особливість – віддаленість місця споживання цих послуг від місця їхнього придбання. Це означає таке: для того, щоб одержати курортно-рекреаційні послуги, споживач повинен подолати деяку відстань і прибути на місце їхнього надання (санаторій, пансіонат, туристична база, готель тощо);

3) мінливість курортно-рекреаційних послуг, яка пов'язана з тим, що

неможливо досконало повторити надання конкретної послуги. Навіть один і той самий працівник курортно-рекреаційного закладу протягом дня може надавати послуги по-різному. Тому важливою є кваліфікація персоналу, який надає курортно-рекреаційні послуги;

4) нездатність курортно-рекреаційних послуг до збереження і складування, як це можна зробити з товарами.

На нашу думку, визначення курортно-рекреаційних послуг можна представити як інтегральний вид послуги, що направлена на поліпшення здоров'я населення за рахунок надання лікувально-оздоровчих, рекреаційних та туристичних (дозвіллєвих) послуг, спрямованих на оздоровлення, відновлення, реабілітацію і відпочинок людини на основі використання природних лікувальних та туристичних ресурсів.

Курортно-рекреаційні послуги мають дуалістичну економічну природу, оскільки створюються в матеріальному виробництві для наступної реалізації покупцям мінеральних лікувальних вод, ропи, грязей, продукції харчування в процесі обслуговування населення, і водночас у нематеріальному виробництві, що включає різні види медичних процедур, послуги проживання, організації дозвілля тощо [67, с. 25].

Наведені характеристики не вичерпують сутності курортно-рекреаційних послуг, але дають змогу визначити той факт, що пропозиція даного виду послуг ґрунтується на ринкових можливостях виробників, однак в практичній площині переважно не досягає рівня максимальної ефективності, 100% завантаження номерного фонду, граничного використання виробничої потужності. Ринкову пропозицію курортно-рекреаційних послуг детермінують пропускна спроможність виробників, технічні умови і технологічні особливості їх функціонування, чинники сезонності й циклічні коливання, фактори релевантного діапазону, зумовлені економічною кон'юнктурою [67, с. 133].

Очевидно, що в ситуації, яка склалася на ринку курортно-рекреаційних послуг в регіонах України необхідним є державне регулювання та запровадження єдиної системи просування послуг, орієнтованих на максимальне задоволення

потреб відпочиваючих та використання унікального курортно-рекреаційного потенціалу регіонів [109].

Проблеми державного регулювання курортно-рекреаційної сфери складають певний інтерес для науки державного управління і мають важливе практичне значення для розуміння різних аспектів курортно-рекреаційної діяльності. Цьому передує відсутність системності в управлінні й комплексності в розвитку складових згаданої сфери, а також економічних стимулів для подальшого розширення обсягів послуг, що надаються, їх видів та якості; нераціональне використання курортно-рекреаційних ресурсів; соціальна незахищеність широких верств населення при формуванні цін на курортно-рекреаційні послуги тощо.

Розкриваючи особливості здійснення державного регулювання досліджуваної сфери, були проаналізовані підходи науковців (N.H. Bordenn [344], E.J. McCarthy [358], B. Lauterborn [356]), у наукових розвідках яких наголошується на необхідності застосування методів маркетингу, а саме комплексу маркетингу (marketing mix), який дає можливість всебічно вивчити чинники, що впливають на рішення споживача про покупку, чітко провести позиціонування ринку санаторно-курортних послуг, визначити інструменти просування і їх ефективність.

Класичною системою комплексу маркетингу вважається модель “4P” E.J. McCarthy. Концепція дозволяє виробити товарну, збутову, цінову політику і політику просування. Якщо концепція “4P” включає такі елементи як товар, ціна, місце продажу, просування (product, price, place, promotion) [358, с. 42], то стосовно курортно-рекреаційних послуг слід звернутися до концепції “5P”, що враховує людський чинник “P” (people). Дуалізм застосування цієї концепції до курортно-рекреаційних послуг полягає в тому, що, по-перше, фактор персоналу займає важливе значення як в процесі надання послуг, так і під час створення якості курортного обслуговування; подруге, курортно-рекреаційні послуги мають чітко виражену реабілітаційну спрямованість, безпосередньо стосуються здоров’я людини, її здатності до праці. Концепція “6P” – процес (process) – розкриває

важливість чинника підвищення ефективності організації виробництва курортно-рекреаційних послуг та розвитку її ринкової активності.

При цьому слід чітко окреслити і значення Концепції “7Р”, яка зазнала модернізації в напрямі зближення до нематеріального виробництва і включає: товар, ціну, дистрибуцію, просування, персонал, фізичну наявність (physical evidence), матеріальні елементи оточення і цінності, які стосуються споживача послуг, а також процес (process), шо включає організацію і технологію виробництва і просування курортно-рекреаційних послуг [344, с. 40–41].

За такої моделі ринок курортно-рекреаційних послуг в рамках marketing mix перш за все повинен бути представлений центральною ланкою – споживачем (рекреантом, відпочиваючим). При цьому об’єкт дослідження, виконуючи значну соціально-економічну роль (поліпшення якості здоров’я населення), схильний до істотного впливу факторів зовнішнього середовища, які можна згрупувати наступним чином: політичний і адміністративний вплив, економічні, соціальні, технологічні фактори, культура і традиції населення.

Синтезувавши сучасні теоретико-методологічні підходи до визначення поняття “ринок курортно-рекреаційних послуг”, пропонуємо розглядати його як сукупність природних, соціально-економічних, нормативно-правових, фінансових, публічних відносин, які виникають між установами-виробниками послуг (курортно-рекреаційними організаціями і курортно-рекреаційними комплексами), що здійснюють лікувальну, оздоровчу, профілактичну, реабілітаційну і рекреаційну діяльність із використанням природних лікувальних ресурсів, включаючи суб’єкти господарювання, які формують умови для ефективної реалізації курортно-рекреаційної діяльності на певній території зі споживачами (рекреантами, відпочиваючими) курортно-рекреаційних послуг при їх купівлі-продажу з метою підвищення якості життя людини і отримання прибутку.

Реалізація запропонованої системи просування регіонального ринку курортно-рекреаційних послуг має ряд переваг. Вона, по-перше, поєднує використання передових маркетингових технологій; по-друге, адаптована під

складну структуру ринку курортно-рекреаційних послуг; по-третє, централізований підхід дозволяє забезпечити комплексний розвиток курортних територій регіону; по-четверте, заходи системи просування базуються на детальному і послідовному аналізі споживчого попиту, який враховує вплив факторів зовнішнього середовища.

У своїх роботах Н. Ведмідь зазначає, що "курортно-рекреаційну сферу слід розглядати як складову рекреації" і одночасно "як вид економічної діяльності із вагомою соціальною складовою" [39, с. 10].

Нам імпонує думка відомих українських вчених Ю. Вороненка [48-49], А. Голяченка [59] та В. Москаленка [170] про те, що для поліпшення здоров'я населення необхідно спиратися на науково обґрунтовану технологію медичної допомоги, яка містить методи обстеження, лікування та реабілітації, що включають стандарти медичної допомоги. Окрім того, необхідно оцінити потребу в її різних видах та визначити відповідні затрати. Стосовно курортно-рекреаційних послуг та пов'язаного з ними санаторно-курортного лікування, ці питання в площині науки державного управління залишаються поки-що малодослідженими.

Для позначення відмінного здоров'я, доброго самопочуття, гармонії життєвих сил людини американський вчений у галузі медицини Г. Дунн у 1959 р. започаткував розробку нової філософської концепції "wellness" (поняття означає "добре самопочуття" – походить від "fitness" та "well-being"), відповідно до якої дефініція "здоров'я" людини не обмежується задовільним станом роботи життєвих функцій організму – соціального базису системи охорони здоров'я, а відображає рівень її соціальної надбудови – благополучне, якісне, повноцінне життя, що значною мірою залежить від самої людини, її ставлення до власного здоров'я та дій, пов'язаних з його підтримкою, покращенням [350, с. 789].

У багатьох європейських країнах, зокрема Польщі, Німеччині, Австрії, Чехії, Словаччині строго визначені критерії ідентифікації курортно-рекреаційних територій, а також чітко окреслені інституційні засади функціонування курорту як місцевості зі значним рівнем концентрації природно-лікувальних ресурсів.

Причому такі об’єкти, як SPA, Wellness інтегровані в багатопрофільну поліфункціональну виробничу структуру курорту. Окремо слід зазначити, що новітня SPA- і Wellness-індустрія розвивається і в місцевості, яка не вписується в термінологічні рамки курортно-рекреаційних територій, оскільки дислокація таких об’єктів може бути найрізноманітнішою – в центральній частині чи на околиці великих міст, неподалік значних промислових об’єктів, у сільській місцевості тощо, виходячи з туристичного попиту та потреб місцевого населення у рекреації.

На відміну від послуг курортного лікування, які створювалися в державному секторі економіки, послуг охорони здоров’я, інноваційна пропозиція SPA&Wellness розвивається в приватному секторі курортно-рекреаційної сфери. Wellness став однією із найбільш ефективних форм рекреації, що забезпечує концентрацію життєвих сил людини, розширює можливості відтворення здоров’я нації, за цією концепцію функціонують Wellness-готелі та Wellness -курорти, розвивається Wellness -туризм у світі, організовуються здоровий стиль життя й економічна поведінка людини-споживача, зорієнтована на самофінансування рекреаційних потреб.

В Україні найбільш успішними в освоєнні “філософії доброго самопочуття” і перетворення її на професійну основу інноваційного підприємництва виявились оздоровниці і готельні комплекси, розміщені в курортно-рекреаційній місцевості. Виробники курортно-рекреаційних послуг, орієнтуючись на потреби споживачів, окрім проживання, харчування і організації дозвілля, розширюючи пропозицію конкурентоспроможних послуг за рахунок різноманітних Wellness-програм, зміцнюють таким чином свої позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Світові тенденції інноваційного розвитку КРК ще недостатньо закріпилися на українському ринку послуг, Wellness-індустрія розвивається не системно, має фрагментарно-точковий характер.

Таким чином, еволюція поняття “курортно-рекреаційна сфера” призвела до формування сучасного його розуміння як сукупності видів економічної діяльності, які є фундаментальною основою для розвитку внутрішнього

оздоровчого туризму, міжнародної рекреації і медичного туризму, послуг SPA і Wellness.

Курортно-рекреаційна сфера загалом представляє собою надзвичайно складну просторово-економічну систему, яка сформована з різних елементів і зв'язків між ними. У зв'язку із цим дослідження курортно-рекреаційної сфери передбачає глибокий аналіз закономірностей і особливостей її становлення та розвитку. Курортно-рекреаційну сферу необхідно розглядати як економічну цілісність, для якої характерні структурні зрушення за напрямом розширення ринкової складової, зростання значення останньої щодо розв'язання соціально-економічних проблем суспільного розвитку.

Значний науковий доробок за цим напрямом становлять наукові праці таких відомих учених, як: Р. Батлера [342], Б. Віттера [342], Н. Влащенко [45], П. Захарченка [89], Н. Ведмідь [39, 40], П. Гамана [53-57], П. Ґудзя [72], Т. Коваленко [119], Р. Кінґа і П. Уайтлоу [355], С. Мельниченка [160], О. Михайліченка [165], З. Надюка [172], С. Нордіна та Б. Свенссона [361], Т. Ткаченка [308], К. Пфорра та К. Лочера [362], О. Чайковської й Г. Костенка [326].

Процеси еволюції курортно-рекреаційної сфери привертали увагу зарубіжних та вітчизняних представників наукової спільноти, і як будь-яка економічна система, курортно-рекреаційна сфера розглядається у динамічному дискурсі наукових розробок. Сьогодні, в умовах впливу глобалізаційних процесів вагомого значення набуває розвиток курортно-рекреаційної сфери, зокрема ринок даного виду послуг, що формують жорсткі умови конкурентної боротьби. Значущість розвитку послуг курортно-рекреаційної сфери зумовлена пришвидшеним процесом старіння населення та зростанням рівня захворюваності дорослих людей, підлітків і дітей.

Адже відомо, що після доліковування у закладах санаторно-курортної сфери хворі у 3-4 раза частіше та 1,5-2 раза швидше повертаються до продуктивної праці. А результати проходження курсу санаторного лікування та оздоровлення у 3-4 раза знижують рівень працевтрат при хворобі. Курортна реабілітації є досить

ефективним засобом репродукції суспільного здоров'я, її ефективність підтверджується такими даними: 80% осіб працездатного віку після перенесених захворювань серцево-судинної системи повертаються до повноцінної праці, причому на 1-1,5 місяця раніше; у 3 раза зменшується перехід на інвалідність, показники ускладнень і смертності при цій патології знижуються у 2 раза; понад 90% хворих із травмами та захворюваннями опорно-рухового апарату повертаються до суспільно корисної праці у скорочені у 2-2,5 раза строки лікування, що, відповідно, суттєво зменшує період непрацездатності та сприяє зниженню у 2,8 раза рівня інвалідності [5, с. 126].

Узагальнюючи зміст представлених підходів, слід звернути увагу, на позицію В. Сімоненка, за твердженням якого несприятливу динаміку якісних і кількісних демографічних показників в Україні спричиняє руйнація глибинних, фундаментальних механізмів відтворення населення, при якому нормальне буття-відтворення, розвиток населення зведені до його елементарного виживання. Дослідник наголошує, що демографічна ситуація в Україні характеризується появою та посиленням дії процесів, які викликають глибоке занепокоєння не тільки лікарів, демографів та спеціалістів суміжних із демографією наук, але й фахівців у галузі державного управління [276].

Доволі ілюстративною є теза укладачів колективної монографії "Панорама охорони здоров'я населення України", які стверджують, що медико-демографічна ситуація в Україні впродовж останніх років незалежності була досить складною [190].

Необхідність соціальної переорієнтації економічної політики, визнання пріоритетності людського розвитку зумовили прийняття Україною "Національних Цілей Розвитку Тисячоліття", спрямованих на вирішення основних проблем у цій царині, притаманних нашій країні [148, с. 5]:

- депопуляції, низької тривалості життя, особливо у працездатному віці, поширення соціально обумовлених захворювань;

- недостатньої якості освіти;

- низької оплати праці;

- неефективного соціального захисту;
- надмірного майнового розшарування населення;
- низьких стандартів життя в цілому;
- гендерної нерівності;
- забруднення довкілля.

Виходячи з наявних у державі зазначених проблем, укладачі колективної монографії “Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз”, головне стратегічне завдання розвитку українського суспільства бачать в інтеграції нашої держави до загальноєвропейського простору, наближення до кращих світових стандартів якості життя, повній реалізації можливостей повноцінного розвитку, забезпеченні прав і свобод громадян України. При цьому, розвиток людського потенціалу, на їхнє переконання, має розглядатися як власне мета і критерій суспільного прогресу та економічного зростання в країні [148, с. 5-6].

Як стверджують вже цитовані вище автори, несприятливі умови довготривалої соціально-економічної кризи минулого століття стали могутнім каталізатором щодо погіршення стану здоров’я й життєздатності населення України. Перша половина 1990-х рр. ознаменувалася загостренням медико-демографічної ситуації, розширенням діапазону несприятливих процесів, їхньої територіальної локації [156, с. 54-55].

На переконання вітчизняних та зарубіжних фахівців [52], рівень здоров’я населення України сьогодні слід кваліфікувати як незадовільний, оскільки в нашій країні впродовж останніх десятиріч спостерігається зростання загальної смертності населення в межах 4%, тоді як у країнах Європи навпаки – на 4% відбулося її зниження, а середня тривалість очікуваного життя в Україні на 5-10 років менша, ніж в економічно розвинутих європейських державах. За вказаний період загальна захворюваність зросла на 10,6%, поширеність хвороб – на 38,9%, природний приріст носить від’ємний характер і коливається від – 5,8 до – 7,8 на 1000, загальна кількість населення скоротилася на 7,7% , що вірогідно загрожує національній безпеці держави. В Україні щогодини вмирає більш ніж 80 осіб, що дві години вмирає одна дитина у віці до 1 року. Натомість, щогодини

народжується лише трохи більше 50 немовлят. Наші співгромадяни живуть у середньому на 12 – 14 років менше, ніж у розвинутих європейських країнах [52].

За експертними оцінками [12; 32; 285, с. 380], основними причинами затяжної кризи у галузі охорони здоров'я України є:

- відсутність у вищого керівництва країни розуміння того ступеня загрози, що несе в собі демографічна криза;

- хронічне недофінансування галузі й украй неефективне та нераціональне використання бюджетних ресурсів, що виділяються;

- відсутність в українському суспільстві "ідеології здоров'я" і свідомого ставлення до необхідності його збереження і зміцнення; скоріше можна говорити про "інфляцію здоров'я" [12; 32; 285, с. 380].

Ґрунтуючись на викладеному, слід зробити висновок, що для України, яка сьогодні перебуває в стадії трансформації всієї системи державного управління, значно ускладняється процес реалізації змін у системі охорони здоров'я, ефективне управління якою є важливим внеском у досягнення належних стандартів якості життя населення і обороноздатності держави.

Для нашого дослідження важливою є думка Т. Грузєвої про те, що залишається актуальним неефективне використання ресурсів, спостерігається невідповідність європейським стандартам якості управління галуззю. Планування та надання медичної допомоги ґрунтується на показниках – кількості лікарняних ліжок і числа лікарів, а не на реальних потребах населення. Існує невідповідність між потребами суспільства як в медичних так і в освітніх послугах, зокрема в підготовці кваліфікованого спеціаліста в галузі управління охороною здоров'я. Сьогодні ні принципи фінансування лікувально-профілактичних закладів, ні його масштаби не відповідають сучасним потребам, тобто спостерігається невідповідність європейським стандартам якості управління галуззю [66].

О. Виноградов, аналізуючи офіційні документи Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ) [43] та виступи менеджерів вищої ланки вітчизняної медичної галуззі [97], прийшов до висновку, що за останні п'ять років поширеність захворювань зросла у більшості класів захворювань: хвороби

системи кровообігу – на 30,5%; хвороби крові, кровотворних органів та окремі порушення із залученням імунного механізму – на 26,3%; хвороби органів травлення – на 19,1%; хвороби сечостатевої системи – на 16,2%; новоутворення – на 15,7% тощо [98].

Таким чином, як показав аналіз, у розрізі досліджуваного питання опубліковано досить багато наукових праць, прийнято значну кількість нормативно-правових актів з проблем теорії і практики функціонування курортів і рекреації, у яких розкрито концептуальні детермінанти проблематики здійснення державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, що дало змогу дійти висновку про активізацію наукових досліджень курортів, рекреації та туризму як соціально-економіко-політичного феномену. Із огляду на дедалі більшу потребу в теоретичних та науково-практичних розробках, присвячених проблемі відтворення людського капіталу, закцентовано увагу на необхідності соціалізації курортно-рекреаційної сфери, забезпеченні доступності її послуг для кожного громадянина незалежно від його місця проживання, економічних можливостей, соціально-культурних чи етнічних особливостей. Крім того, процес належного відтворення людського капіталу передбачає і відповідну якість послуг – їх адекватність, безпеку, результативність, ефективність, своєчасність, здатність задовольняти очікування і потреби, а також постійне вдосконалення.

Такі обставини зумовили потребу у визначенні сутнісних характеристик та розкритті функціональної направленості державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, а також необхідність розкриття виникнення актуального наукового завдання щодо обґрунтування механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери та потенціалу регіонів України.

1.2. Сутність та функції державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери

Україна переживає надзвичайно складний етап власного державотворення.

Соціально-економічна сфера, а особливо курортно-рекреаційна галузь нашої держави характеризується наявністю достатньо великих проблем, які часто-густо трактуються деякими політичними діячами, як такі, що загрожують самому існуванню української незалежності.

Із одного боку, виявляється неспроможність ринку задовольняти запити споживачів у відновленні здоров'я через якісне надання курортно-рекреаційних послуг й оздоровлення. А з іншого – неспроможність державної влади гарантувати соціальний захист населення та всебічно сприяти людському розвитку. Будь-яка влада задля забезпечення соціально-економічного розвитку держави повинна піклуватися, насамперед, про виявлення причин які впливають на здоров'я населення, його чисельне зростання та смертність, а також його повсякденний фізіологічний стан та потреби фізичного відтворення. Роль держави в суспільних процесах пов'язана не з розширенням її масштабів, а зі зміною її ролі (змісту), яка обумовлена характером співвідношення економіки, соціальних задач і політики, а також просуванням соціальної функції в ранг цільових завдань для економіки [145].

У сучасних умовах роль державного регулювання об'єктивно залишається досить значною. Особливо актуалізуються функції державного регулювання, які є "відповідальними" за виправлення недоліків, усунення перешкод, вибір засобів змін, пошук шляхів подальшого вдосконалення та розвитку. Відповідно функції забезпечують безперервність, динамічність, циклічність даного процесу. Нам близька позиція О. Мармази стосовно того, шо регулювання – це функція управління, сутність якої полягає в коригуванні за наслідками контролю. Ця функція дозволяє підтримувати систему організації на оптимальному рівні, упорядковувати всі підсистеми, забезпечувати умови для подальшого вдосконалення, не припускати надмірного реактивного управління (за наслідками та відхиленнями). [153, с. 462, 464].

Зважаючи на те, що поняття державного регулювання в законодавстві не регламентовано, то до його визначення у вчених немає єдиного підходу. Тому різні автори підходять до формулювання цього поняття з різних позицій. Одні

вчені визначають, “державне регулювання як науку про ефективне використання різноманітних форм, методів та інструментів, що є у розпорядженні держави, задля реалізації певного розвитку суспільства”. При цьому “державне регулювання як практична діяльність – це заходи держави щодо управління розвитком відповідної галузі” [80, с. 14]. “Правове регулювання представляє діяльність держави щодо встановлення обов’язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб’єктів права” [76, с. 18]. “Практичний аспект правового регулювання – це реальне застосування норми в суспільній практиці” [77, с. 93].

Глибшому усвідомленню цих явищ і процесів сприяє позиція дослідників, відповідно до якої, головною метою державного регулювання являється забезпечення економічної і соціальної стабільності [93, с. 22]. З цього випливають конкретні завдання, без виконання яких не можна досягти головної мети. Ці конкретні цілі нерозривно пов’язані з головними елементами механізму державного регулювання суб’єктами, об’єктами, методами і засобами. Система методів державного регулювання дозволяє органам державної влади та місцевого самоврядування впливати на розвиток соціально-економічних процесів, створюючи сприятливі умови для їх розвитку задля отримання суспільно-корисних результатів.

Інші фахівці визначають державне регулювання через застосування механізмів – “складовою частиною здійснення державної політики є визначення механізму її реалізації, який включає сукупність засобів, методів і ресурсів, що забезпечують виконання запланованих заходів відповідно до поставлених завдань” [35, с. 365].

Натомість серед наукової спільноти є й ті з них, на переконання яких державне регулювання здійснюється за допомогою державних інструментів (регуляторів), що поділяються на правові, адміністративні та економічні [179, с. 36]. Так, формування і виконання бюджету є “важливим інструментом державного регулювання соціально-економічних процесів” [36 с. 77]. Вирішення задач екологічної політики можливе за допомогою адміністративного і фінансово-

економічного регулювання [137, с. 188]. Важливими державними інструментами впливу на курортно-рекреаційну та туристичну діяльність виступають ліцензування, стандартизація та сертифікація послуг сфери туризму [274, с. 20]. Натомість, державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури здійснюється шляхом виділення фінансових ресурсів на утримання бюджетних галузей (охорона здоров'я, освіта, культура, фізична культура), які сприяють реалізації конституційних гарантій громадян із свідомою обмеженістю комерційної діяльності [80, с. 174].

Зважаючи на вище викладене, пропонуємо в контексті нашого дослідження під "державним регулюванням розвитку курортно-рекреаційної сфери" розуміти інтегральне поєднання інструментів, заходів і методів цілеспрямованого впливу держави на суб'єктів взаємовідносин у курортно-рекреаційній сфері, при якому забезпечуються координація, способи організації та надання відповідних послуг, для забезпечення потреб громадян із відновлення й розвитку їх фізичних, психічних, духовних та інтелектуальних сил.

Установлено, що державне регулювання курортно-рекреаційної сфери окреслюється системою організаційних, законодавчих, фінансових, економічних, інформаційно-комунікативних норм для відповідних державних органів та громадських організацій, які в комплексі формують відповідні механізми державного регулювання. Визначаючи основні напрями вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку інфраструктури КРК, одні науковці пропонують здійснювати організаційно-технічні заходи, які б реалізовувалися в рамках програми розвитку галузей наявної інфраструктури, створювали б умови для здійснення процесів життєдіяльності конкретного регіону [167, с. 21].

Тоді як інші вчені [272; 299], розглядаючи сутність державного регулювання, звертають увагу на проблему нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. Причини такої нерівномірності в основному залежать від природно-кліматичних умов, а також такої "важливої ознаки регіонального розвитку як інвестиційний клімат регіону, який залежить від макроекономічної ситуації в країні в цілому" [273, с. 160]. Одним із пріоритетних

напрямів подолання такого становища може бути здійснення науково виваженої структурної державної регіональної політики [273, с. 6] шляхом зміцнення бази формування місцевих бюджетів, децентралізації повноважень органів влади, подальший розвиток системи місцевого самоврядування [18, с. 154].

Вивчення найсуттєвіших особливостей політики державного регулювання у країнах з високим рівнем життя дозволяє скористатись досвідом застосування механізмів державного регулювання курортно-рекреаційної сфери, які досягли позитивних зрушень, шо сприятиме розв’язанню найболючіших проблем економічного та соціального розвитку територій в Україні та які включають систему заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, здійснювані органами державної влади та суспільними організаціями з метою стабілізації і підтримки пріоритетних напрямів діяльності й створення сприятливих умов для розвитку КРК регіонів. Тобто це вплив органів влади за допомогою системи правових заходів на юридичних та фізичних осіб щодо вирішення суспільних потреб. Регулювання здійснюється під безпосереднім керівництвом держави.

Предметом державного регулювання є відносини між державними органами або посадовими особами і юридичними та фізичними особами, завдяки яким і через які формуються державно-управлінські впливи. Особливістю державного регулювання, що відрізняє його від управління, є врахування законів ринку в ході реалізації управлінських функцій. У зв’язку з тим, що поняття державного регулювання є вужчим за дефініцію державного управління, відповідно складові механізму державного регулювання мають більш деталізований, конкретний характер [21, с. 9-11].

Однак якщо у сфері державного управління потрібно керуватись переважно нормативним підходом аналізу ринкових процесів, за яким основна увага приділяється пошуку відповідей на актуальні питання, філософському переосмисленню її ролі та значення в суспільно-економічному розвитку, обґрунтуванні цілей та методів їх досягнення, визначенню завдань, напрямів та шляхів їх реалізації, розробці програм соціального забезпечення та надання

курортно-рекреаційних послуг й оздоровлення населення, то для державного регулювання курортно-рекреаційної сфери прийнятний позитивний підхід. За допомогою такого підходу досліджується об'єктивна реальність, аналізується економічна кон'юнктура, розглядається дійсний стан і тенденції ринкової взаємодії, враховуються запити економічних агентів, реалізуються відповідні заходи.

В "Енциклопедії державного управління" подано диференційовані підходи до розкриття поняття державного регулювання. Зокрема, під державним регулювання в умовах ринкової економіки розуміється вплив держави на економічну систему, спрямований на досягнення цілей її економічної політики в умовах ринкової економіки [120, с. 153].

Натомість, державне (урядове) регулювання економіки за твердженням В. Бодрова, слід розглядати як комплекс заходів, інструментів, методів і механізмів координації економічних відносин у суспільстві, суб'єктом яких є держава та її інститути з притаманними їм важелями цілеспрямованого впливу на перебіг економічних процесів [27, с. 143-144].

Н. Богомолова зазначає, що державне регулювання підприємницької діяльності у сфері послуг представляє собою процес, а до інструментів впливу, за допомогою яких він реалізується, включає закони, норми, правила, принципи, методи [26, с. 216].

Вільне підприємництво можливе лише в умовах свободи ринку, де приватна власність є обов'язковою передумовою його становлення і розвитку. Питання державного регулювання підприємницької діяльності вперше закріплено в національному правовому полі із прийняттям 07.02.1991. Закону України "Про підприємництво" № 698-XII, зокрема ст. 15 "Державне регулювання підприємництва" визначає основні форми відносин органів державного управління з підприємцями через: податкову і фінансово-кредитну політику; ціни і правила ціноутворення; ліцензування, концесії, лізинг, науково-технічні, економічні та соціальні програми [244].

Із призупиненням дії Закону України "Про підприємництво" 01.01.2004.

набрав чинність Господарський кодекс України, в якому правові засади державного регулювання економіки доопрацьовано, зокрема:

- окреслено напрями державної економічної політики: структурно-галузева, зовнішньоекономічна, інвестиційна, амортизаційна, антимонопольно-конкурентна, грошово-кредитна, валютна, цінова, бюджетна, податкова, а також інституційні перетворення;

- закріплено типологію засобів державного регулювання: державне замовлення, ліцензування, патентування, технічне регулювання, застосування нормативів та лімітів;

- регулювання цін і тарифів;

- надання інвестиційних, податкових та інших пільг;

- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій і субсидій [62].

Доволі складно провести розмежування засобів державного регулювання в курортно-рекреаційній сфері від таких суміжних у соціальному плані сфер, як охорона здоров'я і туризм. Державна політика в курортно-рекреаційній сфері нерозривно пов'язана із системою охорони здоров'я, оскільки її спрямування стосується підвищення рівня здоров'я та покращення якості життя громадян.

Фахівець із лікувальної справи З. Надюк вважає, що першочерговою функцією сучасної держави повинно стати забезпечення надійного фінансово-економічного регулювання і контролю, створення законодавчих умов, які зорієнтовані на розвиток ринкової інфраструктури і заохочення самоорганізації [172].

У контексті державного регулювання курортно-рекреаційної сфери, відповідно до Закону України "Про ліцензування видів господарської діяльності" від 02.03.2015. № 222-VIII предметним полем ліцензування є: медична практика; виробництво лікарських засобів (мінеральні лікувальні води, препарати на основі лікувальних грязей, озокериту та ін.); туроператорська діяльність, а в частині підготовки майбутніх фахівців – освітня діяльність [232].

Акредитація виробників курортно-рекреаційних послуг за медичним профілем означає офіційне визнання (підтверджується акредитаційним сертифікатом) належних умов для якісного, своєчасного, кваліфікованого

медичного обслуговування, дотримання стандартів у сфері охорони здоров'я, відповідності медичних працівників єдиним кваліфікаційним вимогам відповідно до розроблених "Критеріїв державної акредитації санаторно-курортних закладів України", затверджених наказом МОЗ України № 167 від 08.05.2002 [130].

Досить цікавим і, на нашу думку, більш узагальнюючим є трактування державного регулювання рекреаційної сфери, сформульоване А. Мерзляк і В. Яцук, яке:

По-перше, окреслюється системою законодавчих, фінансових, економічних норм для відповідних державних органів та громадських організацій.

По-друге, визначає конфігурацію цілей і простір їх реалізації в напрямі розвитку інтелектуалізованих продуктивних сил людини, показником регулювання яких є соціально-економічний ефект від збільшення вільного часу, подовження терміну життя, покращення здоров`я, підвищення творчих можливостей і соціальної віддачі людини.

Третє, детермінує розробку заходів, спрямованих на активізацію підприємницької діяльності, зростання доходів, нарощування прибутковості [161, с. 47].

Як нами зазначено у публікації [354], вплив держави на розвиток курортно-рекреаційної сфери пов'язаний перш за все із реалізацією нею соціально-економічної політики через механізми державного регулювання.

Відтак, стратегічно орієнтована державна політика щодо розв'язання системних проблем курортно-рекреаційної сфери регіонів передбачає реалізацію основних завдань пов'язаних із впровадженням організаційно-правового, фінансово-економічного, інформаційно-комунікативного механізмів і маркетингових та інвестиційних інструментів розвитку курортно-рекреаційного та туристичного простору регіонів. Виходячи із цього, структурно-логічна схема механізмів та інструментів формування і реалізації державної політики розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів (рис. 1.2.), передбачає створення комфортних зон розвитку даної сфери і потребує раціонального використання курортно-рекреаційних та туристичних ресурсів, забезпечення належного рівня

міжгалузевої координації та міжрегіональної кооперації, надання споживачеві конкурентоспроможних рекреаційних послуг.

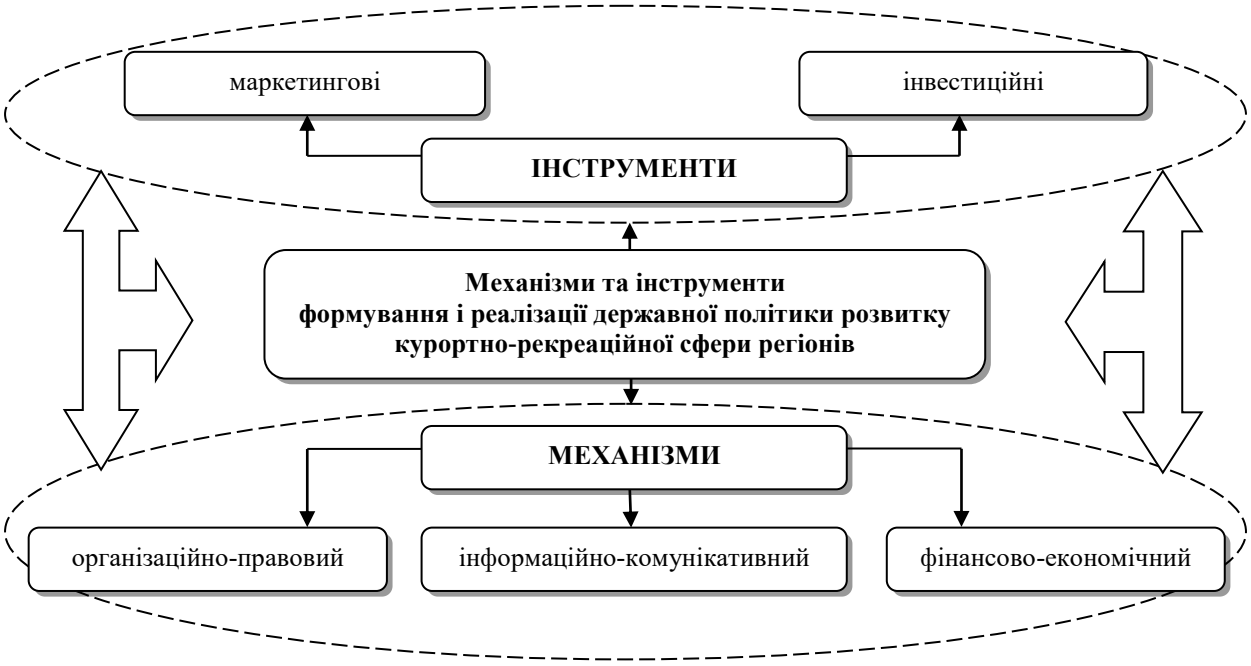

Рис. 1.2. Структурно-логічна схема механізмів та інструментів формування і реалізації державної політики розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів

Джерело: побудовано автором.

Зазначимо, що інструменти державного регулювання включають стратегічні цілі розвитку; цільові комплексні програми; державний та місцевий бюджети; нормативно-правові акти до якості та сертифікації надаваних послуг тощо.

Екстраполюючи науковий підхід П. Гамана, крізь призму нашого дослідження, варто зазначити, що механізм фінансово-економічного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери здійснюється через: платежі за використання природно-рекреаційних ресурсів; ефективну податкову політику; систему місцевих зборів (курортний, рекреаційний збір, податок на приватний житловий фонд, який використовується в рекреаційних цілях; ціноутворення на рекреаційні послуги; інвестиційну політику і кредитування [56, с. 37].

Свого часу, Дж. Гелбрейт стверджував, що державна власність є одним із найбільш важливих інструментів регулювання суспільно-економічного розвитку,

який потрібно активно застосовувати в макроекономічній політиці, оскільки за ним закріплена роль стабілізації економічної системи держави [72, с. 279].

Разом із цим, фінансово-економічний механізм підсилюють і заходи пов'язані із приватизацію санаторно-курортних підприємств. Зазначимо, що тривала заборона приватизації останніх, унеможливлення їх перепрофілювання відповідно до соціально-економічних потреб споживачів, обмеження доступу до фінансових ресурсів та інвестицій, встановлення загороди для іноземного капіталу, незалежно від його походження, не можуть розглядатися як заходи державного регулювання, спрямовані на захист курортно-рекреаційної сфери, оскільки їх дія є руйнівною.

Довгий період часу можливість інтеграції українських курортів до європейського економічного простору через ефективну приватизацію, залучення іноземного капіталу й глибокі перетворення в напрямі розвитку рекреації так і не була реалізована в системі геопросторових пріоритетів трансформації національної економіки.

Рецепт реформ, запропонованих Л. Бальцеровичем для України, ґрунтується на позитивному досвіді Республіки Польща і охоплює низку заходів державного регулювання економіки, зокрема:

- більше фахової приватизації, менше державного сектору економіки;
- менше приписів і адміністративних дій, які гальмують легальне підприємництво і сприяють корупції;
- більше інвестицій, яким потрібен добрий інвестиційний клімат;
- інвестор має знати, що власності його не позбавлять [342, с. 164].

Безперечно, приватизація не є панацеєю. Усіх проблем розвитку курортно-рекреаційної сфери за допомогою саме цього інструменту державного регулювання економіки вирішити не вдасться. Однак вважаємо, що кращої альтернативи за формування реального приватного власника виробництва курортно-рекреаційних послуг на сьогодні немає. Важливою функцією державного регулювання курортно-рекреаційної сфери є недопущення фіктивної, тіньової приватизації та пов'язаних із ними корупційних схем, маніпуляцій з

державним чи комунальним майном. Приватизація повинна гарантувати права приватної власності інвесторів, однак і зобов'язувати дотримуватися принципів законності, встановлених правил і умов функціонування об'єктів курортно-рекреаційної сфери.

Націоналізація також не визначає вічні непорушні права державної власності на санаторно-курортні заклади, курортно-рекреаційні території й курортно-рекреаційну інфраструктуру. Одержавлення курортно-рекреаційних об'єктів в умовах ринку розглядається як надзвичайно рідкісне явище, що застосовується в крайньому випадку, зокрема, для виправлення помилок приватизаційних процесів чи як можливий інструмент впливу на неефективне функціонування санаторно-курортного закладу.

Разом із цим, використання фінансового механізму акціонування дозволяє встановити контроль над підприємством у формі викупу контрольного пакета акцій без створення економічної та соціальної напруги й суспільних проблем, пов'язаних зі зміною форми власності.

Позитивним моментом, як зазначають польські науковці, є тенденція розвитку курортно-рекреаційної та лікувально-оздоровчої бази за рахунок створення нових підприємств приватними власниками. Тому, незважаючи на значні обсяги фінансового забезпечення курортно-рекреаційних закладів із державної скарбниці, єдиним порятунком під натиском економічних проблем в умовах формування сучасного конкурентного ринку залишається системна їх приватизація [356, с. 152-153].

Відомі курортно-рекреаційні заклади, які з'явились на засадах саме приватної власності у першій половині XIX ст. на курортах Прикарпаття (Трускавець, Моршин, Любінь Великий), Закарпаття (Поляна, Синяк), в Криму (Євпаторія, Саки) та інших курортних територіях, діяли саме на комерційних засадах та благодійних ініціативах [87, с. 10].

Процеси зародження курортно-рекреаційної сфери в Україні проходили перманентно на засадах приватної ініціативи. Традиційно, українські оздоровниці та землі, на яких вони знаходились, перебували у приватній власності. Курортно-

рекреаційна діяльність не лише доповнювала тогочасну медичну практику, а й часто використовувалось як самостійний, альтернативний спосіб лікування [287, с. 103].

Ідеологія функціонування курортів на антиринкових засадах активно впроваджувалася та підтримувалася радянською владою. Становлення командно-адміністративної системи супроводжувалось процесами націоналізації оздоровниць, рекреаційної інфраструктури й призводило до знищення саморегулятивного потенціалу економіки курортно-рекреаційних послуг, замінивши його на механізм централізованого директивного управління [136, с. 10].

Надзвичайні труднощі в процесі прийняття рішень із регулювання курортно-рекреаційної діяльності і здійснення заходів з їх підтримки в регіонах України, обумовлені не тільки дефіцитом узагальненої інформації про всі санаторно-курортні організації та їх стан, а й відсутністю єдиного реєстру КРК країни та надаваних ними послуг.

Відповідно постає питання про вплив органів публічної влади різних рівнів на становлення організаційно-правового та фінансово-економічного механізмів управління вітчизняною курортно-рекреаційною та туристичною сферою.

Організаційно-правове забезпечення досліджуваної сфери у ХХ ст., вказує на централізоване управління відповідною сферою, що знаходилось у компетенції спеціального органу виконавчої влади: Народного комісаріату охорони здоров'я. Питання розподілу санаторно-курортних послуг знаходило розв'язання у загальному плані лікувально-профілактичних заходів тогочасної системи державної медицини, а питання капітального розвитку санаторно-курортних закладів втілювалось через систему промислово-фінансових планів, узгоджених із політикою правлячої партії [47, с. 7].

Відповідно до ухвали Політбюро ЦК ВКП(б) "Про націоналізацію промислових підприємств і установ на території Західної України" від 03.12.1939, свого часу проведено цілковите одержавлення оздоровниць, що були у приватній власності [10, с. 123].

Тривалий період часу в джерелах фінансового забезпечення оздоровлення українського населення домінували кошти державного фонду соціального

страхування та кошти профспілкових організацій. Працюючі громадяни внесків до фонду соціального страхування не здійснювали [70, с. 116].

Питання оздоровлення громадян знаходились під егідою профспілкових організацій, які розпоряджались курортно-рекреаційними послугами, брали участь у розподілі фінансових ресурсів на капітальне будівництво санаторно-курортних закладів. Бюджет державного соціального страхування утворювався із відрахувань від прибутку підприємств і дотацій державного бюджету. Соціальна допомога населенню мала прояв не тільки в умовно-безкоштовному санаторно-курортному лікуванні й оздоровленні, а також у формі компенсаційних виплат на проїзд [322, с. 135].

Варто зазначити, що курортно-рекреаційні послуги та санаторно-курортне лікування в умовах командно-адміністративної економіки надавалось переважно ветеранам війни та членам їх сімей, учасникам бойових дій в Афганістані, ветеранам праці, особам із інвалідністю, учасникам ліквідації аварії на ЧАЕС. Однак із призупиненням функціонування планової економіки механізм розподілу даного виду послуг перейшов до української системи соціального захисту населення, хоча й помітно еволюціонував у плані розгалуження пільг, диференціації категорій осіб, які мають право на соціальні послуги, що надаються безоплатно [68, с. 285].

Загалом, якщо говорити про право на безоплатне санаторно-курортне лікування, то його отримали жертви політичних репресій радянської влади, а згодом – учасники антитерористичної операції (АТО). Однак соціальне забезпечення курортно-рекреаційними послугами в умовах суспільно-економічних трансформацій і воєнно-політичної нестабільності в Україні є невпорядкованим і недостатнім для розв’язання зростаючих потреб населення у відновленні здоров’я, а громіздка система пільг виявилася неспроможною виконувати соціальне замовлення у невідкладному оздоровлені/лікуванні, курортній реабілітації осіб, які дійсно її потребують. Інструментарій надання курортно-рекреаційних послуг лише частково знімає соціальне напруження і згладжує соціальну нерівність, однак не вирішує реальних потреб населення у

повноцінній рекреації.

До важливих особливостей функціонування механізмів державного регулювання курортно-рекреаційної сфери також належить формування інституційних засад сталого розвитку й підтримка визначеного режиму спеціального використання територій зі значним рекреаційним та оздоровчим потенціалом [69, с. 76].

Відповідно до Генеральної схеми планування території України розроблено пріоритети планування і використання територій, зокрема виділено дві групи територій зі значним рекреаційним, оздоровчим потенціалом, розвиток яких потребує державної підтримки: з високим рівнем містобудівного освоєння (Кримське узбережжя Чорного моря, Закарпатська область, курорти Бердянськ, Трускавець); з низьким рівнем соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури (Полісся, Східні Карпати, Узбережжя Азовського моря) [206].

Особливий режим державної охорони поширюється на функціонування курортних і лікувально-оздоровчих зон (територій, які мають виражені природні лікувальні фактори: мінеральні джерела, кліматичні та інші умови, сприятливі для лікування й оздоровлення) та рекреаційних зон (ділянки суші й водного простору, призначені для організованого масового відпочинку і туризму). Це означає пряму заборону економічної діяльності, яка суперечить цільовому призначенню земель [231].

Важливим засобом державного регулювання економічного освоєння курортно-рекреаційного простору є встановлення спеціальних умов охорони, відтворення і використання природно-рекреаційних ресурсів через запровадження заповідного режиму, застосування економічних важелів стимулювання сталого розвитку територій та об’єктів природно-заповідного фонду, які, відповідно до Закону України “Про природно-заповідний фонд України” від 16.06.1992. № 2456-XII, можуть використовуватися в оздоровчих та інших рекреаційних цілях [245].

За оцінками фахівців, курортні та рекреаційні території складають 9,1 млн. га, що охоплює близько 15% усієї території України. Однак існує низка проблем, які не лише ускладнюють сталий розвиток, а й можуть спричинити руйнування і

знищення курортно-рекреаційного потенціалу українських територій. Зокрема, затягування та невиконання робіт зі встановленням меж округів і зон санітарної охорони курортів унеможливлює розробку і затвердження генеральних планів курортів, відбувається стихійна забудова населених пунктів курортних територій житловими та промисловими об'єктами, розвиваються несумісні з курортом виробництва та види економічної діяльності [88, с. 123-124].

Але, як слушно зазначають курортологи К. Бабов та О. Нікіпелова, незважаючи на те, що на даний час курортно-рекреаційну сферу України репрезентують понад 50 курортів державного і місцевого значення, існує низка природних територій держави, які володіють не меншим курортно-рекреаційним потенціалом для визнання їх макроекономічними дестинаціями і закріплення за ними відповідного статусу [6, с. 38-44].

Курорти державного значення окреслюються межами природних територій, що мають особливо цінні та унікальні природно-лікувальні ресурси і використовуються з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань, а курорти місцевого значення формують природні території, що мають загальнопоширені природні лікувальні ресурси [231].

У цьому контексті, варто зазначити, що закріплення "республіканського" і "міжнародного" статусу курортів на рівні планової економіки відбувалося через формування відповідного нормативно-правового поля:

- курорти "Березівські мінеральні води" і "Синяк" (Постанова Ради Міністрів Української РСР "Про затвердження положень про курорти Березівські мінеральні води і Синяк" від 16.08.82 № 42) [227];

- курорти "Поляна", "Сойми", "Любінь Великий", "Миргород", "Ворзель" (Постанова Ради Міністрів УРСР "Про затвердження положення про курорти Поляна, Сойми, Любінь Великий, Миргород, Ворзель" від 12.10.82 № 490) [225];

- курорти "Трускавець" і "Слов'янськ" (Постанова Ради Міністрів УРСР "Про затвердження положень про курорти Трускавець і Слов'янськ" від 16.12.82 № 614) [229];

- курорти "Пуща-Водиця" і "Конча-Заспа" (Постанова Ради Міністрів УРСР

“Про затвердження положень про курорти ПущаВодиця та Конча-Заспа” від 12.07.84 № 291) [228];

- курорт “Гусятин” (Постанова Ради Міністрів УРСР “Про затвердження Положення про курорт Гусятин” від 04.07.89 № 178) [223].

Інституціоналізація статусу курортів “державного значення” в умовах транзитивної української економіки здійснюється за подібним принципом:

- курорт “Сатанів” (Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.1992 № 591 “Про затвердження Положення про курорт Сатанів”) [224];

- курорт “Бердянськ” (Закон України “Про оголошення природних територій міста Бердянська Запорізької області курортом державного значення” № 2305-IV від 11.01.2005) [234];

- курорт “Саки” (Постанова Верховної Ради України “Про оголошення природних територій міста Саки Автономної Республіки Крим курортом державного значення” № 2306−IV від 11.01.2005) [236];

- курорт “Євпаторія” (Постанова КМУ “Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячу оздоровницю – курорт Євпаторія” від 14.07.1999 № 1269) [222];

- курорт “Хмільник” (Закон України “Про оголошення природних територій міста Хмільника Вінницької області курортом державного значення” № 3318-VI від 12.05.2011) [240];

- курорт “Скадовськ” (Закон України “Про оголошення природних територій міста Скадовська Херсонської області курортом державного значення” № 3698-VI від 06.09.2011) [237];

- курорт “Миргород” (Закон України “Про оголошення природних територій міста Миргорода курортом державного значення» № 3699-VI від 06.09.2011) [235];

- курорт “Куяльник» (Проект Закону України “Про оголошення природної території Куяльницького лиману Одеської області курортом державного значення”, реєстр. № 3655 від 20.11.2013 р.) [238].

Здобуття статусу курорту державного значення пов’язане з формальними

процедурами: встановленням меж округу і зон санітарної охорони, проведенням науково-технічних експертиз наявності, стану, якості природно-лікувальних ресурсів, виконанням технічних, погоджувальних регламентів щодо використання курортно-рекреаційного потенціалу території. Цей процес потребує погодження різноманітних державних інституцій, активної підтримки органами місцевого самоврядування, застосування інструментів політичного впливу, а також вимагає прийняття спеціального Закону України про надання статусу курорту державного значення. Зазначений статус у сучасних умовах не створює фінансових преференцій розвитку курорту.

У результаті курорт зі статусом державного значення не лише не отримує державну фінансову підтримку для стратегічного розвитку, а й втрачає крихку фінансову стійкість і незалежність, здобуваючи натомість жорстке вертикальне підпорядкування, з яким пов’язані процеси вимивання зароблених фінансових ресурсів, що могли бути спрямовані на сталий розвиток курортно-рекреаційної сфери регіону.

У плані сталого освоєння курортно-рекреаційних територій, регулювання розвитку соціально-економічної інфраструктури, врахування інтересів територіальної громади, більш практичного значення набуває закріплення статусу курорту місцевого значення і реалізації функцій місцевого самоврядування. Слід також зауважити, що в Україні присутній досвід закріплення курортного статусу за населеним пунктом (містом, селищем, селом) у нормативному порядку з метою рентного регулювання використання природно-рекреаційного потенціалу курортних територій. Зокрема, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку населених пунктів, віднесених до курортних” від 28.12.1996 № 1576 [220], типізація курортних населених пунктів стала інструментом формування фіскального простору. Пізніше перелік населених пунктів був розширений відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до переліку населених пунктів, віднесених до курортних” від 15.12.1997 р. № 1391 [205]. Зазначений модифікований перелік виконував роль допоміжної методичної розробки диференціації розмірів плати за

землю у практиці фіскального адміністрування. Таким чином, реальне становлення курорту й закріплення за ним відповідного статусу є перш за все еволюційним процесом, позиціонуванням його як макродестинації у ринковому просторі.

У цьому зв'язку, до основних елементів державного регулювання ринку курортно-рекреаційних послуг відносять правове та адміністративне регулювання, представлене законодавчими та нормативними актами, стандартами, ліцензіями, галузевими нормами та нормативами, орієнтованими на параметри світового ринку курортно-рекреаційних послуг, державне програмування та планування, фінансове-податкове, грошово-кредитне регулювання, регулювання цін і тарифів, інвестиційну, соціальну, екологічну, антимонопольну політику. Завдання сучасних регіональних управлінських систем направлене на забезпечення оптимальних умов ефективної діяльності окремих елементів та рекреаційного ринку в цілому. На них покладається розробка прогнозів рекреаційних потреб, балансів ресурсів, здійснення інформаційного, нормативно-законодавчого забезпечення та координації курортно-рекреаційної діяльності в регіонах [187].

При цьому, раціонально організована курортно-рекреаційна діяльність у межах регіону сприятиме його сталому розвитку – забезпеченню соціальних пріоритетів, нарощенню економічного потенціалу, підтримці екологічної рівноваги. До пріоритетів модернізації курортно-рекреаційного потенціалу регіонів можна віднести: удосконалення нормативно-правової бази функціонування курортно-рекреаційного потенціалу регіонів України шляхом розробки та прийняття Концепції правового забезпечення курортно-рекреаційної діяльності (законодавства про курортно-рекреаційну діяльність).

Тому розвиток санаторно-курортної справи в регіонах України, у структурі курортно-рекреаційної та туристичної сфери, має бути спрямований на реалізацію положень Конституції України, закону України "Про курорти", та законів України щодо забезпечення доступної і кваліфікованої медичної допомоги громадянам України [185; 231].

Дані тенденції свідчать, що курортно-рекреаційна сфера як важлива складова курортно-рекреаційного потенціалу держави та важливий сегмент системи охорони і відновлення здоров'я, відіграє провідну роль у підтриманні та покращенні здоров'я нації. Роль і значення даної системи в соціально-економічному розвитку України полягає як у її величезних можливостях у справі підтримання, зміцнення та відновлення здоров'я нації, так і у визнанні особливого значення України у світовому курортно-рекреаційному процесі, культурно-історичному становленні та розвитку світового суспільства.

У зв'язку з цим, об'єктом особливої уваги стає організація ефективної курортно-рекреаційної діяльності органів публічної влади регіонів, яка значною мірою залежить від розгалуженості об'єктів інфраструктури та наявності кваліфікованих трудових ресурсів. Це потребує проведення промоушену курортно-рекреаційних послуг, комплексних рекламно-інформаційних заходів із просування курортно-рекреаційних послуг регіону на національному та міжнародному ринках в контексті реалізації інформаційно-комунікативного механізму. Показовою є динаміка туристичних потоків та туризму як різновиду пізнавальної діяльності рекреації, що характеризується активізацією туристичної діяльності, якій сприяють розширення Шенгенської зони, демократизація суспільного життя, збільшення пропозиції туристичних послуг.

Водночас, існують і несприятливі обставини, які обмежують темпи розвитку туристичної та курортно-рекреаційної сфери в регіонах, і пов'язані з організацією приватного туризму, що ускладнює облік та моніторинг туристичних потоків, кількість та якість спожитих туристичних і курортно-рекреаційних послуг, а наданий сервіс – спричиняє відтік вітчизняних туристів за кордон [81].

Останнім часом на державному рівні здійснюються заходи, направлені на посилення інвестиційного клімату в регіонах шляхом готовності України до цифровізації у цілому, та курортно-рекреаційної сфери, зокрема. Адже в умовах сьогодення, діджиталізація виводить сферу інтернет технологій на передову позицію із використання інновацій. Свідченням цього є різноманітні цифрові

послуги у даній сфері, які розширюються з кожним днем, встановлюють, підтримують і розвивають комунікації між курортно-рекреаційними підприємствами, з одного боку, та споживачами і стейкхолдерами – з іншого.

Так, соціальні мережі охоплюють 77% онлайн-населення, і мільйони людей використовують сайти соціальних мереж, такі як Twitter, Instagram і Facebook задля онлайн-бронювання, онлайн та офлайн комунікування зі споживачами, просування курортно-рекреаційних та туристичних послуг, формування іміджу й бренду підприємств даної сфери. Адже найбільша цінність для споживачів – це спогади та досвід, які вони отримують під час свого перебування у закладах курортно-рекреаційної сфери і якими можуть поділитися у соціальних мережах.

Таким чином, ефективне функціонування механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери сприяє тому, що курортно-рекреаційна сфера регіонів України еволюціонує в напрямі міжнародного визнання і формування ринкової вартості бренду території. Відповідно українські курорти у своєму стратегічному розвитку не повинні обмежуватися локальними рамками “місцевого і загальнодержавного значення”, а розвивати пропозицію курортно-рекреаційних послуг відповідно до динаміки кон’юнктури на внутрішньому та зовнішньому ринках, освоювати інновації, здобувати міжнародний конкурентоспроможний статус, європейське і світове визнання.

1.3. Курортно-рекреаційна сфера як важлива складова розвитку курортно-рекреаційного комплексу регіону

Сьогодні в Україні є значні передумови для розвитку курортно-рекреаційних територій, які обумовлені наявністю природних бальнеологічних ресурсів, мережею курортно-рекреаційних закладів і необхідної для їх функціонування інфраструктури, які формують КРК.

У цьому контексті варто зазначити, що КРК є свого роду просторово організованою на території певного регіону сукупністю рекреаційних установ, що функціонують на основі використання ресурсів цієї території і просторово-

територіально між собою пов’язані. Будь-який КРК базується як на безпосередніх зв’язках між курортно-рекреаційними установами, так і на непрямих територіальних відносинах між ними. Курортно-рекреаційні об’єкти в одному КРК можуть пов’язувати: безпосередні зв’язки виробничо-технологічного характеру; спільне управління; участь у спільному наданні кінцевих послуг; приналежність до однієї галузі або підгалузі; знаходження курортно-рекреаційних закладів в рамках будь-якої самокерованої території; використання загальних ресурсів певної території; наявність потенційних можливостей для ефективних взаємозв’язків.

Будучи складними поліфункціональними територіальними громадськими геосистемами, КРК виконують важливі лікувально-оздоровчі, дозвіллєві та соціально-економічні функції у складі територіальної суспільної системи. Суб’єктами, які надають послуги, є санаторні, курортно-рекреаційні організації та комплекси – базові компоненти ринку курортно-рекреаційних послуг.

Умовою ефективного здійснення процесу управління КРК регіону є створення належної системи і структури управління, яка буде адекватна сучасним умовам функціонування і розвитку курортно-рекреаційної сфери. Структура КРК має системоутворююче значення: компоненти (блоки) у період розвитку пов’язують КРК в єдине цілісне утворення. Даний комплекс як складно організована система, сприяє можливості задоволення потреб населення у курортно-рекреаційній допомозі. Внаслідок цього створюється синергетичний ефект взаємодії і цільової узгодженості використання потенціалу всіх складових компонентів, учасників із вироблення і надання послуг. У цій сфері переплетені інтереси багатьох напрямів економічної діяльності регіону – транспорту, будівництва, торгівлі, громадського харчуванню, готельного бізнесу та туризму. тощо. А за рахунок підвищення трудового потенціалу існує ймовірність поліпшення таких показників, як зниження безробіття, підвищення продуктивності праці, посилення безпеки і міжнародних відносин, внаслідок цього – збільшення валового регіонального продукту (ВРП) і валового

внутрішнього продукту (ВВП).

КРК мають велике значення для регіону та держави в цілому, дозволяють не тільки поліпшувати якість здоров'я населення, а й сприяють комплексному розвитку інфраструктури територій, так як більшість курортів та туристичних осередків розташовані в місцях видобутку природних лікувальних ресурсів і на досить істотному віддаленні від міських агломерацій. Крім того, КРК як соціальна географічна система складається із взаємопов'язаних підсистем, а саме: природних і культурних комплексів, технічних (інженерних) споруд, обслуговуючого персоналу, органу управління, відпочиваючих (рекреантів). Розвиток ринку курортно-рекреаційних послуг повинен сприяти підвищенню доходної частини бюджетів, переважно національного, регіонального та муніципального рівнів.

Державна політика із розвитку курортно-рекреаційної індустрії регіонів направлена на управління діяльністю великої кількості підприємств різноманітної спрямованості і форм власності. Пропонуємо їх згрупувати наступним чином:

- підприємства, які надають послуги з розміщення відпочиваючих і розробки курортно-рекреаційного продукту (бази відпочинку, санаторії, готелі тощо);

- організації, які надають послуги з харчування (бари, ресторани, їдальні тощо);

- підприємства, які надають послуги у сфері дозвілля; транспортні підприємства, органи влади.

Зауважимо, що КРК у свою чергу включає не тільки курортно-рекреаційні організації в якості базового компонента, а й інші інституціональні та інфраструктурні об'єкти. Така інфраструктура містить елементи курортного і забезпечувального характеру.

Курортно-рекреаційна інфраструктура представлена об'єктами лікувальної (поліклініки, спеціалізовані відділення, бальнео-лікарні), оздоровчої та профілактичної (питні бювети, фітобари, спелеокамери, фізіотерапевтичні кабінети, інгаляторії, зали кінезотерапії та ін.) діяльності.

Забезпечувальна інфраструктура включає об'єкти технічної, комунальної,

транспортної, торговельної, рекреаційної (готельна, культурно-дозвіллєва, спортивна та ін.) сфери і об’єкти громадського харчування.

Об’єкти інфраструктури за рахунок власного потенціалу сприяють розширенню переліку функцій ринку курортно-рекреаційних послуг, здатного задовольнити різнопланові потреби відпочиваючих.

У минулому санаторно-курортні та оздоровчі заклади в регіонах України орієнтували свою діяльність на масове оздоровлення громадян. Усе змінилося із переходом економіки України на ринкову основу господарювання. Тобто санаторно-курортні, оздоровчі та курортно-рекреаційні заклади сьогодні самостійно дбають про продаж основної частини путівок і самостійно забезпечують собі конкурентні позиції на ринку.

Сьогодні КРК переживають складний період свого розвитку, оскільки руйнація централізованих методів управління, недостатність ринкових механізмів управління негативно відбилися на розвитку КРК навіть у тих регіонах, які для цього мають потужний базис. За останній час відбулися кардинальні зміни у структурі економіки КРК, погіршився матеріально-технічний потенціал надання послуг в оздоровленні і лікуванні.

Проведений аналіз показує, що за останні роки відбувається скорочення кількості об’єктів курортно-рекреаційної та оздоровчої сфери, залишається низьким коефіцієнт їх використання у регіонах України. Таке становище є наслідком низької комфортності відповідних закладів, їх невідповідності світовим стандартам, а також відсутності ефективного механізму згладжування сезонних коливань попиту на курортно-рекреаційні послуги [22].

Вивченню різних аспектів розвитку КРК держави та пошуку шляхів удосконалення механізмів державного регулювання рекреаційної діяльності присвячені праці українських дослідників П. Гамана [53-57], В. Мамутової [151], М. Мацоли [155], О. Розметової [270-271], С. Стеценко [297], Д. Стеченка [299], С. Цьохла [324], О. Шаптали [335-336] та багатьох інших. Цими авторами здійснено ґрунтовний аналіз актуальних теоретичних проблем, пов’язаних із державним управлінням курортно-рекреаційною сферою, впливом рекреаційно-

туристичного продукту на перебіг трансформаційних процесів в українському суспільстві.

Зважаючи на останні дослідження та публікації, виявлено певні акцентуації щодо необхідності обґрунтування основних напрямів розвитку КРК та забезпечення раціонального рекреаційного природокористування на відповідних територіях.

Підтвердженням цьому є той факт, що переважна більшість курортно-рекреаційних та санаторних закладів у регіонах України працюють нерентабельно, їх завантаженість за рік становить близько 40%, а за світовим досвідом цей показник повинен бути вищим ніж 68%. Близько 60% наданих курортно-рекреаційних послуг здійснюється саме в літній період, причому переважна більшість відвідувачів є вітчизняними рекреантами (85-88%), тоді як на іноземних відвідувачів припадає близько 12-15% обсягу наданих послуг [81]. Підвищення комфортності в КРК зорієнтоване, в основному, на платоспроможне населення з високим рівнем доходів.

Виходячи з існуючих реалій сьогодення, для ринку курортно-рекреаційних послуг, які надаються КРК характерні такі особливості [81]:

1. Не значні темпи розвитку курортно-рекреаційної сфери, обумовлені кризовим станом економіки країни, скороченням фінансування соціально-економічних програм розвитку, зменшенням платоспроможності населення, зростанням цін на даний вид послуг.

2. Нестабільність чинного законодавства, що гальмує розвиток рекреаційної сфери, обмежує розширення асортименту послуг, впливає на ціноутворення.

3. Слабка конкуренція на внутрішньому ринку, обумовлена наявністю природних рекреаційних ресурсів у розпорядженні конкретних курортно-рекреаційних закладів та їх спеціалізацією.

4. Загострення конкурентної боротьби з боку закордонних курортно-рекреаційних систем сусідніх країн та країн дальнього зарубіжжя.

На фоні загальної негативної демографічної ситуації в Україні, особливої актуальності набуває значущість державної політики, спрямованої на зміцнення

репродуктивного здоров'я українського населення, забезпечення гарантованого здорового початку життя дитини, створення належних умов для формування, збереження та зміцнення її здоров'я як пріоритетного і визначального напряму державної політики України у соціальній сфері, розширення і зміцнення ролі КРК.

Завданням державної політики щодо розвитку курортно-рекреаційної сфери є своєчасне виявлення проблем розвитку КРК регіону, аналіз причин їх виникнення та шляхів розв'язання. Недосконаліть нормативно-правової бази, економічної та інформаційної підтримки суб'єктів рекреаційної діяльності органами публічної влади унеможливлюють ефективний розвиток курортно-рекреаційної сфери регіонів України. Цим актуалізується питання формування дієвої регіональної політики як складової загальнодержавної політики направленої на створення умов для підвищення рівня життя населення, зростання надходжень до місцевих бюджетів від курортно-рекреаційних послуг регіону, підвищення ролі регіональних і місцевих органів управління матеріально-технічною базою та інфраструктурою курортно-рекреаційної сфери, створення відносно однакових можливостей для життєдіяльності населення у різних регіонах України.

Розвиваючи цю думку, А. Близнюк, вважає, що "в умовах важкого соціально-економічного та фінансового становища доцільно переглянути політику ціноутворення на рекреаційні послуги, сформувати більш гнучке ціноутворення, яке дасть змогу рекреантам практично самостійно формувати комплекс бажаних рекреаційних послуг. Так виробники зможуть швидше реагувати на коливання попиту на ринку рекреаційних послуг" [22]. Вважаємо, що прогнозуючи попит на рекреаційні послуги, перш за все варто враховувати як чинники особистого характеру рекреантів (звички, смаки, переваги споживачів, на формування яких впливають стать, вік, приналежність до певної соціальної групи, традиції), так і забезпеченість даного попиту грошовою масою.

Об'єктивність кроків органів влади до вирішення системних проблем розвитку КРК, регулювання курортно-рекреаційної й туристичної сфери

потребують:

– розробки довгострокових стратегій державного регулювання та підвищення соціальної спрямованості даного виду послуг, розширення їх асортименту на засадах інноваційності, а також активізації споживчого попиту, сприяння масовому поширенню пропозицій курортно-рекреаційного лікування або реабілітації;

– розробки та прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на вдосконалення взаємовідносин органів публічної влади з приватним сектором та громадськістю у даній сфері як важливої передумови функціонування ринку курортно-рекреаційних послуг;

– створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного курортно-рекреаційного продукту, здатного максимально задовольнити відповідні потреби як населення країни, так і іноземних відвідувачів;

– стандартизації та сертифікації курортно-рекреаційного і туристичного продукту відповідно до європейських стандартів;

– сприяння кадровому забезпеченню курортно-рекреаційної діяльності;

– захисту прав та інтересів рекреантів і туристів, забезпечення їх безпеки;

– ухвалення рішень щодо розробки організаційно-економічної та соціальної політики у курортно-рекреаційній сфері;

– створення умов для вирішення проблем санаторно-курортного лікування або реабілітації;

– забезпечення комплексного використання курортно-оздоровчих територій;

– розвиненості інфраструктури курортно-рекреаційної сфери та обслуговуючих галузей;

– розробки програм розвитку державного і приватного секторів із урахуванням зазначених вище напрямів;

– забезпечення ефективного інвестування державного і приватного секторів;

– забезпечення постійного контролю за ходом і напрямом розвитку курортно-рекреаційної сфери, враховуючи його перспективність як в економіці,

так і в соціальному житті суспільства.

Повноцінна організація курортно-рекреаційної діяльності в КРК можлива у випадку, коли вихідними даними є курортно-рекреаційні потреби, зафіксовані комплексом оздоровчих, лікувальних, культурно-пізнавальних й інших занять та залежать від необхідних для реалізації цього комплексу природних умов і ресурсів. Адже до оздоровлення у курортно-рекреаційних закладах входить не тільки відпочинок, а й різноманітний комплекс оздоровчих процедур, які загартовують та зміцнюють організм, підвищують опір несприятливим факторам оточуючого середовища, знімають та запобігають негативному впливу стресів, а також за допомогою кліматичних, бальнеологічних та інших лікувальних факторів, попереджають у подальшому захворювання. Загалом, оздоровлення і відпочинок стосуються громадян, які прагнуть відновити життєвий потенціал, зміцнити власне здоров'я. А від так, курортно-рекреаційний продукт синтезує в собі не лише лікувально-оздоровчі послуги, послуги розміщення, харчування, дозвілля, а й цілу низку інших послуг і товарів, які повинні задовольнити потреби споживача протягом усього терміну перебування.

За твердженням Ю. Мигалиної у сучасних умовах ринкових відносин державна політика зосереджується на якості оздоровчого та відновлюваного процесу, що передбачає впровадження нових методів профілактичного лікування й оздоровлення, реабілітації, використання сучасних технологій діагностики, вивчення та застосування нетрадиційних методів медицини, активного відпочинку і дозвілля. А оскільки інноваційні підходи не можна реалізувати без залучення персоналу, тому робота в даному напрямі передбачає: ефективну програму мотивації працівників, підвищення їх кваліфікації, виявлення творчих здібностей, створення відповідних економічних, соціальних, морально-психологічних передумов розвитку [162].

У цьому контексті на особливу увагу заслуговують курортно-рекреаційні послуги, якість надання яких у регіонах України перш за все передбачає впровадження нових досягнень медичної науки і техніки, удосконалення організації лікувально-діагностичної роботи, підвищення рівня теоретичних і

практичних знань медичного персоналу відділень, якості культурно-масового та побутового обслуговування пацієнтів.

Отже, враховуючи специфіку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України, дослідниця [162] виділила такі завдання КРК щодо їх інноваційного розвитку:

- впровадження інноваційного управління на маркетинговій основі;
- вдосконалення методології та розробки нових методик оздоровлення, лікування, відновлення життєвих сил організму;
- забезпечення сучасним медичним обладнанням;
- оновлення та модернізація матеріально-технічної бази;
- постійне удосконалення надаваних та розробка нових пропозицій послуг;
- впровадження наукомістких та ресурсозберігаючих технологій;
- введення кваліфікаційних новацій для персоналу.

Розвиток системи курортно-рекреаційних та санаторних закладів і туристичної галузі в регіонах України, які формують потужні КРК з одного боку є серйозним стимулом наповнення бюджету, створення робочих місць, розвитку інфраструктури сервісних послуг, з іншого – потужним інструментом збереження і відродження малих історичних міст, пам’яток культурної спадщини і природно-заповідного фонду. Із огляду на це в регіонах необхідно розробити програми розвитку туризму, курортно-рекреаційної сфери, які мають стати концептуальною базою довготермінового розвитку даної сфери як високорентабельної галузі економіки, важливого засобу створення конкурентоспроможного на національному та міжнародному ринках туристичного та курортно-рекреаційного продукту.

Аналіз означених напрямів та аспектів, вказує, що КРК є альтернативою удосконалення існуючої системи управління курортно-рекреаційною сферою, головною функцією створення яких є забезпечення ефективного регіонального фінансово-економічного розвитку курортно-рекреаційних господарств. Відповідно основу такого механізму складає фінансово-економічне регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, здійснюване через:

– механізм платежів за використання природних курортно-рекреаційних ресурсів;

– прямі бюджетні асигнування на розробку і реалізацію цільових програм розвитку даної сфери;

– ефективну податкову політику і митне регулювання, надання пільгових кредитів на розвиток курортно-рекреаційної сфери;

– систему місцевих зборів (курортний рекреаційний збір, податок на приватний житловий фонд, який використовується у рекреаційних цілях, тощо);

– механізм ціноутворення на курортно-рекреаційні та туристичні послуги;

– інноваційно-інвестиційну політику і кредитування [183].

Дієвим підґрунтям у даному процесі виступає інвестиційна складова.

Тобто, фактично мова йде про створення КРК в регіонах України, які за умови їх ефективного використання, здатні задовольнити вимоги найвибагливіших туристів і відпочивальників, а також забезпечити ефективний економічний розвиток курортно-рекреаційних зон за рахунок активізації інвестиційної діяльності, створення нових робочих місць, забезпечення додаткових надходжень до місцевих бюджетів від діяльності місцевих господарюючих суб’єктів. Про роль та місце вітчизняної курортно-рекреаційної сфери у економічному відродженні України свідчить її віднесення до числа пріоритетних галузей національної економіки.

Встановлено, що визначальними факторами впливу на ефективність державного регулювання об’єктами курортно-рекреаційної сфери є такі: рівень соціально-економічного розвитку держави взагалі та регіону, зокрема; екологічний стан території, де функціонує конкретний курортно-рекреаційний об’єкт; показники здоров’я місцевого населення; різноманітність та якість медичних послуг і тип рекреаційного об’єкту; а також участь громадських організацій у прийнятті визначальних управлінських рішень.

Таким чином, на думку автора регіональні КРК України є складною, просторово організованою на окремій території сукупністю курортно-рекреаційних інституцій, які функціонують у певному нормативно-правовому полі і

використовують природні і штучно створені ресурси, а також просторово-територіально пов’язані між собою.

Для ефективного функціонування КРК на регіональному рівні необхідно:

– здійснити інституційне забезпечення формування різних структур (асоціацій, робочих груп), діяльність яких має бути направлена на посилення їх ролі у реалізації державної політики щодо розвитку рекреації (зокрема фінансової, податкової політики тощо);

– створити Кадастр курортно-рекреаційних ресурсів регіонів України, здійснити аналіз класифікації зон відпочинку курортно-рекреаційних об’єктів;

– сприяти забезпеченню реалізації стратегічно вигідних та економічно ефективних проєктів, які передбачають комплексний розвиток найбільш перспективних курортно-рекреаційних територій і об’єктів регіону;

– розробити механізм освоєння нових технологій, придатних для курортно-рекреаційної діяльності;

– забезпечити маркетинговий підхід до створення позитивного іміджу регіону й просування його на ринки України та Європи через розробку веб-сайтів, підготовку і тиражування бренд-буків та іншої рекламної продукції;

– спрямувати державну економічну політику на стимулювання продуктивності завдяки інноваціям шляхом створення сприятливих умов для розвитку цифрової економічної інфраструктури в курортно-рекреаційній сфері [353].

Реалізація цих заходів, які лежать в основі основних механізмів державної політики розвитку курортно-рекреаційної сфери та ефективної діяльності КРК регіонів створить передумови для удосконалення економічних відносин у даній сфері, задіяння в господарський оборот найцінніших курортно-рекреаційних ресурсів, поліпшення соціально-економічної ситуації в регіонах, зниження рівня безробіття, міграції, якісно нового розвитку виробничої та соціальної інфраструктури територій на рівні міжнародних стандартів, пожвавлення інвестиційної діяльності та переходу рекреаційної сфери до самофінансування, самоуправління, саморозвитку, неминуче призведе до позитивних економічних зрушень в інших сферах господарства регіонів і як результат – функціонування і

розвитку конкурентоспроможних курортно-рекреаційних послуг.

Висновки до розділу 1

1. У ході дослідження установлено, що розвиток значимості курортно-рекреаційної сфери перетворило її в одну з актуальних проблем управлінського характеру. Проаналізувавши наукову думку щодо управління та розвитку курортно-рекреаційної сфери, з'ясовано, що проблема її вивчення має міждисциплінарний та багатоаспектний характер. Як показав аналіз, у розрізі досліджуваного питання опубліковано досить багато наукових праць, прийнято значну кількість нормативно-правових актів з проблем теорії і практики функціонування курортів і рекреації, у яких розкрито концептуальні детермінанти проблематики здійснення державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, що дало змогу дійти висновку про активізацію наукових досліджень курортів, рекреації та туризму як соціально-економіко-політичного феномену.

З'ясовано, що формування повного уявлення про основні засади реалізації ефективної державної політики в досліджуваній сфері потребує конкретизації понятійно-термінологічного апарату дисертаційного дослідження, зокрема таких категорій, як "курортно-рекреаційна діяльність", "курортно-рекреаційний комплекс регіону", "державне регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери" та ін., що дає підстави розглядати їх з позиції взаємозв'язку, сприяє системному застосуванню, встановленню співвідношення між ними та їх уніфікації.

2. Відповідно аргументовано, що аналіз основних понять, які утворюють дискурсивне поле курортно-рекреаційної сфери, дає підстави розкрити сутність та функції державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, а також його місце в КРК, по-перше, як процес відновлення (відтворення) сил, витрачених людиною у ході виробничої (трудової) діяльності; по-друге – їх спрямованість на різноманітні види людської життєдіяльності у вільний час, задоволення широкого кола особистих та соціальних потреб, сукупність взаємовідносин, які виникають упродовж вільного часу для оздоровчої, пізнавальної, спортивної, культурно-

розважальної діяльності на спеціально відведених територіях, зокрема розташованих подалі від їх постійного проживання, а також зміну виду дозвілля.

Визначено, що проблема рекреаційного районування є надзвичайно актуальною, потребує узагальненого методичного підходу до організації курортного господарства в контексті територіального розташування та місцевих особливостей, вироблення механізмів регулювання курортних потоків, чіткого бачення можливостей розвитку санаторно-курортної галузі в цілому, а також новітніх типів рекреаційних послуг (SPA, wellness-послуги та ін.) зокрема.

3. Установлено, що курортно-рекреаційна сфера є важливою складовою розвитку КРК регіонів, потребує суб'єкт-об'єктної взаємодії та за допомогою відповідних механізмів державного регулювання, повинна виконувати свою важливу оздоровчу, відновлювальну функцію і одночасно бути високорентабельною, забезпечувати сертифікацію курортно-рекреаційних послуг, здійснювати державний нагляд і контроль за дотриманням їх якості, збереженням об'єктів курортно-рекреаційної інфраструктури, створювати сприятливі умови для їх використання, досягнення цілей розвитку держави та її територій.

З'ясовано, що основним показником рівня курортно-рекреаційного розвитку регіону слід вважати ступінь відповідності функцій КРК основним соціальним потребам, насамперед задоволенню невід'ємних прав громадянина на медичне забезпечення, рекреаційні послуги та культурний відпочинок.

Обґрунтовано, що в сучасних умовах об'єктивно залишається значною, роль державного регулювання цієї сфери, воно потребує ефективної системи державного управління, яка має бути спрямована на пожвавлення господарського життя з метою забезпечення стабілізації економічного розвитку регіонів при належному використанні дієвих механізмів державного регулювання.

Результаті дослідження, викладені у Розділі 1, знайшли своє відображення у працях автора [107; 109; 353; 354]

РОЗДІЛ 2
МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ

2.1. Аналіз нормативно-правового забезпечення розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів

Курортно-рекреаційна сфера як значимий сектор економіки регіону вимагає надійного правового регулювання та створення сприятливих умов для її розвитку. На курортно-рекреаційну сферу поширюється і в повній мірі її регулює вплив норм різних галузей права: цивільного, медичного, страхового, адміністративного, екологічного, захисту прав споживачів та ін.[105]

Як нами було зазначено раніше, поняття “рекреація” загалом не є усталеним для законодавства України. У нормативно-правовому полі відсутнє конституційно закріплене право українських громадян на рекреацію, яке б безпосередньо гарантувало здійснення відтворювального процесу функціональних станів людського організму. Як виняток, можна навести Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду України Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, а також статті ст. 50-52 Земельного кодексу України, які регулюють використання земель рекреаційного призначення [85; 92].

Разом із цим, як показав аналіз законодавства України, за відсутності прямо проголошеного права українських громадян на рекреацію, все ж таки існують правові гарантії щодо забезпечення відтворення життєздатних сил людини, які узгоджуються з реальною діяльністю курортно-рекреаційної сфери.

Це насамперед стосується відповідних статей Конституції України, в яких, зокрема, гарантовано:

- право на відпочинок, через встановленням максимальної тривалості робочого часу, визначення мінімальної тривалості відпочинку та оплачуваної відпустки, а також надання вихідних та святкових днів (ст. 45);

- соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, через загальнообов'язкове державне соціальне страхування за рахунок внесків громадян, підприємств, установ і організацій (ст. 46);

- достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї, що включає, зокрема, достатнє харчування (ст. 48);

- охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, через державне фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних та оздоровчо-профілактичних програм (ст. 49);

- безпечне для життя і здоров'я українських громадян довкілля, а також відшкодування постраждалим завданої від порушення цього права шкоди, зокрема, через вільний доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту (ст. 50) [125].

Водночас необхідно звернути увагу на певну правову колізію – Конституція України, проголосивши право працюючих на відпочинок (ст. 45), залишила осторонь тих, хто вже не працює (люди похилого віку) або ще не працює (діти, підлітки). Хоча саме діти і підлітки представляють собою основну ресурсну трудову базу продуктивних сил держави, а процес виховання та здобуття освіти є кропіткою працею, яка потребує значних витрат фізичних, психічних, моральних та інтелектуальних сил [125] і потребує їх постійного відновлення.

Існуючий підхід щодо гарантування права на відпочинок лише працюючим українським громадянам не відповідає європейським демократичним стандартам та не узгоджується із сучасними вимогами до розвитку якостей людини, вкрай необхідних для гідного життя.

Це об'єктивно зумовлює потребу змінити вимоги статті про право на відпочинок або окремо ввести статтю про рекреацію, яка гарантуватиме усім громадянам необхідний для життя рекреаційний процес та дасть змогу встановити контроль за його здійсненням у всіх групах населення.

Конституційно закріплене право громадян на працю конкретизується Кодексом законів про працю України, який дає право кожному розпоряджатися своїми здібностями щодо продуктивної і творчої праці [121]. Натомість

демократичні перетворення в країні вкрай потребують відповідного нормативно-правового забезпечення, зокрема, щодо формування належного ставлення до кваліфікованої робочої сили.

Нині ж можна констатувати порушення необхідного балансу між конкретними й абстрактними знаннями. І як наслідок, у суспільстві з'явилася потреба в підвищенні кваліфікації працівника шляхом здобуття ним другої вищої освіти, що дає змогу швидше реагувати на постійно змінювану кон'юнктуру ринку.

Продуктивність праці напряму залежить від раціональності використання людських ресурсів. Це зумовлює потребу регулювати інтенсивність навантажень на функціональні системи людського організму.

Законом України "Про працю", в якому встановлені норми праці для працівників відповідно до досягнутого ними рівня техніки, технології та організації виробництва і праці (ст. 85), держава регулює процес використання людських сил, а також створює безпечні умови праці (ст. 153) [216].

Разом із цим, у межах даного закону, держава забезпечує охорону жіночого здоров'я (гл. XII), адже інститут материнства відіграє важливу роль в уникненні демографічних ризиків. Так, закон забороняє застосування праці жінок на важкому або шкідливому виробництві (ст. 174), обмежує працю жінок у нічний час (ст. 175). Цим же законом (гл. XIII) держава обумовлює раціональність використання продуктивних сил молоді, яка одночасно навчається і працює [216].

Державний нагляд за додержанням законодавчих та інших нормативних актів регулює Закон України "Про охорону праці", а здійснюють: Державний комітет України з нагляду за охороною праці; Державний комітет України з ядерної та радіаційної безпеки; органи державного пожежного нагляду; управління пожежної охорони Міністерства внутрішніх справ України (ст. 260), встановлена відповідальність за порушення законодавства про працю (ст. 265) [243].

Щодо діяльності під час відпочинку існує тільки два обмеження – це термін відпочинку та фінансове забезпечення.

Відповідно до Закону України "Про відпустки", держава адміністративними

методами, застосовуючи нормативно-правові акти, регулює процес надання відпустки та розміри виплат, проте засоби досягнення визначеної державою в законі мети не регулює жодна зі статей [203].

Сьогодні курортно-рекреаційна діяльність в основному спрямована на усунення вже існуючих професійних захворювань та їх запобігання. Разом із тим і державна політика в галузі охорони праці спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці та запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.

Керуючись Законом України “Про охорону здоров’я”, держава поділяє між собою та суспільством відповідальність перед сучасним і майбутніми поколіннями за рівень здоров’я і збереження генофонду народу України. Охорона здоров’я в діяльності держави є пріоритетною і здійснюється за чотирма основними напрямами, а саме:

– поліпшення умов праці, навчання, побуту і відпочинку населення;
– розв’язання екологічних проблем;
– вдосконалення медичної допомоги;
– запровадження здорового способу життя [241].

Проте досягнення такої мети в сучасних умовах тільки засобами сфери охорони здоров’я не приносить належних результатів. Адже спосіб життя охоплює всі існуючі сфери діяльності людини: працю, побут, використання вільного часу, участь у суспільній діяльності, форми задоволення матеріальних та духовних потреб. Вирішення проблем здорового способу життя означає, що всі сфери людської діяльності спрямовані на розвиток фізичних, психічних, духовних, інтелектуальних якостей людини, і безумовно, здоровий спосіб життя людини може здійснюватися тільки в здоровому природному середовищі.

Натомість Конституцією України (ст.ст. 3, 50) найвищою цінністю проголошено не лише життя і здоров’я людини, а і її безпеку. Вона містить положення, відповідно до якого кожен має право на безпечне для життя і здоров’я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість

харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація не може бути засекречена [125].

Статтею 4 Закону України "Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення" наголошено що, держава здійснює санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні і громадянам надано право на:

– безпечні для здоров'я і життя харчові продукти, питну воду, умови праці, навчання, виховання, побут, відпочинок та навколишнє природне середовище;

– відшкодування шкоди, завданої їх здоров'ю внаслідок порушення підприємствами, установами, організаціями, громадянами санітарного законодавства;

– достовірну і своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, здоров'я населення, а також про наявні та можливі фактори ризику для здоров'я [209].

Законом України "Про безпечність та якість харчових продуктів" (ст. 3) держава забезпечує захист життя і здоров'я населення від шкідливих факторів, які можуть міститися в харчових продуктах [202]. Але на практиці, державою не оприлюднюються в повному обсязі дані щодо використання генетично модифікованих рослин. Так, за неофіційними даними в Україні генетично-модифікованою соєю засіяно 45% посівних площ, а за даними інших експертів, цифри становлять від 60% до 90% порівняно з минулим десятиліттям [245].

Ще один аспект нормативно-правового супроводу функціонування курортно-рекреаційної сфери – це формування та реалізація державної політики щодо забезпечення психофізіологічного розвитку дітей, підлітків та молоді [204; 211; 246; 249; 250]. Психічно здорова молодь вільно ставить перед собою цілі і вірить у власні можливості. Психічно здоровим дітям притаманні творчі спроможності у визначеній сфері, повага до себе й інших, демократичність у взаємовідносинах, відмова від лицемірства та маніпулювання людьми [75].

Важливим напрямом забезпечення курортно-рекреаційної сфери виступає державна політика щодо підтримки морального і фізичного розвитку громадян. Основою нормативно-правового поля у сфері культури, мистецтва, дозвілля, зокрема, складають Закони України:

- "Про культуру", у якому визначається діяльність держави з організації

спеціальної освіти, відпочинку і дозвілля громадян [184];

- “Про музеї та музейну справу” [233];

- “Про фізичну культуру і спорт”, покликаний забезпечити фізичний та духовний розвиток громадян України [258];

- “Про туризм”, із метою забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров’я, на безпечне для життя і здоров’я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав [255].

Особливу увагу держава приділяє забезпеченню змістовного дозвілля дітям та підліткам. Законом України “Про оздоровлення та відпочинок дітей” та щорічними законами “Про оздоровлення дітей” і Загальнодержавною програмою “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” держава намагається забезпечити умови для фізичного та духовного розвитку дітей та підлітків [212; 239].

Стосовно функціонування інформаційного суспільства та регулювання його інформаційного поля життєдіяльності, заслуговує уваги прийняття таких законів, як: “Про рекламу”, “Про систему суспільного телебачення і радіомовлення України”. На державний захист моральності та здоров’я населення й заборону використання власності яке може зашкодити людині і суспільству, свого часу було спрямоване ухвалення Закону України “Про заборону грального бізнесу в Україні” [210; 247; 248].

Аналізуючи наведені нормативно-правові акти, необхідно відзначити, що органи публічної влади намагаються вирішити лише окремі соціальні ризики, поточні негативні явища, які зумовлюють зниження відтворювального процесу населення. При цьому відсутнє стратегічне бачення вирішення проблеми. Адже людина – це не тільки біологічний продукт, а насамперед соціальний. Усі явища пов’язані між собою (порушення екологічної безпеки середовища, стану питної води та продуктів харчування, незадовільний фізичний стан розвитку, психічне напруження, низький інтелектуальний рівень населення) – увесь цей ланцюг здатний як ввести країну в кризовий стан, так і навпаки – забезпечити її сталий

розвиток.

Ще однією галуззю, яка містить у собі аспект курортно-рекреаційної діяльності, є фізична культура та спорт. Закон України "Про фізичну культуру і спорт" визначає правові, соціальні, економічні і організаційні основи фізичної культури і спорту в Україні, участь державних органів, посадових осіб, а також підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності у зміцненні здоров'я громадян [258].

На наше переконання, сучасний стан фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності потребує реформування. Неможливо утримувати суто комерційну професійну діяльність, де спорт розглядається як робота і потребує відтворювальної та реабілітаційної діяльності спортсменів, їх реінтеграції в суспільство по закінченні спортивної кар'єри поряд з фізкультурно-оздоровчою діяльністю. Сучасний фізичний, моральний та духовний стан населення, зокрема підлітків та молоді, свідчить про те, що назріла необхідність виокремлення фізкультурно-оздоровчого напряму із суто спортивно-професійної діяльності на користь курортно- рекреаційної сфери.

Відродження й подальший розвиток культури Українського народу, що становить найголовнішу функцію широкої рекреації, тобто відтворення майбутнього покоління працівників нового виробництва, в умовах відсутності закону про рекреацію регулюється державою на рівні законодавства України про культуру та Положення про Міністерство культури України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2006 № 1566 [184; 197].

Разом із цим, у початковий період реформ для курортної сфери потрібен був державний акт, який виключив би стихійну нормотворчість і спрямував роботу тисячі вітчизняних курортних організацій та індивідуальних підприємців, які працюють на курортах, в єдине правове русло, де поряд із нормами цивільного права діють спеціальні норми, які регулюють курортну діяльність.

Тому, державне регулювання такого виду діяльності доповнюють закони України "Про охорону навколишнього природного середовища України" [242], "Про туризм" [255], "Про курорти" [231] та низка нормативно-правових актів,

серед яких на особливу увагу заслуговують такі [103]:

1) Постанови Верховної Ради України :

– “Про заходи щодо забезпечення державної підтримки санаторно-курортних закладів, в яких лікуються і проходять реабілітацію інваліди” від 29.10.2008 № 3324 [230];

2) Постанови Кабінету Міністрів України:

– “Про утворення державного департаменту з питань діяльності курортів” від 06.05.2001 № 425 [257];

– “Про затвердження Концепції охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів” [217];

– “Порядок створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів” та “Порядок створення і ведення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів”, роботи з формування яких тривають із 2001 р., однак до цього часу залишаються далекими до свого завершення. Такий стан критично стримує розвиток санаторно-курортної справи та рекреаційної галузі загалом, призводить до неефективного використання природних лікувальних ресурсів та порушення прав громадян України на оздоровлення й належне санаторно-курортне лікування.

Не розробленість державних та регіональних природних кадастрів стримує розвиток санаторно-курортної справи та рекреаційної сфери загалом, призводить до неефективного і нелегального використання рекреаційних ресурсів України, їх забруднення та виснаження, унеможливлює виконання першочергових для розвитку галузі завдань з “розвідування нових територіальних зон і мінеральних компонентів, які можуть бути використані як рекреаційні ресурси” [30, с. 29].

На нашу думку, наявність кадастрів дозволила би здійснити належну економічну оцінку природних лікувальних ресурсів та обґрунтувати потребу в подальшому розвитку вітчизняних курортів.

– “Про затвердження Державної програми розвитку туризму” (на 2002-2010 рр.), метою якої було створення конкурентоспроможного міжнародного ринку національного туристичного продукту, здатного задовольнити туристичні

потреби населення країни, забезпечення на цій основі комплексного розвитку регіонів за умови збереження екологічної рівноваги та культурної спадщини, посилення позицій України на міжнародному туристичному ринку, залучення більшої кількості іноземних і внутрішніх туристів до подорожей країною, збільшення надходжень до Державного бюджету.

Проте відсутність належного державного фінансування туристичної сфери в Україні протягом кількох років спричинили до невиконання передбачених заходів. Негативною рисою також є відсутність громадського моніторингу та публічного звітування органів управління про пророблену роботу та виконання програмних завдань. На жаль, по завершенню терміну цієї програми їй на зміну не було прийнято відповідного програмного документа.

У 2013 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено Концепцію Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 р., проте вже у 2014 р. згідно з постановою Кабінету Міністрів України задля оптимізації державних цільових програм і національних проєктів та економії бюджетних коштів Концепція втратила чинність. Тому Україна знову залишилася без державної програми розвитку туризму – галузі, яка в усьому світі вважається економічно вигідною і прибутковою [166]

3) розпорядження Кабінету Міністрів України:

– “Про схвалення Концепції розвитку санаторно-курортної галузі” від 23.04.2003 № 231 [253];

– “Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року” [254] – визначено, що “для раціонального і ефективного використання туристичних, природних, лікувальних та рекреаційних ресурсів України необхідно сформувати туристично-рекреаційний простір шляхом створення та забезпечення функціонування зон розвитку туризму та курортів і розробити, впровадити та запропонувати споживачеві конкурентоспроможний національний туристичний продукт” [254].

У частині рекреаційного природокористування основні напрями реалізації стратегії включають: визначення та забезпечення типізації і спеціалізації

курортів; комплексний розвиток територій, створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури; збалансоване використання природних лікувальних та рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення, створення Державного кадастру природних курортних територій та Державного кадастру природних лікувальних ресурсів, збору інформації та проведення аналізу стану використання природних туристичних і курортних ресурсів, удосконалення системи показників розрахунку обсягів туристичної та курортної діяльності, проведення державного моніторингу екологічного стану навколишнього природного середовища та природних лікувальних і рекреаційних ресурсів, фізичних факторів на курортах, туристичних територіях, у місцях відпочинку населення.

4) накази Міністерства охорони здоров'я:

– "Про удосконалення роботи санаторно-курортних закладів Міністерства охорони здоров'я України" від 18.09.2008 № 534 [256],

– "Про затвердження Критеріїв державної акредитації санаторно-курортних закладів України" [218] від 08.05.2002 № 167,

5) наказ Міністерства оборони України від 23.06.2014 № 411 "Про затвердження Положення про організацію роботи санаторно-курортних закладів Збройних Сил України" [226] та інші.

Натомість на формування та організацію курортно-рекреаційної діяльності значний вплив має Закон України "Про курорти", як основоположний законодавчий акт нашої держави у досліджуваній сфері, який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів і спрямований на забезпечення використання з метою лікування й оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територіальних курортів, які є надбанням народу України [231]. Законодавством про курорти (тут і в подальшому поняття "курорт" розуміється у тому значенні, як даний термін трактується ст. 1 Закону України "Про курорти"), під категорією курорт розуміється освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовуються з метою

лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні [231, ст. 1]

Відповідно до цього Закону державна політика України у сфері курортної справи визначається Верховною Радою України і будується на принципах:

- законодавчого визначення умов і порядку організації курортів;
- забезпечення доступності санаторно-курортного лікування для всіх громадян, в першу чергу для інвалідів, ветеранів війни та праці, учасників бойових дій, громадян, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, дітей, жінок репродуктивного віку, які страждають на гінекологічні захворювання, хворих на туберкульоз та хворих із травмами і захворюваннями спинного мозку та хребта;
- врахування попиту населення на конкретні види санаторно-курортних послуг при розробці та затвердженні загальнодержавних і місцевих програм розвитку курортів;
- економного та раціонального використання природних лікувальних ресурсів і забезпечення їх належної охорони;
- сприяння перетворенню санаторно-курортного комплексу України у високорентабельну і конкурентоспроможну галузь економіки [231, ст. 3].

Даний закон представляє також похідні від терміну курорт дефініції, які в різній мірі відображають вплив на курортно-рекреаційну діяльність. Зокрема, курортна справа відображає сукупність усіх видів науково-практичної та господарської діяльності, спрямованих на організацію та забезпечення лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань із використанням природних лікувальних ресурсів. Відповідно до даного законодавчого акту, лікувально-оздоровча місцевість являє собою природну територію, що має мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, кліматичні та інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. При цьому санаторно-курортні заклади визначаються як заклади охорони здоров’я, що розташовані та території курортів і забезпечують надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів [231].

Стратегічною метою державної політики у сфері діяльності курортів є створення умов для поліпшення стану здоров'я, продовження тривалості життя та періоду активного довголіття населення, упровадження здорового способу життя шляхом формування та розвитку ефективного, конкурентоспроможного на світовому ринку курортного комплексу. А від так, реалізація державної політики у сфері діяльності курортів повинна стати одним із пріоритетних напрямів національної соціальної політики та економіки, одним із важливих і ефективних заходів організації відпочинку, профілактики, запобігання і зниження захворюваності та рівня інвалідності, зміцнення здоров'я населення всіх вікових груп, насамперед дітей та жінок репродуктивного віку [253].

Такі підходи щодо розвитку курортів здійснюється згідно з довгостроковими комплексними і цільовими державними та місцевими програмами, які, відповідно до чинного законодавства [231], розробляються на основі даних кадастрів природних лікувальних ресурсів, об'єктивних показників ефективності лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань, результатів спеціальних наукових досліджень і проектних робіт, фінансово-економічних показників діяльності курортів. При цьому визначаються параметри та режими використання природних лікувальних ресурсів з урахуванням екологічних та санітарно-гігієнічних обмежень тощо.

Аналіз вітчизняної нормативно-правової бази з питань забезпечення діяльності санаторно-курортної галузі дає усі підстави стверджувати, що її не можна вважати достатньою і досконалою. Зазначене підтверджується необхідністю: розширення основних принципів охорони здоров'я; внесення пояснень стосовно тлумачення понять і термінів, зокрема таких, як: "медична допомога", "медична послуга", "стандарт медичної допомоги", "гарантований обсяг медичної допомоги", "медичне страхування" тощо; врегулювання нормативно-правової бази стосовно розвитку правових механізмів фінансування медичної допомоги та введення обов'язкового медичного страхування тощо.

Важливим напрямом подальшого розвитку законодавства України щодо охорони здоров'я є необхідність його гармонізації з нормами міжнародного права,

беззастережне приєднання до відповідних нормативних актів Ради Європи, спеціальним об’єктом правового регулювання яких є охорона здоров’я та закріплення у нормативно-правових актах принципів взаємодії цивільної та військової медицини в єдиному медичному просторі України.

Зважаючи на те, що Закон України “Про курорти” [231]як базовий з питань регулювання курортно-рекреаційної сфери, було прийнято ще у 2000 р., нині він потребує осучаснення та доповнення шляхом внесення низки змін до окремих розділів, а можливо й прийняття нового закону, оскільки поза межами законодавчого поля залишається діяльність таких господарюючих суб’єктів, які функціонують на території курортів і мають безпосереднє відношення до використання та експлуатації курортно-рекреаційних ресурсів як санаторії, у тому числі дитячі, пансіонати, профілакторії, бальнеологічні лікарні, будинки та бази відпочинку, оздоровчі заклади короткотермінового перебування та інші.

Нормативного закріплення потребує також визначення ідентифікаційних ознак, статусу курортно-рекреаційних територій та віднесення їх до різних категорій (міжнародного, державного, місцевого значення), а також уточнення переліку та відповідної компетенції органів державної влади різних рівнів щодо здійснення повноважень на даних територіях.

Нині єдиним офіційним документом, у якому міститься перелік з 241 населеного пункту, віднесених до курортних, є Перелік населених пунктів, віднесених до курортних, який було затверджено у 1997 р. Більше половини таких населених пунктів (131) знаходиться на тимчасово анексованій території АР Крим. Отримання населеним пунктом статусу курортного повинно надавати йому додаткові права та визначати додаткові обов’язки щодо умов здійснення господарської та інвестиційної діяльності підприємствами та установами, встановлення преференційних режимів, особливих умов оподаткування, порядку використання курортно-рекреаційних ресурсів тощо, що також має бути визначено у відповідних документах.

Специфіка курортно-рекреаційної діяльності, яка полягає у функціонуванні розгалуженого комплексу установ (медичні заклади, установи, що здійснюють

природоохоронну діяльність, туристичні агентства, спортивні заклади, транспортні підприємства, заклади громадського харчування та торгівлі, заклади із надання курортно-різноманітних послуг – аптеки, перукарні, розважальні центри, автостоянки), значно ускладнює виокремлення її як окремого виду економічної діяльності, оцінювання результативності функціонування й впливу на соціально-економічний розвиток окремих локальних територій, а також обґрунтування та запровадження ефективного механізму управління нею.

На нашу думку, оцінювання ролі курортно-рекреаційної сфери у розвитку територіальних утворень доцільно здійснювати за декількома напрямами представленими у табл. 2.1 [307].

Таблиця 2.1

Напрями оцінювання ролі курортно-рекреаційної сфери у розвитку територіальних утворень

№ п/п	Напрями оцінювання	Роль курортно-рекреаційної сфери у розвитку територіальних утворень
1.	за впливом на формування узагальнюючих показників розвитку господарства регіону	частка у ВРП, обсязі залучених інвестицій, у кількості новостворених робочих місць, тобто внесок у вирішення проблем зайнятості
2.	за участю у створенні фінансової бази територій, де здійснюється така діяльність	дохідна частина місцевих бюджетів
3.	за досягнутими показниками рівня життя населення у курортно-рекреаційних регіонах	розмір середньої заробітної плати працівників у закладах курортно-рекреаційної сфери, рівень розвитку соціальної інфраструктури та дотримання державних соціальних стандартів на відповідних територіях
4.	за ступенем участі у формуванні іміджу території та підвищенні рівня її привабливості для бізнесменів й відпочивальників	політична, інвестиційна, туристична, історико-культурна та ін.

Складено автором на основі [307]

Наразі негативна динаміка розвитку курортно-рекреаційної сфери України протягом останніх років стала наслідком одночасної дії двох процесів: по-перше, орієнтації на переважно ринкові регулятори і значну послабленість державного управлінського впливу; по-друге, відчутних втрат галузі через загальновідомі геополітичні події. З огляду на наявний, багато у чому унікальний, потенціал,

матеріально-технічну базу курортно-рекреаційної сфери України, постійну потребу громадян у її послугах (лікування, оздоровлення, відпочинок), а також з метою швидкого відновлення обсягів діяльності, вкрай необхідною є підтримка її подальшого розвитку з боку державних інституцій – центральної ланки (законодавчо-нормативне забезпечення, програма розвитку як пріоритетної галузі національної економіки, ефективні фінансово-економічні інструменти), так і місцевих органів влади (“брендинг” територій, сприятливий інвестиційний клімат, удосконалення інфраструктури, детінізація діяльності суб’єктів господарювання та ін.).

З метою створення належних умов для розвитку нормативно-правового забезпечення курортно-рекреаційної сфери, пропонуємо розробити Національний стандарт України “Послуги курортно-рекреаційні. Медичні та немедичні. Терміни та визначення”, а також стратегії розвитку курортів на найближче десятиліття та довгострокових програм розвитку регіонів задля спрощення процесів залучення інвестицій для розширення можливостей галузі.

У перспективі, зважаючи на катастрофічне зменшення кількості іноземних громадян, які відвідали вітчизняні курорти за останні роки, потребує оптимізації системна робота на місцях щодо активізації реклами вітчизняних курортів на міжнародному рівні, особливо у країнах, які мало обізнані з лікувальними та оздоровчими властивостями українських курортно-рекреаційних ресурсів.

Одночасно на державному та місцевому рівнях має бути запроваджена низка преференцій для іноземних інвесторів, які мають намір започаткувати або продовжувати підприємницьку діяльність на курортно-рекреаційних територіях України. Одним із провідних напрямів санації вітчизняної курортно-рекреаційної сфери має стати системна діяльність щодо детінізації ринку надання послуг – як лікувально-оздоровчих, так і супутніх – проживання, харчування тощо, що сприятиме суттєвому поповненню дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок сплати податків господарюючими суб’єктами відповідно до норм чинного законодавства.

Формуючи своє розуміння державного регулювання нормативно-правового

забезпечення розвитку курортно-рекреаційної сфери, ми погоджуємося із думкою А. Близнюка про те, що існуюча нормативно-правова база на рівні різних галузей права не відповідає сучасним тенденціям розвитку цієї галузі, так як не забезпечує урахування особливостей її функціонування, глибокого проникнення в суть проблем та цілеспрямовану комплексну рекреаційну політику держави, що призводить до руйнування важливих складових інфраструктури галузі. І, як результат – потребує уніфікації та гармонізації в світлі сучасних ринкових умов господарювання.

Це дозволить суб'єктам господарювання, в межах чинного законодавства, самостійно здійснювати заходи з розвідки, обліку, раціонального використання і охорони родовищ мінеральних вод, та інших природних лікувальних об'єктів на території своєї діяльності. У той же час, не викликає сумніву, що в законотворчій справі зроблено ще далеко не все, адже прийнятими документами визначені лише головні умови розвитку рекреаційної сфери [23, с. 69].

Дане питання актуалізується і в контексті нашого дисертаційного дослідження, зважаючи на необхідність уніфікації системи законодавства, що охоплює сферу подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. Оскільки тут діють норми Конституції України, значної кількості законів та інших нормативно-правових актів. Комплексний аналіз нормативно-правової бази дає підстави зробити висновок, що хоча нині в Україні і діє понад 1 тис. нормативно-правових актів, які покликані регулювати різні аспекти суспільних відносин у сфері подолання наслідків аварії на ЧАЕС, проте в жодному з них не згадується курортно-рекреаційна сфера. Крім того, чинне законодавство України щодо курортно-рекреаційної сфери і туризму не відповідає сучасним реаліям, не сприяє розвитку галузі та потребує подальшого вдосконалення й гармонізації зі стандартами Європейського Союзу.

Таким чином у подальшому потребують всебічної уваги та розробки механізми нормативно-правового забезпечення розвитку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України та виконання стратегічних рішень органів публічної влади. Говориться, перш за все, про видання на їх підставі відповідних підзаконних актів та інструкцій, які б сприяли формуванню стратегічних пріоритетів сталого курортно-рекреаційного природокористування, удосконалення структури курортно-рекреаційних територій,

збереження і відновлення особливо цінних природних територій, об'єктів та ресурсів; в регіонах України, особливо в тих із них, які зазнали радіоактивного впливу..

2.2. Особливості управління та розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів України, постраждалих від аварії на ЧАЕС

Загальновідомо, що аварія на ЧАЕС за масштабами радіоактивного забруднення є однією із найбільших за часів використання ядерної енергії у мирних цілях. Унаслідок руйнації 26.04.1986 четвертого енергоблока ЧАЕС забруднено більше ніж 53,5 тис. км² території України, особливо постраждала територія зони відчуження (2044 км²), з якої в 1986 р. було проведено масову евакуацію населення. Пізніше, у 1998 р., масштабність техногенної катастрофи зросла і загальна площа зони відчуження (обов'язкового) відселення склала 2598 км² [213]. Як зазначається в аналітичній доповіді [288, с. 3] "… неготовність колишнього СРСР реагувати на великомасштабну радіаційну аварію (не зважаючи на те, що й до 1986 р. відбувалися такі аварії зі значними радіоактивними забрудненнями великих територій) і неадекватність дій керівництва країни щодо ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС значно посилили негативний вплив її наслідків".

Аварія на ЧАЕС істотно змінила життя мільйонів людей. До зон радіоактивного забруднення повністю або частково віднесено територію 74 районів 12 областей (Київська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська, Вінницька, Івано-Франківська, Волинська, Чернівецька, Черкаська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька). Зважаючи на значне забруднення територій, суміжних із зоною відчуження (північна частина Київської, Житомирської та західна частина Чернігівської областей), у Законі України "Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006-2010 роки" вказано на певну особливість перебігу тогочасних подій, зокрема на той факт, що в 1998-2000 рр. лише в 15 населених пунктах річні дози опромінення через радіоактивне забруднення перевищували 5 мілізіверт (рівень віднесення території

до зони безумовного (обов'язкового) відселення).

У 440 населених пунктах ці дози перевищували 1 мілізіверт (рівень віднесення території до зони гарантованого добровільного відселення) [213]. Із місць постійного проживання було евакуйовано та переселено понад 162 тис. осіб. Таке переселення створило цілу низку серйозних проблем, пов'язаних із труднощами пристосування громадян до нових умов життя. Часткове переселення у багатьох випадках призвело до руйнації структури життєзабезпечення, обмеження ведення сільського господарства, втрати робочих місць, підвищення рівня безробіття, загострення інших соціальних проблем [127].

Викликає неоднозначне судження масштабування процесу евакуації населення радіоактивно забруднених територій. У більшості випадків дії центральних та місцевих органів влади були не виправданими, що суттєво вплинуло на соціалізацію та психологічну адаптацію до нових місць проживання евакуйованих громадян постраждалих регіонів. Там, де можна було обійтися механізованими засобами, використовувався значний людський ресурс. Вартість робіт, спрямованих на зменшення доз опромінення населення окремих населених пунктів, перевищувала прийняті у світі нормативи в 10, а в окремих випадках у 100 разів (м. Коростень, Житомирська обл.)

Загалом, радіоактивна хмара розподілилася на територіях регіонів досить нерівномірно. Так, тільки по Житомирської області різниця в радіоактивному опроміненні досягала 10 і більше разів. З них понад 9 тисяч га мали щільність забруднення радіоцезієм вище 15 Кі/км. Таких сільськогосподарських угідь найбільше у Народицькому, дещо менше у Коростенському, Лугинському та Овруцькому районах області. Зі щільністю від 5 до 15 Кі/км^2 площі сягали 37 тисяч га, 270 тисяч мали забрудненість до 5 Кі/км^2, а забруднення до 1 Кі/км становило понад 290 тисяч гектарів. Наслідком аварії на ЧАЕС стало значне радіоактивне забруднення сільськогосподарських угідь сумішшю продуктів ядерного розпаду та нейтронної активізації. Зона радіоактивного забруднення формувалась у відповідності з метеорологічними умовами переміщення повітряних мас, забруднених радіоактивними речовинами, що надходили зі

зруйнованого реактора станції. В результаті, ураженою виявилася територія дев'яти районів області. Вона склала площу 1 млн. 258 тисяч га землі, в тому числі 607,9 тисячі га сільськогосподарських угідь [331, с. 210].

Наразі на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення, погіршилися демографічні показники: зменшилася народжуваність, зросла смертність, відбулася значна міграція працездатного населення. Крім того, ускладнилася реалізація продукції, виробленої на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення, що призводить до скорочення надходжень до місцевих бюджетів, спричиняє зменшення виробничої активності населення та кількості робочих місць. Результатом таких тенденцій є зниження економічного стану цих регіонів та рівень добробуту населення, яке в них проживає. Погіршення якості харчування, умов праці та відпочинку позначилися і на стані здоров'я людей [11].

У ході аналізу та оцінки соціально-економічної ситуації у постраждалих регіонах України, виявлено, що останні належать до територій із найвищою часткою населення похилого віку, і, згідно з демографічними прогнозами, дана тенденція буде продовжуватися. [341]. Такий перебіг подій у постраждалих регіонах може бути проілюстрований на прикладі однієї з найбільш постраждалих областей – Житомирської області України. З цією метою місцевими органами влади велася активна робота щодо реабілітації та відновлення постраждалих територій. Проведена певна робота із дезактивації сільськогосподарських угідь, перезалуженню лук і пасовищ. Із загальної площі 13,2 тис. гектарів сінокосів та пасовищ – 11,7 тис. га перезалужено. Більше 9 тис. га провапновано. Структуру посівних площ приведено до вимог наукових рекомендацій, 380 га сільськогосподарських угідь виведено із господарського обороту, зменшено на 27% площі посадки картоплі, на 66% – овочів, повністю ліквідовано вівчарство.

Спільними зусиллями науковців (використовуючи їх рекомендації), органів влади (через постанови та розпорядження), місцевого самоврядування (його організаторську діяльність) напрацьовувався досвід у здійсненні заходів з утримання агропромислового виробництва принаймні на доаварійному рівні.

Протягом останніх років на Житомирщині відновлено під випаси худоби та

сінокоси понад 2 тис. га земель. Наукові та виробничі дослідження, які проводяться Житомирською агроекологічною академією, дають підстави стверджувати, що на забруднених територіях відбувається природний процес розпаду радіонуклідів цезію, стронцію та інших опромінювачів. Фактично мова йде про те, коли частину раніше виведених із обороту сільськогосподарських угідь можна використовувати. Вивчається можливість використання цих земель під розвиток бджільництва, промислового рибальства, любительського мисливства, насадження лісів, відновлення зон активного відпочинку та туризму тощо. Досвід, набутий у виробництві продукції та сировини агропромислового комплексу в зоні радіоактивного забруднення, дає також підстави змінити ставлення до таких поліських культур як хміль, картопля, льон. У набутті цього досвіду в поаварійний період важливу роль відіграли органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, бо саме вони акумулювали реалізацію урядових рішень у реабілітації сільськогосподарського виробництва на забруднених територіях.

Аналіз стану виробничої діяльності “жорсткої” зони та численні звернення органів місцевого самоврядування до владних структур призвели до вироблення правової бази життєдіяльності забруднених територій. Нею виступають прийняті у лютому 1991 року “Концепція проживання населення на територіях Української РСР з підвищеним рівнем радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” та Закони України “Про правовий режим території, що зазнала радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” і “Про статус та соціальний захист громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”. Початок реалізації цих життєвоважливих документів співпав у часі з розпадом СРСР і перенесенням усіх витрат на бюджет України. Разом із цим, орієнтуючись на можливості Союзного бюджету, було підготовлено та прийнято Закон України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 28.02.1991 № 797-XII, що не мав і не має досі належного наукового підґрунтя, а також нічого спільного з чинною

нормативною базою та міжнародними документами, ратифікованими Україною, із протирадіаційного захисту та відшкодування збитків від ядерної шкоди [252].

Вартий уваги той факт, що пільги та компенсації, передбачені вказаним Законом, спрямовані переважно на компенсацію потенційного (а не реалізованого, як у цивілізованому світі) ризику й у цілому не відповідають реальним ресурсним можливостям держави. Так, за даними Міністерства фінансів України, задля задоволення чорнобильських пільг і компенсацій необхідно щонайменше 50 млрд. грн. бюджетних коштів щорічно.

Незважаючи на величезні економічні збитки, пов'язані з аварією на ЧАЕС, їх коректна оцінка видається дуже складним завданням. Так, прямі збитки тільки у зоні відчуження, і тільки на території України, було оцінено в розмірі 1,385 млрд дол. США. Економічні втрати СРСР у зв´язку зі збитками від аварії на ЧАЕС і затратами з усіх джерел до початку 1990-х років становили за різними оцінками від 101 млрд. до 12,62 млрд. дол. США. Визначення вартості непрямих збитків, викликаних використанням забруднених сільськогосподарських земель, водних і лісових ресурсів, а також скороченням виробництва електроенергії, товарів та послуг, пов´язане з високим ступенем невизначеності. Це неминуче породжує значний розкид в оцінках, обумовлений відмінностями методик підрахунків, обмеженістю даних або складнощами їх співставлення за різні роки і т.д. Наприклад, віднесення до таких збитків втрат, пов´язаних із відмовою від будівництва нових енергоблоків АЕС, суттєво збільшує розмір загального збитку. У табл. 2.2 наведені оцінки прямих та непрямих збитків у результаті аварії на ЧАЕС для України [341].

Таблиця 2.2

Прямі й непрямі збитки в результаті аварії на ЧАЕС в Україні

(млрд. дол. США)

Прямі втрати (в т.ч. вартість забруднених і втрачених для економіки природних ресурсів)	Пов'язані зі створенням зони відчуження	1,38
	Забруднені території поза зоною відчуження	0,844
	Фінансування робіт та заходів пов'язаних з ліквідацією наслідків катастрофи (1989 -2005)	13,09 (а)
Непрямі втрати (викликані вирішенням економічних і соціальних проблем, у т.ч.	Збитки, пов'язані з обмеженням використання сільськогосподарських угідь, водних і лісових ресурсів	66,78

підвищення рівня життя, стану здоров'я, міграція населення і т.д.)	Вартість недоотриманої електроенергії	27,40
	Втрати, пов'язані з мораторієм на будівництво нових енергоблоків на існуючих АЕС	65,75
Загальні втрати до 2015 р.		**179,00**

(а) Включає втрати на суму 5,732 мільярдів доларів США у 1986-1991 рр. (коли Україна входила до СРСР), і 7,357 мільярдів доларів США в 1992-2005 рр. (після здобуття Україною незалежності).

Загальні збитки повинні включати витрати центральних органів влади, спрямовані на відшкодування наслідків катастрофи; такі видатки і сьогодні складають значну частку національного бюджету. Так, для прикладу у табл. 2.3 наведена сума видатків зведеного бюджету в 2004-2015 рр. на ліквідацію наслідків аварії на ЧАЕС та соціальний захист і пенсійне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, млн. грн.

Таблиця 2.3

Видатки зведеного бюджету в 2004- 2015 рр. на ліквідацію наслідків аварії на ЧАЕС та соціальний захист і пенсійне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи

млн. грн.

Роки	Державний бюджет - усі видатки на ліквідацію наслідків аварії	Видатки на соціальний захист і пенсійне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи-всього:	у тому числі на соціальний захист (без пенсій та житлово-комунальні послуги):
2004	2970,5	2621,5	1640,4
2005	3623,9	3188,3	1877,2
2006	3859,8	3406,2	1939,9
2007	5085,7	4545,4	2388,1
2008	6326,4	5762,8	2164,7
2009	7015,5	6500,3	2171,5
2010	7727,0	6966,0	2559,2
2011	8541,0	7777,1	2561,4
2013	11858,5	10760,9	2623,2
2014	10627,3	9713,5	2471,9
2015	11166,2	9325,7	1736,9

Джерело: [175, с. 10-11]

Проте варто зазначити, що за оцінками фахівців вартість усіх заходів, пільг і компенсацій, передбачених чорнобильським законодавством приміром у 2011 р. становила 74 млрд. грн., а у 2013 р. 88,5 млрд. грн., що складало біля 20% від

розміру всіх витрат державного бюджету і є несумірним з економічною спроможністю держави[175, с. 10-11].

Водночас, недосконаліть вітчизняної політики щодо подолання наслідків аварії на ЧАЕС добре зрозуміла й міжнародним організаціям та іншим країнам. Варто зазначити, що в період з 2001 по 2016 рр. в Україні та сусідніх із нею державах (Республіці Білорусь та Російській Федерації) були зреалізовані низка проєктів технічної допомоги, орієнтованої на розвиток територій, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи. У табл. 2.4 представлені обсяги донорської підтримки для сприяння зусиллям із пом'якшення наслідків Чорнобильської катастрофи [341].

Таблиця 2.4

Проекти технічної допомоги, орієнтованої на розвиток територій, постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС в Україні, Республіці Білорусь та Російській Федерації

Донори/програми	**Роки**	**Країна-одержувач**	**Сума**
ПРООН. Співробітництво для реабілітації умов життя в постраждалих від чорнобильської аварії районах Білорусі	2003 -2008	Білорусь	€ 3 400 000
Світовий Банк. Пост-чорнобильський проект відродження	2006 -2010	Білорусь	$ 50 000 000
ПРООН, Управління ООН з координації гуманітарних питань. Посилення партнерства та механізмів залучення ресурсів для подолання наслідків чорнобильської катастрофи	2001-2004	Білорусь	$ 181 171
Агентство США з Міжнародного розвитку, ПРООН. Здоров'я сім'ї	07/2007-08/2009	Білорусь	$ 550 000
Європейська комісія. Подолання негативних ефектів чорнобильської катастрофи в Білорусі	2009-2010	Білорусь	2 640 974
Фонд Марії Шарапової Стипендіальний фонд	2009-2016	Білорусь	$ 224 700
ПРООН. Діалог з питань постраждалих від Чорнобиля територій	2006-2008	Російська Федерація	90 000
ПРООН. Стратегія відродження і Місцеве Агентство Економічного Розвитку-LEDA (Мікрофінансовий заклад "Новий світ") Донори/програми		Російська Федерація	150 000 $ 150 000 (Обласні адміністрації)

Продовж. табл. 2.4

Канадське Агентство Міжнародного Розвитку, Фонд людської безпеки ООН, Швейцарський офіс співробітництва в Україні, Програма Волонтери ООН, ПРООН. Чорнобильська програма відродження та розвитку	2004-2010	Україна	$ 3 857 000
Європейська комісія. Соціальний та економічний розвиток районів Рівненської області, забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи	2009 -2010	Україна	€ 700 000
Європейська комісія. Розробка стратегії соціально-економічного розвитку чорнобильських територій, що примикають до Зони відчуження	2009-2010	Україна	€ 1 000 000
Фонд Марії Шарапової. Проекти, орієнтовані на молодь	2007 -2009	Білорусь, Російська Федерація і Україна	$ 100 000
Фонд людської безпеки ООН. Міжнародна науково-інформаційна мережа з питань Чорнобиля (ICRIN) ПРООН, ВООЗ, МАГАТЕ, ЮНІСЕФ	2010-2012	Білорусь, Російська Федерація і Україна	2 539 283
Реабілітація територій, постраждалих внаслідок чорнобильської аварії на основі екологічно дружніх технологій	2007-2008	Білорусь	$ 321 495
Удосконалення єдиної системи оцінки та реєстрації доз випромінювання	2007-2008	Білорусь	127 465
Удосконалення системи радіаційного моніторингу	2007	Україна	$ 50 600
Радіологічна підтримка реабілітації територій, постраждалих внаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції	2007-2010	Білорусь, Російська Федерація, Україна	$ 601 130
Проекти Дитячого фонду ООН (UNICEF)			
ЮНІСЕФ. «Факти для Життя. Чорнобиль» Розробка, друк та розповсюдження в Білорусі, Російській Федерації та Україні спеціального видання «Факти для Життя ».	2007	Білорусь, Російська Федерація, Україна	250,000
Іспанський національний комітет ЮНІСЕФ. «Факти для Життя. Чорнобиль»	2008-2010	Україна	$426,759
Європейська комісія. Здоров'я дітей, постраждалих від Чорнобиля	2009-2010	Україна	$1,119,508

Джерело: [341]

Проте, зважаючи на дослідження **"**Гуманітарні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС: стратегія відродження", проведене 2002 р. на замовлення ПРООН і ЮНІСЕФ, у звіті йде мова про перехід від гуманітарної допомоги до сприяння в розвитку і підкреслюється необхідність подолання культури

залежності, яка виникла у постраждалих регіонах.

У цьому контексті заслуговує на увагу розроблена Організацією Об'єднаних Націй стратегія соціального і економічного розвитку, основні положення якої виходять із того, що люди, які проживають у постраждалих районах, найбільше потребують покращення економічних та соціальних можливостей розвитку, повернення відчуття своєї економічної самозабезпеченості, інформації, необхідної для подолання страху перед радіацією, а також більш ефективного підходу до ризиків для здоров'я, не пов´язаних із аварією на ЧАЕС.

Дані рішення вироблені на основі як позитивної практики постраждалих районів, так і на світовому досвіді їх розвитку. Вони розглядаються у наступних трьох областях: 1) надання інформації, включаючи пропаганду здорового способу життя; 2) соціальний та економічний розвиток спільнот/громад, підтримка ініціатив, спрямованих на підвищення рівня добробуту і заохочення економічної самостійності; 3) консультування з питань політики, спрямоване на надання допомоги урядам у питаннях раціоналізації чорнобильських витрат [38; 341].

Загалом, аналізуючи державну політику щодо регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС, на особливу увагу заслуговують питання як реабілітації постраждалих територій, так і відновлення здоров'я населення. У цьому контексті варто виділити основні проблеми, які потребують державного регулювання курортно-рекреаційної сфери на цих територіях, зокрема [288, с. 8-9]:

- державна політика з подолання наслідків аварії на ЧАЕС залишається недостатньо системною та малоефективною, вона сприяє формуванню соціальної апатії у частини постраждалого населення, розрахунку на допомогу ззовні, провокує соціально-психологічне напруження серед потерпілих громадян, а також не є чутливою до позитивних змін радіаційної ситуації та громадської думки щодо наслідків цієї аварії;

- акцентування уваги держави, природозахисних політичних і громадських організацій на проблемах Чорнобиля та водночас майже ігнорування соціально та економічно більш значимих екологічних (у т. ч. і радіаційно зумовлених) проблем інших регіонів є очевидним порушенням принципу соціальної справедливості;

- неспроможність держави ресурсно забезпечити численні пільги та компенсації, задекларовані у Чорнобильському законодавстві, з одного боку, і законодавчі обмеження щодо розвитку радіоактивно забруднених територій – з іншого, на сьогодні є однією з найактуальніших проблем подолання наслідків аварії на ЧАЕС;

- держава не приділяє належної уваги питанням ядерної та радіаційної безпеки, а також аварійного реагування на випадок радіаційної аварії;

- ціла низка політичних сил і громадських організацій зацікавлені в консервації ситуації на територіях, радіоактивно забруднених унаслідок аварії на ЧАЕС [288, с. 8-9].

Погоджуючись із позицією К. Ващенка, який ще в 2011 р. зазначав, що "як невід'ємний складник державної соціальної політики, система соціального захисту чорнобильців уражена тими самими загальними хворобами… Соціальний популізм наполегливо підривав і підриває ефективність, збалансованість і реалістичність системи соціального захисту. …. У підсумку маємо ситуацію, коли наявні бюджетні кошти розпорошуються за принципом "усім потрошку", а громадяни, які дійсно потребують допомоги з боку держави, у достатньому обсязі її не отримують. У цьому випадку ідеться про ліквідаторів, інвалідів Чорнобиля і, звичайно ж, дітей" [288, с. 22].

У цьому контексті науковець і на той час (2011 р.) – заступник Міністра соціальної політики України, К. Ващенко серед першочергових завдань із вирішення даної проблеми пропонував ґрунтовно переглянути підходи до соціального захисту чорнобильців з метою їх якісного поліпшення. Він визнавав, що в основу оновленої стратегії держави з цього питання має бути покладено 5 основних принципів [288, с. 22-23]:

перший – адресність – передбачає надання підтримки пріоритетним категоріям постраждалих, ураховуючи доходи і потреби конкретного громадянина та його родини;

другий – доцільність – виражається шляхом проведення неупередженої інвентаризації наявних на даний час пільг і виплат, сконцентрувавши бюджетне

фінансування на програмах, які найбільш затребувані чорнобильцями (зокрема медицина), а також перегляду меж зон радіоактивного забруднення (на підставі ґрунтовного наукового супроводу);

третій принцип – системність – включає синергетичне поєднання окрім соціальних, ще й економічні, екологічні та гуманітарні питання. Такий системний підхід до відновлення зон відчуження перш за все направлений на створення економічних стимулів та преференцій, податкових й інших механізмів, що мають дати потужний імпульс до розвитку уражених радіацією територій, забезпечити надходження інвестицій, повернути людей до роботи на власній землі;

четвертий – послідовність – передбачає наступність і чітке бачення перспективи у вирішенні всього комплексу чорнобильських питань, які мають знайти відображення в урядових програмах із подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та, враховуючи здобутий досвід, закладатимуть основи для якісно нової державної політики у цій сфері;

п'ятий принцип – поступовість – окреслює поетапність реформаційних змін, постійний діалог із громадськістю та експертним середовищем у вирішенні багатьох проблем, пов'язаних із аварією на ЧАЕС [288, с. 22-23].

Формування та реалізація чорнобильської політики не тільки направлена на соціально-економічне відновлення та сталий людський розвиток постраждалого населення і територій, а й потребує перегляду економічних і соціальних пріоритетів, а також середньострокової концепції державної політики з питань Чорнобиля. Зміни мають відображати перехід від гуманітарної допомоги із сильною залежністю населення від системи соціального забезпечення, узагалі від культури залежності від допомоги, до перспективного підходу: має відбутися переосмислення економічних і соціальних програм реабілітації та переорієнтації витрат [288].

Наразі у 2021 р., Уряд затвердив план заходів до 35-х роковин Чорнобильської катастрофи, згідно із яким, Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України, Державне агентство України з управління зоною відчуження мають опрацювати питання щодо збільшення видатків на пенсійне забезпечення осіб з інвалідністю з числа учасників ліквідації наслідків

аварії на ЧАЕС та громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Зокрема, за даними Міністерства соціальної політики України у Державному бюджеті України на фінансування програм, пов'язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та здійснення компенсаційних виплат і допомоги у 2021 р. передбачено 2,57 млрд. грн, що на 403,5 млн. грн більше ніж у 2020 р. Зазначимо, що однією із небагатьох виплат, є виплата у розмірі 261,8 млн. грн. – передбачена на оплату санаторно-курортного лікування громадян, віднесених до категорії 1, та дітей з інвалідністю, інвалідність яких пов'язана з Чорнобильською катастрофою, та виплата грошової компенсації за самостійне санаторно-курортне лікування[188].

За останні роки органи державної влади, місцевого самоврядування на всіх рівнях управління, недержавні організації, агенції ООН, що беруть участь у боротьбі з наслідками аварії на ЧАЕС, а також спільнота донорів у цілому визнали, що, починаючи з нинішнього десятиріччя, найважливішим завданням на постраждалих територіях є боротьба з їх відносною відсталістю.

Одним із завдань залагодження даного процесу може сприяти відновлення і раціональне використання курортно-рекреаційного потенціалу забруднених радіацією територій. Негативні тенденції, що спостерігаються у курортно-рекреаційній сфері регіонів країни і постраждалих від радіаційного забруднення зокрема, є закономірним наслідком послаблення державних важелів впливу на процес регулювання її розвитку.

Яскравим підтвердженням цьому є застарілість законодавчо-нормативної бази, відсутність розробленої та затвердженої стратегії, системи прогнозування та моніторингу розвитку галузі, а, отже, й відповідно системної державної політики щодо курортно-рекреаційної сфери, посилення уваги до наявних проблем з боку територіальних органів управління.

Такий перебіг справ потребує налагодження максимальної комунікації між органами публічної влади усіх рівнів управління (зокрема, Державної екологічної інспекції України) в межах покладених завдань для обміну інформацією,

проведення спільних заходів щодо вирішення проблем із екологізації територій, промоушену їх рекреаційної і туристичної привабливості, удосконалення механізмів державного нагляду (контролю) за виконанням місцевими органами влади повноважень щодо додержання режиму використання земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, зокрема земель, що підлягають особливій охороні у частині сприяння переходу від реабілітації територій регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС до їх подальшого відродження і сталого соціально-економічного розвитку. Це знайшло відображення в акті впровадження дисертаційного дослідження від 25 лютого 2021 року № 1792/6.1/7-21 (Додаток А).

За 35 років після катастрофи, незважаючи на великі витрати урядів постраждалих країн, спрямовані на пом´якшення наслідків аварії, а також враховуючи той факт, що радіація вже не є найбільшою проблемою економічного і соціального розвитку постраждалих регіонів, головною проблемою стала постійна невідповідність економічної і соціальної інфраструктури, можливостей для розвитку підприємницької діяльності і ділової культури, недостатнє фінансування і часто обмежені можливості місцевих органів влади.

Проголошення нових пріоритетів чорнобильської політики стало поштовхом для зміни характеру національних програм із питань Чорнобиля в Україні, Білорусі й Росії та їх спрямованості з реабілітаційних на заходи, направлені на поліпшення соціально-економічного потенціалу й забезпечення стійкого розвитку в постраждалих регіонах.

В Україні, до розробки таких програм крім центральних і регіональних владних структур, були долучені і відіграли значну роль органи місцевого самоврядування, організації громадянського суспільства та інші зацікавлені сторони. Протягом багатьох років уряд України співпрацював із Чорнобильською програмою відродження та розвитку, здійснюваною в межах Програми розвитку ООН і спрямованою на зниження довгострокових соціально-економічних та екологічних наслідків катастрофи, створення сприятливих умов життя для мешканців забруднених територій і підвищення їх соціальної активності й

відповідальності. У межах проєкту налагоджені механізми партнерства між місцевими, державними органами, громадськими організаціями та приватними підприємцями [288].

Із запровадженням Міжнародної науково-дослідницької та інформаційної мережі з питань Чорнобиля (ICRIN, 2009 р.) підвищилася якість забезпечення населення достовірною інформацією щодо радіаційного стану та здорового способу життя на забруднених територіях. У межах проєкту низка конкретних цільових груп проходить підготовку з мінімізації наслідків аварії на ЧАЕС шляхом використання інтернет-ресурсів – Веб-порталу Chernobyl.info, який дозволяє будь-якій людині у постраждалих районах або за кордоном дізнатися про Чорнобильську аварію, безпечне проживання та можливі наслідки для здоров'я.

З метою вирішення основних проблем у правовому, соціальному, медичному, культурно-масовому напрямах для осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, зменшення соціальної напруги серед зазначеної категорії громадян обласними та міськими радами в регіонах України затверджуються регіональні цільові програми їх соціального захисту. Проте жодна із цих програм не направлена на відновлення курортно-рекреаційного потенціалу забруднених радіацією територій.

Таким чином, необхідним є створення нової політичної парадигми з питань Чорнобиля з відповідним переглядом пріоритетів економічної і соціальної політики, яка потребує розробки середньострокових програм зміни політики щодо відновлення постраждалих територій шляхом забезпечення відображення переходу від значної залежності населення від системи гуманітарного забезпечення до перспективного розвитку, переосмислення економічних і соціальних програм реабілітації і переорієнтації видатків на охорону та відновлення здоров'я, у тому числі, шляхом розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів.

Відповідно до висновків Віденського форуму (2006 р.) і національних доповідей України, Республіки Білорусь та Російської Федерації "20 років після

аварії на Чорнобильській АЕС", які й на сьогодні не втратили своєї актуальності, нова парадигма базується на таких загальних принципах: цілісність потреб, пов'язаних із Чорнобилем; перехід до політики підтримки, відновлення й розвитку життєдіяльності на цих постраждалих територіях; раціональне використання усіх видів ресурсів (у т.ч. фінансових) задля відновлення життєдіяльності мешканців на уражених територіях; сталий і довгостроковий характер дій, спрямованих на розвиток територій та подолання наслідків аварії; ефективність, узгодженість, виважений підхід та взаємодоповнюючий характер міжнародних зусиль [288; 341].

Узагальнення даних принципів послужило основою для обґрунтування рекомендацій, які передбачають: вироблення нових шляхів і стандартів інформаційної політики органів публічної влади у даній сфері, направленої на пропагування здорового способу життя; оптимізацію державних програм щодо подолання наслідків аварії на ЧАЕС шляхом їх переорієнтації на вирішення конкретних проблем, не допускаючи розпорошення виділених державою коштів; покращення бізнес-середовища, залучення інвестицій і міжнародної підтримки; створення позитивного іміджу регіону та вирішення проблем зайнятості; стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва у постраждалих і суміжних з ними населених пунктах тощо.

Така ініціатива має враховувати підвищення ролі місцевого самоврядування у соціально-економічному відновленні постраждалих територій, стимулювання розвитку спеціалізованого екологічного туризму та сприяння реалізації наукових досліджень щодо антропогенного впливу на навколишнє середовище.

Постраждалі території можуть бути використані як біорезервати для збереження й вивчення біорозмаїття та культурної спадщини. Загалом, ефективна курортно-рекреаційна діяльність здатна призводити до цілком відчутних економічних результатів, які можуть проявлятися у довгостроковій перспективі (зокрема, збільшення продуктивності праці та зростання кількості днів активної працездатності).

Відповідно спрямованість теорії та практики державного управління на

реформування курортно-рекреаційної сфери в регіонах України, постраждалих від аварії на ЧАЕС передбачає модернізацію механізмів державного регулювання даною галуззю. Це потребує вироблення наукових підходів до обґрунтування та практичного впровадження нових методів управління, які б активізували зусилля органів публічної влади на розв'язанні існуючих протиріч на шляху до забезпечення населення сучасними і якісними курортно-рекреаційними послугами.

Організаційно сучасна курортно-рекреаційна сфера утримується у межах функціонування фізичної та культурної сфери та сфер охорони здоров'я і охорони навколишнього природного середовища за рахунок здійснення фізкультурно-оздоровчої, організації культурного відпочинку, лікувально-оздоровчої (санаторно-курортної) та природоохоронної видів діяльності.

З метою підвищення ефективності управління курортно-рекреаційним потенціалом країни та підвищення рівня його віддачі потребують врегулювання на законодавчому рівні питання розподілу повноважень між органами державної виконавчої влади, що мають безпосереднє відношення до здійснення курортно-рекреаційної діяльності. Зазначимо, що відповідно організаційний механізм на сучасному етапі формують Міністерство молоді та спорту України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерство культури та інформаційної політики України, а також Міністерство охорони здоров'я України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, інші органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування. Тому вбачається за необхідне конституційно визнати право громадян України на рекреацію та здійснити перерозподіл існуючих повноважень серед органів публічної влади.

Оскільки окремого закону про рекреаційну діяльність чи послуги, у нас поки що не прийнято, пропонуємо розглянути основні повноваження органів влади щодо реалізації державної політики в даній сфері, виходячи із окремих статей законів України "Про курорти" [231], "Про туризм" [255] та ін.

Так відповідно до Закону України "Про туризм" [255], туризм у сучасному

світі сприймається як головна форма рекреаційної діяльності, перетворившись на потужну самостійну галузь нематеріального виробництва, яка задовольняє рекреаційні потреби, то згідно з цим Законом, регулювання в галузі туризму здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади в галузі туризму, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також іншими органами в межах їх компетенції [255].

Зазначимо, що на місцевому рівні, представницькі органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради відповідно до їх повноважень: затверджують місцеві програми розвитку туризму; визначають бюджетне фінансування та доручають своїм виконавчим органам його забезпечення; вживають заходів для стимулювання суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність з надання туристичних послуг [141; 255, ст. 8].

Разом із цим, виконавчі органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень: розробляють проєкти місцевих програм розвитку туризму і подають їх для затвердження відповідним місцевим радам; вживають заходів щодо виконання місцевих програм розвитку туризму; залучають на договірних засадах підприємства, установи і організації, розташовані на відповідній території, до розв'язання проблем розвитку місцевого туризму та підтримки туристичних ресурсів; організують проведення інвентаризації туристичних ресурсів місцевого значення; сприяють охороні і збереженню туристичних ресурсів; залучають місцеве населення до туристичної діяльності, створюючи нові робочі місця; сприяють розвитку на відповідній території різних видів туризму [255, ст. 11].

Натомість місцеві державні адміністрації: здійснюють виконавчі та організаційно-розпорядчі функції щодо організації і розвитку курортно-рекреаційної сфери і туризму; розробляють проекти регіональних програм розвитку туризму і подають їх для затвердження обласним і районним радам; вживають заходів щодо виконання регіональних програм розвитку туризму; сприяють туристичній діяльності у своєму регіоні і створенню сучасної

туристичної інфраструктури; розробляють і впроваджують заходи для захисту місцевих туристичних ресурсів; видають дозволи на право здійснення туристичного супроводу; аналізують ринок туристичних послуг у межах адміністративно-територіальних одиниць, здійснюють соціальну рекламу туристичних ресурсів, утворюють відповідні інформаційні центри; сприяють дитячому та молодіжному туризму; беруть участь у підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації кадрів у галузі туристичної діяльності, що фінансуються за рахунок коштів місцевого бюджету; надають суб'єктам туристичної діяльності методичну і консультативну допомогу щодо організації їх діяльності; залучають підприємства, установи і організації, розташовані на підпорядкованій їм території, до розв'язання проблем розвитку туризму в регіонах; подають центральному органу виконавчої влади в галузі туризму пропозиції стосовно включення заходів з регіональних програм розвитку туризму до відповідних програм [255, ст. 11].

Вагомим підґрунтям у реалізації ефективної управлінської діяльності в даній сфері є виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції розвитку санаторно-курортної галузі" від 23.04.2003 № 231-р [253], у якому хоча і досить побіжно згадується курортно-рекреаційна сфера, проте основний наголос робиться на питаннях реалізації положень Конституції України, Закону України "Про курорти" та інших нормативно-правових актів із питань санаторно-курортної галузі. Відповідно актуалізується питання неоднозначності взаємовідносин між державними (загальнодержавної і комунальної форм власності), профспілковими і відомчими санаторно-курортними підприємствами (які в останні роки все частіше передаються у підпорядкування регіональних органів влади), які посилюють неузгодженість позицій щодо регулювання і управління санаторно-курортною сферою з боку різноманітних управлінських структур.

Керуючись Законом України "Про курорти" [231] Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 425 було утворено Державний департамент з питань діяльності курортів, проте вже у 2008 р. цю інституцію було ліквідовано і питання щодо забезпечення виконання функцій з реалізації державної політики у

сфері розвитку курортів на центральному рівні покладено на Міністерство охорони здоров'я України, функціональними обов'язками якого є створення умов для отримання населенням можливості доступу до лікування та оздоровлення на курортно-рекреаційних територіях. Зокрема, цим же законом регламентовано повноваження Ради міністрів АР Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері курортів, а саме:

1) затвердження місцевих програм розвитку мінерально-сировинної бази, раціонального використання та охорони природних лікувальних ресурсів;

2) управління курортами місцевого значення відповідно до закону;

3) погодження видачі та видача дозволів на користування природними лікувальними ресурсами державного значення;

4) здійснення контролю за використанням природних лікувальних ресурсів;

5) внесення до відповідних органів виконавчої влади клопотань про оголошення природних територій курортними;

6) оголошення природних територій курортними територіями місцевого значення;

7) вирішення інших питань у сфері діяльності курортів відповідно до законів України [231, ст. 41-42].

Проведене дослідження дозволяє зробити такий узагальнюючий висновок, що через недосконаліть законодавства України, існуюча курортно-рекреаційна сфера юридично відсутня. Із огляду на це, не має і належного відповідного органу управління. Загалом, управління курортно-рекреаційною (санаторно-курортною) сферою зводиться до розроблення стратегії і тактики розвитку суб'єктів підприємництва у сфері курортно-рекреаційної діяльності. Воно передбачає раціональне використання курортних та рекреаційних ресурсів за критеріями економічної, соціальної та природно-екологічної доцільності.

Оскільки кожен суб'єкт курортно-рекреаційної діяльності в умовах ринку виступає як відкрита система, яка взаємодіє із зовнішнім середовищем, то планування спрямовується на подолання невизначеності зовнішнього середовища,

в першу чергу в частині провадження курортно-рекреаційної діяльності з урахуванням проголошених державою пріоритетів та обмежень. Зовнішнє середовище в широкому розумінні представляє собою сукупність інституцій, органів, установ, господарюючих суб'єктів, а також економічних, суспільних і природних умов, обмежень та викликів, інших зовнішніх факторів, що можуть мати вплив на соціально-економічні результати діяльності [319, с. 230].

Взаємодія суб'єктів курортно-рекреаційної діяльності із навколишнім середовищем має двоїсту спрямованість. З одного боку, суб'єкти курортно-рекреаційної діяльності одержують із зовнішнього середовища всі необхідні ресурси, а з іншого – передають у зовнішнє середовище результати своєї діяльності як позитивні, так і негативні (шкідливі для екології, історичних пам'яток, заповідних зон, курортних територій і т.п.).

На національному рівні здійснюється державне регулювання курортної чи/або туристичної діяльності. Держава регулює її розвиток через уповноважені органи та установи [24; 198]. Вказані органи поділяють на органи загальної та спеціальної компетенції.

Органи загальної компетенції – це ті з них, які можуть ухвалювати рішення щодо регулювання та управління у будь-якій сфері суспільної діяльності, у тому числі в курортно-рекреаційній сфері. До вказаних органів відносяться Президент (глава держави), парламент (вищий представницький орган), уряд (вищий орган в системі виконавчої влади).

Органи спеціальної компетенції – це ті органи, яким надана компетенція здійснювати регулювання та управління в певній сфері (виді діяльності). Це може бути міністерство, департамент, комітет, комісія, агентство тощо [64]. Проте, якщо регулювання розвитку курортної чи/або туристичної діяльності на національному рівні здійснюється на основі врахування пріоритетів та завдань державної політики, то питанням рекреаційної діяльності не приділяється належна увага.

Зазначимо, що державна курортна політика – це комплекс стратегічних настанов та приписів в частині розвитку курортів (курортних територій) та

провадження курортної політики з урахуванням пріоритетів соціально-економічного розвитку та наявних обмежень (в першу чергу екологічних). Державна курортна політика враховує як економічні, так і позаекономічні пріоритети і завдання [128, с.71].

Як правило, на національному рівні розвитком курортного господарства опікується спеціально визначене відомство або колегіальний орган (комісія, рада). Зазвичай це відомство уповноважене брати участь у формуванні і реалізації національної туристичної політики, а також здійснювати управлінські заходи щодо розвитку сфери туризму і курортів. Більше того, в окремих країнах за розвиток туризму і курортів відповідає структурний підрозділ (Департамент) відомства функціональної компетенції (Міністерство економіки або інше). Інколи за розвиток курортів та курортної діяльності відповідає відомство, що є уповноваженим органом у сфері охорони здоров'я чи відповідає за ліквідацію наслідків від техногенних і природніх катастроф. Рідше розвитком курортів та курортної діяльності опікується відомство, що відповідає за реалізацією регіональної політики [302].

Результатом курортної діяльності є зростання вартості (зміцнення) людського потенціалу, який в умовах постіндустріальної економіки стає ключовим.

Екстраполюючи дані підходи до теми нашого дослідження, слід врахувати, що основним результатом рекреаційного використання природних ресурсів є оздоровчий та/або лікувальний ефект, який проявляється у зниженні захворюваності, оздоровленні населення, підвищення рівня якості життя тощо, а цей ефект не піддається точній економічній оцінці. У той же час рішення про рекреаційне використання території може бути прийнято державою або місцевим органом влади, з огляду на необхідність розвитку курортного господарства, а також з урахуванням рідкісності (цінності) виявленого рекреаційного ресурсу [323, с. 120].

Держава, як особливий соціальний інститут, у результаті реалізації курортної політики зацікавлена у всебічному розвитку курортної справи, яка має

приносити значущі економічні і соціальні ефекти [122, с. 28]. Цим пояснюється зацікавленість держави у підтримці гармонійного розвитку курортів (курортних територій), які мають цінні рекреаційні ресурси.

Одначе в окремих випадках рекреаційні ресурси, які знаходяться на певній території, є настільки цінними, що визначають основну спеціалізацію території (району, регіону). Йдеться в основному про курортні (рекреаційні) території, які мають не лише регіональне/місцеве, а й міжнародне значення. У цьому випадку використання курортно-рекреаційного ресурсу буде формувати усю конфігурацію економічної моделі господарювання на визначеній території, а також приносити основний обсяг доходу учасникам відповідних економічних відносин.

З метою модернізації управлінської діяльності на постраждалих від аварії на ЧАЕС територіях необхідно розширити можливості ефективного використання механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів (організаційно-правовий, фінансово-інвестиційний та інформаційно-комунікативний), які спрямовані на :

– підтримку інституційного розвитку цієї сфери, забезпечення взаємодії та кооперації органів місцевого самоврядування з бізнесом та громадськістю,

– формування сприятливого фінансово-економічного середовища для всіх суб’єктів господарювання на основі місцевих ресурсів,

– оптимізацію витрат на надання послуг,

– запровадження спеціального інвестиційного режиму та формування базового пакету інвестиційних проєктів щодо розвитку відповідної інфраструктури,

– залучення можливостей міжнародних організацій та фондів підтримки розвитку курортно-рекреаційного підприємництва,

– захисту та промоції регіональних курортно-рекреаційних зон і туристичних дестинацій, формування їх позитивного іміджу, адаптованого до кращих світових практик.

Наразі назріла об’єктивна необхідність провести перегляд (у встановленому порядку на основі експертних висновків Національної комісії з радіаційного

захисту населення України, Національної академії наук України, відповідних центральних органів виконавчої влади) меж зон радіоактивно забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи територій. Умовою перегляду зонування територій є оновлення радіологічної паспортизації територій, яка не здійснювалася з 2008 р. Задля забезпечення довіри населення до цього процесу слід залучити міжнародних експертів і представників місцевих громад.

Джерелом фінансування соціально-економічного розвитку територій, позбавлених статусу забруднених зон, мають стати кошти, вивільнені з місцевих бюджетів у результаті скасування раніше встановлених пільг і виплат. Цей варіант вже був випробуваний у кількох селах Рівненської області.

Цілком очевидно, що успіх такого проєкту максимально залежить від кредиту довіри між центральними й місцевими органами державного управління та іншими зацікавленими сторонами. Передумовою для подолання бідності й відсталості на постраждалих від Чорнобильської катастрофи територіях є не виплати соціальних допомог населенню, а державні інвестиції в інфраструктуру, комунальне господарство, реабілітацію землі та інших природних ресурсів, а також підтримка приватного бізнесу й місцевих ініціатив.

Вирішальне значення для сприяння подальшому розвитку постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи територій є перегляд існуючої системи зонування і пов’язаної з нею системи соціального захисту й економічних заборон та обмежень. Важливою передумовою є відновлення довіри населення і подолання синдрому “Чорнобильської жертви”, що потребує формування нової інформаційної політики [288, с. 39 - 44].

Усвідомлюючи накопичений на сьогодні значний досвід щодо відновлення постраждалих від радіаційного забруднення територій, діяльність органів публічної влади в Україні, як нами було зазначено у [110], має бути спрямована на оздоровлення ділового клімату, заохочення інвестицій та сприяння розвитку приватного сектора шляхом стійкого відновлення сфери туризму і надання якісних туристично-рекреаційних послуг у постраждалих районах.

Можна стверджувати, що для окремих регіонів України, де територіальне

поєднання природних умов і рекреаційних та туристичних ресурсів має чітко виражений характер, в стратегії їх соціально-економічного розвитку цей аспект набуває пріоритетного характеру. При цьому, розробка стратегії управління розвитком сфери рекреації та туризму на територіях постраждалих від радіаційного забруднення повинна ґрунтуватися на основних сформованих напрямах еколого-безпечної економічної політики і потребує суттєвої адаптації існуючих у нашій країні норм і вимог до загальноєвропейських стандартів.

З цією метою необхідно [110]:

– вивчити можливості розвитку спеціалізованого екологічного та радіоактивного (атомного) туризму, а також максимізації внеску цих територій до збереження світового видового різноманіття, конструктивного скорочення втручання людини в екосистеми, культурний ландшафт та збереження культурної спадщини;

– сприяти промоушену створеному на території зони відселення радіоекологічного біосферного заповідника з метою проведення унікальних спостережень за станом природних процесів;

– поширити практику інтенсивного лісорозведення і активізації лісомеліоративних заходів на забруднених територіях для нормалізації радіоекологічної ситуації і можливого повернення деяких площ для використання у сільському господарстві або залісення найбільш забруднених угідь;

– відпрацьовувати та впроваджувати організовану структуру землекористування із домінантою на соціальних та екологічних пріоритетах розвитку в усіх галузях сільськогосподарського виробництва. У землеробстві – це спеціальні технології рекультивації забруднених земель: обробка ґрунту, внесення вапнякових матеріалів та мінеральних добрив у нетрадиційних співвідношеннях і дозах, вирощування технічних культур, які стануть сировиною для виробництва біоетанолу і біодизелю тощо;

– збільшити будівництво сонячних парків на забруднених територіях як перспективного елемента “зеленої” економіки держави;

– сприяти оздоровленню ділового середовища шляхом використання

податкових та інших видів пільг, спрямованих на залучення ініціативних людей і висококваліфікованого персоналу для розвитку постраждалих територій;

– адаптувати передову практику країн світу до особливих умов постраждалих територій, включаючи створення кредитних спілок та споживчих кооперативів. розробки відповідної правової бази та організаційної структури, щоб ці підприємства отримували всю необхідну підтримку;

– сприяти розробці регіональних і муніципальних програм розвитку туріндустрії в сучасних умовах;

– сприяти розробці принципів формування туристсько-рекреаційних територій і управління ними на основі створення туристично-рекреаційних кластерів і особливих економічних зон;

– упроваджувати в практику туристсько-рекреаційного освоєння постраждалих територій принципи державно-приватного партнерства, приділивши особливу увагу підтримці малого та середнього бізнесу, задля перетворення зони відчуження у науковий і майбутній туристичний магніт;

– сприяти розробці інформаційно-довідкового та картографічного забезпечення туристсько-рекреаційної діяльності на постраждалих територіях.

З огляду на наявний, багато у чому унікальний, потенціал, матеріально-технічну базу туристично-рекреаційної сфери регіонів, постійну потребу громадян у даного виду послугах, а також з метою її швидкого відновлення на постраждалих від радіаційного забруднення територіях, вкрай необхідною є підтримка подальшого розвитку даної сфери з боку державних інституцій – як центральної ланки (законодавчо-нормативне забезпечення, ефективні фінансово-економічні інструменти), так і органів місцевої влади (“брендинг” територій, сприятливий інвестиційний клімат, удосконалення інфраструктури, детінізація діяльності суб’єктів господарювання).

Стимулювання диверсифікації туристично-рекреаційного продукту в частині розробки та просування нових програм, а також розвиток технологічної бази туристично-рекреаційної діяльності на інноваційній основі повинні здійснюватися із використанням методології програмно-цільового управління, що передбачає

розробку та ухвалення комплексних програм, спрямованих на реалізацію конкретних заходів розвитку туристичного та рекреаційного потенціалу, підвищення якості та ефективності відповідних послуг, зміцнення матеріально-технічної бази туристично-рекреаційного господарства на рівні держави й регіонів на постраждалих територіях. Вказані програми можуть реалізовуватися за рахунок залучення коштів державного і місцевих бюджетів, а також зацікавлених туроператорів.

Відповідно, актуалізується питання із розробки дієвих механізмів щодо поєднання всього позитивного, що набуто вітчизняною і світовою спільнотою у сфері теоретичних, методологічних, практичних основ раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу туризму та рекреації, оптимізації функціонування еколого-економічної системи, збереженні якості навколишнього природного середовища в контексті еколого-безпечного просторового розвитку.

2.3. Зарубіжний досвід розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від природних та техногенних катастроф

Беручи до уваги конституційно проголошений Україною євроінтеграційний шлях власного державотворення, на особливу увагу заслуговує аналіз зарубіжного, насамперед європейського, досвіду розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, які, зокрема, постраждали від негативних наслідків техногенних катастроф. Нам вдалося дослідити, що в усьому світі регіони, які постраждали від наслідків природних та техногенних катастроф усе частіше стають не лише об’єктом легального екстремального туризму, який не тільки задовольняє інтерес геймерів і мандрівників, що тяжіють до екзотики, але й набуває ознак нового способу розуміння мінливого технократичного світу.

До наймасштабніших техногенних катастроф (крім Чорнобильської аварії), які потрясли світ і залишилися у пам’яті нинішнього покоління землян слід віднести:

- хворобу Мінамати внаслідок скидання протягом 1932 – 1968 рр. у річку

біля японського м. Мінамата відходів хімічного заводу компанії Chisso (понад 2,5 тис. захворілих, більше половини з них померло);

- масштабний пиловий буревій внаслідок екстенсивного сільського господарства 14.04.1935 на території Великих рівнин у США (більше 500 тис. людей втратило житло, понад 2,5 млн. переселенців);

- великий смог жовтого кольору у Лондоні 05.12.1952 (збільшення у 7 разів смертельних випадків від бронхопневмонії та гострого гнійного бронхіту, понад 12 тис. постраждалих);

- техногенну катастрофу в ніч з 02 на 03.12. 1984 на заводі пестицидів в індійському місті Бхопал (понад 3 тис. загиблих та 15 тис. постраждалих);

- аварію і повну руйнацію нафтової платформи Deepwater Horizon у Мексиканській затоці 20.04.2010 (загинуло 11 людей, понад 800 тис. птахів, понад 60 тис. оливкових морських черепах, нанесено серйозної шкоди риболовному промислу і туризму штатам Луїзіана, Міссісіпі і Алабама);

- аварію 11.03.2011 на АЕС “Фукусіма-1” (десятки тисяч переселенців, понад $200 млрд. збитків) тощо.

Одним із найактуальніших питань останніх десятиліть є питання про вплив людини і здійснювану нею господарську діяльність на навколишнє середовище. Окреме місце відведено проблемам впливу об’єктів атомної енергетики на прилеглі до них території. Не мало слів було сказано про негативні аспекти, пов’язані з експлуатацією АЕС (вплив, можливі загрози, наслідки і т. д.) [347]. Тепер же варто задуматися над тим, яку користь можна отримати від тих змін, які неминуче несе в собі ліквідація наслідків радіаційного забруднення від техногенних катастроф. Так, наочним прикладом використання таких природних змін є відновлення постраждалих територій як за допомогою втручання людини, так і шляхом їх природного самовідтворення.

Останнім часом на державному рівні активно декларується питання ліквідації радіаційних аварій, подолання їх наслідків, відродження постраждалих територій як основних етапів великого і важкого шляху, який проходять такі держави як Україна, Білорусь, Польща, Росія, Японія та ін. країни світу не одне десятиліття.

Завдяки накопиченому досвіду країни мають наукову школу в даній області радіаційного контролю, володіють навичками управління сільським і лісовим господарством на забруднених територіях.

Як результат, цей досвід відкрив шлях для прийняття стратегічних рішень, спрямованих на забезпечення безпечної життєдіяльності, перебудову економіки для отримання нормативно чистої продукції, розвиток курортно-рекреаційної сфери, відродження і підтримку культурної традиції постраждалих районів.

У таких обставинах мову необхідно вести не тільки про тривалий процес реабілітації, а й про сталий розвиток, який передбачає поетапне введення в економічну сферу втраченого потенціалу територій, постраждалих від радіаційної катастрофи, розвиток рекреаційної та туристичної діяльності.

Зони відчуження в усіх державах світу все частіше стають метою легального атомного туризму, який не тільки задовольняє інтерес геймерів і мандрівників, які тяжіють до екстремальної екзотики, але й набуває ознак нового способу розуміння мінливого світу антропоцену (геологічної епохи в якій рівень людської активності відіграє істотну роль в екосистемі Землі). Туристів приваблює зона відчуження як місце, де природа відвойовує собі території, на яких раніше жили люди. Наслідки техногенних катастроф виявилися настільки масштабними, що їх успішне подолання виявляється можливим тільки за умови застосування органами публічної влади программно-цільового підходу.

З метою оптимізації системи управління та втілення у життя державної політики направленої на подолання наслідків катастрофи на АЕС та екологічної реабілітації радіоактивно забруднених територій, об’єктом особливої уваги як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та практиків є реалізація державних програм, які містять комплекс доповнюючих одна одну заходів (від соціального захисту постраждалих громадян, соціально-економічного розвитку регіонів, контрзаходів у сільському господарстві, радіаційного контролю до наукового та інформаційного забезпечення) для комплексного вирішення післяаварійних проблем у різних сферах. Кожна наступна програма формується з урахуванням підсумків попередньої, а також змін у пострадіаційній ситуації.

Так, тільки в Україні, загальна кількість нормативно-правових актів, що стосуються усіх аспектів подолання наслідків Чорнобильської катастрофи сягає більше тисячі. У Республіці Білорусь, за період 1990-2015 рр. прийнято та виконано п’ять державних чорнобильських програм.

Показово, що за минулі роки площі радіоактивно забруднених територій в Україні та країнах світу зменшилася більше ніж удвічі, радіологічна ситуація істотно поліпшилася внаслідок застосування захисних заходів, фізичного розпаду радіонуклідів і незворотної фіксації радіоцезію ґрунтом.

Для прикладу, доза випромінювання, що розповсюджується у вільному повітряному середовищі, в більшості місць префектури Фукусіма (Японія) цілком співвідноситься із показниками розвинених мегаполісів. У місті Фукусіма цей показник становить – 0,15, в районі Айдзу-Вакамацу – 0,05, в Коріяма – 0,09.

Для порівняння: у Берліні і Пекіні – 0,07, в Сеулі – 0,12 , в Нью-Йорку – 0,05 відповідно. А тому, постраждалі від радіації території стають унікальним полігоном для проведення міжнародних наукових досліджень у галузі радіології, радіаційної екології, радіобіології, охорони навколишнього середовища, поводження з радіоактивними відходами тощо, а також реалізації міжнародних програм у галузі освіти. Вони є осередками національних духовних і культурних цінностей, у яких зберігаються об’єкти культурної спадщини. Такий міждисциплінарний підхід сприяє розробці багатьох програм, серед яких і програми, направлені на розвиток туризму на постраждалих територіях.

У Японії справилися із основними наслідками техногенної катастрофи (після аварії на АЕС Фукусіма-Даічі) значно швидше ніж в Україні. Як і Прип’ять із Чорнобильською АЕС в Україні, Фукусіма в Японії стала магнітом, який притягує туристів. Не минуло й десяти років, як в околицях Фукусіми почали проводити екскурсії. Всього за 210 доларів усі бажаючі можуть відвідати порожнє місто Окума – японське “місто-привид”, яке було залишено після аварії на Фукусімі. Але цьому місту не зрівнятися із Прип’яттю, що увійшла в ТОП-5 найбільш загадкових покинутих міст світу. Далі маршрут пролягає через діючу ферму і рисові поля, де

досліджують вплив радіації на худобу і рослини. Взяти участь у дослідженнях можуть і самі туристи. Японська Фукусіма може стати новою туристичною визначною пам'яткою [340].

Показовим є і той факт, що на час проведення Олімпійських ігор, які планувалося провести в 2020 р. (проте в умовах стрімкого поширення планетою коронавірусу COVID-19 виникла необхідність їх перенесення на 2021 р.) саме околиці Фукусіми повинні стати чи не найголовнішим туристичним об'єктом країни. Для цього, зокрема, під час Ігор-2020 у Фукусімі планується проведення змагань з бейсболу та софтболу. Якщо спочатку цю територію відвідували тільки представники органів публічної влади, експерти і журналісти, то тепер вхід на АЕС став доступним і для екскурсантів.

Таким чином влада намагається повернути життя у регіон і продемонструвати, що насправді відбувається на Фукусімі. За прогнозами експертів, до кінця 2020 р. кількість туристів, які відвідають Фукусіму і околиці, має досягти 20 тисяч осіб [338]. За даними органів державної влади, вже завершено знезараження більш ніж 97% території префектури Фукусіма і там люди живуть нормальним життям. А зони евакуації в Фукусімі складають всього близько 3% (проти 12% на піку зараження).

Натомість, заслуговують на увагу і курортні поселення на околицях Фукусіми. Одним із яких є курортне містечко Цучію Онсен, яке розташоване між горами і нараховує багатовікову історію. Відразу після катастрофи деякі традиційні готелі-рекани змушені були закритися. А до тих, що залишилися, помітно знизився потік гостей. Колись процвітаючий СПА-курорт виявився у глибокій кризі, впали доходи місцевих жителів, молодь стала роз'їжджатися. Адже туристичний і готельний бізнес тут був головним джерелом життєзабезпечення. Треба було якось виживати в нових умовах. І місцеве співтовариство почало діяти за принципом: "Якщо відпочиваючі не їдуть на гарячі джерела, треба витягувати з цих джерел вигоду у інший спосіб". Наприклад, виробляти за їх допомогою електрику. Взявши у держави значний кредит на 80 років, жителі Цучію побудували бінарну геотермальну електростанцію, яка використовує два типи води, наявні в

розпорядженні місцевої громади. Після циклу виробництва електроенергії температура геотермальної води знижується приблизно до 70 градусів, тоді як холодна вода, навпаки, прогрівається приблизно до 20 градусів. Змішуючись, вода подається до розташованих поблизу СПА. Також вода використовується для розведення, наприклад, креветок. За один рік така електростанція здатна виробити 2600 мегават-годин енергії. Електрика продається і вже приносить прибуток (дохід оцінюється у 100 млн єн на рік), частина якої йде на погашення кредиту, а частина – на потреби місцевої громади. Загалом, діяльність органів публічної влади міста направлена на відновлення туристичного потоку серед бажаючих отримати курортно-рекреаційні послуги зі СПА процедур у підігрітій вулканами воді.

У міжнародній практиці для розвитку економіки депресивних територій, до яких належать і постраждалі від техногенних та природних катастроф території, використовується такий особливий системний механізм державного регулювання соціально-економічного розвитку територій, як кластеризація економіки депресивних територій або як його інакше називають – "кластерний аналіз" [131, с. 211], основна місія якого – зменшити нерівності соціально-економічного розвитку територій.

Так, у Європі кластерну модель організації рекреації і туризму впроваджують Норвегія, Франція, Італія. Наприклад, у Норвегії розвиваються кластери у сфері морського господарства.

У Франції туристичний кластер "Ніцца" щороку відвідують декілька мільйонів туристів, що становить майже 1 % від світового торговельного обігу в рекреаційно-туристичній сфері [368].

В Італії кластерна організація рекреаційно-туристичної сфери має високий рівень наукового обґрунтування. Наприклад, у деяких областях країни встановлено особливі умови, які є підставою для їх створення: передумови для розвитку декількох видів туризму, значні рекреаційно-туристичні ресурси, значущість рекреаційно-туристичної зони тощо.

Прикладами рекреаційно-туристичних кластерів в Італії є туристична система "Тразименське озеро" (Умбрія); "Салінунтінські терми" (Сицилія);

“Адріатичне море і берег”, “Міста мистецтв, культури та бізнесу”(Емілія-Романія).

Створення регіональних кластерів в Італії, де структура економіки характеризується існуванням взаємозалежних галузей, що використовують традиційні професійні навички населення [163], дає змогу зосередити обмежені фінансові ресурси, ефективно використовувати наявний місцевий ресурсний і людський потенціал для розвитку та відновлення виробництва (надання послуг) відповідно до особливостей територій.

Схожі моделі на високому рівні функціонують у Греції, Шотландії, Бельгії, Іспанії, Ірландії. Для впровадження сучасних технологій у рекреаційно-туристичній сфері у 2007 р. засновано кластери в Польщі – “Сонце регіону” (м. Скаржисько-Кам’яна, Свєнтокшиське воєводство) та “Кришталь Європи” (м. Сувалки, Підляське воєводство).

Завдяки кластеру оздоровчого туризму, створеному у 2011 р., Естонія планує до 2020 р. стати однією з країн-лідерів лікувальних курортів у світі (SPA-kurorty, 2019). Цей кластер об’єднав оздоровчі центри, санаторії, спа-курорти, а також туристичні та транспортні підприємства, наукові заклади. Співпраця його учасників спрямована на розвиток новітніх товарів і послуг оздоровчого туризму, зростання їх якості та популярності, а також послуг курортного лікування в Естонії і за кордоном.

Не менш цікавим є досвід розвитку рекреаційно-туристичної сфери Туреччини, в якій на сьогодні існує сім функціональних туристичних кластерів: Султан ахмет, Кушадаси, Мармарис, Фетхіє, Таксім, Каппадокія та Анталія.

Усі туристичні кластери, крім Султанахмет і Каппадокія, сформовані на основі пляжного туризму та системи комплексного обслуговування “все включено”, яка стала маркетинговою складовою стратегії управління національним турпродуктом [173; 369, с. 8].

Відповідно до мети та завдань нашого дослідження, особливої уваги потребує аналіз зарубіжних систем та практичних механізмів захисту людей від втрати працездатності, відмінності національних процедур відновлення особистих

фізичних і моральних сил, а також підвищення захищеності громадян від негативних зовнішніх техногенних і природних впливів.

У зв'язку з цим, виділяють три принципові моделі державного регулювання курортно-рекреаційної сфери – американську (ліберальну), японську та європейську. Кожна з моделей містить власну систему соціального захисту, має ексклюзивний метод створення умов задля рекреаційної діяльності громадян і особливий механізм функціонування курортно-рекреаційної сфери. Але кожна із моделей розглядає фізичний, духовний, інтелектуальний та психічний стан людини як здатність брати участь у створенні суспільного продукту в умовах ринку, а рекреаційна діяльність покликана, насамперед, захистити від втрати працездатності.

Американська модель – це модель "економічної людини", яка орієнтована на досягнення особистого успіху. Вона спирається на економічну активність громадян, на сильного виробника, за рахунок якого постійно створюються нові робочі місця.

Український соціолог В. Воронкова в ході аналізу особливостей соціального захисту держав зауважує, що у США держава проявляє опіку про громадян через створення робочих місць [152]. Держава перешкоджає утриманському способу життєдіяльності й стимулює ділову активність громадян. Адже за умови ефективного ринку працююча людина здатна сама, без допомоги держави, заробляти і вирішувати власні житлові, медичні, освітні, оздоровчі проблеми [330].

Ліберальна модель спрямована на створення умов для трудової активності людини, самостійного пошуку власної успішності і самостійної участі в ринку через реалізацію своїх здібностей та якостей. Але така система має досить великий ризик втрати працездатності, а тому громадяни США намагаються заздалегідь застрахуватися від можливих негараздів.

Як зазначає дослідник системи страхування Р Соболь правові та фінансові професії (адвокати, бухгалтери, страхові брокери, патентні консультанти та ін.) і професії, пов'язані з охороною здоров'я, стали також об'єктами обов'язкового

страхування. Курортно-рекреаційна діяльність як протидія втраті працездатності розглядається при такій системі як будь-який товар ринку, що має свою вартість у грошовому еквіваленті. Якщо людина має можливість придбати такий товар, то вона застрахована від втрати працездатності [283].

Медичне страхування США є системою захисту американців на випадок втрати працездатності. У Конституції США не передбачено державної медичної допомоги населенню, за винятком соціально незахищених категорій населення. Відсутня і єдина система медичного страхування. Проте уряд з часів Другої світової війни почав здійснювати примусовий контроль за рівнем заробітної плати, що змусило підприємців застосовувати медичне страхування для залучення кваліфікованої робочої сили. Так, за рахунок страховки працедавця відбувається покриття виплат на охорону здоров'я працівнику, його дружині чи чоловіку та дітям.

Проте необхідно зазначити, що медицина є звичайним товаром на вільному ринку, яка має постійний попит і постійне здорожчання, що змушує працедавців відмовлятися від надання страховок своїм працівникам або більшу частину витрат перекладати на працівників через збільшення мінімально необхідного порогу витрат на лікування, після якого починає витрати покривати страховка. Відмова підприємця надавати страховки збільшує навантаження на бюджет держави, яка і так сплачує страховку "Медікер" для медичної допомоги літнім людям, які досягли 65 років, страховку "Медікейд" для допомоги безробітним, бідним та інвалідам і ветеранам армії.

Більша частина американців користується послугами приватних страхових компаній, які пропонують дві форми покриття страховки. Так, згідно з першою формою "плата за послугу" компанія відшкодовує 80% витрат, а 20% – власник страховки. Друга форма покриття діє за принципом профілактичної філософії, яка покриває витрати на профогляди, імунізацію, лікування алкоголізму та наркозалежності.

Загалом американці платять лише 1 долар із кожних 6, витрачених на охорону здоров'я. Проте навіть широко відома медична страховка США не забезпечила належного рівня працездатності населення через постійне збільшення

захворюваності населення США.

За повідомленнями американських ЗМІ, свого часу президент США Б. Абама зазначав, що у 2009 р. у США витрати на охорону здоров'я через програму медичної допомоги літнім та незаможним громадянам становили понад 2,5 трлн. дол. США або 8 тис. дол. США на рік на одну людину і при цьому 60% дорослих американців мають хронічні захворювання.

Хоча витрати на охорону здоров'я в США найвищі у світі, проте це не убезпечило країну від пандемії COVID-19 і згідно прогнозів фахівців буде відбуватися подальше зростання хронічно хворих американців. Це спонукає державу до активізації курортно-рекреаційної діяльності громадян шляхом переходу з медичного лікування на профілактику захворювань через залучення населення до активних форм відпочинку. Саме в цьому уряд США вбачає вирішення проблеми охорони здоров'я. Американська "Енциклопедія з фізичної підготовки" дає таке визначення поняття recreation (спортивний відпочинок) – будь-яка активність, крім праці, спрямована на виконання власних бажань [368].

Дослідник організації фізичної рекреації США О. Віндюк наводить ретроспективу державних концепцій рекреації (активного відпочинку) Так, вона зазначає, що у 70-ті рр. минулого століття урядом США запроваджена концепція ефективного використання робочого часу. Вільний час призначався для відновлення працездатності, щоб у подальшому мати змогу виконувати свою роботу. Це зумовило появу фізкультурно-оздоровчих клубів на виробництві [44].

Проте вже у 80-ті рр. минулого століття, за твердженням О. Віндюк відбулося виокремлення оздоровчого спорту, який мав курортно-рекреаційну специфіку. Це було викликано зміною концепції вільного часу, на концепцію гедонізму (від грец. hedon – насолода) – отримання задоволення від процесу активного відпочинку, зняття психологічної втоми через рухову активність, відхід від життєвих проблем, змога спілкуватися з іншими людьми та поліпшення власного здоров'я. Такі тенденції призвели до збільшення в США кількості гімнастичних і тренажерних залів та інших оздоровчо-спортивних установ, набули поширення заняття із загальної фізичної підготовки. Намітилося усвідомлення до

збереження фізичного стану та піклування про фізичну форму [44].

У цьому зв’язку слушно зазначає М. Станкін, який стверджує, що фізкультурно-оздоровчою роботою на підприємствах США охоплено 30% від кількості працюючих.

Виділені капіталовкладення, що витрачаються на це, виправдовують себе через зниження рівня захворюваності, що у свою чергу, приводить до зниження виплат з медичного страхування, зменшення кількості нещасних випадків, підвищення продуктивності праці і, як наслідок, зростання конкурентоспроможності фірми чи підприємства. Рекреаційний ефект має не тільки економічний феномен, а й соціальний, який відображається у зростанні авторитету підприємства, компанії, що значно зменшує плинність кадрів, активізує працівників та покращує мікроклімат у колективі, веде до взаємопорозуміння та злагодженості в роботі різних структур підприємства чи організації [291].

Уряд США використовує низку дієвих заходів задля запровадження рекреаційної діяльності на виробництві. Кращі з організації фізкультурно-оздоровчої роботи компанії одержують державні премії. У Сполучених Штатах не тільки заохочують суб’єктів підприємницької діяльності до піклування про здоров’я своїх працівників, а й приділяють значну увагу науковим дослідженням у цій сфері [291].

Установи та заклади курортно-рекреаційної сфери Америки, на відміну від лікувальних установ, існують на ринку на загальних умовах. О. Віндюк доводить, що саме ринкові умови зумовили фізкультурно-оздоровчі послуги пройти три етапи: “епоха товару”, “епоха торгівлі”, “епоха маркетингу” і вступити в четвертий – маркетингову ринкову орієнтацію. Останній етап у своїй основі розрахований на споживача з власними інтересами, запитами та оцінками. Із урахуванням саме потреб споживачів формуються не тільки характер фізкультурно-оздоровчої установи (плавальний басейн, корт, бігові доріжки тощо), місце розташування (сільська місцевість, центр мегаполісу), а й відповідний графік роботи (є заклади, що працюють цілодобово) [44].

Ринкова орієнтація вимагає відповідної якості курортно-рекреаційних послуг, а отже значних маркетингових досліджень, що зумовило появу великої кількості

приватних фізкультурно-оздоровчих установ. Як доводить О. Віндюк, на сьогодні в США діяльність спортивно-оздоровчих установ має рекреаційне спрямування, тому що націлене на активний відпочинок, програми орієнтовані на індивідуальний підхід, що формує в населення свідоме ставлення до рухової активності як способу зміцнення власного здоров'я та психофізіологічного самовдосконалення [44].

На думку американських дослідників, діти від рухової активності отримують моральну, естетичну насолоду, виховується позитивне ставлення до активного способу життя. Належну увагу активній руховій активності приділяє і Національна асоціація освіти (National Educational Association), сприймаючи фізичну рекреацію як психофізіологічний розвиток дитини, як засіб зміцнення здоров'я та згуртування колективу [44].

Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери в США направлене на створення безпечного природного середовища. Національна асоціація парків та рекреації, Національний фонд рекреації та туризму виконують значну інформаційну, методичну та наукову роботу з рекреаційних питань, утримують центри для підвищення кваліфікації спеціалістів сфери відпочинку, співпрацюють з курортно-рекреаційними та іншими закладами з організації дозвілля різних країн світу, вирішують питання залучення фінансових надходжень, організації науково-дослідної роботи парків, розробляють перспективи паркової індустрії та форми роботи відвідувачів із природним середовищем [195].

Наразі курортно-рекреаційна діяльність підлітків та молоді займає важливе місце в державному регулюванні США. Її здійснюють центральні і місцеві органи державної влади, громадські, молодіжні і дитячі об'єднання, соціальні служби. Така робота має чітку систему взаємодії дитячих, підліткових і молодіжних організацій, громадських центрів, бізнесових кіл, культурно-мистецьких і релігійних інституцій. Підліткові і молодіжні клуби створюються як автономні громадські організації та установи при міських органах влади, соціальних службах, освітніх закладах, релігійних організаціях, окремих підприємствах [152].

Заслуговують на увагу і такі суспільні явища, як волонтерство і громадські роботи. Саме застосування добровільної праці на благо суспільства у вільний від

роботи та навчання час досить поширене в США і дає змогу набути необхідного досвіду для кар'єрного зростання. У свою чергу, широке застосування такої форми покарання, як громадські роботи, відіграють не менш важливу роль, особливо у вихованні соціальних цінностей та набутті соціального досвіду підлітків.

У межах аналізу основних підходів, щодо розвитку курортно-рекреаційної сфери у США, І. Петрова вказує, що в цій країні діє близько 200 локальних та 5 федеральних програм професійної підготовки та працевлаштування молоді. "Служба праці" об'єднує 107 центрів та клубів професійної орієнтації для молоді, де молоді люди відвідують тренувальні програми, курси з бізнесу, технічні курси, курси кулінарії та інші програми, які корегуються відповідно до соціальних процесів, що відбуваються в молодіжному середовищі [195].

Американські фахівці особливу увагу приділяють такому соціо-культурному явищу, як "синдром згорання на роботі". Його сутність полягає в тому, що доросла людина задля здійснення своїх заповітних мрій (освітніх, сімейних, матеріальних, культурних) усі свої сили віддає роботі, перевантажуючи себе емоційно, психологічно та фізично.

Насичена трудова діяльність досить часто не пов'язана із необхідністю задовольняти фізичні потреби. Серед основних причин такої "працездатності" переважають невпевненість у майбутньому, бажання підвищити матеріальний та соціальний статус, зробити кар'єру.

Освіта дорослих у години дозвілля добре організована рекреаційною сферою США. Серед освітніх форм організації дозвілля переважають численні гуртки, студії, лекції, відвідування музеїв, виставок, галерей, участь в екскурсіях, навчальні програми, практичні зайняття різних типів, диспути, дискусії тощо. Освіта дорослих у години дозвілля в США – це професійна перепідготовка, соціально-культурна та професійна реабілітація безробітних; організація освітніх заходів для дорослої людини-інваліда.

Водночас освіту інваліда доцільно розглядати як таку сферу діяльності, що сприяє його успішній життєдіяльності, зменшує соціальне напруження та забезпечує стабільність і захист людини у кризових життєвих ситуаціях, розкриває

для неї реальні перспективи.

Загалом, у США держава не залишається осторонь і від організації курортно-рекреаційної діяльності пенсіонерів. В Америці вирішення цієї проблеми покладено на більше ніж 35 загальнонаціональних інституцій: Американська асоціація захисту старості, Американська асоціація пенсіонерів, Національна рада громадян похилого віку Америки, Національний альянс людей похилого віку тощо.

Можна зробити висновок, що ліберальна модель державного регулювання рекреаційної сфери у США заслуговує на увагу при розробці механізмів державного регулювання рекреаційної сфери в Україні. До її переваг слід віднести:

- створення широких можливостей задля застосування якостей та здібностей людини;

- заохочення працедавців до збереження власного здоров'я працівниками;

- сприяння зниженню плинності кадрів через організацію корпоративного відпочинку.

Сильною стороною американського досвіду з організації курортно-рекреаційної діяльності населення є також піклування про всі вікові та соціальні категорії через соціальні програми, спрямовані на адаптацію та включення їх у ринкові відносини. Адже всі позитивні сторони системи наштовхуються на сам ринок, який розглядає людську особистість, насамперед, як засіб збагачення, як споживача свого продукту. Маркетингові технології сучасності, які проникли в усі економічні галузі через інформаційні канали маніпулюють людською свідомістю, формуючи споживацький спосіб життя.

На нашу думку, для України, треба якомога швидше відмовитися від ринку, орієнтованого на отримання прибутку за рахунок людського здоров'я. Необхідно розробити довготривалий план заходів із формування у людській свідомості бажання берегти власне здоров'я, призначене для створення тих цінностей, що не загрожуватимуть ні людині, ні людству, ні природному середовищу.

Японська модель розвитку курортно-рекреаційної сфери має власну національно-планову специфіку через централізоване державне регулювання соціально-економічного розвитку країни з боку держави на основі використання

переважно економічних, опосередкованих та неформальних методів регулювання. Останні виявляють себе у психології колективізму, солідарності, підпорядкуванні особистих інтересів колективним (державним) [80].

Японська модель – це знаменита японська структурна політика, єдиний технологічний уклад, що підпорядкований структурному збалансуванню. В основу моделі державного регулювання була покладена ідея В. Леонтьєва щодо збалансування економіки. Міжгалузевий баланс виробництва країни з 2000 позицій з 60-х рр. XX ст. став головним інструментом економічного регулювання господарства Японії. Це зумовило до застосування урядом Японії не зовсім ринкового інструмента – щорічних квот розвитку галузей. Плюс тісна інтеграція державних та приватних можливостей, системність і довгострокова стратегія державного втручання [330].

Уряд Японії опікується курортно-рекреаційною діяльністю, що проявляється піклуванням про фізичне, психічне, духовне та соціальне здоров'я суспільства, яке потерпає від такого явища, як "синдром згорання на роботі". Починаючи з кінця минулого століття, таке негативне явище поширюється в Японії і має назву "кароші". Щорічно від крайньої перевтоми та стресів в країні помирає 10 тис. осіб [195].

Успішний розвиток людської особистості в період зрілості визначається оптимальною інтеграцією трудової діяльності та дозвілля. Із таких позицій у Японії спортивні гуртки та культурно-спортивні комплекси функціонують переважно при підприємствах, приватних фірмах, корпораціях. Основними мотивами активного відпочинку японців у вільний час є відновлення працездатності, самоствердження, самовдосконалення.

М. Дутчак у своєму дослідженні організації активного відпочинку за кордоном наводить ретроспективу розвитку "спорту для всіх" в Японії викладену І. Ямагуші (Y.Yamaguchi), яка включає три етапи:

- етап виникнення – пов'язаний із прийняттям у 1961 р. закону розвитку спорту, започаткуванням проведення Загальнояпонського спортивного дня здоров'я, заснуванням системи уповноважених з питань спорту в громадах, збільшенням

кількості учасників національного спортивного фестивалю, що діє з 1946 р.;

- етап розвитку – характеризується створенням у 1988 р. департаменту “спорту для всіх” у складі Міністерства освіти, науки, спорту та культури, трансформацією національного спортивного фестивалю в Національний фестиваль спорту та рекреації і започаткуванням проведення Національних юнацьких ігор та багатьох масових змагань, входженням у 1991 р. Японської асоціації „спорту для всіх” до Trim and Fitness International Sport for All Association – TAFISA (Міжнародної організації спорту для всіх) та відповідної континентальної структури в Азії. У 1998 р. прийнято закон, що передбачає розширення податкових пільг для компаній, які створюють умови працівникам для занять організованою руховою активністю;

- етап реструктуризації, коли у 2001 р. було реорганізовано міністерство, що відповідало за спорт у Міністерство освіти, культури, спорту, науки і технологій. У цьому ж році сформовано Національний центр спортивної науки, яка вивчає сучасні проблеми саме спорту для всіх [83].

Прикладом японського ставлення до курортно-рекреаційної діяльності можна вважати те, що ще з кінця минулого століття Міністерство праці Японії зобов’язало підприємців:

- мати в своєму штатному розписі інструктора-методиста з фізкультурно-оздоровчої роботи, фахівця з харчування, тренера та психолога, діяльність яких спрямована на профілактику захворювань і стресів;

- ввести в обов’язок усіх працівників триразові 20-хвилинні пішохідні прогулянки;

- вимагати від усіх сходження до 20-го поверху компанії, не користуючись ліфтом;

- організовувати весняні та осінні масові недільні походи з родинами;

- організації на підприємстві обов’язкового курсу занять “Для товстунів”;

- кожному кандидату для кар’єрного зростання обов’язково подавати керівництву свою фізкультурно-оздоровчу програму;

- ввести спеціальні тести систематичної перевірки фізичної підготовки

співробітників [291].

Позитивним в організації курортно-рекреаційної діяльності Японії є і робота місцевих органів влади. Саме їх зусиллями створена розгалужена мережа спортивних закладів, серед яких 80% знаходяться у комплексі з навчальними закладами. Приватні спортивні споруди становлять менше ніж 1% від загальної кількості. Стосовно фінансування курортно-рекреаційної діяльності, то уряд Японії виділяє з державного бюджету 0,45–0,5% його видаткової частини або 0,08–0,01% від ВНП; 97% спортивного бюджету виділяється на підтримку проєктів та програм різних організацій оздоровчо-спортивної спрямованості [83].

Але у фінансуванні рекреаційної діяльності держава відіграє лише допоміжну роль. Японський уряд, дотримуючись політики децентралізації, наполягає на фінансуванні сфери організації дозвілля місцевими органами влади. Також поповнення фінансування здійснюється за рахунок пожертв, спонсорства та меценатства від великих корпорацій [195; 290].

На особливу увагу заслуговує також і соціально-страхова модель Японії. На сьогодні суспільна система охорони здоров’я включає суспільну гігієну, соціальне забезпечення, медичне страхування, медичне обслуговування деяких груп за рахунок державного фінансування. У цілому витрати на охорону здоров’я становлять 6,6% ВВП. Фонди страхування здоров’я фінансують медичні установи, що є самостійними організаціями, та 80% приватних лікарень. Таких систем, під які потрапляє більшість населення, є дві: національна система страхування здоров’я, що побудована за територіальним принципом, і система страхування осіб найманої праці, яка побудована за виробничим принципом [152].

За нашими висновками, позитивними сторонами японської рекреаційної моделі є те, що вона орієнтована на стратегічний розвиток, заснований на технологічному прориві та визнанні цінності людського капіталу. Варта уваги також участь керівників та власників підприємств в організації рекреаційної діяльності й контролі зі сторони керівництва участі працівників у рекреаційних заходах.

Європейська рекреаційна модель – це не просто конвергенція країн, розташованих у Європі. Це складна системна інтеграція екологічних, соціальних,

науково-технологічних компонентів національних моделей, що дозволяє досягти найвищого рівня самодостатності усіх рівнів європейських країн. На думку В. Трофімової, національні рекреаційні моделі трансформувалися у загальноєвропейську таким чином [309]:

- інституційний етап (2000-2005 рр.), протягом якого сформовано європейські інституції, визначено просторові кордони, усталено функціонують ключові компоненти системи (власність, корпоративна система, інститут ринкового саморегулювання та державного регулювання);

- інвестиційно-інформаційний етап (2005-2010 рр.), протягом якого формується інформаційне суспільство, оновлюються інвестиційні механізми, зокрема вкладання у людський капітал, відбувається трансформація ключових компонентів системи (соціалізація, інтелектуалізація, суспільна відповідальність);

- науково-технологічний етап (2010-2015 рр.), протягом якого відбувається значний обсяг інвестицій, людський потенціал дає змогу підвищити рівень науково-технологічного розвитку ключових галузей європейської економіки;

- інноваційно-нанотехнологічний етап (2015-2020 рр.) – комерційне впровадження науково-технологічних досягнень та здійснення інноваційного прориву у сфері послуг, технологій охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я;

- завершальний етап (2020-2025 рр.) – досягнення прогнозних значень критеріїв самодостатності економічного розвитку європейської спільноти, екологічність та безпека розвитку.

За висновками В. Трофімової, європейська модель рекреаційного розвитку передбачає активну роль держави в регулюванні економіки. Державі ставиться в обов'язок управління стратегічним розвитком і вона активно впливає на ціни, мито, технічні норми, чим детермінує ринок, обмежуючи його негативні процеси [309].

У таких країнах ЄС, як Словаччина, Польща; Болгарія, Греція, а також гірські території Євросоюзу допомога, як правило, надається тим регіонам, для яких актуальною залишається проблема високого безробіття та циклічної зайнятості населення. У таких регіонах фінансуються проєкти з модернізації ринку праці шляхом фахового навчання та перекваліфікації, фінансової підтримки місцевих

ініціатив у сфері покращення доступу до робочих місць реформування системи освіти, фінансування професійної підготовки та працевлаштування (насамперед молоді та осіб, вивільнених внаслідок структурних технологічних зрушень) [17].

Німецька модель державного регулювання рекреаційною сферою – це модель економічного порядку та контролю ринкової поведінки усіх економічних суб'єктів. Повна зайнятість населення є головним завданням уряду Німеччини, яка вбачає в тривалому безробітті декваліфікацію і втрату "людського капіталу". Тому в Німеччині діє захист від незаконних звільнень, охорона праці жінок та тих, хто не досяг п'ятнадцятирічного віку, проводиться диференціація робочого часу і часу відпусток з урахуванням пільг на здобуття професійної освіти [152; 330].

Важливим у регулюванні курортно-рекреаційної діяльності є досвід фінансування соціальних заходів, зокрема через систему соціального страхування, яка діє в Німеччині з 1881 р. і була першою моделлю соціального захисту. Дана система створена канцлером Отто фон Бісмарком з метою укріплення здоров'я простих робітників, які розглядалися як потенційні військовослужбовці, та підвищення продуктивності праці [60].

Треба також зазначити, що уряд Німеччини спрямовує діяльність суспільства на профілактику захворювань через активізацію рухової активності. У Німеччині більш 95% опитаних робітників та службовців висловилися за необхідність регулярних занять туризмом і фізичною культурою. Успіхом користуються державні програми "Спорт на виробництві" і "Налаштовуйтеся на 130". Ці програми зорієнтовані на використання таких фізичних навантажень під час вільного від роботи часу, що є найбільш сприятливими для здоров'я [295].

Державне регулювання процесів відновлення фізичного здоров'я населення ґрунтується на п'яти принципах: відкритості, що здійснюється через створення умов доступності широких верств населення до активної рухової активності без примусу та тиску; різноманітності – відображається в постійному збільшенні нових видів рухової активності; принципі порівняння, який реалізується через встановлення показників з урахуванням різних фізичних можливостей його учасників; принципі публічності – здійснюється через використання вулиць та

майданчиків для ігрових та спортивних фестивалів; принципі співробітництва, котрий виявляється через співпрацю спортивних німецьких організацій та мільйонів волонтерів, які віддають на користь масового спорту понад 500 млн год., що економить держбюджету щорічно декілька мільярдів євро [83].

Шведська модель державного регулювання курортно-рекреаційної сфери визначається як демократичний соціалізм ринкового типу і передбачає активне втручання держави у процес розподілу і перерозподілу доходів, створення сильної системи соціального захисту населення, а також домінуванням ідей рівності і солідарності [80].

Держава через органи охорони здоров'я надає фінансову допомогу по догляду за дитиною ще до її народження. А з моменту народження держава фінансує: медичне (в тому числі і стоматологічне) обслуговування; освітні послуги, починаючи з дошкільних і включаючи послуги закладів середньої, професійної та вищої освіти; соціальні виплати, такі як пенсії та проживання в спеціальних будинках для людей похилого віку і інвалідів, пільги для безробітних і тих, хто втратив працездатність [152].

У Франції сфера охорони здоров'я дещо схожа на систему соціалістичних країн, оскільки побудована на змішаному механізмі. Ця система обтяжлива для держави, бо медичні послуги є майже безкоштовними. Дана сфера фінансується за рахунок обов'язкових відрахувань. Піклування французького уряду про охорону здоров'я громадян простежується і в організації курортно-рекреаційної діяльності, зокрема активного відпочинку. Відповідно до законодавства, органи місцевої влади повинні забезпечувати розвиток фізкультурно-оздоровчої діяльності населення, передусім через створення умов для залучення кожного незалежно від віку, статі, здібностей та суспільного становища до рухової активності [134].

Французька держава через відповідний орган – асоціацію "Спорт для всіх" здійснює активізацію занять фізичною рекреацією в громадянському секторі через розробку та поширення програм для спортивно-оздоровчих клубів; організацію та проведення ігор та фестивалів спортивно-оздоровчого спрямування; проведення науково-дослідної роботи з проблем фізичної рекреації;

підготовку програм активного відпочинку; проведення курсів профілактики серцево-судинних захворювань тощо [265].

Уряд Франції також фінансує та регулює фізкультурно-оздоровчу діяльність організаційно-правовими методами. Так у Кодексі спорту Франції (25.05.2006) регламентовано процедуру проведення спортивних свят у частині отримання дозволу та страхування учасників таких заходів та дотримання їх безпеки. Стаття 332-5 кодексу фіксує покарання через ув'язнення до одного року чи сплату штрафу у розмірі 15 тис. євро за знаходження у місцях проведення свята у нетверезому стані [83; 284].

Активну участь в охороні фізичного, психічного і соціального здоров'я буре створене у 2007 р. Міністерство здоров'я молоді спорту та асоціативного життя, пріоритетом якого є пошук шляхів залучення коштів від медичного страхування для розвитку рухової активності та оздоровлення населення. Крім того, у Франції, починаючи з 1991 р. заборонено рекламу та спонсорство спортивних заходів тютюновим та алкогольним компаніям. Державне регулювання курортно-рекреаційної діяльності Франції також широко застосовує волонтерство [263].

Активізацією курортно-рекреаційної діяльності в Канаді опікується Канадський науково-дослідний інститут фітнесу та способу життя. Уряд Канади широко використовує засоби масової інформації в популяризації здорового способу життя через задіяних 350 радіостанцій, 200 телевізійних станцій, 75 журналів та понад 500 газет. Уряд Канади активно втручається в рекламну діяльність, забороняючи використовувати спорт для реклами тютюнових та алкогольних виробів і навіть може конфіскувати кошти цих підприємств, виділені на спонсорство спортивної організації [71; 114].

Заслуговує уваги і регулювання курортно-рекреаційної діяльності у м. Торонто, в якому Держкомітет з питань суспільного розвитку й відпочинку та Асоціація парків і відпочинку розробили ряд програм, спрямованих на фінансове забезпечення та доступність рекреаційних послуг у рамках 15-річного стратегічного плану Управління парків, лісного господарства та дозвілля (Our Common Grounds – наші спільні землі). Державна стратегія Everybody Gets To

Play – “Кожному доступно грати” – спрямована на фінансове забезпечення курортно-рекреаційних послуг, їх розширення та доступу до них.

Відповідно до європейської моделі держаного регулювання курортно-рекреаційної діяльності також діють такі країни як Англія, Фінляндія та Болгарія, де значна увага приділяється розвиткові курортно-рекреаційної сфери, що поєднує фізичні навантаження і пізнання.

Така мета досягається через запровадження різних видів туризму (пішохідного, велосипедного, лижного, водного і автомобільного), що забезпечує активну рухову діяльність робітників та службовців у вихідні і під час чергової відпустки.

При цьому, державна курортно-рекреаційна політика проводиться в рамках регіональних програм соціально-економічного розвитку і спрямована на те, щоб розвиток рекреації сприяв піднесенню відсталих районів, забезпечуючи зростання доходів населення і збереження історичного та культурного середовища.

Проведений аналіз світових тенденцій розвитку курортно-рекреаційної сфери дозволяє зробити висновок, що загалом вони спрямовані на створення належних умов кожному громадянину країни використовувати свої здібності у налагоджені суспільно значущого продукту шляхом заохочення власників (керівників) підприємств та їх працівників до удосконалення своїх фізичних, психічних, духовних та інтелектуальних якостей.

У процесі державного регулювання курортно-рекреаційної діяльності прослідковується не лише мотиваційний аспект, а й примусові заходи (обов’язкове тестування рівня здоров’я, штрафування, преміювання, тощо).

У багатьох розвинених країнах світу курортно-рекреаційна сфера отримує значну фінансову підтримку за рахунок волонтерів, які безкоштовно надають курортно-рекреаційні послуги.

Досить поширеною є практика надання субсидій населенню на сплату рекреаційних послуг та впровадження системи пільг у сплаті податків фізичним особам у разі використаної ними визначеної суми на курортно-рекреаційні послуги. Щодо організаційного регулювання, то варте уваги оцінювання якості

роботи суб’єктів, які створюють умови для рекреації, за бальною системою, що не дає змоги нераціонально використовувати кошти застрахованих осіб і страхових фондів.

Таким чином актуалізується питання із розробки дієвих механізмів щодо поєднання всього позитивного, що набуто вітчизняною і світовою спільнотою у сфері теоретичних, методологічних, практичних основ раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу туризму та рекреації, оптимізації функціонування еколого-економічної системи, збереженні якості навколишнього природного середовища в контексті еколого-безпечного просторового розвитку.

Висновки до розділу 2

1. Комплексний аналіз нормативно-правової бази дає підстави зробити висновок, що хоча нині, в Україні і діє понад 1 тис. нормативно-правових актів, які стосуються різних аспектів подолання негативних наслідків катастрофи на ЧАЕС, проте в жодному з них не згадується курортно-рекреаційна сфера.

Доведено, що, з одного боку, через недостатню розробленість вітчизняного рекреаційного законодавства курортно-рекреаційна сфера в Україні фактично відсутня, не має відповідного нормативно-правового забезпечення, центрального органу виконавчої влади із необхідними повноваженнями та обов’язками щодо реалізації державної політики в цьому напрямі. З другого боку, організаційно, українську рекреаційну сферу не виділено в окремий вид життєдіяльності, всі рекреаційні заходи реалізуються безсистемно, виключно за рахунок фізкультурної, культурно-просвітницької, лікувально-оздоровчої та природоохоронної видів діяльності.

Відповідно основним суб’єктом державного регулювання курортно-рекреаційної сфери України виступає не профільний орган виконавчої влади, а інші міністерства й відомства. Об’єктивно назріла необхідність виділити регіональні особливості просторового розміщення курортно-рекреаційних ресурсів на території країни, а також закріпити в Конституції України право

громадян на рекреацію і запровадити відповідну державну політику в цій сфері.

2. З’ясовано, що в сучасних умовах переходу регіонів України, постраждалих від аварії на ЧАЕС на ринкові методи господарювання особлива увага приділяється аналізу системи управління їх курортно-рекреаційною діяльністю, формуванню потреб у рекреації, використанню курортно-рекреаційних ресурсів.

Доведено, що з метою мінімізації негативних проявів управлінської діяльності на регіональному та локальному рівнях в Україні необхідно розширити можливості ефективного використання механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів (організаційно-правовий, фінансово-інвестиційний та інформаційно-комунікативний), які спрямовані на підтримку інституційного розвитку цієї сфери, забезпечення взаємодії та кооперації органів місцевого самоврядування з бізнесом та громадськістю, формування сприятливого фінансово-економічного середовища для всіх суб’єктів господарювання на основі місцевих ресурсів, оптимізацію витрат на надання послуг, запровадження спеціального інвестиційного режиму та формування базового пакету інвестиційних проєктів щодо розвитку відповідної інфраструктури, залучення можливостей міжнародних організацій та фондів підтримки розвитку курортно-рекреаційного підприємництва, захисту та промоції регіональних курортно-рекреаційних зон і туристичних дестинацій, формування їх позитивного іміджу, адаптованого до кращих світових практик.

3. У порядку адаптації світового досвіду в дисертації виокремлено основні напрями організації надання курортно-рекреаційних послуг шляхом імплементації acquis communautaire (Спільного доробку ЄС) у сфері туризму та рекреації на місцевому рівні через розширення субнаціональної автономії; чіткого окреслення статусу, повноважень і функцій місцевих органів влади, громадських організацій та приватного бізнесу, а також поєднання державних і приватних вкладень капіталу в розвиток курортно-рекреаційної індустрії та ін.

Із огляду на це заслуговує на увагу досвід сучасного державного впливу на сферу курортно-рекреаційних послуг територій у зарубіжних країнах (США,

Велика Британія, Японія та ін.), які відображають об’єктивні тенденції соціального розвитку і доводять, що все частіше курортно-рекреаційна індустрія на постраждалих територіях, з одного боку, розглядається як важливий самодостатній інструмент забезпечення їх сталого розвитку, підвищення рівня життя населення та боротьби з бідністю, з другого – дає можливість моделювати різноманітні варіанти соціально-економічного зростання територій шляхом створення нових робочих місць та можливості для отримання доходів вразливими групами населення, збільшення кількості підприємців та надходжень до бюджетів усіх рівнів; інвестування в курортно-рекреаційну інфраструктуру регіонів та підвищення їх значущості і привабливості.

Установлено, що органами публічної влади в регіонах усього світу, які постраждали від наслідків природних та техногенних катастроф у процесі реалізації загальнодержавних і місцевих програм, особлива увага приділяється популяризації практики “екстремального туризму”, який не тільки задовольняє інтерес геймерів і мандрівників, які тяжіють до екзотики, а й набуває ознак нового способу розуміння мінливого технократичного світу. При цьому, функціонування курортно-рекреаційної сфери на регіональному рівні розглядається як суспільно значуща (загальнонаціональна) діяльність, для забезпечення якої створюються солідарні механізми, що акумулюють усі наявні ресурси й можливості суспільства (у ринково-солідарних або в державно-солідарних формах).

Результаті дослідження, викладені у Розділі 2, знайшли своє відображення у працях автора [100; 103; 105; 109; 354].

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНІВ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД АВАРІЇ НА ЧАЕС (НА ПРИКЛАДІ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

3.1. Аналіз сучасного стану курортно-рекреаційної сфери в Житомирській області

В умовах сьогодення сприятливі курортно-рекреаційні умови і наявність природно-рекреаційних ресурсів, з одного боку та обмеженість рекреаційної мережі і рівень забруднення навколишнього середовища – з іншого, вимагають пошуку шляхів збереження курортно-рекреаційної сфери та оздоровлення рекреаційно-орієнтованих територій в масштабі як країни, так і її окремих регіонів. Одним із таких регіонів є Житомирщина, яка за різними підходами щодо типологізації регіонів відноситься до групи низькоурбанізованих областей, а за структурою економіки – з переважанням сфери послуг. Тому, посідаючи одне з провідних місць у державі за наявністю рекреаційних ресурсів, Житомирщина представлена серед інших регіонів як край зі значним природно-туристичним та культурно-історичним потенціалом.

Одним із пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку Житомирської області є туристично-рекреаційна галузь, яка інтегрує в собі практично всі галузі господарського комплексу – транспорт, торгівлю, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, розширює сферу використання рекреаційних ресурсів. При цьому якість оздоровлення та відпочинку являється найважливішим чинником, для визначення відповідності позиціонування підприємствами територіального курортно-рекреаційного комплексу і одержуваного рекреантами набору послуг. Саме якість оздоровлення є тим “лакмусовим папірцем”, що дозволяє сформувати думку рекреанта про якість відпочинку і послуг індустрії гостинності курортно-

рекреаційної сфери Житомирської області.

У підсумку – це є фундаментом курортно-рекреаційної потужності курортно-рекреаційної сфери регіону. Оскільки природно-рекреаційні ресурси обмежені і вельми чутливі до антропогенного впливу, виникає задача постійного моніторингу та забезпечення їх ефективного використання.

Разом із цим, розвиток курортно-рекреаційної сфери Житомирської області вимагає вирішення цілої низки проблем, пов'язаних із характером і масштабами суспільної потреби в рекреації, ступенем її задоволення, розробкою основних форм курортно-рекреаційного природокористування регіону, а також формування шляхів і методів їх вдосконалення. Даний факт спонукає органи публічної влади, підприємства постійно відслідковувати розвиток курортно-рекреаційної сфери регіону, щоб своєчасно вживати заходів із вирішення проблем та підвищення якості відповідних послуг.

Умовно курортно-рекреаційні ресурси Житомирської області можна поділити на природні та природно-антропогенні [200]:

1) природні рекреаційні ресурси це – об'єкти та явища натурального походження; всі компоненти природи, які використовуються у сфері рекреації та туризму (геологічні, орографічні, кліматичні, гідрологічні, рослинні, тваринні, тощо);

2) природно-антропогенні – геосистеми, до складу яких входять як природні, так і антропогенні об'єкти, що використовуються в туристсько-рекреаційному господарстві (національні природні парки, заповідники, заказники, регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, зоологічні та дендрологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва тощо).

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) Житомирщини характеризується достатнім обсягом рекреаційних ресурсів, які представлені бальнеологічними, кліматичними, водними, лісовими, біотичними ресурсами та які органічно поєднано для організації санаторно-курортної і рекреаційної діяльності.

Житомирська область розташована в смузі кліматичного комфорту. На думку Н. Кравченко [129] сумарний потенціал природних рекреаційних ресурсів

Житомирщини становить 3,5% від загального по Україні. При цьому Л. Черчик дещо деталізує і наводить такі дані щодо забезпеченості ПРП Житомирської області: частка ПРП Житомирщини в ПРП регіону складає 9,01%. забезпеченість мінеральними водами (у м³/особу) та лікувальними грязями Житомирської області оцінюється у 0,059 та 0,008 м³/особу відповідно; землі рекреаційного призначення – 80,3 тис га. [329, с. 181].

Натомість В. Куценко вважає, що рівень концентрації ПРП області складає: 10,569 (на 1000 км²), 0,235 (на 1 тис жителів) і 12,339 (на 1 тис рекреантів). Відповідні показники концентрації земельних рекреаційних ресурсів (тобто земель рекреаційного призначення): 2,686; 0,060 та 3,135 [135, с. 5-9].

Як бачимо за певною динамікою дослідження рівень ПРП Житомирщини значно зріс у порівнянні з попередніми роками дослідження.

Важливим чинником, який впливає на можливості розвитку багатьох видів рекреації Житомирщини, є рельєф, туристично-рекреаційну привабливість якого визначає Словечансько-Овруцький кряж (316 м). Природа кряжу надзвичайно схожа на краєвиди Закавказзя. Не менш привабливими для туристів є скелі “Голова Чацького”, розміщена на схилах Тетерева, “Баранячі лоби”, “Велетенські котли”, “Ольжині купальні”, які можна побачити на околицях м. Коростень, скеля “Кам’яний гриб” на околиці Новоград-Волинського на правому березі р. Случ. Пісковики з відбитками викопних рослин третинного періоду збереглися у скелі “Волянщина” Володарсько-Волинського району на правому березі р. Ірші.

Природні рекреаційні багатства регіону органічно доповнюють значні водні ресурси. По території області протікає 221 річка загальною довжиною 5366 км. Однією із найбільших водних артерій Житомирщини є річка Тетерів, на берегах якої розміщені численні бази відпочинку, санаторії, профілакторії. Перспективними для розвитку водного туризму є річки Случ, Уборть, Горинь на яких прихильники екстремальних видів спорту організовують сплави на байдарках, катамаранах, надувних човнах. Користується популярністю як в Україні, так і за її межами скеледром поблизу с. Денеші на березі р. Тетерів.

Варто зазначити, що в 70-80-ті роки ХХ ст. на території області

популярними були категорійні маршрути “По Случі від Мирополя до Сарн” та “По Случі, Горині і Прип’яті”, які були закриті у зв’язку із аварією на ЧАЕС. Проте сьогодні питання відновлення цих подорожей розглядається місцевими органами влади. Житомирщина багата і на великі озера – Чорне, Озерянське, Дуже, Дідове, які знаходяться в басейні річки Уборть.

У ході аналізу з’ясовано, що водні ресурси Полісся вирізняються значним нереалізованим потенціалом і можуть бути використаними при будівництві на їхніх берегах баз відпочинку, пансіонатів, створення рекреаційних зон короткочасного відпочинку.

Славиться Полісся і бальнеологічними ресурсами, представленими мінеральними водами та лікувальними грязями. Одним із найважливіших факторів лікувальної рекреації є наявність природних лікувальних вод.

За існуючою класифікацією їх поділяють на 8 основних бальнеологічних груп: мінеральні води без специфічних компонентів та властивостей, вуглекислі, сірководневі, залізисті та миш’якові, йодобромневі, радонові, борвмісні, слабо мінералізовані з високим умістом органічних речовин. З лікувальною метою використовують радонові води (вміст RN-HKI/I) рідше – радоново-радієві [200].

Серед цього розмаїття корисних для здоров’я людини природних ресурсів, варто виділити бальнеологічний курорт “Деніші”, де для лікування використовуються радонові гідрокарбонатно-хлоридно-кальцієво-магнієві води, лікувальний ефект від яких проявляється в стимуляції імунної реактивності організму, поліпшенні обмінних процесів в організмі. Відомим у регіоні є Зарічанське родовище, багате на гіпсові і купоросні торфи з мінералізованим грязьовим розчином (понад 2 г/л). Користуються попитом серед місцевих жителів і сапропелеві грязі (с. Вільшани), але офіційно у рекреаційній діяльності поки що вони не використовуються. Загалом, рівень забезпеченості мінеральними водами та лікувальними грязями становить 0,059 та 0,008 м³ на 1 особу відповідно [338, с. 254].

Такий ПРП передбачає наявність розгалуженої курортно-рекреаційної інфраструктури та її належного матеріально-технічного забезпечення. За даними

Головного управління статистики в Житомирській області функціонують: санаторії (“Дениші”, “Лісовий берег”, “Кам’яний Брід”, “Зарічани”, Державний комунальний обласний дитячий лікувально-санаторний центр радіаційного захисту, Дочірнє підприємство “Санаторій для батьків з дітьми “Тетерів” ЗАТ “Укрпрофоздоровниця”), санаторії-профілакторії (“Іршанськ”, “Полісся”) та бази відпочинку, які готові надати близько 1800 місць проживання.

У 2018 р. в області працювало 315 дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які мають 2611 місць проживання, влітку в них відпочило та оздоровилося 24601 дитина [187]. Наразі курортно-рекреаційне господарство Житомирщини характеризується недостатнім рівнем розвитку і займає незначне місце у курортно-рекреаційному комплексі України. Порівняльні показники розвитку закладів курортно-рекреаційної сфери Житомирської області станом на кінець 2018 р. наведено у Табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльні показники розвитку закладів курортно-рекреаційної сфери Житомирської обл.(станом на кінець 2018 р.)

	Санаторії та пансіонати з лікуванням			**Готелі та аналогічні місця розміщення**		
	Кількість закладів	Кількість місць	Рівень забезпеченості	Кількість закладів	Кількість місць	Рівень забезпеченості
Житомирська обл.	4	1142	0,92	70	1401	1,1
Загалом в Україні	291	69978	1,64	2532	70081	1,65

Примітки:
1. Рівень забезпеченості: кількість місць на 1 тис. населення.
2. Джерело: дані Держстат України [187].

Сьогодні, одним із головних завдань органів публічної влади регіону є раціональне використання і збереження унікального спектру лікувальних можливостей бальнеологічних осередків шляхом реконструкції та модернізації санаторно-курортних і туристичних закладів у напрямі наближення їх до міжнародних стандартів.

Доповнює рекреаційний потенціал області і розгалужена мережа природно-заповідного фонду регіону, представлена 221 об'єктом, загальною площею 136,5 тис. га, які включають: Поліський природний заповідник, природний заповідник "Древлянський", 95 заказників загальнодержавного і місцевого значення (Городницький – ботанічний заказник, Часниківський – орнітологічний; "Галове", Забарський, Червоновільський та Дідове озеро – гідрологічні, Кутне та Козява – загальнозоологічні, Плотниця та Поясківський – лісові). Досить багато й інших природно-антропогенних об'єктів, що охороняються законом. З 27-ми парків – пам'яток садово-паркового мистецтва 5 мають загальнодержавне значення: Івницький, Верхівнянський, Трощанський, Городницький та Новочортирийський, з пам'яток природи – 2 загальнодержавне значення та 18 місцеве. Всі ці об'єкти є досить потужною базою для розвитку екологічного туризму та його спеціальних видів – кінного, велотуризму і пішохідного [338, с. 255].

У якості рекреаційного ресурсу виступають і заповідно-мисливські угіддя Житомирщини, представлені популярними мисливськими та фіш-турами. За даними Головного управління статистики в Житомирській області [187] загальна площа наданих у користування мисливських угідь області складає понад 2 млн. га, у тому числі: лісових – 915,3 тис. га, польових – 1,5 млн. га, водно-болотних – 119,5 тис. га.

Отже, як свідчить аналіз, Житомирщина входить до числа регіонів з успішною динамікою росту основних показників рекреаційної діяльності. Цьому сприяє її зручне географічне положення та транспортні коридори, що перетинають територію Полісся. Адже добре розвинена транспортна інфраструктура сприяє розвитку міжнародних рекреаційних потоків, зокрема, Європейського міжнародного транспортного коридору №3 – Берлін – Дрезден – Львів – Київ, який проходить через Житомир.

Наступною перевагою є багаті рекреаційні ресурси, як природні, так і соціально-культурні, які роблять можливим розвиток на Житомирщині різноманітних видів санаторно-курортної і туристичної діяльності. На користь розвитку курортно-рекреаційної сфери свідчить і наявність об'єктів матеріально-

технічного забезпечення, діяльність яких направлена на підтримання життєдіяльності рекреантів (заклади розміщення, харчування, транспортні організації) та їх специфічних потреб (установи, що займаються лікуванням, оздоровленням, організацією дозвілля тощо).

Не зважаючи на те, що Житомирська область має досить потужний ПРП, її рекреаційні ресурси недостатньо використовуються у курортно-рекреаційній індустрії. Це пояснюється відсутністю чіткої політики в сфері рекреації на місцевому рівні, недосконалістю курортно-рекреаційної інфраструктури, невідповідністю сервісних умов регіону європейським стандартам, недостатньою поінформованістю потенційних рекреантів про ПРП регіону, безвідповідальним ставленням місцевого населення до навколишнього середовища в межах історичних ареалів м. Житомира та відсутність контролю і господарського ставлення місцевої влади до таких історичних місць.

Доповнює цей перелік і близькість території до зони відчуження. Адже Житомирська область – територія, яка постраждала від аварії на ЧАЕС і зазнала радіоактивного забруднення, пов’язана з постійно діючим радіаційним фактором, обмеженістю “чистих” ресурсів, переходом на фінансову самостійність, кадровими та іншими проблемами.

Проте для дослідження було обрано курортно-рекреаційну сферу саме Житомирської області як перспективну територію лікувально-оздоровчого спрямування.

Необхідно зауважити, що за останні роки в процесі реалізації загальнодержавних і місцевих Чорнобильських програм державі вдалося домогтися того, що постчорнобильська ситуація знаходиться під контролем і практично повністю керована.

Як результат, сьогодні радіоекологічна, соціально-економічна і соціально-психологічна обстановка на забруднених територіях дещо стабілізувалася. Потужність дози гамма-випромінювання на поверхні ґрунту порівняно з 1986 р. знизилася у сотні разів. На території області з 1988 р. і по сьогодні відмічається поступове зниження вмісту 137Cs в молоці з приватних господарств. За останні

роки перевищення вмісту 137Cs реєструється лише в лісових грибах та ягодах, м’ясі дичини. [300].

Відповідно на даний час ставиться більш висока мета – відродження постраждалих районів Житомирщини. Цього можна досягти не лише шляхом забезпечення безпечних умов проживання, господарської діяльності, а й безпосередньо через розвиток курортно-рекреаційної та туристичної сфери. Як не парадоксально, але туризм може розвиватися у цьому регіоні, хоча цього ніхто і не очікував. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, яке опікується зоною відчуження навколо ЧАЕС, у 2015 р. місце аварії відвідало близько 10 тис. осіб, у 2014 р. – 70 тис, а в 2016 р. кількість відвідувачів уже становила 75 тис, із них 80% – іноземці. Серед іноземних держав рекордсменами стали Велика Британія (15 738 туристів), Польща (9 378), Німеччина (7 826), США (5 580) та Чехія (4 063). Кількість українців серед гостей зони сягнула – 22 468 осіб.

Тож як бачимо, Чорнобиль та прилеглі до нього території стали “магнітом” для багатьох західних туристів. Такі дані наводять Державне агентство з управління зоною відчуження та компанія “Чорнобиль-Тур”, яка є одним із найбільших операторів, що організовують подорожі до місця катастрофи. Американське видання “Форбс” у 2009 р. опублікувало рейтинг найбільш унікальних туристичних місць. На першому місці виявилася Україна, а саме – Чорнобильська зона відчуження.

Чорнобиль де-факто є брендом України, але кожен бренд повинен мати наповнення. Чорнобиль повинен бути позитивним брендом України, а Чорнобильська зона має стати місцем світової спадщини ЮНЕСКО. Адже туризм для нас – це нові робочі місця, це інвестиції в інфраструктуру, яка зараз в жахливому стані. Уже зараз іноземні туристи, які мають на меті відвідати Чорнобиль, привозять до України близько 10 мільйонів доларів на рік, і потенціал зростання цього фінансового потоку є величезним.

Створити в Чорнобилі туристичну зону запропонувала ООН. У пропозиції

йшлося про те, що, незважаючи на перевищення допустимої норми рівня радіації, ООН вважає можливим запрошувати в Чорнобиль туристів, а гроші, виручені від "екстремального туризму", направити на допомогу і лікування тисячам незаможних українців, постраждалих від Чорнобильської трагедії [333].

Однак такі тури спрямовані на вузький сегмент споживачів. Створення бюджетних програм, впровадження інноваційних заходів підтримки є обов'язковими, оскільки нехтування природними ресурсами може призвести до знищення заповідних природних комплексів [96, с. 153]. Визначальним у цьому зв'язку є розвиток туризму, який має стати одним із напрямів відродження причорнобильських територій, зокрема "туризму після радіаційної аварії" у тому числі транскордонного туризму.

Історико-культурними туристичними ресурсами Житомирщини є об'єкти, явища і події, походження яких тісно пов'язане з територією регіону. Розвитку туристичної сфери сприяє багата історико-культурна спадщина Житомирщини.

Кожен район насичений історико-культурними рекреаційними ресурсами. Давні церкви, фортеці та будинки є свідками історичних подій княжої доби, польсько-литовського та московського володарювання, козацької держави. Із землями області пов'язаний життєвий шлях відомих діячів української та світової культури, історичних осіб, громадських і політичних діячів. Значна кількість таких об'єктів мають світове та європейське значення, а також являються унікальним історико-інформаційним, духовно-естетичним та інтернаціональним потенціалом.

Нині на державному обліку в Житомирській області перебуває 3213 пам'яток, у тому числі археології – 808, історії – 2321, монументального мистецтва – 84. До Державного реєстру нерухомих пам'яток України національного значення занесено 17 пам'яток, у тому числі пам'яток археології – 12; історії – 4 та монументального мистецтва – 1. У регіоні також знаходиться 316 пам'яток архітектури, серед них місцевого значення – 255, національного – 61.

До об'єктів національної спадщини віднесено музей-садибу Е. Ганської у с. Верхівня Ружинського району, будинок Лесі Українки у м. Новограді-Волинському, братську могилу учасників повстання Коліївщини 1767 р. в с. Кодня

Житомирського району та багато інших [337].

Для розвитку туризму важливе значення мають наявність та використання флористичних ресурсів. Так, на Житомирщині зростає 147 видів рідкісних рослин, з яких 74 занесені до Червоної книги України, 13 видів підлягають особливій охороні за Бернською конвенцією, 4 види занесені до Європейського Червоного списку видів, які зникають у всесвітньому масштабі, та 64 регіонально рідкісні види. Це дає змогу розробляти ботанічні маршрути пізнавального туризму [3].

Загалом, економіка туризму є найважливішим критерієм оцінки галузі. Проте, порівняно із іншими регіонами України, Житомирщина не належить до лідерів серед областей України за показниками розвитку туризму. У період з 20016 по 2018 рр. прослідковується коливання кількості суб'єктів туристичної діяльності. Так, у 2018 р. на туристичному ринку області працювало 63 юридичних та фізичних суб'єктів туристичної діяльності, що на 12,5 % більше, ніж у 2016 р. Загалом у регіоні кількість суб'єктів туристичної діяльності (фізичних осіб-підприємців) у 2018 р. становила 47 од., що на 7 од. більше, ніж у 2016 р. У відсотковому вимірі цей показник зріс на 17,5 %. Порівняно з 2017 р. кількість фізичних осіб-підприємців зросла на 42,4 %, або на 14 од. Із загальної кількості суб'єктів туристичної діяльності (фізичні особи-підприємці) у 2018 р. 2 суб'єкти мають ліцензію туроператора, 42 – здійснюють діяльність як туристичні агенції та 3 – здійснюють виключно екскурсійну діяльність [313]. Натомість відповідно до Державного реєстру суб'єктів туристичної діяльності станом на 11.12.2019 у Житомирській області зареєстровано 12 туристичних підприємств – туроператорів [144].

Починаючи з 2015 р. у регіоні спостерігається позитивна тенденція до зростання внутрішніх і зовнішніх туристичних потоків. Основна мета подорожі – дозвілля та "туризм після радіаційної аварії". У 2018 р. кількість туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами Житомирської області становила 17957 осіб, що на 8,4 % більше порівняно з 2016 р. За аналізований період значно зросла кількість туристів-громадян України, які виїжджали за кордон (на 86,2 % більше, ніж у 2016 р.). Протилежна тенденція склалася стосовно внутрішнього

туризму. Так, у 2018 р. із загальної кількості обслугованих туристів внутрішні туристи склали лише 3359 осіб, що на 4,4 % менше порівняно з 2016 р.

Наразі, об'єктивними причинами зменшення туристів протягом останніх років є проведення АТО на Сході України, недосконаліть нормативно-правового забезпечення, що регламентує ведення туристичного бізнесу, недостатні рекламні заходи щодо просування вітчизняного туристичного продукту як на території Житомирської області, так і за кордоном. Не менш важливим є факт неефективного державного регулювання сфери з боку місцевої влади, недостатньої поінформованості населення про природно-рекреаційний потенціал Житомирщини тощо. В ході аналізу туристичних потоків визначено також зміни у співвідношенні в'їзного та виїзного туризму. Як свідчать представлені дані, для останніх років є характерною тенденція перевищення туристів-громадян України, які виїжджали за кордон, над кількістю іноземних туристів, які відвідували область. Особливо відчутною є ця тенденція, починаючи з 2005 р.. Це означає, що туристичний потенціал Житомирської області залишається досі невикористаним. [42, с. 120-121].

За нашими оцінками, основними факторами непривабливості Житомирщини для іноземців є:

- незадовільні умови пересування будь-яким транспортом;
- невиправдані затримки під час перетину державного кордону;
- ускладнений візовий режим;
- відсутність чіткої і зрозумілої політики в сфері курортів й рекреації на місцевому рівні;
- низька якість об'єктів проживання та неналежний рівень сервісного обслуговування.

Спираючись все ж таки більше на оцінку курортно-рекреаційного потенціалу області, наведену вище, можна стверджувати, що Житомирська область потенційно має перспективи для формування власного курортно-рекреаційного продукту. Підтвердженням цьому є дані Головного управління статистики у Житомирській області, де за 2019 р. курортно-рекреаційний потік до

регіону дещо зріс і становив 8615 осіб, з яких внутрішні рекреанти склали 3514 осіб.

На основі аналізу конкурентних переваг Житомирської області щодо розвитку КРК О. Беркова [15] акцентує увагу на перспективних напрямах інтенсифікації курортно-рекреаційного потенціалу, пов'язаних із:

– використанням курортно-рекреаційних можливостей територій, по яких проходить транспортний коридор для організації різних видів курортно-рекреаційних послуг;

– використанням лікувальних природних ресурсів для організації оздоровлення населення, що проживає на забруднених територіях;

– розвитком альтернативних видів туризму на територіях, які відзначаються вдалим поєднанням природних та культурно-пізнавальних, культурно-розважальних, історичних, археологічних, архітектурних, етнографічно-краєзнавчих, техногенних та інших соціально-економічних курортно-рекреаційних ресурсів;

– використанням історико-культурних рекреаційних ресурсів територій для організації культурно-пізнавально-розважальних комплексів;

– створенням на цих територіях локальних об'єднань усіх типів підприємств, які прямо чи опосередковано беруть участь у створенні курортно-рекреаційного продукту (курортно-рекреаційних кластерів), що дозволить значно підвищити його якість;

- сприянням поширенню інформації про курортно-рекреаційні можливості території серед вітчизняних та зарубіжних споживачів курортно-рекреаційного продукту [15].

Проте цей перелік не є повним і його варто доповнити заходами направленими на відновлення та реабілітацію постраждалих від аварії на ЧАЕС територій шляхом їх максимального промоушену й залучення до соціально-економічного та інноваційного розвитку регіону. Ситуація недостатньо ефективного використання курортно-рекреаційного потенціалу Житомирщини має усі підстави бути виправленою за рахунок аналізу переваг і недоліків,

визначення можливостей та упередження загроз, які можуть стати на заваді розвитку курортно-рекреаційного й туристичного господарства. Ці та інші питання знайшли відображення у пропозиціях наданих автором до проєкту Плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року в частині розробки заходів по екологічному оздоровленню території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи; зонування території за переважними видами її використання (природоохоронні, туристично-рекреаційні території тощо); обґрунтування напрямів вдосконалення системи розселення та сталого розвитку населених пунктів, розбудови туристичних та рекреаційних зон (Додаток А).

Загалом, одними із головних напрямів розвитку курортно-рекреаційної сфери Полісся визначено впровадження інноваційних та реалізації інвестиційних процесів. Формування привабливого інвестиційного клімату у регіоні виявляється можливим за умови створення такого інвестиційного механізму, який зможе поєднати соціально-економічні цілі держави та регіону з їх інвестиційними ресурсами – на вході, і забезпечить економічний, соціальний, екологічний ефект – на виході, зокрема для організацій курортно-рекреаційної сфери, яка досліджується.

Загалом, інвестиційна політика, що здійснюється на всіх рівнях управління з метою розвитку курортно-рекреаційного потенціалу регіону, включає такі основні напрями: поліпшення інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості курортно-рекреаційних проєктів, а також орієнтацію на максимальне зростання обсягів прямих інвестицій. Можливість реалізації цих напрямів багато в чому залежить від інвестиційної надійності системи суб’єктів курортно-рекреаційної і туристичної діяльності, зокрема реалізованих інвестиційних проєктів у цій сфері, мережа яких у цілому по Україні налічує 3182 одиниці підприємницьких суб’єктів [366, с. 84].

У процесі реформування курортно-рекреаційної сфери Житомирської області досягнення науки вбачаються рушійною силою, що забезпечує всебічне обґрунтування необхідності перебудови галузі, визначення прогнозних потреб населення у санаторно-курортному лікуванні, медичній реабілітації та

оздоровленні, а також розроблення заходів щодо їх поліпшення.

Характеризуючи сучасний стан інвестиційної діяльності в Житомирській області необхідно відзначити, що обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку Житомирщини на початок 2019 р. становив понад 200 млн. дол. США, що на 4,0% більше, ніж у 2918 р.. Із країн ЄС інвестування складає понад 80% загального обсягу.

Упродовж першої половини 2020 р. в економіку Житомирщини іноземними інвесторами вкладено понад 3 млн. дол. США та вилучено 0,1 млн. дол. США прямих інвестицій. Станом на 01.01.2020 загальний обсяг накопичених прямих інвестицій (акціонерного капіталу) лише у м. Житомир становив 105,2 млн. дол. США, або 42,7% усіх іноземних коштів області. У розрахунку на одного мешканця міста Житомир приходиться 399,8 дол. США прямих інвестицій. Порівняно з початком 2019 р. відбулося збільшення іноземного капіталу на 11,1 млн. дол. США [95].

Інвестиції в Житомирський регіон здійснено із 50 країн світу. До основних країн-інвесторів, на які припадає 87,4% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 136,7 млн. дол., Австрія – 16,6 млн. дол., Нідерланди – 10,0 млн. дол., Німеччина – 9,5 млн. дол., Польща – 7,6 млн. дол., Швейцарія – 6,9 млн. дол., Італія – 6,7 млн. дол., Віргінські Острови (Британські) – 6,5 млн. дол. та Велика Британія – 5,7 млн. дол. (рис. 3.1.) [361].

Зауважимо, що розвиток сфери курортно-рекреаційних послуг, як соціально-економічної структури, має відбуватися в гармонійній відповідності до економічного і соціального розвитку суспільства в цілому. Цей принцип тісно пов’язаний із проблемою адаптації служб і підрозділів системи КРК до національних умов.

Така адаптація забезпечується відповідними технологіями прийняття організаційних, фінансових, інвестиційних та управлінських рішень. Натомість функціонування курортно-рекреаційної сфери обумовлено такими факторами, як: приватизація і роздержавлення в курортно-рекреаційній сфері; необхідність досягнення оптимального балансу між обсягом пропозиції рекреаційно-оздоровчих послуг і рівнем попиту населення; посилення конкуренції на даному ринку;

підвищення інвестиційної привабливості курортно-рекреаційних установ.

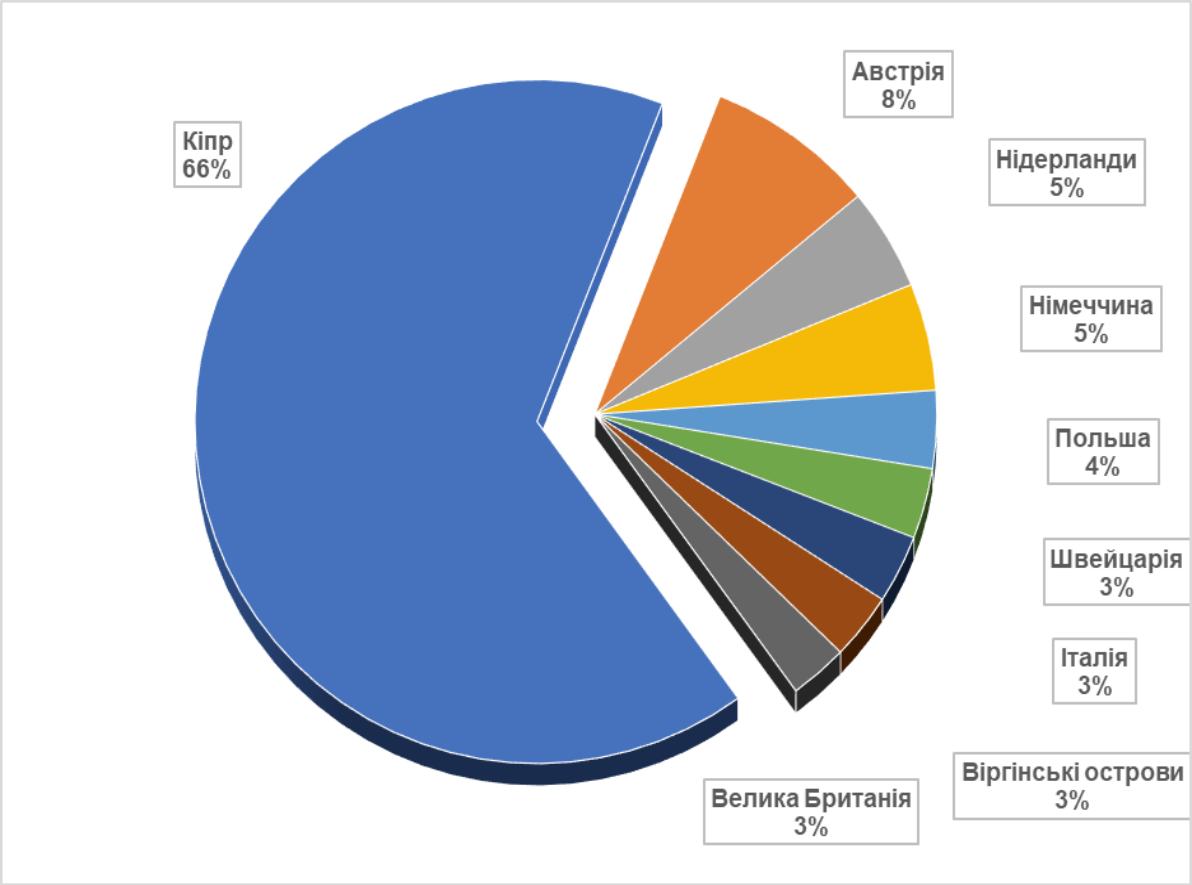

Рис. 3.1. Інвестиційна діяльність в Житомирській області (станом на середину 2020 р.)

Розроблено автором на основі [361]

У сучасних умовах гострої нестачі інвестиційних коштів для розвитку курортно-рекреаційної сфери у відповідних регіонах країни потрібні великі зусилля регіональних органів влади, спрямовані на мобілізацію і залучення коштів як вітчизняних, так і зарубіжних інвесторів. Зокрема, це питання актуалізується і для Київської області, як території, яка також зазнала негативного впливу радіаційного забруднення у контексті створення привабливих економіко-правових умов для розроблення інноваційних регіональних програм, фінансування окремих інфраструктурних проєктів на територіях, постраждалих від аварії на ЧАЕС. Такі тенденції враховуються Київською обласною державною адміністрацією з метою покращання інвестиційного клімату у сфері курортно-рекреаційних послуг,

встановлення податкових пільг, що дозволить підвищити ефективність діяльності суб'єктів господарювання у курортно-рекреаційній сфері та їх конкурентоспроможність на вітчизняному і міжнародних ринках (Додаток А).

Натомість, курортно-рекреаційна сфера, будучи головною підсистемою соціально-економічної системи курортно-рекреаційного потенціалу регіону, володіє істотними специфічними особливостями, які визначають зміст програм, проєктів та заходів, спрямованих на створення сприятливого інвестиційного клімату з метою підтримки і розвитку КРК території.

Досягти цього органи публічної влади Житомирської області можуть за рахунок парарекреаційних ресурсів, створення нових об'єктів рекреації, організації сучасних курортно-рекреаційних заходів, освоєння резервних курортно-рекреаційних територій, площа яких складає 130 тис. га. Для вибору і обґрунтування пріоритетних напрямів роботи по створенню та підтриманню привабливого інвестиційного клімату в курортно-рекреаційній сфері регіону необхідно удосконалити методику оцінки інвестиційної привабливості КРК у напрямі більш повного врахування чинників, що формують сприятливе середовище для вкладення і функціонування капіталу інвесторів.

Крім традиційних факторів, що визначають інвестиційний клімат регіону, слід враховувати такі специфічні для КРК фактори, як привабливість з позиції попиту курортника/рекреанта на комплекс курортно-рекреаційних послуг; медичну та соціальну ефективність послуг; прозорість інформації для інвестора. Задля оцінки пріоритетних напрямів підвищення інвестиційної привабливості курортно-рекреаційної сфери Житомирської області доцільно використовувати запропонований нами системний підхід щодо розкриття потенціалу курортно-рекреаційної сфери регіону.

Отож, аналізуючи переваги та недоліки курортно-рекреаційної сфери Житомирської області, установлено, що перспективний розвиток курортно-рекреаційної сфери в регіоні повинен ґрунтуватися на трьох складових: інвестиціях, інноваціях та інформаційних комунікаціях.

Система відпочинку на Житомирщині вимагає термінового

переформатування і створення нового еколого-економічного механізму, заснованого на новітніх споживчих моделях, що будуть враховувати актуальні потреби населення, збільшуватимуть привабливість рекреаційних територій для внутрішніх і закордонних туристів. З огляду на це, пріоритетним напрямом із розвитку та підвищення ефективності об'єктів курортно-рекреаційної галузі є створення сучасної матеріально-технічної бази профільних суб'єктів господарювання, починаючи з організації раціонального використання природних ресурсів і закінчуючи їх інфраструктурним облаштуванням.

Становлення та розвиток ринкових відносин в Україні викликали зміни соціально-економічного стану її регіонів. У той же час виникла потреба державного регулювання їх інвестиційного розвитку, що обумовлена: відсутністю стратегії розвитку на національному і регіональному рівнях; політичною нестабільністю; збереженням чуттєвості економіки до можливих змін політичної ситуації; децентралізацією управління.

Інноваційно-інвестиційна складова механізмів державного регулювання курортно-рекреаційної сфери регіону направлена на забезпечення реалізації програм розвитку суспільства в соціальній, економічній та науково-технічній сферах і державного захисту та підтримки інвестицій.

На даний час в регіонах України ще не сформовано ефективний організаційно-економічний механізм інноваційно-інвестиційного регулювання, а діючий недостатньо відповідає сучасним вимогам. Натомість, завданням державного регулювання на сучасному етапі економічних трансформацій є забезпечення умов для зосередження наявних інноваційно-інвестиційних ресурсів на пріоритетних напрямах, які дають змогу одним регіонам зберегти лідируючі позиції, а іншим – створити передумови для економічного зростання.

Вирішення цього завдання можливе лише за наявності системи ефективного, науково обґрунтованого управління, що обумовлює доцільність визначення основних механізмів регулювання курортно-рекреаційної сфери регіонів.

Механізмами впливу держави на забезпечення інноваційно-інвестиційного

клімату і проведення політики технічного переоснащення курортно-рекреаційної сфери регіонів є синтез координуючих векторів її розвитку направлених на формування відповідної інвестиційної та інноваційної інфраструктури регіонів, забезпечення і використання спеціальних фінансових механізмів та непрямих методів такої діяльності. Активність й інтенсивність інвестиційних процесів розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів пов'язані і залежать від реального стану економічної ситуації і відображають перспективи розвитку будь-якої галузі, регіону чи всієї держави. Отож, інвестиціям відводять одну із основних ролей. За рівнем інвестицій складають безліч інвестиційних рейтингів, які дають можливість інвестору оцінити ступінь інвестиційного ризику як підприємства, так і держави загалом [29, с. 108].

Якщо розглядати рекреацію як послугу, то формування потреби людини у відпочинку і буде основним важелем, який стимулюватиме її до діяльності з одного боку, та одночасним просуванням на ринку з другого. Курортна ж діяльність місцевих органів влади синтезує у собі сукупність усіх видів науково-практичної та господарської діяльності, спрямованих на організацію та забезпечення санаторно-курортними закладами трьох основних функцій: лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань із використанням природних лікувальних ресурсів.

Тобто курортна діяльність, пов'язана із наданням послуг клієнту шляхом використання людського капіталу, природних, матеріальних та нематеріальних ресурсів, спрямована на відновлення та покращення функцій людської життєдіяльності. Іншими словами, даний вид діяльності передбачає санаторно-курортне оздоровлення "практично здорових людей" [267].

Очевидно, що саме регіони повинні бути зацікавлені в одночасному створенні такого комплексного продукту як курортно-рекреаційні послуги і одночасному його просуванні, адже здоров'я, добробут і захист своїх громадян і є першоосновою ефективної регіональної політики. А від так, підґрунтям створення успішного, ефективного, корисного курортно-рекреаційного продукту є саме курортно-інвестиційна діяльність [29, с. 109].

Безпосередній вплив на діяльність інноваційно-інвестиційного середовища мають органи державної влади та місцевого самоврядування через використання відповідного інструментарію. Тому, інвестиційне середовище передбачає взаємовідносини, що найменше двох сторін: тих хто володіє ресурсами, і тих, котрим ці ресурси необхідні для створення продукту.

Налагодження оптимальної взаємодії цих відносин направлене на створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку і використання курортно-рекреаційного потенціалу регіонів країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва і реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

Як результат, курортно-рекреаційна сфера має бути визнана однією із пріоритетних у більшості регіонів держави, виходячи з курортно-рекреаційної структури, частки в ній природних рекреаційних ресурсів, екологічної ситуації та геополітичного розташування. Хоча для ефективного функціонування курортно-рекреаційної сфери важливою передумовою є наявність рекреаційних ресурсів, необхідних інституційних перетворень, впровадження ринкових механізмів функціонування для досягнення економічної ефективності, використання ефективного соціально- та еколого-спрямованого механізму рекреаційного природокористування з метою збереження, охорони і відтворення цінних природних рекреаційних ресурсів [270, с. 83-84].

Таким чином синтез усіх вищеперерахованих характеристик дає змогу надати пропозиції, які полягають в обґрунтуванні необхідності комплексного підходу до розробки пріоритетних напрямів створення привабливого інвестиційного клімату, формування механізму ефективного функціонування і розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області і передбачають:

– виокремлення основних напрямів реформування організаційно-економічного та фінансового регулювання інвестиційної діяльності в курортно-рекреаційній сфері Житомирської області;

– введення комплексного показника оцінки інвестиційної привабливості

курортно-рекреаційної сфери регіону, який відображав би більш повний склад показників, включаючи такі факторні складники, як привабливість з позиції курортника (попиту), медичної та соціальної ефективності функціонування, прозорості інформації для інвестора, ефективності використання витрат на розширене відтворення, організації виробництва і управління тощо;

– запровадження методики віднайдення резервів при плануванні і прогнозуванні інвестиційної діяльності.

Дослідження і практика показують, що існує пряма залежність між об’єктами, джерелами, методами інвестування та методами залучення інвестицій. Тільки аналіз цих залежностей дозволяє розраховувати на ефективну інвестиційну політику в курортно-рекреаційній сфері.

При цьому найважливіше значення має ефективна інвестиційна програма, при якій інвестор отримує відповіді на найголовніші питання про віддачу вкладених коштів і гарантії.

Отже, інноваційно-інвестиційна складова механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів обумовлена ефективною регіональною політикою в цьому напрямі та потребує державних і регіональних важелів впливу, які мають надавати достатньо можливостей для впровадження інноваційних та реалізації інвестиційних процесів.

Критично важливою умовою забезпечення інноваційного розвитку курортно-рекреаційної сфери і туризму Житомирщини є те, що дана сфера у перспективі має стати відчутним джерелом наповнення місцевих бюджетів, забезпечення робочими місцями, покращення соціально-економічної ситуації в області, більш повно і раціонально використовувати природні ресурси регіону.

Інноваційний розвиток сфери туризму і курортів можливий завдяки встановленню і підтриманню рівноваги між розвитком інновацій та підтримкою сприятливих умов для формування якісного національного туристичного продукту, який має зберігати певну автентичність і унікальність повідних технологічних інновацій) та за його результатами розробити заходи щодо підвищення ефективності їхньої роботи на ринку курортно-рекреаційних послуг,

зокрема створити [123]:

– автоматизовану інформаційну систему регіональної рекреаційної статистики і моніторингу діяльності курортно-рекреаційних та туристичних підприємств;

– офіційний Інтернет-портал та інформаційну систему з банком даних щодо споживчих характеристик природних, історико-культурних та соціально-побутових туристичних ресурсів;

– мережу туристичних інформаційних центрів, банку даних про інвестиційні проєкти в сфері туризму та діяльності курортів;

Знаходячись у досить непростій організаційно-економічній ситуації (недосконаліть діючого законодавства, багатовладдя, великі потреби в інвестиціях тощо) КРК Житомирської області основними джерелами свого розвитку вимушені розглядати здебільше внутрішні ресурси, тобто власний потенціал. Рівень державної підтримки та іноземних інвестицій в курортно-рекреаційну галузь регіону поки що залишається на досить низькому рівні.

Для зміни ситуації на краще, необхідно зауважити, що зростання обсягів інвестицій у сферу послуг в цілому та в курортно-рекреаційну зокрема, можливе лише за умови реалізації принципу диверсифікації джерел інвестиційних ресурсів.

Його реалізація повинна передбачати, по-перше, використання різноманітних форм фінансування, по-друге, пріоритетність для курортно-рекреаційної галузі схем спільного фінансування (у т.ч. зі змішаних джерел), по-третє, необхідність залучення фінансування з усіх рівнів публічного управління (національного, регіонального та локального) задля реалізації різноманітних цільових програм. А це в свою чергу потребує врахування системної дії інвестиційних факторів, які гарантують функціонування і розвиток економічних суб’єктів на горизонтальному рівні (технології, інфраструктура, конкуренція, попит, суміжні галузі і т.д.).

Наразі покращання управління та модернізація механізмів державного регулювання курортно-рекреаційною сферою Житомирської області виступає невід’ємною складовою забезпечення сталого розвитку регіону і дозволить реально змінити соціально-економічні умови життєдіяльності місцевого

населення, не завдаючи додаткових негативних впливів на оточуюче середовище, але при цьому значно підвищити інвестиційну привабливість Полісся.

3.2. Удосконалення управління курортно-рекреаційною сферою Житомирської області

Курортно-рекреаційна діяльність регіону потребує належної організації управління і контролю з боку відповідних структур та їх складових елементів. Багатогранність підходів до здійснення управління (від збереження централізованого управління до повного ринкового саморегулювання), різноманітність організаційних форм та управлінських структур з регулювання курортно-рекреаційної сфери (від самостійних міністерств, адміністрацій по рекреаційній діяльності до спеціальних регіональних представницьких органів), зумовлені специфікою соціально-економічних, екологічних, історико-культурних умов розвитку, місцем та роллю, яку відіграє курортно-рекреаційна індустрія в соціально-економічному розвитку регіону.

Розкриваючи питання вдосконалення управління курортно-рекреаційною сферою Житомирської області, забезпечення організації надання місцевими органами влади, зокрема органами місцевого самоврядування курортно-рекреаційних послуг у регіоні, варто зазначити, що останні виступають стратегічним замовником курортно-рекреаційних послуг та розпорядниками коштів державного і місцевих бюджетів, які вивчають не тільки поточні потреби територіальних громад Житомирщини щодо надання послуг, а й розробляють відповідні розділи місцевих програм соціально–економічного розвитку, метою яких є створення умов для зменшення впливу негативних явищ у демографічних процесах; раціональне використання вільного часу людей; відтворення робочої сили; поліпшення і збереження фізичного здоров’я населення; ефективне використання трудових ресурсів для здійснення курортно-рекреаційної діяльності; підвищення життєвого рівня мешканців територіальних громад у регіоні. Крім того, стратегічний замовник курортно-рекреаційних послуг здійснює

реструктуризацію інфраструктури цієї сфери з метою забезпечення суспільно справедливої доступності курортно-рекреаційних послуг та їх якості, підвищення економічної ефективності використання ресурсів [141, с. 118-119].

З цією метою, для забезпечення охорони туристичних ресурсів України, їх збереження та відновлення, раціонального використання, забезпечення безпеки туризму, конституційних прав громадян на відпочинок та інших прав громадян, патріотичного виховання органами державної влади та місцевого самоврядування в межах їх повноважень затверджуються державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму [255, ст. 12].

Так, відповідно до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", розглянувши подання Житомирської обласної державної адміністрації від 10.12.2020 № 6124/2-20/46, враховуючи рекомендації постійних комісій обласної ради з гуманітарних питань, з питань бюджету та фінансів з питань комунальної власності та майнових відносин, обласна рада затвердила обласну цільову Програму розвитку туризму в Житомирській області на 2021-2023 рр., розроблену на виконання листа Керівника Офісу Президента України від 22.06.2020 №02-01/1509, доручення Прем'єр-міністра України від 30.06.2020 №26188/1/1-20 з урахуванням Указу Президента України від 18.08.2020 №329 "Про заходи щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму", Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року та спрямовану на вирішення таких актуальних проблем [181]:

1. Низька конкурентоспроможність туристських послуг Житомирської області в порівнянні з іншими регіонами.

2. Недостатній розвиток інфраструктури біля туристично привабливих об'єктів області.

3. Недостатня поінформованість населення області про туристичні об'єкти, маршрути України, зокрема, Житомирської області.

4. Більша частина об'єктів та локацій, що включені до туристичних маршрутів та мають особливу культурну та історичну цінність не набули до цього часу популярності серед широкого загалу.

5. Низька відвідуваність заходів глядачами, що відбуваються у рамках розвитку подієвого туризму в області.

6. Відсутність філіалу обласного туристичного інформаційного центру в зручно-доступному для туристів місці.

7. Мала кількість регіональних туристичних інформаційних центрів та відповідальних за сферу туризму на місцях.

8. Відсутність місць продажу брендованої сувенірної продукції області.

9. На більшості туристичних маршрутів відсутнє маркування та навігаційні елементи.

10. Відсутнє фінансування виробництва якісних промо-роликів, які можна демонструвати на всеукраїнській та міжнародній арені.

11. Відсутня рекламна кампанія туристичного потенціалу області в інших містах та регіонах України.

12. Не ефективна взаємодія туроператорів, турагентів, підприємств, що надають послуги розміщення, підприємств харчування, транспортних підприємств, підприємств, що надають екскурсійні послуги, страхових компаній з установами та організаціями державної влади.

13. Відсутність фінансування проєктів з використанням новітніх технологій спрямованих на збільшення туристичної привабливості та інформованості про об’єкти.

14. Недостатнє фінансування участі в туристичних виставках різного значення.

15. Небажання організаторів заходів подієвого туризму області співпрацювати з Житомирською облдержадміністрацією, оскільки фінансова підтримка таких заходів з обласного бюджету незначна.

16. Недостатній рівень туристичного етикету у працівників сфери обслуговування та туризму, а це те, що залишає емоційний відбиток від подорожі у туриста та формує імідж області.

Як бачимо із представленого у Програмі переліку окреслених проблем, немає жодної згадки про розвиток курортно-рекреаційної сфери регіону, якості

надання відповідного виду послуг, модернізації наявної інфраструктури. І це не зважаючи на те, що серед виділених 6 основних перспективних напрямів туризму Житомирської області: автентичного, фестивального, спортивного, релігійного, ділового туризму (центральне розташування на карті України дає підґрунтя для його розвитку), наголошено на такому з них як медичний туризм.

Даною програмою визначено 5 туристичних магнітів області – це заказник "Камінне село" (Олевський район), Кляштор Босих Кармеліт у м. Бердичеві, Парк "Древлянський" у Коростені, Національний музей космонавтики ім. С.П. Корольова у м. Житомирі та замок-музей "Радомисль" у м. Радомишль. У містах Бердичеві та Коростені функціонують туристичні інформаційні центри, у м. Житомирі – обласний туристичний інформаційний центр. Проте, як показує проведене нами дослідження, не вказано на шостий туристичний магніт області – "ядерний туризм" або "туризм після радіаційної аварії", який стрімко набирає обертів та може стати дієвим джерелом наповнення місцевих бюджетів Житомирської області, зважаючи на близькість окремих районів регіону до зони відчуження.

Організація діяльності місцевих органів влади щодо розвитку сфери туризму у зоні відчуження Чорнобильської АЕС бере свій початок з далеких 1990-тих років, після того як були проведені заходи по ліквідації наслідків аварії на АЕС. У 1995 р. – створено Агентство інформації, міжнародного співробітництва та розвитку "Чорнобильінтерінформ" – державне підприємство Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. Однією із цілей агентства і була організація поїздок в Чорнобильську зону відчуження. Пізніше з'явилися десятки фірм, які організовують екскурсії в зону у співпраці з "Чорнобильінтерінформ" [110].

У 2002 р. вийшла доповідь ООН, згідно з якою у більшості місць зони відчуження можна залишатися без особливої шкоди для організму, а вже в 2009 р. ЧАЕС була визнана журналом Forbes найбільш "екзотичним" місцем для туризму на Землі. Незважаючи на жорстку систему контролю в'їзду та виїзду, потрапити до Чорнобиля іноземцям дійсно нескладно. Оформлення візиту проходить онлайн

і коштує близько 400 доларів [110].

У 2010 р. було прийнято рішення відкрити Зону для всіх бажаючих. За наказом міністра із надзвичайних ситуацій України в зоні відчуження провели радіологічні дослідження, і на їх основі сформували маршрути для відвідувачів. Результати досліджень показали, що на території цих маршрутів в 30-кілометровій зоні можна перебувати до 4-5 днів без шкоди для здоров'я, а в 10-кілометровій – один день. Зона відчуження поступово стає повноцінним туристичним та рекреаційним центром України. Це перш за все пов'язано з природними та історичними умовами заповідання і функціонального зонування Чорнобильського біосферного заповідника, що створений на цій території. Адже після припинення господарської діяльності в зоні відбуваються інтенсивні процеси повернення земель до природного стану, який був до освоєння цих територій, послідовні зміни рослинних угруповань, збагачення видового і кількісного складу тварин і рослинних комплексів.

Майже на всій території зони включилися в дію природні механізми відновлення трансформованого людиною ландшафту Полісся, його флористичних і фауністичних комплексів. Фауна хребетних тварин тут характеризується значною різноманітністю і зростанням чисельності видів, перш за все, є результатом майже заповідного режиму після катастрофи на ЧАЕС [168; 317].

За висновками експертів, різноманітність флори і фауни, а також їх чисельність виросли до рівнів, які не були зареєстровані тут протягом століть. Зокрема, зафіксовано понад 320 видів хребетних тварин (із 410, які зустрічаються в регіоні), з яких 55 видів (із 97 регіональних) знаходяться в Червоній книзі України. Популяція копитних, хижих та інших видів фауни збільшилася до найвищого рівня за всю історію спостережень [110].

Уже 15.03.2018 у місті Чорнобиль відкрився музей "Зірка Полин", де туристам демонструють, як місце найбільшої в світі техногенної катастрофи може перетворитися на територію, де впроваджують передові технології, пов'язані із довкіллям: енергетикою, біоресурсами, запобіганням стихійних лих і пом'якшенням їх наслідків. Щорічно зона відчуження приваблює усе більше

туристів, які хочуть на власні очі побачити, як “мирний атом” буквально за кілька днів зруйнував життя десятків тисяч людей. За словами представників органів публічної влади, зараз ведеться активна робота по впровадженню в обіг електронних перепусток у 30-кілометрову зону, розробляються нові маршрути для туристів і створюється інформаційний центр на КПП “Дитятки”.

На сьогоднішній день тут діє 11 маршрутів для туристів, два з яких припускають візит на територію ЧАЕС, ще один – у саму Прип’ять. Найбільш популярними для відвідування в зоні відчуження є загоризонтна радіолокаційна станція “Дуга-1”, обвідний канал, де плавають двометрові соми, оглядовий майданчик об’єкту “Укриття”, колесо огляду в Прип’яті, а також меморіали героям-чорнобильцям [34]. У Чорнобилі запрацював перший хостел “Полісся”, який розрахований на 100 відвідувачів та має усі належні умови для комфортного проживання.

Президент України В. Зеленський під час візиту в Чорнобильську зону відчуження підписав Указ “Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи”. На думку президента – “Указ стане початком перетворення зони відчуження в одну з точок зростання нової України. Перш за все, ми створимо “зелений коридор” для туристів і приберемо передумови для корупції ... Ми повинні дати цій території України нове життя. До сих пір Чорнобиль був негативною частиною бренду України. Прийшов час це змінити. Чорнобиль – це унікальне місце на планеті, де природа відроджується після світової техногенної катастрофи, де є справжнє “місто-привид”. Ми повинні показати це місце вченим, екологам, історикам, туристам” [91].

Варто зазначити, що даний указ, передбачає розробку Стратегії розвитку Чорнобильської зони як туристичного об’єкта. Відповідно до указу, в даній зоні планується прокласти нові туристичні маршрути, зокрема водним шляхом, побудувати нові контрольно-пропускні пункти, а наявні відновити і модернізувати. Також планується скасування необґрунтованих обмежень і

заборон, наприклад щодо відео-зйомок. Завдяки взаємодії мобільних операторів у Чорнобильській зоні планується покращити зв’язок, дозволити партнерам із країн Євросоюзу і НАТО проводити навчально-тренувальні заходи щодо запобігання і ліквідації аварій [340].

Реалізація вказаних заходів передбачає активізацію управлінської та організаційної діяльності з боку місцевих органів влади регіону, спрямовану на створення умов для інформаційної обізнаності, як населення області, так і поза її межами про туристичні об’єкти та продукти, які пропонуються для пізнавальних, рекреаційних, освітніх, розважальних подорожей та екскурсій, формування позитивного туристичного іміджу області, популяризації туристичної Житомирщини на Всеукраїнській туристичній арені [181]. Такі дії сприятимуть створенню якісного конкурентоздатного туристичного продукту, збільшенню туристичних потоків, перетворенню напряму туризму в прибуткову галузь економіки області. Особливо це питання актуалізується у світлі виявлення та промоції курортно-рекреаційних можливостей конкретної території, їх оцінки і втілення у життя.

Але попри це, не всі райони Житомирської області розвиваються рівномірно. У більшості з них курортно-рекреаційне господарство характеризується недосконалістю наявної інфраструктури, невідповідністю сервісних умов європейським стандартам, недостатньою поінформованістю потенційних рекреантів про туристичні та курортно-рекреаційні ресурси регіону, безвідповідальним ставленням місцевого населення до навколишнього середовища в межах історичних ареалів м. Житомира та відсутність контролю і господарського ставлення місцевої влади до таких історичних місць, особливо тих із них, які було вилучило з числа територій рекреаційного освоєння після аварії на ЧАЕС, що певний час послужило відлякуючим фактором для вітчизняних й зарубіжних відвідувачів [104].

За нашими висновками, які ґрунтуються на аналізі останніх наукових розвідок в галузі регіонального управління сталим розвитком курортно-рекреаційної сфери, статистичних даних, а також прогнозно-аналітичних

матеріалів неурядових організацій, основні проблеми розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області як і інших регіонів України варто доповнити і такими з них як: відсутність досконалого економічного механізму курортно-рекреаційної діяльності; незабезпечення комплексного розвитку курортних територій шляхом створення КРК; зношеність основних фондів; практична відсутність інвестицій; неефективний маркетинг; низький рівень менеджменту; неналежне обслуговування у санаторно-курортних закладах [138; 140; 201; 289].

Разом із цим, як нами було зазначено раніше, у Програмі розвитку туризму [181], основний акцент зроблено саме на туристичних послугах, про рекреаційні – згадується лише побіжно. Відповідно, значним підсиленням даної Програми було б включення до основних заходів із її реалізації налагодження системи управління та розвитку сфери курортно-рекреаційних послуг. Це сприяло би створенню конкурентоспроможного на світовому ринку курортно-рекреаційного продукту, здатного не лише максимально задовольняти потреби населення в активному і повноцінному відпочинку, зміцненні здоров’я, залученні до культурних цінностей, розширенні світогляду і контактів населення, а й забезпечив би на цій основі комплексний розвиток не тільки Житомирщини, а й прилеглих територій, їх соціально-економічні інтереси, зменшення рівня безробіття та зайнятості населення при збереженні екологічної рівноваги та раціонального використання культурної і природної спадщини цих територій.

З метою виконання Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку санаторно-курортної галузі” від 23.04.2003 № 231-р [253], згадуване нами раніше, слід вказати на основні положення даного документу [253], які направлені на вироблення дієвої політики щодо “реформування санаторно-курортної галузі, яка повинна базуватися, з одного боку, на вдосконаленні фінансово-економічних механізмів відтворення курортно-рекреаційного потенціалу, створенні доступного та ефективного ринку санаторно-курортних та оздоровчих послуг для максимального задоволення потреб населення, з іншого – на проведенні роздержавлення та приватизації санаторно-

курортних закладів, заохочення конкуренції та оптимізації управління цими закладами. Основними завданнями реформування санаторно-курортної галузі є здійснення заходів щодо оголошення курортів державного та місцевого значення, задоволення попиту населення на конкретні види санаторно-курортних послуг та поліпшення їх якості, комфорту, збереження й раціонального використання природних лікувальних ресурсів, підвищення рентабельності санаторно-курортних закладів, а також подолання існуючих на сьогодні проблем санаторно-курортної галузі" [253].

У свою чергу санаторно-курортні об'єкти, маючи певну різновідомчість і, відповідно, різнопідпорядкованість курортно-рекреаційних закладів детермінують значні розбіжності щодо організації їх економічної діяльності, (зокрема, особливостей фінансування, оподаткування тощо).

Таким чином, навіть побіжний огляд широкого спектру організаційних структур управління курортно-рекреаційною сферою визначає необхідність безпосереднього втручання регіональних органів влади, або створених під їх егідою відповідних структур, у процес регулювання і управління курортно-рекреаційними зонами регіону. Аналіз досліджень у цій сфері дозволив визначити, що регулюванням певних сфер, напрямів курортно-рекреаційної діяльності займається цілий ряд регіональних органів управління, єдиного ж органу (центру), який би координував розвиток курортно-рекреаційних зон, зокрема і в Житомирській області, поки що не створено.

Відповідно, це актуалізує необхідність врахування зростаючої ролі саме регіонального управління соціально-економічними процесами в курортно-рекреаційній сфері і утвердили нас в думці про доцільність створення відповідних органів публічної влади, чиї дії направлені на розвиток курортно-рекреаційних зон на засадах співробітництва.

Саме такий метод взаємовідносин між суб'єктами господарювання, а також між останніми та управлінськими структурами, є найбільш адекватними сучасним соціально-економічним умовам, адже дозволяє: поєднувати зусилля державних, регіональних, місцевих органів влади, громадських організацій та інституцій

ринкової інфраструктури, усіх суб'єктів курортно-рекреаційного підприємництва Житомирщини з метою інтеграції матеріально-фінансових, трудових та організаційних ресурсів для виконання завдань регіональної політики; залучати до здійснення курортно-рекреаційної та обслуговуючих її видів діяльності всі підприємницькі структури без огляду на їх форму власності, відомче підпорядкування та організаційну будову; найбільш повно враховувати інтереси населення внаслідок значної демократизації управління усіма процесами та ресурсами, розташованими на території зони; забезпечувати підтримку регулятивних функцій регіональних органів управління з боку населення тощо.

У цьому зв'язку, експертна оцінка потенціалу природно-лікувальних ресурсів Житомирської області дає підстави розраховувати на перспективу пожвавлення санаторно-курортного лікування та оздоровлення у цьому регіоні і створення відповідних структур, які би опікувалися питаннями оздоровлення та відновлення життєвих сил людини. Оскільки, як нами було вказано раніше, за наявністю і різноманітністю рекреаційно-туристичних ресурсів Житомирщина посідає одне з провідних місць у державі, що значно впливає на територіальну організацію курортно-рекреаційної діяльності та спеціалізацію туризму, позначається на економічній ефективності функціонування даної території.

Сьогодні, у зазначеному регіоні, особливо акцентується увага на рекреаційних можливостях лісу. Оскільки відновлення лісового фонду на територіях, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, повинно стати одним із найважливіших оздоровчих заходів, які в перспективі дадуть значний економічний ефект та сприятимуть поліпшенню якості навколишнього природного середовища. Натомість, розширити ресурсно-рекреаційний потенціал території Житомирської області потрібно за рахунок парарекреаційних ресурсів, створення нових об'єктів рекреації, рекреаційних угідь, рекреаційних закладів, організації сучасних рекреаційних заходів, освоєння резервних рекреаційних територій, площа яких складає 130 тис. га [1, с. 90-91].

До основних завдань реформування курортно-рекреаційної сфери Полісся віднесено і раціональне використання природних територій, які мають мінеральну

воду, кліматичні, ландшафтні та інші привабливі для рекреантів умови, сприятливі для організації відпочинку та оздоровлення, лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Відповідно дії місцевих органів влади мають бути спрямовані на здійснення заходів щодо оголошення курортів державного та місцевого значення, задоволення попиту населення на конкретні види санаторно-курортних послуг та поліпшення їх якості, комфорту, збереження і раціонального використання природних лікувальних ресурсів, підвищення рентабельності санаторно-курортних закладів, а також подолання існуючих на сьогодні проблем у даній галузі [253].

У контексті реалізації основних положень документа [253] та з метою розв'язання зазначених завдань на території Житомирщини необхідно провести медико-біологічну оцінку якості природних лікувальних ресурсів, а також еколого-економічну оцінку природних територій наявних у регіоні курортів як складової частини національного багатства країни для: формування ринку природних лікувальних ресурсів; реалізації платного природокористування; порівняння ефективності рекреаційного та нерекреаційного використання території курорту; залучення інвестицій тощо.

Більшість курортів даного регіону має гідромінеральну базу на підставі затверджених запасів. Втім нерівномірний розподіл водовідбору за ділянками і технічна недосконаліть свердловин призводять до нераціонального використання мінеральних вод на окремих родовищах. Разом із цим, порушується питання щодо обмеження використання пластикової тари для розливу мінеральної води. Деякі фасовані мінеральні води доцільно використовувати в санаторно-курортних закладах місцевостей, або у закладах практичної охорони здоров'я регіону, де згідно з медичним зонуванням існує необхідність їх вживання та профілактичного застосування за нозологічними показниками (наприклад у зонах радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи) [253].

Оцінка сучасного використання мінеральних вод, інших природних лікувальних ресурсів може бути проведена на підставі моніторингу цих корисних копалин у курортно-рекреаційній сфері Житомирського регіону. А від так,

результати досліджень підтверджують позицію автора щодо необхідності створення кадастру природних лікувальних ресурсів області з метою вироблення прогнозних оцінок перспективності їх використання.

В управлінській діяльності місцевих органів влади розвиток інфраструктури курортів Полісся (транспорт, зв'язок, комунальне господарство) потребує розв'язання територіальних, соціально-економічних, екологічних проблем і завдань, які пов'язані з розподілом і визначенням пріоритетних напрямів використання природних лікувальних ресурсів і пошуками шляхів збалансування міжгалузевих інтересів, вирішенням питань розміщення курортного, житлового, соціального, інженерно-транспортного, комунального та інших видів будівництва, відтворення культурно-історичної спадщини, охорони та збагачення природного середовища курортів [253].

Для сталого функціонування курортно-рекреаційної сфери Житомирського регіону необхідним є створення відповідної законодавчої та нормативно-правової бази, яка би охоплювала систему стандартів, моніторинг ресурсного потенціалу та інших нормативно-правових актів. Зважаючи на це, необхідно мати чіткі дороговкази, направлені на розвиток курортно-рекреаційної сфери, удосконалити її законодавчу та нормативно-правову базу. Несуперечливість і взаємоузгодженість останньої, а також її відповідність сучасним вимогам є важливою запорукою подальшого успішного розвитку регіону. Законодавча база визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики, а нормативно-правова – конкретизує ці засади, регулює і контролює дію організаційно-економічного механізму функціонування курортно-рекреаційного господарства регіону.

Натомість, організаційно-економічне забезпечення подальшого розвитку й модернізації курортно-рекреаційної сфери Полісся передбачає формування структури, що складається із взаємодіючих курортно-рекреаційних та туристичних територій регіону із розташованими на них курортно-рекреаційними та туристичними об'єктами, об'єднаними інфраструктурою (в тому числі транспортною) і системою публічного управління. При цьому діяльність органів

публічної влади повинна бути направлена на детальне опрацювання планувальної структури кожної курортно-рекреаційної та туристичної зони; на створення бізнес-планів та проектної документації для конкретних курортно-рекреаційних і туристичних об'єктів; на формування маркетингових програм, які забезпечують просування на ринку всіх видів курортно-рекреаційної та туристичної діяльності як органів місцевої влади, так і суб'єктів господарювання, а також запровадження дієвих механізмів державного регулювання щодо відтворення курортно-ресурсного потенціалу уражених радіацією територій.

На даному етапі такі механізми достатньою мірою не розроблені, залишається не вирішеною проблема гарантованості справляння податків із об'єктів курортно-рекреаційного і туристичного комплексу, яка є нагальною для всіх курортних міст і районів Полісся.

Імператив управління соціально-економічним розвитком рекреаційно-орієнтованого регіону полягає в організації ефективної взаємодії господарюючих суб'єктів у рамках єдиної науково-обґрунтованої еколого-соціально-економічної стратегії розвитку Житомирщини з урахуванням пріоритетів гуманізації її економічного зростання. При цьому, екологічне регулювання курортно-рекреаційної сфери являє собою систему способів і заходів впливу місцевих органів влади на екологізацію регіону за допомогою гармонійного поєднання адміністративного управління (нормативно-правового та організаційно-господарського) і економічного стимулювання. Таке інтегральне поєднання економічних і адміністративних методів управління, дозволить створити дієві механізми державного регулювання курортно-рекреаційною сферою Житомирської області як території, постраждалої від аварії на ЧАЕС шляхом активного та ощадливого використання курортно-рекреаційних ресурсів (природних, лікувально-оздоровчих, туристичних, культурно-історичних, розважальних об'єктів), які можуть бути задіяні для організації курортно-рекреаційної діяльності, і здатні підвищити потенціал регіону за рахунок надходження коштів від туристичних (у т.ч. "туризму після радіаційної аварії"), оздоровчих та рекреаційних послуг для зовнішніх і внутрішніх споживачів.

У зв’язку з цим перспективні управлінські дії органів публічної влади щодо модернізації курортно-рекреаційної сфери Житомирської області передбачають:

– використання курортно-рекреаційних можливостей території, по якій проходить транспортний коридор для організації різних видів оздоровлення та відпочинку;

– сприяння переходу від реабілітації територій області постраждалих від аварії на ЧАЕС до їх подальшого відродження і сталого соціально-економічного розвитку при безумовному забезпеченні більш привабливих умов для надання курортно-рекреаційних послуг;

– виготовлення карт і створення кадастрів усіх природно-лікувальних ресурсів, а також паспортизації туристичних територій регіону, які в сукупності сформують модель комплексної оцінки курортно-рекреаційної сфери території;

– здійснення регіональної програми моніторингу якості сучасного стану і використання природно-лікувальних ресурсів;

– забезпечення підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, які експлуатують лікувальні ресурси, розроблення і затвердження проектів зон санітарної охорони курортів, ресурсів, технологічних схем раціональної експлуатації, організації режимних спостережень і контролю;

– розроблення методики визначення граничних і оптимальних курортних і рекреаційних навантажень на території з урахуванням перспектив розвитку курортно-рекреаційного будівництва;

– розвиток альтернативних видів туризму, які відзначаються вдалим поєднанням природних та культурно-пізнавальних, культурно-розважальних, історичних, археологічних, архітектурних, етнографічно-краєзнавчих, техногенних та інших соціально-економічних рекреаційних ресурсів;

– сприяння промоушену курортно-рекреаційних можливостей території серед вітчизняних та зарубіжних споживачів рекреаційного продукту шляхом створення бренду і бренд-буку області для підвищення репутаційного капіталу регіону, оздоровлення демографії та міграційних потоків.

Екологізація механізму розвитку курортно-рекреаційної сфери

Житомирщини повинна спиратися на комплексний підхід, заснований на принципах партнерства і комбінування джерел фінансування за умови гнучкого регулювання і можливості раціонального розподілу рентної плати за використання курортно-рекреаційних ресурсів між органами публічної влади.

У царині управлінської практики одним із найпоширеніших і широко вживаних сьогодні є підхід щодо підвищення дієвості механізмів співробітництва і партнерства. З одного боку, необхідно розширити права і делегувати повноваження місцевим органам влади, з іншого – створити на цих територіях локальні об'єднання, які прямо чи опосередковано беруть участь у створенні курортно-рекреаційного продукту (курортно-рекреаційних кластерів), що дозволить значно підвищити його якість.

У перспективі, кластери можуть стати важливим механізмом гарантування сталого розвитку курортно-рекреаційної галузі, і значною мірою сприятимуть переходу від прямого втручання органів державної влади у курортно-рекреаційну діяльність шляхом залучення інших управлінських секторів за умов забезпечення їх інтересів, спрямованих на розвиток галузі.

За оцінками фахівців [13; 79] у курортно-рекреаційній та туристичній сфері процес кластеризації направлений на забезпечення підвищення економічної ефективності господарської діяльності на регіональному рівні через: 1) розвиток та удосконалення туристичної й рекреаційної інфраструктури для формування якісних курортно-рекреаційних/туристичних продуктів; 2) створення та розвиток курортно-рекреаційних/туристичних продуктів і територій у регіоні з урахуванням збереження навколишнього середовища та відродження природного потенціалу; 3) розвиток підприємництва у курортно-рекреаційній/туристичній сфері, підвищення якості та забезпечення конкурентоспроможності регіональних курортно-рекреаційних/туристичних продуктів та пропозицій на світовому ринку послуг у даній сфері [13]. Разом із цим, кластеризація курортно-рекреаційної діяльності має стимулюючий ефект на залучення реальних організаційно-правових, фінансово-економічних, соціальних, ринкових, інформаційно-комунікативних механізмів і технологій управління, а також сприяє розробці,

цільових програм і бізнес-планів щодо розвитку курортно-рекреаційних підприємств.

Більш глибокому усвідомленню цих явищ і процесів сприяє аналіз практики створення кластерів у Житомирському регіоні. У цьому контексті варто вказати, що на Житомирщині уже створено 2 туристичні кластери – ягідний у Брусилівській та органічний у Баранівській об'єднаних територіальних громадах та планується запустити 3 кластер – мисливський – у Мартинівській укрупненій громаді [171] шляхом добровільного об'єднання підприємств, які мають на меті створити новий туристичний продукт. Наприклад, це кафе-готель-музей, які взаємодіють між собою, мають спільну мету та отримують свій прибуток.

На особливу увагу заслуговує створення на Житомирщині регіонального інноваційно-космічного кластеру (РІКК) "Полісся", який займатиметься розвитком космічних технологій, а також питаннями інформаційної, продовольчої та екологічної безпеки. Метою концепції створення РІКК "Полісся" є: визначення перспектив формування РІКК, на базі якого здійснюватиметься розвиток сучасних космічних технологій у сфері управління регіональним розвитком; інформаційна, продовольча та екологічна безпека; реалізація історико-культурних та туристичних проєктів; якісна підготовка відповідних фахівців та проведення наукових досліджень у визначених сферах [314],

Серед основних завдань кластера передбачено розробити регіональну систему дистанційного зондування Землі, а також систему інформаційного забезпечення і моніторингу для нової моделі управління регіоном на платформі геоінформаційної системи АгсСІЗ, автоматизованої обробки інформації та інформаційно-аналітичної роботи, оперативне управління у сфері транспорту, енергетики. Разом із цим, комплексне оновлення інфраструктури й економічне відтворення виробничого потенціалу КРК може бути здійснене лише за рахунок залучення масштабних інвестицій (як внутрішніх, так і зовнішніх), які необхідні для модернізації, впровадження нових технологій, зростання валютних надходжень, збільшення робочих місць, підвищення рівня життя населення.

А оскільки наша держава хронічно відстає від більшості країн світу майже за

всіма макроекономічними показниками, залишається на периферії світових інноваційних систем, що гальмує подальший її розвиток [1, с. 10], то стратегічним пріоритетом модернізації курортно-рекреаційної сфери задекларовано "…формування конкурентоспроможної і водночас адаптивної до зовнішніх збурень національної економіки, головним завданням якої має стати кардинальне підвищення ефективності використання людського, виробничого та природного потенціалу, досягнення стабільного сталого розвитку і створення нового суспільства громадян із високим рівнем економічних, соціальних, політичних, культурних і моральних якостей та спроможностей" [316, с. 3].

З огляду на вище вказане створення такої організаційної форми управління розвитком курортно-рекреаційних зон, зокрема в Житомирській області як кластери, повинне опиратись на інформаційні моделі взаємозв'язків структур управління регіонального рівня, котрі містять у собі блоки постановки завдань, забезпечення відповідною інформацією, блоки механізмів регіональних аналітичних розрахунків, використання яких дозволить ефективно впливати на процес прийняття управлінських рішень і визначати рівень повноважень, якими володіють члени даного об'єднання.

Дана форма управління регіональними курортно-рекреаційними зонами буде доцільною, на нашу думку, при вирішенні завдань пов'язаних із виробленням загальної рекреаційної політики в регіоні; вирішенням проблеми розвитку та взаємозв'язку курортно-рекреаційної, виробничої і соціальної інфраструктури регіону; проведенням спільних із місцевими органами влади рекламних, маркетингових та моніторингових заходів; представленням і відстоюванням перед місцевими органами влади економічних (в т.ч. податкових, тарифних, рентних, інвестиційних та ін.), соціальних (в т.ч. спрямованих на забезпечення соціального захисту і соціальних гарантій), кадрових, суспільно-громадських та інших інтересів підприємців, які займаються рекреаційним бізнесом в зоні; здійсненням цілеспрямованої політики із вивчення, формування і підтримання стабільності локальних ринків курортно-рекреаційних послуг тощо.

Відповідно означенні завдання окреслюють систему основних функцій

місцевих органів влади щодо координації питань курортно-рекреаційного розвитку. Так, у сфері управлінської діяльності визначаються наступні функції:

– розробка регіональних програм курортно-рекреаційного спрямування;

– участь у розробці індикативних планів соціально-економічного розвитку регіону (в частині показників розвитку курортно- рекреаційної сфери);

– формування регіональних бізнес-планів організації курортно-рекреаційного бізнесу в зоні;

– прогноз обсягів та розрахунок рівнів забезпеченості населення різними видами послуг, які надаються в зоні рекреації;

– моделювання розміщення потужностей підприємств і установ обслуговування в курортно-рекреаційній сфері;

– прогноз потреби в інвестиціях за рахунок усіх джерел для введення в дію курортно- рекреаційних та обслуговуючих об’єктів;

– координація інвестиційної діяльності ринкових суб’єктів різних форм власності в об’єкти курортно-рекреаційної сфери;

– розрахунок потенційної курортно-рекреаційної, інфраструктурної, трудоресурсної, інвестиційної ємності курортно-рекреаційних зон;

– координація діяльності суб’єктів курортно-рекреаційного підприємництва з метою комплексного розвитку даної сфери;

– акумулювання коштів для виконання регіональних курортно-рекреаційних програм, здійснення пріоритетних у регіоні напрямів курортно-рекреаційного бізнесу;

– проведення експертної оцінки і конкурсного відбору інвестиційних проєктів, бізнес-планів розвитку курортно-рекреаційних зон;

– забезпечення заходів щодо раціонального природокристування в зонах рекреації;

– участь у процесах роздержавлення і приватизації підприємств курортно-рекреаційної сфери, в управлінні майном державних курортно-рекреаційних підприємств;

– використання механізмів регіональних (муніципальних) замовлень на

соціально-значимі види курортно-рекреаційних послуг;

– розрахунок потреби і підготовка кадрів для курортно-рекреаційного підприємництва.

Однією із найважливіших функцій місцевих органів влади виділяється стимулювання розвитку курортно-рекреаційних зон у регіоні шляхом застосування механізмів державного регулювання, а саме, селективної підтримки тих підприємств курортно-рекреаційної і обслуговуючих її галузей, які надають соціально-значимі види курортно-рекреаційних послуг, засобами фінансово-бюджетного, грошово-кредитного, цінового регулювання.

Серед таких засобів:

– використання права органів влади на встановлення податкових пільг та обмежень, зокрема в частині місцевих податків і зборів, зокрема для курортно-рекреаційних підприємств, які надають соціальнозначимі види послуг;

– введення системи платності за користування природними рекреаційними ресурсами, зокрема запровадження системи рентних платежів за використання даних ресурсів; запровадження концесійних угод на освоєння та експлуатацію родовищ природних рекреаційних ресурсів;

– запровадження елементів цільового субсидування виробників соціально-значимих видів курортно-рекреаційних послуг, а також пільгових груп споживачів цих послуг (зокрема, інвалідів та дітей);

– удосконалення механізму кредитування курортно-рекреаційної діяльності через створення спеціальних банків, гарантування позик на розвиток курортно-рекреаційного бізнесу, застосування спеціальних пільгових кредитів (зокрема на розвиток сезонних, екологобезпечних видів курортно-рекреаційної діяльності, реконструкцію курортно-рекреаційних та інфраструктурних об’єктів), запровадження цільових муніципальних позик (облігацій), запровадження системи страхування курортно-рекреаційного бізнесу;

– регулювання цінової політики в курортно-рекреаційній зоні (через встановлення пільгових цін на соціально-значимі види послуг або для пільгових категорій населення, а також через визначення індикативних цін на курортно-

рекреаційні послуги при укладанні регіональних (муніципальних) замовлень);

– удосконалення механізму роздержавлення та приватизації курортно-рекреаційних об’єктів.

Такі засоби державного регулювання не лише направлені на стимулювання розвитку курортно-рекреаційних зон у Житомирській області, а й актуалізують питання застосування інструментарію сталого розвитку, можливостей розбудови соціально-економічної інфраструктури курорту, рекреації та туризму шляхом узгодження якісно-цінових характеристик пропозиції курортно-рекреаційних послуг з ринковими потребами споживачів, що забезпечує формування надійного фінансового резерву стійкого попиту і виражається у багаторазовому їх споживанні [100].

Зауважимо, що збільшуючи масштаби діяльності та кількість рівнів системи управління сталим розвитком, можна усунути окремі негативні тенденції та виокремити ключові домінанти сталого розвитку, синтезовані та об’єднані в такі основні блоки:

1) визначення заходів щодо розробки й реалізації спеціальних проєктів та програм, спрямованих на створення умов для сталого розвитку постраждалої території;

2) продовження виконання заходів, що сприяють зниженню дози опромінення населення, шляхом благоустрою населених пунктів, розташованих на території радіоактивного забруднення, будівництва та реконструкції доріг, водопровідних мереж, споруд водопідготовки та водовідведення у зазначених населених пунктах; реалізація інвестиційних проєктів (будівництво об’єктів транспорту, освіти, культури і спорту, побутового, торговельного, соціального, комунального, сільськогосподарського призначення, безпечної життєдіяльності), спрямованих на соціально-економічний розвиток постраждалих районів Житомирщини;

3) виробництво конкурентоспроможного регіонального курортно-рекреаційного продукту/послуг, як наслідок впровадження системної маркетингової діяльності, що обумовлює вигідне позиціонування різних видів курортно-рекреаційних продуктів, адаптованих до потреб рекреантів;

4) забезпечення раціонального та комплексного (соціального, економічного,

екологічного та інноваційного забезпечення) використання наявних туристичних та курортно-рекреаційних ресурсів через удосконалення системи курортно-рекреаційного природокористування і охорони природно-ландшафтної екосистеми з метою розвитку курортно-рекреаційних територій та їхнього брендингу;

5) комплексне формування якісної інфраструктури курортів та туристично-рекреаційних територій через ефективну реалізацію комплексної програми модернізації матеріально-технічної бази;

6) забезпечення паритету ціни та якості курортно-рекреаційних та туристичних продуктів шляхом оптимізації організаційно-економічної структури бізнес-середовища для діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва у даній сфері;

7) розробку регіональних стандартів управління якістю виробництва курортно-рекреаційного продукту та надання комплексних курортно-рекреаційних послуг відповідно до міжнародних вимог;

8) адаптацію національної та регіональної системи статистичного обліку до зарубіжних аналогів;

9) запровадження системи якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців курортно-рекреаційної індустрії та сфери обслуговування;

10) створення інформаційного контенту курортно-рекреаційних і туристичних послуг через функціонування інформаційних центрів курортно-рекреаційного та туристичного забезпечення і популяризації відповідних продуктів/послуг.

При існуючому рівні розробленості методології ідентифікації параметрів сталого розвитку України та практичного інструментарію діагностики можна надати новий зміст цільовим функціоналам, завданням щодо забезпечення практичної спрямованості курортно-рекреаційної сфери, а саме: 1) включення даної сфери до "Стратегії розвитку Житомирської області до 2027 року"; 2) розробку "Програми формування бренду "курортно-рекреаційні послуги Житомирської області"; 3) розробку "Маркетингової курортно-рекреаційної стратегії Житомирської області до 2030 року"; 4) проведення категоризації об'єктів розміщення за загальновизнаними світовими стандартами. Відповідно

основні завдання щодо вдосконалення управління курортно-рекреаційною сферою регіону на засадах сталого розвитку нами представлено на Рис. 3.2.

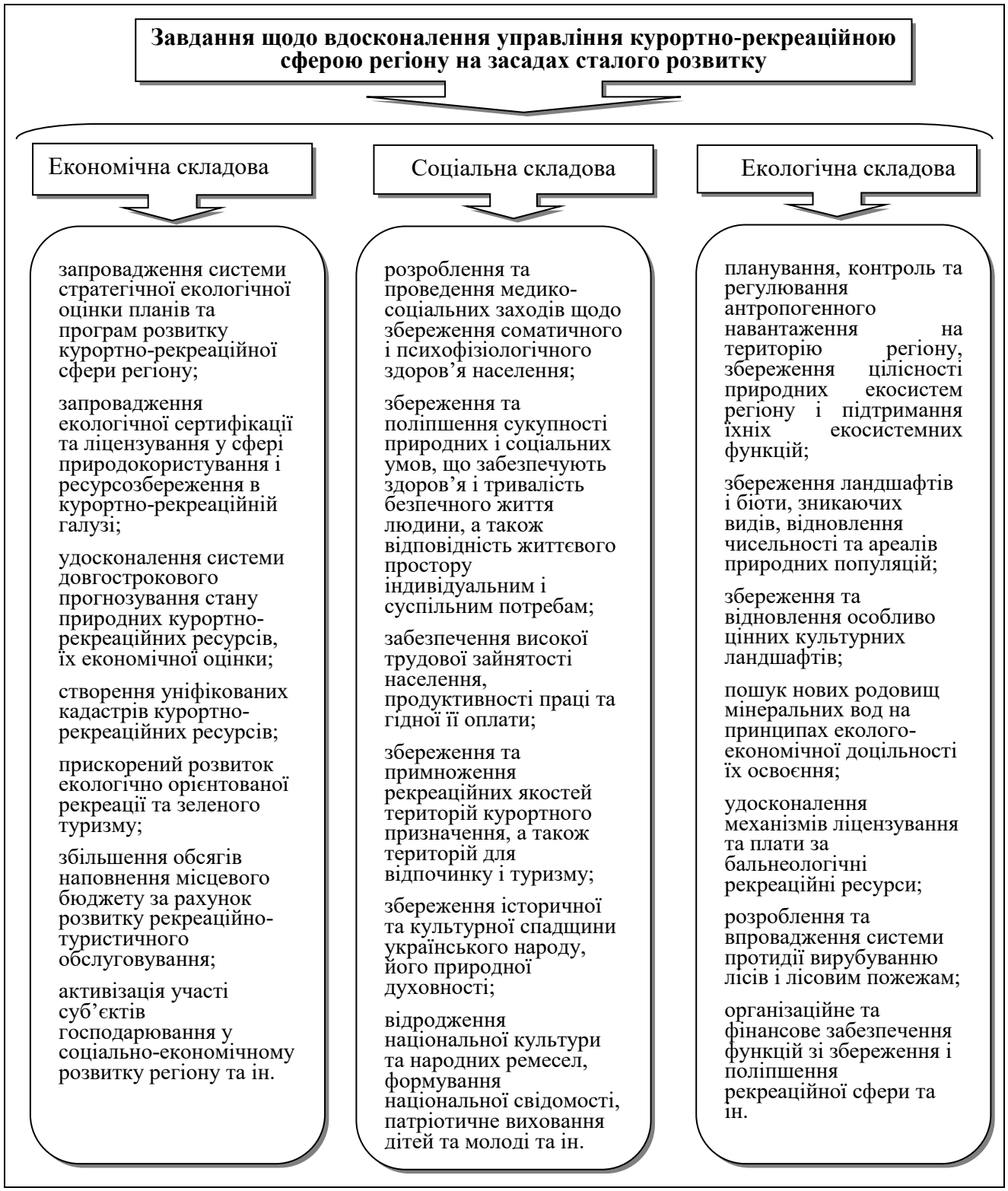

Рис. 3.2. Завдання щодо вдосконалення управління курортно-рекреаційною сферою регіону на засадах сталого розвитку

Складено автором на основі [278]

Наведені характеристики доводять мультиплікативний ефект курортно-рекреаційної діяльності органів публічної влади регіону у забезпеченні сталого розвитку, який виражається перш за все у збереженні навколишнього природного середовища, раціональному використанні й охороні природних ресурсів, розвитку екологічно-орієнтованих форм і видів малого та середнього підприємництва у сфері надання курортно-рекреаційних послуг, а також направлений на посилення соціальної ролі ринку даного виду послуг у забезпеченні сталого розвитку регіону, покращання інвестиційного клімату.

Загалом, особливості природно-ресурсного та кліматичного потенціалу Житомирщини визначили курортно-рекреаційну спеціалізацію окремих районів області, які здатні забезпечити потребу населення не лише власного регіону, а й України вцілому, у відновленні, збереженні і зміцненні здоров'я, оскільки даний регіон має у своєму розпорядженні практично всі відомі типи цілющих природних ресурсів.

У процесі дослідження виявлено, що механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіону як постраждалого від аварії на ЧАЕС, передбачають активне та ощадливе використання курортно-рекреаційних ресурсів (природних, лікувально-оздоровчих, туристичних, культурно-історичних, розважальних тощо), які можуть бути задіяні для організації курортно-рекреаційної діяльності і здатні підвищити потенціал регіону за рахунок надходження інвестицій і коштів від надання туристичних, оздоровчих та рекреаційних послуг зовнішнім і внутрішнім споживачам.

На підставі проведеного дослідження нами розроблено типову модель удосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС, у якій визначено ієрархію, характер взаємозв'язків та особливості реалізації державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, а також розкрито сутність самих механізмів та напрями їх удосконалення (Рис. 3.3.).

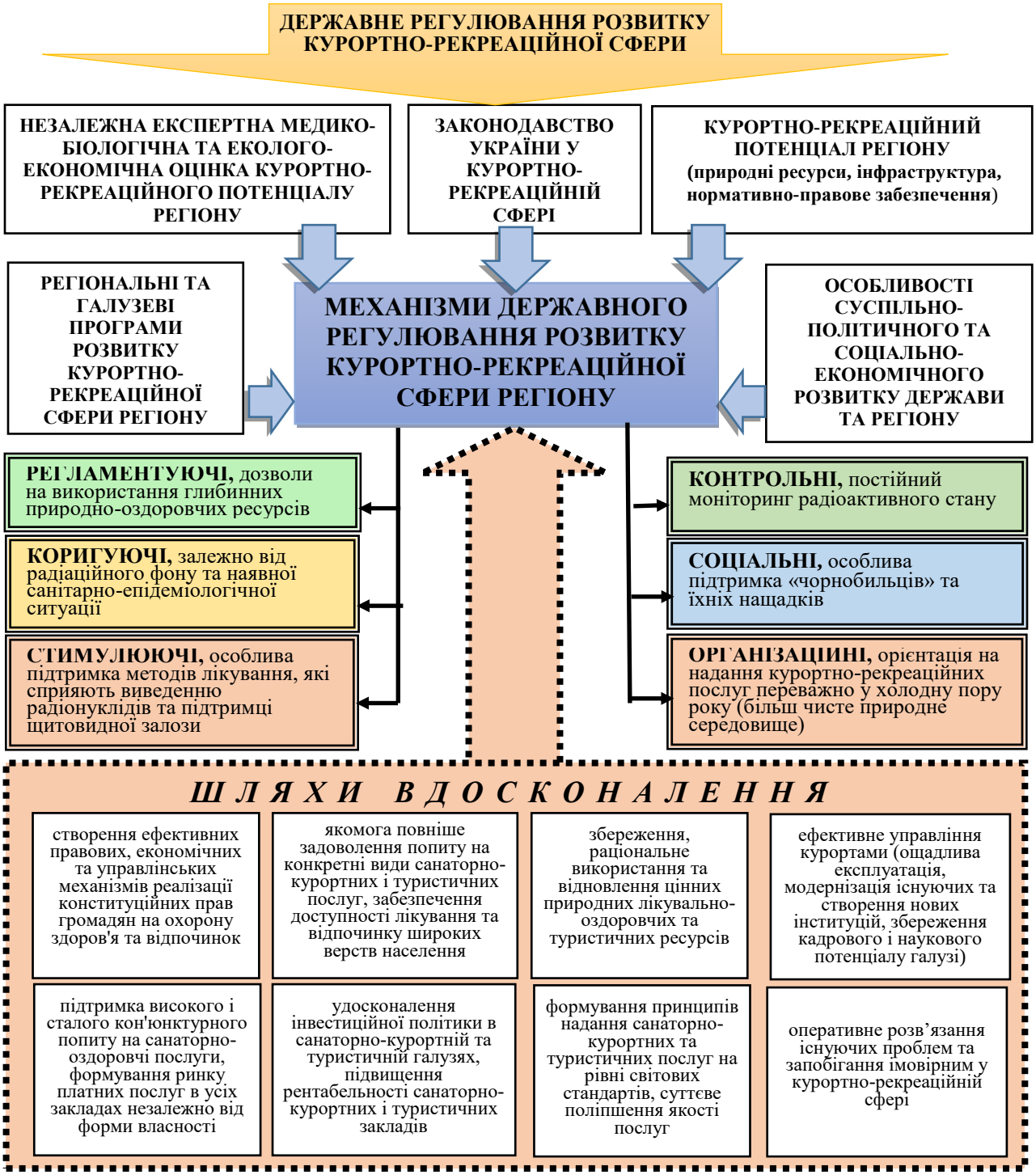

Рис. 3.3. Типова модель удосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС

Показано, що всі складові цієї моделі базуються на аналізі та характеристиці механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС, як цілісного, багатофакторного процесу, що дає змогу визначити ієрархію, характер взаємозв'язків, особливості

реалізації державного регулювання цієї сфери, а також розкрити сутність відповідних механізмів, які поділяються на такі: регламентуючі (дозволи на використання глибинних природно-оздоровчих ресурсів); коригуючі (залежно від радіаційного фону та наявної санітарно-епідеміологічної ситуації); стимулюючі (особлива підтримка методів лікування, які сприяють виведенню радіонуклідів та підтримці щитовидної залози); контрольні (постійний моніторинг радіоактивного стану); соціальні (особлива підтримка "чорнобильців" та їхніх нащадків); організаційні (орієнтація на надання курортно-рекреаційних послуг переважно в холодну пору року, коли більш чисте природне середовище). Також у моделі визначені шляхи вдосконалення вказаних механізмів на регіональному рівні.

Дані фактори мають бути включені до єдиної вертикалі управління (національна економіка – курортно-рекреаційна сфера – регіональний курортно-рекреаційний комплекс – курортно-рекреаційне підприємство) і підпорядковані стратегічній меті – забезпеченню конкурентоспроможності курортно-рекреаційної сфери регіону в системі національної економіки держави.

Запропонована модель може стати одним із інструментів розробки стратегії розвитку курортно-рекреаційної сфери України на основі максимізації різних факторів, що послужить вирішальною умовою забезпечення сталого розвитку національної економіки і формування її конкурентних переваг.

За нашими висновками, основними напрямами підвищення ефективності державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області слід вважати:

- більш повне використання багатого природного потенціалу регіону;

- розробку комплексу ефективних медичних послуг за основними видами захворювань, в тому числі – унікальних високотехнологічних медичних послуг на рівні світових стандартів;

- створення сприятливих економічних умов господарської діяльності на території регіону;

- підвищення гарантій для інвесторів, усунення чинників ризику для

вкладеного капіталу.

З певною імовірністю можна стверджувати, що існує пряма залежність між об'єктами, джерелами, методами інвестування та механізмами державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери. Тільки комплексний аналіз таких взаємозалежностей дозволяє розраховувати на ефективну державну політику в даній сфері.

Ґрунтуючись на вище означеному, вдосконалення управління курортно-рекреаційною сферою Житомирського регіону направлене на створення системи регламентуючих, коригуючих, стимулюючих, контрольних, соціальних та організаційних механізмів регулювання даних процесів, синергетична взаємодія яких має бути спрямована на: повне врахування місцевих особливостей соціально-економічного, ресурсного, геополітичного, інфраструктурного, національно-психологічного характеру з метою виділення пріоритетних напрямів розвитку курортно-рекреаційної сфери; координацію діяльності і зосередження зусиль регіональних та локальних органів влади, суб'єктів громадського й інституціонального регулювання, всіх суб'єктів курортно-рекреаційної і обслуговуючих її галузей на розробці і реалізації найбільш перспективних проєктів розвитку курортно-рекреаційного підприємництва в зоні; запровадження відповідної інвестиційної політики, напрямів використання і оновлення курортно-рекреаційної інфраструктури; створення достатнього економічного простору, нормативного та методичного забезпечення розвитку курортно-рекреаційної сфери в зоні; забезпечення найбільш повного задоволення потреб місцевого і приїжджого населення в курортно-рекреаційних послугах різного виду, категорійності і класності на основі раціонального використання природних й інфраструктурних ресурсів при умові забезпечення виконання норм антропогенного і екологічного навантаження; розробку заходів щодо науково-технологічного і інформаційного забезпечення розвитку рекреації в зоні, створення рекламних, маркетингових та моніторингових служб функціонування регіонального ринку курортно-рекреаційних послуг.

На наше переконання, яке ґрунтується на результатах проведеного

дослідження, це матиме безпосередній вплив на сталий економічний розвиток Житомирської області загалом, і особливо її курортно-рекреаційну сферу через економічне зростання, посилення інвестиційної привабливості, підвищення зайнятості, покращення соціальних стандартів якості життя тощо.

3.3. Пріоритетні напрями розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області

На рівні регіону, який являє собою цілісне соціально-еколого-економічне утворення, розвиток курортно-рекреаційної сфери передбачає врахування особливостей природно-ресурсного потенціалу, регіонального ринку праці, спеціалізації, вирішення питань взаємодії сфери послуг з місцевими потребами, а також радіоекологічну, соціально-економічну і соціально-психологічну ситуацію на цій території. А від так, стратегічний підхід до управління розвитком сфери курортно-рекреаційних послуг Житомирської області визначає напрями та заходи курортно-рекреаційної діяльності регіону, які, створюючи синергетичний ефект, стимулюють її просторово-часовий розвиток і акумулюють у собі наступні стратегії:

– стратегію кардинальної зміни – з’ясування причин кризи та пошуку шляхів підтримки й оздоровлення монофункціональної рекреаційно-орієнтованої економіки постраждалих від радіації територій, залучення інвестицій, перепрофілювання курорту і т.д.;

– стратегію збереження зростання – підтримку необхідних темпів зростання індустрії курорту, рекреації та туризму при несприятливих зовнішніх умовах, конкурентному тиску і т.д. шляхом залучення рекреантів за рахунок введення нових курортно-рекреаційних послуг, поліпшення якості обслуговування, розвитку інфраструктури;

– стратегію утримання зростання – спрямовану на збереження досягнутого рівня у разі, коли курортно-рекреаційна сфера буде не здатна розробляти новий

продукт і перепрофілювати його на новий ринок;

– стратегію вибіркового зростання – орієнтовану на певний сегмент ринку, в т.ч. за рахунок введення нових послуг, направлених на посилення їх конкурентоспроможності.

Відповідно до виділених стратегічних орієнтирів метою комплексного розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області є проведення науково-пошукових, управлінських, правових та економічних заходів для створення належної організаційно-правової та організаційно-економічної основи подальшого розвитку й модернізації курортно-рекреаційного господарства території.

У зв'язку із цим потребує більш ґрунтовних розвідок питання визначення пріоритетних напрямів розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області у контексті реалізації Стратегії розвитку Житомирської області до 2027 р., яка має свої особливості і яку можна розглядати за трьома сценаріями (базовий, оптимістичний та песимістичний), що ілюстративно представлені у Додатку Б дисертації. Зазначимо тільки, що реалізація кожного зі сценаріїв має відповідні вектори спрямування – від розуміння економічної природи курортно-рекреаційних послуг, оцінювання й інтерпретації їх соціально-економічної значущості в дискурсі ключових проблем і процесів відтворення людського капіталу, до підвищення продуктивності праці, забезпечення якості життя і здоров'я населення, відпочинку й туристичної активності.

Синтезуючи викладені у Стратегії напрями, визначено найбільш істотні її складові, пов'язані із впровадженням інновацій, створенням сучасної інформаційно-технологічної системи, адаптації колективу підприємств до нових умов на підставі використання позитивного зарубіжного досвіду.

Задля розвитку курортно-рекреаційної сфери необхідно докорінно перебудувати її інвестиційну політику за напрямом створення такої економічної структури, яка б забезпечила пріоритетний розвиток курортно-рекреаційної функції території. Територіальною формою організації господарства у регіонах України загалом, і Житомирській області зокрема, повинен виступати КРК з

набором послуг, який задовольняє вимоги ринку і наближає його до стандартів міжнародного рівня.

При цьому, як показав аналіз, треба зважати на згладжування сезонності, що є першочерговою задачею реорганізації курортно-рекреаційної діяльності в регіоні. Це сприятиме підвищенню економічної ефективності підприємств галузі та зайнятості населення у міжсезоння. Для вирішення цієї проблеми розробляється методика ефективного використання природно-ресурсного, науково-технічного та виробничого потенціалу усіх районів Житомирської області з урахуванням їх рекреаційних особливостей.

Це перш за все обумовлено тим, що дана сфера регіону пов’язана з діяльністю більш як 50 галузей, і її подальший розвиток направлений на підвищення рівня зайнятості, диверсифікацію національної економіки, збереження і розвиток культурного потенціалу, екологічно безпечного навколишнього природного середовища, а також підвищення рівня інноваційності національної економіки, сприяє гармонізації відносин між різними країнами і народами.

Такі тенденції свідчить про необхідність удосконалення державної політики у зазначеній сфері, пріоритетів і принципів її реалізації, повноважень і компетенції суб’єктів курортно-рекреаційної та туристичної діяльності, впровадження ефективних організаційно-правових, фінансово-економічних, інформаційно-комунікативних механізмів розвитку даної сфери.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку інфраструктури курортно-рекреаційної сфери Житомирщини є створення сучасних інформаційно-маркетингових служб, основним завданням яких є формування банку маркетингових досліджень попиту на різні види курортно-рекреаційних послуг, прогнозування попиту на них, випуск інформаційних матеріалів про курортно-рекреаційний потенціал даного регіону, а також внесення пропозицій до місцевих органів влади різних рівнів щодо збалансування попиту і пропозицій на відповідні послуги [82].

Аналіз розвитку курортно-рекреаційних зон Полісся засвідчив, що створення

конкурентного ринкового середовища в них можливе також і за умови запровадження нових форм курортно-рекреаційної діяльності – паралельної, “малої” (або приватної) рекреації. Поширенню цих форм рекреації сприятиме формування відповідних спілок власників індивідуального житлового фонду, на базі якого і надаються курортно-рекреаційні послуги. Такі спілки (асоціації) шляхом об’єднання зусиль давали б змогу найбільш ефективно використовувати т.з. “місцеві потужності” для розвантаження у пікові сезони крупних курортно-рекреаційних об’єктів даної сфери. Забезпеченням таких нетрадиційних форм курортно-рекреаційного бізнесу необхідним інвентарем, обладнанням, проведенням облаштувальних та ремонтних робіт могли б займатись спеціально створювані для цього фірми прокату рекреаційного обладнання, лізингові фірми та інші спеціалізовані виробничі структури [82].

Актуальною проблемою ефективного функціонування курортно-рекреаційних зон досліджуваного регіону є забезпечення їх висококваліфікованимим кадрами. На сьогодні очевидно, що потреба у знаннях з питань курортно-рекреаційної діяльності, санації вітчизняної курортно-рекреаційної сфери є системною діяльністю щодо детінізації ринку надання відповідних послуг – як лікувально-оздоровчих, так і супутніх – проживання, харчування тощо, що сприятиме суттєвому поповненню дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок сплати податків господарюючими суб’єктами відповідно до норм чинного законодавства. Відповідно державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування, представники суб’єктів господарювання потребують прикладного характеру знань, опанування можливостями їх використання у повсякденній практиці.

З цією метою особливо актуалізується питання підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у цій сфері, забезпечення консолідованого підходу до моделювання їх ефективної фінансової діяльності у сфері публічного управління з питань розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів (у т. ч. постраждалих від аварії на ЧАЕС).

Дані пропозиції автора були враховані Державним закладом післядипломної освіти “Академія фінансового моніторингу” Державної служби фінансового моніторингу України, зокрема, під час проведення занять у системі підвищення

кваліфікації фахівців у сфері публічного управління з питань розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС, при розробці методичного забезпечення та формування навчальних програм (довідка про впровадження від 11 червня 2020 року № 11-43/48) (Додаток А).

Враховуючи важливість та специфічність функціонування і розвитку курортно-рекреаційної галузі, вирішення фінансових питань має базуватися на системному підході та бути націленим на раціональне і ефективне використання курортно-рекреаційних ресурсів на умовах сталого розвитку з метою формування як регіонального, так і національного курортно-рекреаційного продукту.

З цього приводу перспективною на переконання автора, є організація так званих "інкубаторів рекреаційного бізнесу", створення відповідних консультаційних фірм, служб підготовки і перепідготовки фахівців курортно-рекреаційного профілю при провідних курортах чи туристичних фірмах, які функціонують в межах даної зони.

Створенню сприятливого "іміджу" курортно-рекреаційної сфери Житомирської області сприяв би розвиток сучасної курортно-рекламної мережі (служби), яка дає можливість заявити про дану сферу на національному та регіональному рівнях. Така служба покликана давати інформацію про можливість використання всіх видів ресурсів курортно-рекреаційної зони, про переваги розвитку курортно-рекреаційного бізнесу в умовах даної зони порівняно з іншими територіями чи у порівнянні із іншими сферами діяльності, а також залучення інвестицій.

З'ясовано, що загальними передумовами поліпшення стану інвестиційного клімату і створення умов інвестиційної привабливості курортно-рекреаційної сфери для постраждалих від техногенної катастрофи регіонів України є підвищення рівня поінформованості потенційних інвесторів про стан інвестиційного клімату щодо розвитку в них КРК. Для цього пропонується складати Дорожні карти курортно-рекреаційного потенціалу регіону, здійснюючи тим самим оцінку наявних природно-ресурсних можливостей території, а також регламентацію функцій і повноважень місцевих органів влади, направлених на регулювання інноваційно-інвестиційних процесів адаптованих до сучасних умов господарювання.

На нашу думку, одним із розділів таких регіональних Дорожніх карт має бути

план просування регіону, тобто система дій, які виявляють і підтримують конкурентні переваги КРК регіону, та чинники, що підвищують його інвестиційну привабливість.

Визначено, що для цього необхідно [106]:

1) здійснити ситуативний аналіз стану інвестиційного іміджу курортно-рекреаційної сфери регіону і виявити чинники, які є особливо значущими для потенційних інвесторів при ухваленні рішення про вибір місця вкладення інвестицій;

2) сприяти формуванню інвестиційного іміджу курортно-рекреаційної сфери регіону шляхом виявлення основних переваг регіону та їх розвитку;

3) створити нові переваги території шляхом розвитку, наприклад, туризму, культурних традицій (проведення подій державного та місцевого значення), спортивно-оздоровчих зон, інфраструктури бізнесу (технопарків, наукових установ, бізнес-інкубаторів), а також розробки сумісних проєктів розвитку територій;

4) проводити рекламні і PR-кампанії, спрямовані на формування сприятливого інвестиційного іміджу курортно-рекреаційних регіональних комплексів і налагодження довгострокових відносин регіонів із цільовими аудиторіями, покращення управління внутрішніми і зовнішніми комунікаціями;

5) налагодити організаційне і ресурсне забезпечення запланованих заходів;

6) систематично проводити моніторинг стану інвестиційної привабливості курортно-рекреаційних комплексів регіонів, корегуючи план їх просування.

Виходячи з вищевикладеного, нами розроблено Дорожню карту реалізації політики державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області як найбільш типового регіону, що постраждав від аварії на ЧАЕС, сутність якої полягає в модернізації функціональної і технічної складових регіонального та національного курортно-рекреаційного продукту, ощадливому використанні рекреаційних ресурсів, підвищенні їх конкурентної спроможності на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках, забезпеченні надходжень до бюджетів усіх рівнів, створенні сприятливих умов для залучення інвестицій, поліпшенні кадрового забезпечення та розширенні асортименту курортно-рекреаційних послуг регіону, сприяння соціально-економічному розвитку Полісся та покращанні якості життя населення, створенні позитивного іміджу регіону на

національному та світовому рівнях (Рис. 3.4.).

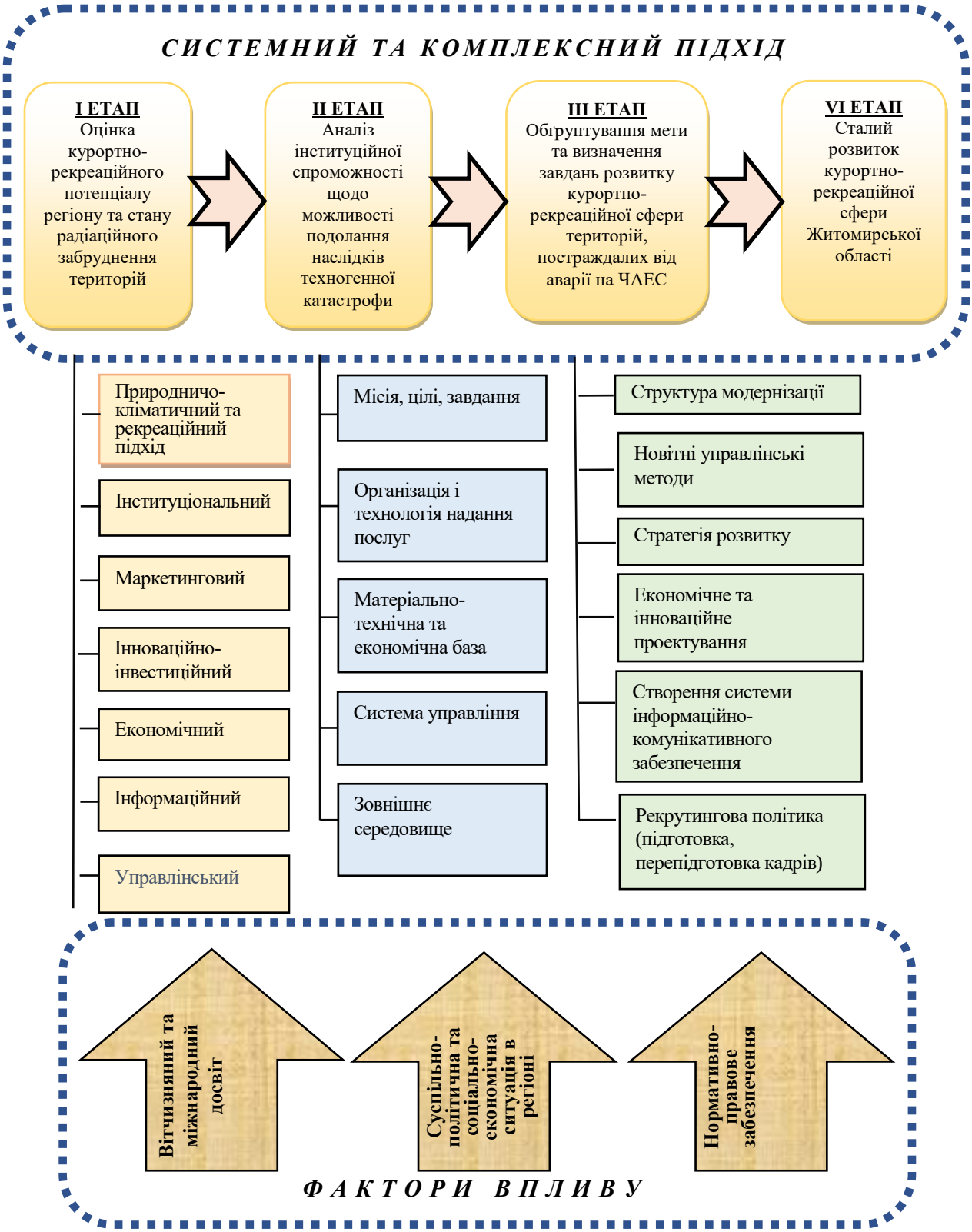

Рис. 3.4. Дорожня карта реалізації політики державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області

Розроблено автором

Наголошено, що консолідація зусиль щодо розробки Дорожньої карти дасть

змогу визначити стратегію, часові межі та послідовність реалізації управлінських заходів органів публічного влади різних рівнів, а також змістове наповнення кожного з етапів її реалізації, конкретних завдань та очікуваних результатів діяльності інституцій, що функціонують у курортно-рекреаційній сфері області.

Основними напрямами реалізації Дорожньої карти на регіональному рівні відповідно до завдань, які були визначені Стратегією розвитку туризму та курортів на період до 2026 р., слід вважати [301]:

за напрямом "Безпека туристів" – забезпечення безпеки туристів і захист їх законних прав та інтересів, що сприятиме підвищенню якості туристичних послуг шляхом:

- надання невідкладної допомоги рекреантам та туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації та/або постраждали під час подорожі;

- функціонування "гарячої" телефонної лінії для прийому і ведення обліку звернень та скарг туристів, у тому числі іноземних, а також надання необхідної інформації з питань туризму, виклику допомоги;

- проведення постійного моніторингу надзвичайних подій, що трапляються з туристами в Житомирській області;

- посилення відповідальності суб'єктів курортно-рекреаційної та туристичної діяльності перед споживачами туристичних послуг;

за напрямом "Нормативно-правова база сфери туризму та курортів" [301]:

- розроблення пропозицій щодо внесення змін до Законів України "Про туризм" та "Про курорти";

- участь у розробленні законопроєктів щодо запровадження інституту саморегулівних організацій в курортно-рекреаційній та туристичній сфері (створення національної туристичної/курортно-рекреаційної організації), заходів з підтримки розвитку даної сфери (щодо створення режиму сприяння для залучення інвестицій у розбудову курортно-рекреаційної і туристичної індустрії);

- впровадження міжнародної системи якості послуг за такими напрямами, як туроператорська та турагентська діяльність; готелі та аналогічні засоби розміщення; заклади громадського харчування; гіди-перекладачі та екскурсоводи; туристичні

інформаційні центри; курорти, оздоровчі курортно-рекреаційні послуги та кемпінги; пляжі, дайвінг; екологічний, сільський, активний туризм; інші пріоритетні види туризму для держави та регіонів; виставкова та конгресна діяльність тощо;

- створення сприятливих умов для організації діяльності національних туристичних операторів у регіоні та підтримка малого бізнесу у курортно-рекреаційній та туристичній сфері;

за напрямом "Розвиток туристичної інфраструктури" [301] – забезпечення комплексного розвитку території області, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову курортно-рекреаційної/туристичної інфраструктури шляхом:

- проведення моніторингу інвестиційних пропозицій щодо розбудови курортно-рекреаційної/туристичної інфраструктури у Житомирській області;

- розробка каталогу інвестиційних проектів у сфері туризму та курортів для представлення потенційним вітчизняним та іноземним інвесторам;

- участь регіональних інвестиційних проектів у курортно-рекреаційній/туристичній сфері у міжнародних ярмарках інвестиційних проєктів;

- визначення можливостей і потреби у формуванні курортно-рекреаційних/туристичних та туристично-інформаційних центрів;

- забезпечення доступності об'єктів курортно-рекреаційної/туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;

- забезпечення збалансованого використання природних лікувальних та курортно рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення шляхом: регулювання інтенсивності туристичних потоків (антропогенних навантажень); збору інформації та проведення аналізу стану використання природних курортно-рекреаційних і туристичних ресурсів, удосконалення системи показників розрахунку обсягів курортно-рекреаційної/туристичної діяльності; ведення постійного моніторингу екологічного стану навколишнього природного середовища та природних лікувальних і курортно-рекреаційних ресурсів, фізичних факторів на курортах області, а також на туристичних територіях, у місцях відпочинку населення тощо;

за напрямом "Розвиток людських ресурсів" [301] – удосконалення системи професійної підготовки та перепідготовки фахівців сфери туризму і курортів, а також інших сфер діяльності, пов'язаних із туризмом, що сприятиме підвищенню рівня професійної підготовки фахівців у курортно-рекреаційній/туристичній сфері та якості обслуговування споживачів відповідних послуг шляхом:

- участі у комплексному дослідженні ринку праці у даній сфері з метою визначення потреби у фахівцях відповідного профілю, участі у розробленні відповідних базових компетентностей фахівців та підготовки освітніх програм із професійного навчання у сфері туризму та курортів з урахуванням регіональної специфіки;

- залучення місцевого населення до популяризації курортно-рекреаційного та туристичного продукту регіону;

- заохочення молоді до активної діяльності, розроблення інноваційних продуктів і започаткування бізнесу у відповідній сфері за результатами проведення конкурсів на регіональному рівні;

за напрямом "Маркетингова політика розвитку туризму та курортів України" [301] – формування позитивного іміджу Житомирського регіону та України в цілому як привабливих для туризму, що сприятиме збільшенню туристичних потоків, шляхом:

- розроблення та реалізації регіональної маркетингової стратегії просування курортно-рекреаційного/туристичного продукту Житомирського регіону, пропагування туристичних брендів області, районів, територіальних громад, курортів, туристичних територій тощо;

- створення та ведення іноземними мовами туристичного Інтернет-порталу "Відвідай Житомирщину" ("Visit Zhytomyr Region") із представленням у єдиному форматі достовірної та актуальної інформації про туристичні/курортно-рекреаційної можливості регіону;

- розроблення, виготовлення та поширення в Україні й за кордоном друкованої продукції, яка пропагує туристичні/курортно-рекреаційні можливості Житомирської області;

- презентації туристичного/курортно-рекреаційного потенціалу Житомирщини на національних та міжнародних виставково-ярмаркових заходах, конференціях, форумах тощо;

- створення інтерактивної бази даних, що містить інформацію про туристичні та рекреаційні ресурси області, придатні для використання у сфері туризму та курортів, у тому числі об’єкти культурної спадщини та природно-заповідного фонду, рекомендовані для відвідування туристами та формування національної мережі туристично-екскурсійних маршрутів;

- забезпечення інформаційного супроводу реалізації механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС.

При цьому варто зазначити, що Дорожня карта передбачає формування списку стейкхолдерів та оцінку можливостей, які сприяють вирішенню проблем розвитку КРК регіону, надання суттєвих можливостей органам державної влади, місцевого самоврядування та підприємствам курортно-рекреаційної сфери забезпечувати населення якісними та доступними курортно-рекреаційними послугами.

Визначальним у цьому зв’язку є те, що можливості основних груп стейкхолдерів у ході реалізації Дорожньої карти передбачають вирішення певних завдань, направлених на раціональне розміщення курортно-рекреаційних установ на території регіону з урахуванням природно-кліматичних умов, водних та інших ресурсів, а також їх ефективне використання; оптимізацію структури КРК; доцільного співвідношення між галузями спеціалізації, допоміжними та обслуговуючими; підвищення рівня курортно-рекреаційного обслуговування населення; розвитку сировинної та переробної ланок агропромислового комплексу з метою максимального забезпечення потреб рекреантів і місцевого населення у продуктах харчування; поліпшення транспортного сполучення у межах регіону, реконструкції мережі доріг і усіх видів зв’язку; залучення трудових ресурсів з метою більш повного їх використання; охорони навколишнього середовища в межах зосередження курортно-рекреаційних об’єктів та ін.

Отже виникає необхідність створення такого КРК Житомирської області, який би мав розгалужені та складні зв'язки, які характеризують його ступінь і рівень розвитку, а також визначають спеціалізацію КРК у межах держави. Задля цього та досягнення цілей, які визначені Дорожньою картою необхідно забезпечити ефективну взаємодію організаційно-правового, фінансово-економічного та інформаційно-комунікативного механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіону.

Відповідно, організаційно-правовий механізм орієнтований на дотримання усіма учасниками процесу реалізації Дорожньої карти принципів конституційності, законності та прозорості. Основними інструментами реалізації даного механізму повинні стати нормативно-правові акти органів державної влади та місцевого самоврядування.

Організаційно-правовий механізм має бути спрямований на забезпечення принципів партнерства і співробітництва органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, представників бізнесових та наукових кіл, громадських організацій. Чітке визначення завдань учасникам реалізації Дорожньої карти дасть змогу розподілити відповідальність за прийняття рішень та їхнє виконання.

Основними складовими організаційно-правового механізму є:

- план заходів із реалізації Дорожньої карти, направлений на застосування встановлених показників розвитку, проведення оцінки досягнення цілей розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирщини, а також моніторингу та визначення ефективності заходів, які реалізуються на регіональному та місцевому рівнях;

- цільові та регіональні програми розвитку курортно-рекреаційної сфери;

- договори, що укладаються, насамперед, на засадах державно-приватного партнерства.

Фінансово-економічний механізм реалізації Дорожньої карти зорієнтований на забезпечення дотримання принципів сталого розвитку території та утримання високого рівня її конкурентоспроможності шляхом:

- використання інноваційних інструментів та формування сприятливих умов для розвитку курортно-рекреаційної/туристичної сфери регіону з метою залучення

інвестицій у відповідну галузь;

- надання підтримки вітчизняному виробнику курортно-рекреаційної / туристичної продукції;

- сприяння фінансовому оздоровленню підприємств курортно-рекреаційної/ туристичної галузі;

- впровадження сучасних інформаційних та маркетингових технологій.

Разом із цим, фінансово-економічний механізм забезпечує реалізацію принципів прозорості та передбачуваності дій органів публічної влади усіх рівнів щодо розподілу (використання) коштів державного бюджету, інвестицій, грантів міжнародних організацій, залучення кредитів банків та небанківських установ, коштів недержавних цільових фондів, лізингових компаній.

Фінансове забезпечення реалізації Дорожньої карти має здійснюватися у межах коштів державного та місцевих бюджетів, суб'єктів туристичної діяльності, коштів міжнародної технічної допомоги, інших міжнародних донорів, фінансових організацій (установ), коштів інвесторів та інших джерел, не заборонених законом.

Обов'язковою умовою успішної реалізації завдань Дорожньої карти є розроблення і впровадження системи моніторингу з урахуванням об'єктивних показників розвитку. Крім того, необхідно проводити постійне співставлення результатів її реалізації із поставленими завданнями і, у разі потреби, вносити необхідні корективи.

Реалізація положень Дорожньої карти, визначених нею плану заходів, моніторинг стану їх виконання здійснюються органами публічної влади на місцевому рівні у межах своїх повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією і законами України. До ведення моніторингу з метою дотримання об'єктивності та неупередженості необхідно залучати громадські організації, незалежні інститути та експертів.

Зауважимо, що інститути громадянського суспільства можуть здійснювати контроль за діяльністю органів публічної влади регіону щодо реалізації завдань Дорожньої карти, зокрема шляхом проведення громадської експертизи проєктів нормативно-правових актів та концептуальних документів з питань розвитку сфери

туризму і курортів, громадських слухань із зазначеної проблематики, ініціювати та отримувати запити щодо ефективності витрачання коштів на потреби курортно-рекреаційної сфери тощо.

Результати моніторингу слугують підставою для коригування планів заходів із реалізації Дорожньої карти. Зазначимо й те, що ключовими індикаторами Дорожньої карти визначено:

– соціально-економічний потенціал курортно-рекреаційних/туристичних ресурсів (природних та історико-культурних) регіону та особливості їх розміщення;

– структуру і ступінь розвитку економіки регіону, що забезпечує виробництво, продаж і надання курортно-рекреаційних послуг, а також включає ріст промисловості, сільського господарства та прикладних ремесел;

– наявність потужної курортно-рекреаційної/туристичної інфраструктури для надання відповідних послуг;

– залучення до функціонування КРК Житомирщини малого підприємництва та громадськості;

– наявність необхідних комунікацій;

– запровадження нових видів рекреації та формування туристичного іміджу і бренду регіону.

Цей перелік необхідно доповнити і такими кількісними показниками реалізації Дорожньої карти як:

– кількість іноземних туристів/рекреантів, які в’їжджають на територію області;

– кількість місцевих суб’єктів курортно-рекреаційної/туристичної діяльності;

– обсяг надходжень до місцевих бюджетів від сплати туристичного збору;

– обсяг надходжень до зведеного бюджету (податки та збори) від діяльності суб’єктів курортно-рекреаційної/туристичної діяльності на Житомирщині;

– кількість робочих місць у сфері рекреації і туризму;

– кількість внутрішніх туристів/рекреантів в області;

– кількість екскурсантів.

Необхідними умовами успішної реалізації Дорожньої карти є постійний моніторинг та контроль її основних заходів, оцінка результатів та внесення пропозицій щодо коригування програмних завдань, їх змісту та обсягу фінансування.

Логічно, що Дорожня карта окреслює головні цілі стратегування, етапи, напрями роботи у процесі створення КРК на принципах визначення функцій ключових виконавців, з метою підвищення прозорості їх діяльності, автономії та вдосконалення нормативно-правового забезпечення. Її розроблення спрямоване на поетапне розв'язання проблем розвитку туризму та рекреації на території регіону.

Координація заходів, передбачених Дорожньою картою, покладається на місцеві органи публічної влади Житомирської області, що в свою чергу дасть змогу:

– суттєво підвищити конкурентоспроможність курортно-рекреаційного комплексу Полісся, що загалом позитивно вплине на національну туристичну та рекреаційну привабливість України;

– підвищити якість життя місцевого населення шляхом забезпечення економічного зростання, екологічної безпеки, консолідації суспільства, надання доступу до курортно-рекреаційних та туристичних послуг;

– створити нові робочі місця, розширити можливості населення щодо працевлаштування та самозайнятості;

– створити сучасну курортно-рекреаційну/туристичну інформаційну інфраструктуру, а також забезпечити поширення інформації про курортно-рекреаційні/туристичні ресурси Житомирщини і України в цілому у світовому інформаційному просторі.

У зв'язку з цим, об'єктом особливої уваги стає організація ефективної курортно-рекреаційної діяльності органів публічної влади Житомирщини, яка значною мірою залежить від розгалуженості об'єктів інфраструктури та наявності кваліфікованих трудових ресурсів. А від так, у контексті реалізації ключових положень Стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 року, розроблених на її основі Стратегії розвитку Житомирської області до 2027 р., Обласної цільової програми розвитку туризму в Житомирській області на 2021-2023 рр., місцевих

стратегій розвитку територій регіону, визначено основні стратегічні, оперативні цілі та завдання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області, представлені нами у Додатку В, які регламентують подальші перспективи для формування і промоції курортно-рекреаційного продукту Полісся, враховуючи його регіональні особливості.

Вважаємо, що даний напрям розвитку досліджуваної сфери варто підсилити потужним інформаційно-комунікативним забезпеченням, направленим на становлення позитивної думки про регіон шляхом здійснення PR-компаній, акцентування уваги на його курортно-рекреаційній унікальності; забезпечення відповідності ціни та якості туристичних продуктів; організації системи якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування, інших професій сфери туризму та курортів; розробки окремого бренду курортно-рекреаційних послуг, який закріпиться за Житомирщиною і сприятиме його визнанню, збільшення потоку туристів та рекреантів і формування позитивного іміджу регіону як туристичної дестинації на національному та міжнародному рівнях.

Таким чином, основними стратегічними цілями розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області, а від так і формування її КРК на найближчу перспективу слід вважати:

– створення конкурентоспроможного курортно-рекреаційного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів курортно-рекреаційних/туристичних послуг, адаптованих до вимог і очікувань споживачів;

– забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв’язання проблеми раціонального природокористування і охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму й курортів з метою розвитку туристичних територій і їх брендингу;

– системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних

територій шляхом виконання комплексної програми поетапного вдосконалення матеріально-технічної бази з використанням можливостей кластерних моделей, державно-приватного партнерства і соціального замовлення;

– внесення до Стратегії розвитку Житомирської області до 2027 р. напряму, який би спирався на положення Дорожньої карти реалізації механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирського регіону як території, постраждалої від аварії на ЧАЕС та в найближчій перспективі сприяв: відновленню рекреаційних та курортних функцій постраждалих територій; унормуванню структури та режиму функціонування КРК Житомирщини; удосконаленню структури управління курортно-рекреаційною сферою на регіональному та міському рівнях, координуванню дій органів публічної влади та суб'єктів курортно-рекреаційного (здебільшого – туристського) підприємництва;

– забезпечення відповідності ціни та якості курортно-рекреаційних / туристичних продуктів шляхом створення умов для оптимізації організаційно-економічної структури діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу у відповідній сфері із надання даного виду послуг відповідно до міжнародних стандартів;

– проведення органами місцевого самоврядування виваженої політики щодо використання місцевих податків та зборів (рекреаційної ренти, плати за автостоянки, природоохоронні платежі) як засобу наповнення місцевих бюджетів задля утримання об´єктів благоустрою та інфраструктури загального користування у КРК;

– підвищення якості та розширення асортименту курортно-рекреаційних послуг, що залежить від належного рівня фінансування, яке реалізується за рахунок коштів місцевих бюджетів, суб´єктів підприємництва усіх форм власності, благодійних громадських організацій, коштів інвесторів, цільових кредитів банків, інших джерел не заборонених законом;

– створення привабливого інвестиційного клімату для залучення іноземних інвестицій у курортно-рекреаційний бізнес шляхом: налагодження роботи спільних лікувально-оздоровчих чи туристських підприємств; надання різних пільг для малого та середнього бізнесу, суб´єктам курортно-рекреаційної діяльності;

– використання нових організаційних форм освоєння курортно-

рекреаційних ресурсів, що є доцільним в умовах ринкової економіки (таких як: кластери, рекреаційні парки, а також розвиток “срібної рекреації”, особливо стосовно зовнішніх рекреантів із інших країн.) та забезпечення підвищення рівня інноваційності й конкурентоспроможності регіону;

– удосконалення інформаційної інфраструктури курортно-рекреаційних і туристичних послуг шляхом створення центрів туристичної інформації та популяризації курортно-рекреаційних/туристичних продуктів під час провадження ярмаркової, фестивальної та виставкової діяльності;

– розробка автоматизованої геоінформаційної системи курортно-рекреаційної та туристської статистики і моніторингу діяльності підприємств курортно-рекреаційної сфери;

– забезпечення імплементації органами місцевого самоврядування регіону європейського досвіду щодо покращання системи управління КРК шляхом пільгового фінансування, безвідсоткового кредитування та укладання контрактів із туристичними об´єднаннями та фірмами про спільну діяльність із використанням курортно-рекреаційного ресурсного потенціалу території регіону;

– організація системи якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування, інших професій сфери туризму та курортів.

Висновки до розділу 3

1. У процесі дослідження установлено, що Житомирська область належить до регіонів із успішною динамікою підвищення основних показників рекреаційної діяльності, природно-ресурсний потенціал якої характеризується достатнім обсягом і різноманітністю рекреаційних та соціально-культурних ресурсів; розгалуженою курортно-рекреаційною інфраструктурою; наявністю об’єктів матеріально-технічного забезпечення, функціонування яких спрямоване на підтримання життєдіяльності рекреантів, а також уможливлює розвиток у регіоні різноманітних видів санаторно-курортної і туристичної діяльності.

З’ясовано, що за останні роки в процесі реалізації загальнодержавних і місцевих Чорнобильських програм державі вдалося домогтися того, що ситуація перебуває під контролем і практично повністю керована. Як результат, сьогодні радіоекологічна, соціально-економічна і соціально-психологічна обстановка на забруднених територіях стабільна.

Підтверджено позицію автора, що особливої актуальності вказана науково-практична проблема набуває на сучасному етапі українського державотворення у зв’язку з необхідністю вироблення нових підходів до досягнення більш високої мети – повного відродження та реабілітації постраждалих районів. Цього можна досягти не лише шляхом створення безпечних умов проживання, господарської діяльності, а й розвитком курортно-рекреаційної і, особливо, туристичної сфери.

Аналізуючи переваги та недоліки курортно-рекреаційної сфери Житомирської області, встановлено, що перспективний розвиток курортно-рекреаційної сфери в регіоні повинен ґрунтуватися на трьох складових: інвестиціях, інноваціях та інформаційних комунікаціях.

Доведено, що інноваційно-інвестиційна складова механізмів державного регулювання курортно-рекреаційної сфери регіону направлена на забезпечення реалізації програм розвитку суспільства в соціальній, економічній та науково-технічній сферах і державного захисту та підтримки інвестицій, активне та ощадливе використання курортно-рекреаційних ресурсів (природних, лікувально-оздоровчих, туристичних, культурно-історичних, розважальних тощо), які можуть бути задіяні для організації курортно-рекреаційної діяльності регіону.

2. Визначено, що імператив управління економікою рекреаційно-орієнтованого регіону полягає в організації ефективної взаємодії органів публічної влади (шляхом виокремлення їх повноважень) та суб’єктів господарювання у рамках єдиної науково обґрунтованої еколого-соціально-економічної стратегії розвитку Житомирщини з урахуванням пріоритетів гуманізації її економічного зростання. При цьому екологічне регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери являє собою систему способів і заходів впливу місцевих органів влади на екологізацію регіону за допомогою гармонійного поєднання механізмів адміністративного

управління та економічного стимулювання.

Аргументовано, що в управлінській практиці одним із найпоширеніших і широко вживаних сьогодні є підхід щодо підвищення дієвості механізму співробітництва і партнерства. З одного боку, необхідно розширити права і делегувати повноваження місцевим органам влади, з іншого – створити на цих територіях локальні об'єднання, які прямо чи опосередковано беруть участь у створенні курортно-рекреаційного продукту (курортно-рекреаційних кластерів), що дозволить значно підвищити його якість.

3. Установлено, що в умовах започаткованих і здійснюваних реформ в Україні, все більшого значення набувають питання визначення пріоритетних напрямів розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирського регіону, формування ефективних механізмів державного регулювання його соціально-економічного розвитку.

Із огляду на це та враховуючи узагальнений вітчизняний і зарубіжний досвід особливостей реалізації механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, запропоновано типову модель удосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС та визначено напрями їх удосконалення у найближчій та стратегічній перспективі.

Розкрито пріоритетні напрями та представлено Дорожню карту реалізації політики державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області як найбільш типового регіону, що постраждав від аварії на ЧАЕС. Її сутність полягає в модернізації функціональної і технічної складових регіонального та національного курортно-рекреаційного продукту, ощадливому використанні рекреаційних ресурсів, підвищенні їх конкурентної спроможності на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках, забезпеченні надходжень до бюджетів усіх рівнів, створенні сприятливих умов для залучення інвестицій, поліпшенні кадрового забезпечення та розширенні асортименту курортно-рекреаційних послуг регіону, сприяння соціально-економічному розвитку Полісся та покращанні якості життя населення, створенні позитивного іміджу регіону на

національному та світовому рівнях.

Результаті дослідження, викладені у Розділі 3, знайшли своє відображення у працях автора [99; 101; 102; 104; 106; 108].

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальне наукове завдання в галузі науки “Державне управління”, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і розробці практичних рекомендацій з метою вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС. Отримані узагальнюючі результати дають підстави сформулювати такі висновки і рекомендації.

1. Системний аналіз наукового доробку вітчизняних та зарубіжних учених за темою дисертаційного дослідження дав змогу з’ясувати, що на сьогодні вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС, залишається однією із невирішених державою проблем і усвідомлюється як важливий чинник сталого соціально-економічного розвитку України загалом, і Житомирської області зокрема. Державне регулювання розвитку цієї сфери виступає важливим феноменом сучасної науки та практики державного управління, що безпосередньо впливає на якість життя українських громадян, сприяє визначенню та впровадженню європейських стандартів у систему охорони здоров’я, туристичну галузь, охорону природного навколишнього середовища, відновлення та розвиток біологічних ресурсів. У роботі конкретизовано понятійно-термінологічний апарат галузі науки державного управління шляхом уточнення та розширення таких дефініцій як “курортно-рекреаційна діяльність”, “курортно-рекреаційний комплекс регіону”, “державне регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери” та ін., що дає підстави розглядати їх з позиції взаємозв’язку, сприяє системному застосуванню, встановленню співвідношення між ними та їх уніфікації.

Разом із тим вітчизняній науковій школі з державного управління все ще бракує спеціальних наукових розвідок, присвячених проблемі запровадження конкретних механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, які постраждали від техногенних катастроф. Із огляду на зростаючу потребу в теоретичних та науково-практичних розробках, які б були присвячені

проблемам відтворенні людського капіталу, особливо актуалізується питання соціалізації курортно-рекреаційної сфери, забезпечення доступності курортно-рекреаційних послуг для громадян незалежно від місця проживання, економічних можливостей, соціально-культурних чи етнічних відмінностей.

Аналіз нормативно-правової бази показав відсутність чіткого законодавчого унормування основних питань курортно-рекреаційної діяльності в нових умовах, зокрема питань власності, оподаткування та фінансування. Такі чинники при незмінному механізмі господарювання призводять до подорожчання рекреаційних послуг, зменшення завантаження на курортно-рекреаційні установи, а також до величезних збитків галузі.

2.°У процесі дослідження розкрито сутність та функції державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, а також визначено його місце в КРК. Наголошено на тому, що в науці державного управління державне регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери слід розглядати у двох площинах: по-перше, під ним розуміється врегульована сукупність вимог нормативно-правових актів України щодо формування соціально-економічних та соціокультурних відносин у курортно-рекреаційній сфері, які спрямовані на задоволення природних потреб громадян в отриманні належних медичних, реабілітаційних, туристичних та інших послуг, які надаються у вільний (позаробочий час), по-друге – вид економічної-господарської діяльності, спрямованої на отримання прибутку, та невід’ємну складову сталого загальнодержавного і регіонального розвитку.

3.°Дослідження сучасних механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС, дає змогу встановити, що найбільш оптимальним варіантом розв’язання системних проблем у вказаній сфері виступає стратегічно орієнтована державна політика. Головними завданнями якої є визначення рекреації одним із пріоритетів державного будівництва, запровадження новітніх організаційно-правових, фінансово-інвестиційних, інформаційно-комунікативних механізмів ведення курортно-рекреаційного бізнесу, залучення інвестицій для розвитку відповідної інфраструктури, а також проведення інформаційно-маркетингових заходів.

4. Узагальнено зарубіжний досвід розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від природних і техногенних катастроф. Розкрито можливість використання кращих світових практик щодо створення солідарних механізмів з організації сфери охорони здоров'я, функціонування системи регіональних кластерів (Франція, Італія, Туреччина та ін.), медичного та соціального страхування, оздоровлення ділового клімату, заохочення інвестицій та сприяння розвитку приватного сектора у постраждалих від радіаційного забруднення районах шляхом стійкого відновлення сфери легального атомного та екстримального туризму і надання якісних туристично-рекреаційних послуг у постраждалих районах (Японія). Виділено три принципові моделі державного регулювання курортно-рекреаційної сфери – американську (ліберальну), японську та європейську. Установлено, що кожна з моделей містить власну систему соціального захисту, має ексклюзивний метод створення умов задля рекреаційної діяльності громадян і особливий механізм функціонування курортно-рекреаційної сфери. Показано, шо головна особливість розвитку сучасного світового господарства полягає у збільшенні частки і підвищенні значущості сектору курорту, туризму та дозвілля, а також власних доходів за рахунок розвитку міжнародного та внутрішнього туризму.

5. Здійснено аналіз сучасного стану курортно-рекреаційної сфери Житомирської області як постраждалої від аварії на ЧАЕС. З'ясовано, що, незважаючи на багатий природно-ресурсний потенціал регіону, який характеризується значним обсягом та різноманітністю рекреаційних ресурсів, успішною динамікою підвищення основних показників рекреаційної діяльності, розвитком курортно-рекреаційної сфери, необхідно вирішити проблеми, пов'язані з характером і масштабами суспільної потреби в рекреації, ступенем її задоволення, розробкою основних форм курортно-рекреаційного природокористування області, а також формуванням шляхів і методів їх удосконалення.

Останні передбачають активне та ощадливе використання курортно-рекреаційних ресурсів і можуть бути задіяні для організації курортно-рекреаційної діяльності, здатні підвищити потенціал території за рахунок надходження інвестицій і коштів від надання туристичних, оздоровчих та рекреаційних послуг для зовнішніх і

внутрішніх споживачів. Це потребує формування чіткої політики в курортно-рекреаційній сфері на всіх рівнях управління Житомирщини, модернізації курортно-рекреаційної інфраструктури, забезпечення відповідності сервісних умов регіону європейським стандартам, розробки бренд-буків та поінформованості потенційних рекреантів про доступність різнопланових видів послуг на вказаній території.

6. Розроблено типову модель удосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів, постраждалих від аварії на ЧАЕС, що дало змогу сформувати дієву структуру, взаємозв'язки та особливості реалізації державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери, а також розкрито зміст відповідних механізмів (регламентуючі, коригуючі, стимулюючі, контрольні, соціальні, організаційні) і напрями їх удосконалення.

Показано, що державне регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери відбувається відповідно до законодавства України у цій сфері з урахуванням курортно-рекреаційного потенціалу кожного регіону, його природних та людських ресурсів, інфраструктури, наявної соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в державі тощо. На формування та реалізацію згаданих вище механізмів безпосередньо впливають регіональні та галузеві програми розвитку курортно-рекреаційної сфери, особливості суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку, а також незалежна експертна медико-біологічна та еколого-економічна оцінка курортно-рекреаційного потенціалу регіону. Також у моделі визначені напрями вдосконалення вказаних механізмів на регіональному рівні.

7. Визначено пріоритетні напрями та заходи щодо вдосконалення механізмів державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області шляхом: використання курортно-рекреаційних та логістичних можливостей території для організації різних видів оздоровлення та відпочинку; сприяння переходу від реабілітації територій області, постраждалих від аварії на ЧАЕС, до їх сталого соціально-економічного розвитку; створення кадастрів усіх природно-лікувальних ресурсів, а також паспортизації туристичних територій регіону; здійснення регіональної програми моніторингу якості сучасного стану і використання природно-лікувальних ресурсів; забезпечення всіма підприємствами, установами та

організаціями, які експлуатують лікувальні ресурси, розроблення і затвердження проєктів зон санітарної охорони курортів, технологічних схем раціональної експлуатації, організації режимних спостережень і контролю; розроблення методики визначення граничних та оптимальних курортних і рекреаційних навантажень на території з урахуванням перспектив розвитку курортно-рекреаційного будівництва, альтернативних видів туризму, які відрізняються вдалим поєднанням природних та культурно-пізнавальних, розважальних, історичних, етнографічно-краєзнавчих та інших соціально-економічних рекреаційних ресурсів; сприяння промоушену курортно-рекреаційних можливостей території серед вітчизняних та зарубіжних споживачів шляхом створення бренду області для підвищення репутаційного капіталу регіону, покращання демографічних показників та регулювання міграційних потоків.

Представлено Дорожню карту реалізації політики державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області як найбільш типового регіону, що постраждав від аварії на ЧАЕС, сутність якої полягає у визначенні стратегії, часових меж та послідовності реалізації управлінських заходів органів публічного управління різних рівнів, а також змістового наповнення кожного з етапів її реалізації, конкретних завдань та очікуваних результатів діяльності інституцій, що функціонують у курортно-рекреаційній сфері області.

Доведено, що Дорожня карта виступає своєрідним путівником у процесі розвитку КРК. У Дорожній карті за наявності висококваліфікованих кадрів, достатньо сформованої мережі об’єктів оздоровлення, відпочинку та прийому рекреантів, відображено можливість для формування високорозвиненого рекреаційного комплексу, який повинен стати однією із важливих ланок розвитку економіки регіону, слугувати джерелом наповнення державного та місцевих бюджетів. Її розроблення спрямоване на поетапну реалізацію політики державного регулювання курортно-рекреаційної сфери Житомирської області, сприяння переходу від реабілітації цієї територій до її подальшого відродження і сталого соціально-економічного розвитку при безумовному забезпеченні більш привабливих умов для надання курортно-рекреаційних послуг.

8. На підставі врахування основних наукових результатів дослідження,

вітчизняного і зарубіжного досвіду, потреб у розвитку сфери курортно-рекреаційних послуг та з метою подальшого впровадження в практичну діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування сформульовано практичні рекомендації на таких рівнях:

1) законодавчому: ініціювати розробку і прийняття Закону України "Про курортно-рекреаційну діяльність" з метою вдосконалення нормативно-правової бази функціонування курортно-рекреаційного потенціалу регіонів України;

2) Кабінету Міністрів України спільно з профільними міністерствами:

– закріпити на нормативному рівні стратегію розвитку курортів територій постраждалих від аварії на ЧАЕС на найближче десятиліття, направлену на створення умов для поліпшення стану здоров'я, продовження тривалості життя та періоду активного довголіття населення, шляхом формування й розвитку ефективних, конкурентоспроможних на світовому ринку КРК;

– вжити заходів щодо розробки Державного кадастру природних лікувальних та рекреаційних ресурсів у регіонах України, порядку ведення обліку, моніторингу і контролю за їх використанням у контексті сталого розвитку держави;

– удосконалити методику оцінки інвестиційної привабливості КРК у напрямі більш повного врахування чинників, що формують сприятливе середовище для вкладення і функціонування капіталу інвесторів;

– розробити методику ефективного використання природно-ресурсного, науково-технічного та виробничого потенціалу регіонів, у тому числі з виділенням регіонів, постраждалих від природних та техногенних катастроф, з урахуванням їх рекреаційної особливості;

3) місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування спільно з громадськістю та суб'єктами господарювання:

– включити до Стратегій розвитку регіонів напрям, який би враховував особливості розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів та в найближчій перспективі реалізовувався шляхом удосконалення структури та режиму функціонування курортно-рекреаційних і туристичних комплексів, дав змогу сконцентрувати увагу на корпоративному плануванні, уніфікації запитів рекреантів і

сприяв би зміцненню та скоординованості дій усіх суб'єктів господарювання та населення в регіонах України, а також охоплював сукупність послуг, які задовольняли б вимоги ринку і наближали його до стандартів міжнародного рівня;

– запроваджувати організаційно-економічну модель управління розвитком КРК територій, постраждалих від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, побудовану на аналізі обсягів та джерел фінансування із цільових програм розвитку регіонів, а також інших пріоритетних напрямів фінансування, які стосуються питань розвитку курортно-рекреаційної сфери, зокрема її інвестиційної привабливості;

– забезпечити докорінну перебудову інвестиційної політики в курортно-рекреаційній сфері постраждалих від надзвичайних ситуацій територій у напрямі створення такої економічної структури, яка б забезпечила пріоритетний розвиток їх курортно-рекреаційної функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Д. Чотири мандрівки Житомирщиною: [путівник]. К.: Грані-Т, 2008. 72 с.

2. Андрушенко В. Особливості природно-рекреаційних ресурсів Житомирщини. *Вісник Львівського національного аграрного університету*. 2015. № 22 (2). С. 89-94.

3. Антонюк Д. Чотири мандрівки Житомирщиною: [путівник]. К.: Грані-Т, 2008. 72 с.

4. Арзамасова О. В. Нова економіка: імперативи формування . *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер.: Економіка. 2015. Вип. 1. С. 9-13.

5. Бабов К. Д. Впровадження наукових здобутків у галузі медичної реабілітації в реформу охорони здоров'я. *Наук. журнал МОЗ України*. 2012. № 1. С. 126–131.

6. Бабов К. Д. Курорти України державного та місцевого значення : монографія. Одеса : Пальміра, 2010. 220 с.

7. Бакуменко В. Напрями і підходи до розвитку теоретико–методологічних засад формування державно–управлінських рішень. *Вісн. УАДУ*. 2002. № 1. С. 5 – 14.

8. Бакуменко В. Теоретико–методологічні засади формування державно–управлінських рішень: автореф. дис. д–ра наук з держ. упр. К., 2001. 36 с.

9. Бар'яхтар А. Г. та інші. Чорнобильська катастрофа. К., 1996. 210 с.

10. Баран В. К. Переустрій господарства західних областей України: 1939–1941 роки. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. № 21. С. 123 – 130.

11. Барановська Н. П. Суспільний вимір чорнобильської катастрофи. *Український історичний журнал*. 2016. № 2. С. 129 - 145.

12. Бахтеєва Т. Медицина – не та галузь, що може почекати до "кращих" часів. *Ваше здоров'я*, 29 травня 2009 р. С. 3 – 4.

13. Безпарточний М. Г. Кластерна модель забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання у контексті регіонального функціонування. *Экономические инновации*. 2007. №30. С.24-32.

14. Безпрозванна В. М., Дарчин Б. С., Деркач Ю. В., Радиш Я. Ф. Надання медичної допомоги як самостійна сфера правового регулювання. *"Медичне право України: проблеми управління та фінансування охорони здоров'я"* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. з медичного права, 23 - 24 квіт. 2009 р. Львів : Вид-во ЛОБФ "Медицина і право", 2009. С. 25 - 30.

15. Беркова О. П. Рекреаційний потенціал Житомирської області: тенденції, проблеми, перспективи його використання. *Географія та туризм*. 2018. Вип. 40. С. 49 - 56.

16. Біла Н. Г. Ціна як категорія економічної теорії та економіки охорони здоров'я. *Сучасний стан та перспективи розвитку соціальної медицини та організації охорони здоров'я: напрямки та шляхи реформування системи охорони здоров'я (до 80-ти річчя кафедри соціальної медицини, управління та економіки охорони здоров'я)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 18 - 19 верес. м. Одеса, 2003 р. // За заг. ред. акад. В. М.Запорожана та проф. В. І.Журавля.

17. Біла С. О. Інституційне забезпечення соціально–економічного розвитку проблемних територій (світовий досвід). URL : http://www.niss.gov.ua/book/StrPryor/StPrior_12/23.pdf. (дата звернення: 16.02.2020).

18. Біла С. О. Структурна політика в системі державного регулювання трансформаційної економіки: Монографія. К.: Вид – во УАДУ, 2001. 408 с.

19. Білинська М., Виноградов О. Термінологічні аспекти державного управління в охороні здоров'я : медична допомога та медична послуга. *Вісник НАДУ*, 2006. №2. С. 382 – 391.

20. Білинська М. М. Державне управління галузевою стандартизацією в умовах реформування вищої медичної освіти: автореф. дис. д-ра наук з держ. упр. К., 2005. 36 с.

21. Біль М. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект) : наук. розробка. Київ : НАДУ, 2009. 40 с.

22. Близнюк А. С. Механізми державного регулювання розвитку рекреаційної сфери: стан і перспективи змін у контексті глобальних викликів та європейських стандартів. URL : http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1311. (дата звернення : 07.03.2020)

23. Близнюк А. С. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення механізмів державного регулювання розвитку рекреаційної сфери. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія : Державне управління. 2018. Вип. 2. С. 63-70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2018_2_11

24. Бобирєва О. В. Необхідність державного регулювання діяльності рекреаційних підприємств. *Теоретичні і прикладні питання економіки*. 2003. № 2. С. 327-330.

25. Богданов В. Шляхи посилення економічної безпеки на прикладі Чорнобильської зони. Україна сьогодні. Науково-методичні поради. Київ : Вид-во НАДУ, 2017. С. 154 - 176.

26. Богомолова Н. І. Особливості державного регулювання транспорту мегаполісу. *Зб. наук. праць ДЕТУТ. Серія «Економіка і управління»*. 2015. Вип. 33. С. 213 – 218.

27. Бодров В. Г. Державне (урядове) регулювання економіки. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. Т. 4: Галузеве управління / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. С. 143 - 146.

28. Большой энциклопедический словарь. под ред. А.М. Прохорова. 2-е изд., Москва : Большая российская энциклопедия; СПб. : Норинт, 2001. 1456 с.

29. Бондаренко Ю. Г. Механізм державного управління інвестуванням в рекреаційній сфері [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : Нац. ун-т “Львів. політехніка”. Львів, 2019. 290 с.

30. Борейко В. І. Роль рекреаційний ресурсів Рівненської області у відтворенні людського капіталу. *Вісник СумДУ*. 2008.Т. 2, 2. С. 24–29.

31. Бороденко Л. И. Улучшение качества гостиничных услуг. *Культура народов Причерноморья*. 2002. № 34. С. 191.

32. Бугайцов С. Г. Державне управління системою надання онкологічної допомоги населенню України: генезис і тенденції розвитку: Монографія. Київ-Одеса: Друкарський дім, 2007. 352 с.

33. Бэкон Р. Избранное. Москва : Изд-во Францисканцев, 2005. 480 с.

34. В Чернобыле открывают музей «Звезда Полынь», 14 березня 2018 р. URL:https://experttur.com/ukraine/kievskayaoblast/201803/muzej-zvezda-polyn.html (дата звернення : 12.04.2020 р.).

35. Валевський О. Структура та функціональні особливості механізмів впровадження державної політ. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2004. № 4. С. 364 – 372.

36. Василенко Л. Державний бюджет України як інструмент державного регулювання соціально-економічних процесів у ринкових економ. *Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України*. Вип. № 2. К.: Вид – во УАДУ, 2002. С. 76 – 83.

37. Васюта С. І. Чорнобильська катастрофа в контексті соціоекологічних пролем. *УІЖ*. 2019, № 4. С. 75 - 112.

38. Веб-сайт ООН і Чорнобиль:http://chernobyl.undp.org/english/

39. Ведмідь Н. І. Санаторно-курортний комплекс: сервісне управління : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2013. 536 с.

40. Ведмідь Н. І. Сервісне управління підприємствами курортнорекреаційної сфери : автореф. дис. д-ра екон. наук. Київ. 2014. 40 с.

41. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг : навч. посібник / В. В. Величко ; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.

42. Виговська Н. Г., Саух І. В. Стратегічний розвиток туристичної галузі в Житомирській області. *Вісник ЖДТУ*. 2018. № 2 (84). С. 118-124.

43. Виноградов О. В. Механізми державного управління багатоканальним фінансуванням системи охорони здоров'я України: автореф. дис. к.держ.упр. К., 2009. 20 с.

44. Віндюк О. В. Організаційно-методичні основи фізичного виховання

дітей 5–7 років у спортивно-оздоровчих установах США : дис. ... канд. наук з фізич. вихов. і спорту. Запоріжжя, 2003. 183 с.

45. Влащенко Н. М. Забезпечення соціально-економічного розвитку регіонального санаторно-курортного комплексу : монографія. Харк. нац. акад. міськ. госп. Харків : Друкарня МАДРИД, 2012. 253 с.

46. Войтенко А. Б. Місцеве самоврядування як фактор регулювання соціально-економічного розвитку постраждалих районів від аварії на ЧАЕС : дис... канд. наук з держ. упр.: Національна академія держ. управління при Президентові України. К., 2004. 240 с.

47. Волосник Ю. П. Нова буржуазія України та розвиток приватно-підприємницької діяльності на фінансовому ринку в роки непу : монографія. Харків : НМЦ «СД», 2002. 384 с.

48. Вороненко Ю. В., Радиш Я. Ф. Медичне право в системі права України: стан і перспективи розвитку. *Український медичний часопис*, 2006. № 5 (55). С. 5 – 10.

49. Вороненко Ю. В., Радиш Я. Ф. Право – важлива складова програми післядипломної підготовки керівників системи охорони здоров'я України. *Український медичний часопис*, 2006. № 6 (56). С. 35 – 39.

50. Воротін В. Державне управління в умовах глобалізації. *Командор*. 2002. № 1. С. 14 - 16.

51. Гаврилишина Н. І. Туризм і здоров'я. /*Розвиток туризму в Україні*: *проблеми і перспективи* : Зб. наук. статей. К., 1995. С. 70.

52. Гайдаєв Ю. О. Наукове обґрунтування моделі впровадження в Україні Державних цільових програм покращання здоров'я нації: автореф. дис. д-ра мед. наук. К.: 2007. 26 с.

53. Гаман П., Деркач Ю. Механізми державного регулювання рекреаційної сфери Карпатського регіону України: актуальність проблеми. *Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування:* матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2007 р.: У 4 т. / За заг. ред.. О.Ю. Оболенського, С.В. Сьоміна, - К.: Вид-во НАДУ,

2007. Т. 4. С. 192 – 194.

54. Гаман П. І. Державне управління рекреаційною сферою Карпатського регіону: вступ до проблеми. *Економіка та держава*, 2007. № 10. С. 83 – 85.

55. Гаман П. І. Менеджмент – як теорія і практика для керівника санаторно-курортного закладу. *Економіка та держава*, 2007. № 9. С. 56 – 59.

56. Гаман П. І. Розвиток рекреаційної сфери Карпатського регіону України: теорія та практика державного регулювання : монографія. Рада по вивч. продукт. сил України НАН України. Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2008. 306 с.

57. Гаман П. І., Деркач Ю. В. Управління ціноутворенням на медичні послуги в санаторно-курортних закладах України. *Економіка та держава,* 2008. № 3. С. 90 – 95.

58. Герасименко В. Г. Основы туристического бизнеса : Учеб. пособие. О. : Черноморье, 1997. 160 с

59. Голяченко А. Наукове обґрунтування оптимізації системи медичної реабілітації в умовах реформування охорони здоров’я в Україні: автореф. дис. д-ра мед. наук. К., 2008. 36 с.

60. Гордиенко С.М. Реформы здравоохранения: обязательное медицинское страхование. *Здоровье Украины : медицинская газета*. 2003. № 76.

61. Горник В. Взаємодія та розподіл функцій держави і регіонів як суб’єктів реалізації промислової політики промисловості. *Управління сучасним містом*. 2004. № 7 – 9 (15). С. 154 – 160.

62. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січн. 2003 р. № 436-IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/436-15 (дата звернення: 16.02.2020).

63. Гошовська В. А., Ільчук Л. І. Українські реалії соціальної держави: навч. посіб. / За заг. ред. В.А. Гошовської. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 96 с.

64. Гріценко А. Глобальна криза як форма сучасної фінансово-економічної динаміки. *Економіка України.* 2010. №4. С. 37-47

65. Грицяк І. А. Європейське управління: теоретико-методологічні засади: моногр. Київ : Вид-во “К.І.С.”, 2006. 398 с.

66. Грузєва Т. С. Обґрунтування та розробка системи досягнення рівності в охороні здоров'я населення в сучасних умовах стратифікації суспільства: автореф. дис. д–ра мед. наук. К., 2004. 40 с.

67. Гуменюк В. В. Державне регулювання курортно-рекреаційної сфери: монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 372 с.

68. Гуменюк В. В. Фінансове забезпечення соціалізації курортної справи. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 7. С. 284 – 286.

69. Гуменюк В. В. Фінансові умови сталого розвитку курортного господарства України. *Фінанси України*. 2009. № 4. С. 75 – 81.

70. Гуменюк В. В. Фінансування санаторно-курортних послуг в дискурсі соціального страхування. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 1. С. 114 – 118.

71. Гуськов С. И. Государство и спорт. Москва. 1996. 176 с.

72. Гэлбрейт Дж. К. Экономические теории и цели общества, пер. с англ. Москва : Прогресс, 1979. 406 с.

73. Ґудзь П. В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій. Донецьк : ІЕПД України, ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2001. 270 с.

74. Ґудзь П. В. Рекреаноміка як теорія та практика рекреаційної діяльності. *Інформаційні системи та економіко-математичні методи управління туристично-рекреаційною діяльністю*. *Зб. тез доповідей наук.-практ. конф.* URL : http://archive. univector.net/ariu/departments/ conferences/2005/15t.pdf (дата звернення: 16.02.2020).

75. Денисенко Н. Ф. Через рух – до здоров'я дітей : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2006. 122 с.

76. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. / С. М. Чистов, А. Є. Никифорова, Т. Ф. Куценко та ін. К.: Київський нац. економічний ун – т, 2000. 316 с.

77. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навчальник посібник / За заг. ред. Н. Р. Нижник, В .М. Олуйка. Львів: Вид – во Нац. ун – ту „Львівська політехніка", 2002. 352 с.

78. Дєхтяр А. О., Сарбей Д. Ф. Фінансове забезпечення розвитку

рекреаційної галузі. *Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр.* Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ „Магістр”, 2005. № 3 (26). С. 127 – 134.

79. Дишловий І. М. Особливості функціонування регіонального рекреаційно-туристичного кластеру та його регулювання. *Экономика и управление*. 2010. №6. С.69-75

80. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 214 с.

81. Добуш Ю. Я. Тенденції розвитку ринку рекреаційних послуг. *Вісн. Нац. ун-ту "Львів. Політехніка*". 2009. № 649. С. 50-63.

82. Дудкіна О. П. Регіональні особливості розвитку рекреаційних зон (методичні та організаційно-економічні основи) : дис. к.е.н. Тернопіль 1999. 162 с.

83. Дутчак М. Спорт для всіх у країнах з високим рівнем охоплення населення організованою руховою активністю. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2007. С. 47 – 58.

84. Еколого-географічний атлас України. Офіційний вебсайт. URL : http://only-maps.ru/sovremennye-karty/ekologo-geografichnij-atlas-ukra%D.html (дата звернення: 16.02.2020).

85. За тривалістю життя Україна посідає передостаннє місце серед країн Європи. *Інформаційне агентство УНІАН*, 20.02.2008. URL : http://www.unian.net/ukr/news/news-237352.html (дата звернення: 28.03.2020).

86. Запорожан В. М. Біоетика: підруч. Київ : Здоров'я, 2005. 288 с.

87. Засновники та визначні діячі курортів України / за ред. М.В. Лободи. Київ : Денеб, 2011. 176 с.

88. Захарін С. В. Перспективи інвестиційного та інноваційного забезпечення розвитку сфери туризму і курортів. *Вісник Хмельницького національного університету*. *Економічні науки*. 2008. № 4. Т. 2. С. 122 - 126.

89. Захарченко П. В. Модели экономики курортно-рекреационных систем : монография. Бердянск : Издатель Ткачук А.В. 2010. 392 с.

90. Збірник «Статистичний щорічник України за 2019». Комплексні статистичні публікації. Державна служба статистики України. 2019. URL :

http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/zb_yearbook_2018.pdf (дата звернення: 28.03.2020).

91. Зеленский В. Мы создадим «зеленый коридор» для туристов в Чернобыльской зоне. *Інтернет видання «ГОРДОН».* 10 лип. 2019 р. URL: http://www.gordonua.com/news/politics/zelenskiy-my-sozdadim-zelenyy-koridor-dlya-turistov-v-chornobylskoy-zone-1106069.html (дата звернення : 12.04.2020 р.).

92. Земельний кодекс. Закон України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

93. Золотарьов В. Ф., Бурковська А. В. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. Харків: Вид-во ХарРі НАДУ „Магістр", 2003. 248 с.

94. Игнатенко Е. И. Чернобыль: события и уроки. Вопросы и ответы.- Политиздат. М.,1989. 359 с.

95. Інвестиційний портал Житомира. Прямі іноземні інвестиції. URL : https://investinzhytomyr.com/pryami-inozemni-investitsiyi/ (дата звернення: 16.02.2020).

96. Інновінг в туризмі : монографія // А. А. Мазаракі, С. В. Мельниченко, Г. І. Михайліченко, Т. І. Ткаченко та ін. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 532 с.

97. Інформаційні та довідкові матеріали МОЗ України підготовлені для учасників парламентських слухань на тему «Проблеми у сфері забезпечення охорони здоров'я і медичного обслуговування громадян України та шляхи їх розв'язання». Київ. 2005. Комітет Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, материнства та дитинства.

98. Інформаційно-аналітичні матеріали МОЗ України: Інформація підготовлена на виконання постанови Верховної Ради України № 2606-IV «Про проведення парламентських слухань на тему: «Проблеми у сфері забезпечення охорони здоров'я і медичного обслуговування та їх розв'язання» Київ, 2005. 17 с.

99. Камінецький В. В. Аналіз та оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1671 (дата звернення: 16.02.2020).

100. Камінецький В. В. Вплив правових імперативів на розвиток курортно-

рекреаційної сфери регіонів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. *Серія : Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 90 - 95.

101. Камінецький В. В. Курортно-рекреаційна сфера Житомирської області як важлива складова розвитку рекреаційного комплексу регіону. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва*: *міжгалузеві диспути* : тези доп. ІІ міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., Київ, 10 берез. 2020 р. Київ, 2020. С. 30-33. URL : https://openscilab.org/ua/konferenczii/suchasni-vikliki-i-aktualni-problemi-nauki-osviti-ta-virobnictva-mizhgaluzevi-disputi/2020/03/10/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-internet-konferencija-suchasni-vikliki-i-aktualni-problemi-nauki-osviti-ta-virobnictva-mizhgaluzevi-disputi/ (дата звернення: 20.03.2020).

102. Камінецький В. В. Механізми управління курортно-рекреаційною сферою Житомирської області як території, постраждалої від аварії на ЧАЕС. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1643 (дата звернення: 16.02.2020).

103. Камінецький В. В. Нормативно-правовий механізм забезпечення розвитку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України. *Розвиток публічного управління в Україні :* матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Львів, 23–24 квіт. 2020 р. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 159–162.

104. Камінецький В. В. Промоція курортно-рекреаційного продукту Житомирської області: сучасний стан та пріоритети використання. *Сучасний менеджмент : моделі, стратегії, технології* : матеріали XXI Всеукр. щоріч. студент. наук.-практ. конф. за міжнар. участю. Одеса, 23 квіт. 2020 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. С. 572-573

105. Камінецький В. В. Вплив правових імперативів на розвиток курортно-рекреаційної сфери регіонів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. *Серія : Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 90–95.

106. Камінецький В. В. Інноваційно-інвестиційна складова механізмів державного регулювання курортно-рекреаційної сфери регіонів. *Dynamics of the development of world science : The 7th International scientific and practical conference.* March 18–20, 2020. Perfect Publishing, Vancouver (Canada), 2020. С. 504 – 508.

107. Камінецький В. В. Концептуальні засади державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України. *Право та державне управління* : зб. наук. пр. / за ред. О. В. Покатаєвої. Запоріжжя: КПУ, 2020. Т. 2. № 1. С. 115 – 121.

108. Камінецький В. В. Основні детермінанти активізації державного регулювання інвестиційної діяльності в курортно-рекреаційній сфері Житомирської області. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 11. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1674 (дата звернення: 28.03.2020).

109. Камінецький В. В. Особливості розробки системи просування ринку курортно-рекреаційних послуг регіону. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1647 (дата звернення: 16.02.2020).

110. Камінецький В. В. Розвиток туристичної та рекреаційної сфери територій, постраждалих від радіаційного забруднення: світовий та вітчизняний досвід. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2020. № 2 (70). С. 88–94.

111. Карамишев Д .В. Державне регулювання інноваційних процесів у системі охорони здоров’я: автореф. д-ра держ. упр. Донецьк, 2007. 36 с.

112. Карамишев Д. В. Концепція інноваційних перетворень: міжгалузевий підхід до реформування системи охорони здоров’я (державно-управлінські аспекти): монографія. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2004. 304 с.

113. Карамишев Д.В. Стратегічне управління інноваційними процесами в системі охорони здоров’я: державні механізми : монографія. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2006. 304 с.

114. Кисби Р. Подход к проблеме «Спорт для всех» в Канаде. *Массовая физическая культура за рубежом*. 1988. № 5. С. 24 – 25.

115. Кифяк В. Ф. Економічний вплив туризму на регіональний розвито. *Регіональні проблеми розвитку туризму та рекреації*: зб. наук. праць; НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2005. С. 53-61

116. Князевич В. Ми твердо переконані, що всі наші сьогоднішні дії та

плани є реальними для подальшого розвитку галузі. *Ваше здоров'я*, 29 травня 2009 р. С. 2.

117. Князевич В. М. Підсумки роботи галузі в 2007 році та пріоритетні напрямки розвитку охорони здоров'я, гарантування права громадян і національної безпеки держави / *Матеріали підсумкової колегії Міністерства охорони здоров'я*. К. 2008. 84 с.

118. Князевич В. М., Слабкий Г. О., Федосюк Р. М., Ковальова О.М. Стан впровадження комп'ютерних технологій у роботу служби інтенсивної терапії обласних лікарень України. *Україна. Здоров'я нації*, 2009. № 1 – 2 (9 - 10). С. 136 – 139.

119. Коваленко Т. Ю. Державне управління у сфері санаторнокурортного забезпечення дітей в Україні : монографія. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2014. 277 с.

120. Ковбасюк Ю. В. Державне регулювання в умовах ринкової економіки. *Енциклопедія державного управління* : у 8 т. Т. 1: Теорія державного управління / Нац. акад. держ. упр. При Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. С. 153 – 154.

121. Кодекс законів про працю України. Відомості Верховної Ради. Редакція від 27.02.2021. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 28.03.2020).

122. Казачковська Г. В. Можливості сталого розвитку туризму та курортів в Україні. URL : http://tourlib.net/statti_ukr/kazachkovska.htm

123. Козловська М. В. Інноваційні складові трансформацій туристичних підприємств. *Економіка і управління*. 2011. № 4. С. 50–55.

124. Комар В. В. Чорнобильська катастрофа: історичні аспекти, соціальні наслідки. Житомир.1999. 32 с.

125. Конституція України. *Законодавство України.* Редакція від 01.01.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%print (дата звернення: 28.03.2020).

126. Корецький М. Х., Дєхтяр А. О., Дацій О. І. Стратегічне управління:

навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 240 с.

127. Косенко О. Чорнобиль: медичні аспекти катастрофи. *Соціальний захист*. 2017. №4. С. 13 - 14.

128. Костенко Г. П. Державне регулювання розвитку санаторно-курортних закладів. *Вісник ДІТБ*. 2009. №13. С.70-74

129. Кравченко (Алєшугіна) Н. О. Місце Поліського економічного району в рекреаційному господарстві України і перспективи його розвитку *Туристично-краєзнавчі дослідження*. 2004. Вип.5. С.179-191.

130. Критерії державної акредитації санаторно-курортних закладів України : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08 трав. 2002 р. № 167. URL : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_ 20020508_167.html (дата звернення: 28.03.2020).

131. Криштанович С. В. Рекреаційно-туристичний кластер як особливий системний механізм розвитку українських Карпат. *Інтелект XXI*. 2016. № 5. С. 210-214.. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2016_5_47

132. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці : підручник. Київ : КНЕУ, 2003. 367 с.

133. Крыштопа Б. П., Андреева И. М. Менеджер в здравоохранении. Киев : 1995. 118 с.

134. Кутепов М. Е. Управление спортом в муниципалитетах Франции. *Спорт для всех*. 2000. № 1. С. 28 – 30.

135. Куценко В. І. Диверсифікація ринку туристичних послуг в Україні як передумова підвищення їх конкурентоспроможності. *Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі:* матеріали. IV міжнар. наук.- практ. конф. Житомир: ЖФ КІБІТ, 2010. С. 5-9.

136. Лагутін В. Д. Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку і регулювання : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 327 с.

137. Лазор О. Фінансово-економічні важелі реалізації екологічної політики. *Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України*. Вип. № 2. К.: Вид – во УАДУ, 2002. С. 188 –195.

138. Лазор О. Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : дис. …д-ра наук з держ. упр. Київ, 2004.

139. Лебединська О. Ю. Міський продовольчий комплекс: організація та управління : моногр. Київ : Вид-во НАДУ. 2003. 272 с.

140. Левицький О. Фінанси галузі. Аналіз видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я за проектом державного бюджету України на 2009 рік. *Газета МОЗ України і ЦК профспілки*. 2009. № 08 (985). С. 3 - 21.

141. Левцов С. В. Організація надання рекреаційних послуг органами місцевого самоврядування у столичному регіоні : дис. ... к. держ. упр. : НАДУ при Президентові України. Київ, 2017. 274 с.

142. Лелеченко А.°П. Механізми державного регулювання сфери екосистемних послуг у контексті забезпечення переходу на засади сталого розвитку. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. у 2 ч. ч. 2 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В.°С. Загорського, доц. А.°В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. Вип. 1 (62). : С. 213-227.

143. Лісовський С. А. Основи сталого (збалансованого) економічного, соціального, екологічного розвитку: монографія. Житомир : Полісся, 2007. 108 с.

144. Ліцензійний реєстр суб'єктів туроператорської діяльності. URL: https://data.gov.ua/dataset/b0b0b691-eb79-46d5-b902-c9fad26ad85/resource/ceebad88-c55c-440d-8923-1fd9c9f895ed/download/litsenziinii_reiestr_12-12-2019.xlsx

145. Лобас В. М. Теоретичні основи і розвиток державного соціально-орієнтованого управління : дис. ... д-ра наук з держ. упр. Донецьк, 2004.

146. Лобас В. М., Оборнев Л .Е., Дорохова Е. Т., Попов С. В., Попова М. В., Слабкий Г. О., Оборнев А. Л., Адоньева Н. Н. Профессионально-деятельностный-компетентностный подход и отдаленные квалиметрические технологии в проектировании системы последипломного медицинского образования. *Україна. Здоров'я нації*, 2007. № 2. С. 121 – 124.

147. Луговий В. І. Десять років становлення (досвід досліджень, розробок і впроваджень у сфері державного управління). К.: Вид-во НАДУ, 2005. 356 с.

148. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз : колективна монографія. / За ред. Е. М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. 328 с.

149. Майборода С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917 – 1959 рр.): моногр. Київ : Вид–во УАДУ, 2000. 308 с.

150. Майстро С. В, Домбровська С.М. Особливості державного управління рекреаційнім туризмом України : монографія. Харків, 2017. 198 с.

151. Мамутова В. К. Методи та інструменти фінансово кредитного механізму державної підтримки рекреаційної сфери у країнах з ринковою економікою. *Держава та регіони*, 2006. № 4. С. 108 – 114.

152. Маркетинг соціальних послуг : навч. посіб. під ред. В.Г. Воронкової. Київ : Професіонал, 2008. 576 с.

153. Мармаза О. І. Теоретичні аспекти регулювання як функції управління. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2015, № 7 (51). С. 462-469

154. Масляк П. О. Рекреаційна географія : навч. посіб. К. : Знання, 2008. 343 с

155. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Ін-т регіон. досліджень НАН України. Київ : Логос. 1997. 259 с.

156. Мегедь В. П. Досвід фінансово-економічного забезпечення медичної служби Прикордонних військ України в умовах ринкової економіки. *Сучасний стан та перспективи розвитку соціальної медицини та організації охорони здоров'я: напрямки та шляхи реформування системи охорони здоров'я (до 80-ти річчя кафедри соціальної медицини, управління та економіки охорони здоров'я)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Одеса, 18-19 верес. 2003 р. / За заг. ред. акад. В.М. Запорожана та проф. В.І. Журавля. Одеса : Одес. держ.ун-т, 2003. С. 52 - 58.

157. Медведєв Г. І. Чернобильская тетрадь. Київ, 1990. 230 с.

158. Мельник Л. А. Механізми державного регулювання курортно-рекреаційної сфери. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 5. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1865 (дата звернення: 23.12.2019).

159. Мельник Л. А. Теоретичні засади державного регулювання курортно-

рекреаційної сфери. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1855 (дата звернення: 15.04.2019).

160. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2007. 493 с.

161. Мерзляк А. В. Система механізмів державного регулювання рекреаційної сфери України : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2011. 248 с.

162. Мигалина Ю. Ю. Інноваційна діяльність в умовах конкурентного середовища санаторно-оздоровчих та курортних закладів Закарпатської області. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2011. Вип. 1. С. 236 - 239.

163. Мингалева Ж. Ткачева С. Кластеры и формирование структуры региона. *Мировая экономика и международные отношения*. 2000. № 5. С. 97-101.

164. Мироненко Н. С. Рекреационная география. М. : МГУ, 1981. 207 с.

165. Михайліченко Г. І. Інноваційний розвиток туризму : монографія. Київ : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2012. 608 с.

166. Мігущенко Ю. В. Недоліки інституціонального регулювання реалізації та розвитку туристичного потенціалу західних регіонів України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 4. С. 125-133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2014_4_16.

167. Міхуринська К. Підходи до вдосконалення механізму державного регулювання розвитку неявної інфраструктури рекреаційного комплексу АР Крим // Схід. – 2004. № 5 (63). С. 21 – 24.

168. Мовчан Я., Проскура М., Гуцал О., Кручок Л.,Балашов Л. Організаційно-правові підходи створення об’єктів природно-заповідного фонду в Чорнобильській зоні відчуження. *Бюлетень екологічного стану зони відчуження та зони безумовного (обов’язкового) відселення*. Київ : Агентство «Чорнобильінтерінформ»,2006. С. 37–50.

169. Мор Т. Утопія. Місто сонця. пер. з лат.; вступ. слово Й. Кобова та Ю. Цимбалюка / передм. Й. Кобова. Київ : Дніпро, 1988. 207 с.

170. Москаленко В. Ф. Принципи побудови оптимальної системи охорони

здоров'я: український контекст : монографія. К.: "Книга плюс", 2008. 320 с.

171. На Житомирщині створено ще один кластер URL : http://www.tic.zt.ua/novyny/376-na-zhytomyrshchyni-stvoreno-shche-odyn-klaster

172. Надюк З. О. Державне регулювання ринку медичних послуг в Україні : монографія. Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2008. 296 с.

173. Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна. Львів, 2019, том 29, № 4. 104 с.

174. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України (за станом нормативно-правових актів на 24 вересня 2012 р.). URL : http://www.undp.org.ua/files/en_1392706_commentary_to_land_ code-_01.pdf

175. Політика України щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи: історія формування, проблеми реалізації та перспективи підвищення її ефективності: аналітична доповідь / О.І. Насвіт К. : НІСД, 2016. 45 с.

176. Неровня Т. Н. Регион с рекреационно-ориентированной экономикой как пространство реализации природоохранной политики. URL : https://cyberleninka.ru/article/n/region-s-rekreatsionno-orientirovannoy-ekonomik (дата звернення: 16.02.2020).

177. Нижник Н. Р. Державне управління в Україні: проблеми і перспективи. *Вісн. УАДУ при Президентові України*. 1996. № 1. 102 -116 с.

178. Никитина О. В. Управление формированием интегрированных санаторно-курортных комплексов в регионе : монография. СПб. : СПбГИЭУ, 2012. 290 с.

179. Нікитенко Д. В. Сутність фіскальної політики як інструмента державного регулювання економіки. *Формування ринкових відносин в Україні*: Зб. наук. пр. Вип. № 6 (37). Науково-дослідний економічний ін–т Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, 2004. С. 35 – 41.

180. Новикова В. І. Територіальна організація рекреаційної діяльності у контексті збалансованого розвитку регіону (на прикладі Черкаської області) : дис... канд. геогр. Наук. Ін-т географії НАН України. К., 2008. 268 с.

181. Обласна цільова програма розвитку туризму в Житомирській області на

2021-2023 роки URL: https://zt.gov.ua/index.php/%D0%BF% D0%BA%D0%B8.html

182. Оболенський О. Ю. Державна служба: підручник. Київ : КНЕУ, 2006. 472 с.

183. Онищенко В. А. Инвестиционная политика региона. Донецк : ИЭПИ НАН Украины, Юго-Восток, 2001. 255 с.

184. Основи законодавства України про культуру : Закон України від 14 лют. 1992 р. № 2117-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 21. Ст. 294.

185. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листоп. 1992 р. № 2801-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2801-12. (дата звернення : 07.03.2020)

186. Оуэн Р. Замечание о влиянии промышленной системы. Избранные сочинения. Москва : Изд-во Академии наук СССР, 1950. С. 67 – 85.

187. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики в Житомирській області. URL: http://www.zt.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення 24.02.2020)

188. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/timeline/Chornobilcyam.html

189. Павлов В. І. Формування регіонального ринку рекреаційних послуг / *Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні : перспективи культурного та економічного розвитку.* Трускавець, 2000. С. 31–34.

190. Панорама охорони здоров'я населення України / А. В, Підаєв, О. Ф. Возіанов, В. Ф. Москаленко, В. М. Пономаренко та ін. К.: Здоров'я, 2003. 396 с.

191. Парубчак І. О., Балашов А. М. Державне регулювання у системі надання послуг з оздоровлення та відновлення здоров'я населення у мережі рекреаційно-курортних закладів України. Публічне управління та адміністрування в Україні. 2021. Вип. № 21/2021. С. 68-71.

192. Парубчак І. О. Державне регулювання сфери надання туристичних послуг вітчизняними суб'єктами туристично-рекреаційної індустрії. Електронне наукове фахове видання Херсонського національного технічного університету. 2018. Вип. № 2 (18). URL : http:// el-zbirn-du.at.ua/2018_2/24.pdf (дата звернення: 16.02.2019).

193. Паспорт Житомирської області. Статистичні дані. 2020. Житомирська обласна державна адміністрація. Офіційний вебсайт. URL : https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/PASPORT-velykyj.pdf (дата звернення: 16.02.2020).

194. Персональный менеджмент: Учеб. / С. Д. Резник и др. 2–е изд., перераб. и доп. Москва: ИНФА. Москва. 2002. 622 с.

195. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах : підручник. Київ : Кондор, 2005. 408 с.

196. Плосконос Г. М., Онопрієнко О. Д. Вплив наслідків Чорнобильської кататстрофи на економічний розвиток України. *Стратегія економічного розвитку України*: наук. зб. / Голов. ред. О. П. Степанов. К., 2019. Вип. 3 (10). С. 134 – 135.

197. Положення про Міністерство культури і туризму України від 08 листоп. 2006 р. № 1566. Офіційний вебсайт Міністерства культури і туризму України. URL : http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/ article/81368 (дата звернення: 28.03.2020).

198. Полухіна А. М. Розвиток підприємництва та державне регулювання: на прикладі сфери туризму. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 1. С. 123-129

199. Порядок відшкодування витрат за надані соціальні послуги з лікування застрахованих осіб та членів їх сімей після перенесених захворювань і травм у реабілітаційних відділеннях санаторно-курортних закладів за рахунок коштів Фонду соціального страхування України : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 лип. 2017 р. № 39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0039890-17. (дата звернення : 07.03.2020)

200. Природно-рекреаційні ресурси Житомирщини. URL : https://tourism-book.com/books/book-31/chapter-1360/

201. Приступа Є. Рекреація, як соціально-культурне явище, різновид і результат діяльності. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2007. № 1. URL : http://www.lifesway.org/ inf/PP200701.pdf. (дата звернення: 16.02.2020).

202. Про безпечність та якість харчових продуктів : Закон України від 31

трав. 2007 р. № 1104-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 35. Ст. 485.

203. Про відпустки : Закон України від 15 листоп. 1996 р. № 504/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 2. Ст. 4.

204. Про внесення змін до Закону України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" : Закон України від 29 листоп. 2005 р. № 3142-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 8. Ст. 91.

205. Про внесення змін до переліку населених пунктів, віднесених до курортних : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 груд. 1997 р. № 1391. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1391- 97-%D0%BF (дата звернення: 16.02.2020).

206. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 07 лют. 2002 р. № 3059-III. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/3059-14 (дата звернення: 28.03.2020).

207. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text

208. Про жертви нацистських переслідувань : Закон України від 23.03. 2000 р. № 1584-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1584-14. (дата звернення : 07.03.2020)

209. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.

210. Про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 15.05.2009 № 1334-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 38. Ст. 536.

211. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : Декларація від 15.12.1992 № 2859-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 16. Ст. 166.

212. Про Загальнодержавну програму "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року : Закон України від 05.03.2009 № 1065-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2009. № 29. Ст. 395.

213. Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006-2010 роки: Закон України від 14.03.2006 № 3522-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2006, № 34, ст. 290.

214. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням : Закон України від 18.01.2001 № 2240-III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2240-14. (дата звернення : 07.03.2020)

215. Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад; Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 № 805. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF#Text (дата звернення : 07.03.2020).

216. Про затвердження Кодексу законів про працю Української РСР : Закон української радянської соціалістичної республіки від 01.12.1971 № 322-VIII / Верховна Рада УРСР. *Відомості Верховної Ради*. 1971 № 50. Ст. 375.

217. Про затвердження Концепції охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів: Постанова Верховної Ради України від 10.07.1998 № 1057-98-п. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-98-%D0%BF#Text (дата звернення: 08.03.2020)

218. Про затвердження Критеріїв державної акредитації санаторно-курортних закладів України : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.05.2002 № 167. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ v0167282-02 (дата звернення: 08.03.2020)

219. Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад, посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я та посад фахівців у галузі охорони здоров'я у закладах охорони здоров'я : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28.10.2002 № 385. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02/print (дата звернення : 07.03.2020).

220. Про затвердження переліку населених пунктів, віднесених до курортних : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12..1996 № 1576. URL :

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-96-%D0%BF (дата звернення: 16.02.2020).

221. Про затвердження плану заходів щодо зниження рівня опромінення населення радоном та продуктами його розпаду, мінімізації довгострокових ризиків від поширення радону в житлових та нежитлових будівлях, на робочих місцях на 2020-2024 рр. : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.11.2019 № 1417-р. URL : https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shchodo-znizhennya-rivnya-1417-271119 (дата звернення: 16.02.2020).

222. Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячу оздоровницю – курорт Євпаторія : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.1999 № 1269. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/1269-99-% D0%BF (дата звернення: 16.02.2020).

223. Про затвердження Положення про курорт Гусятин : Постанова Ради Міністрів УРСР від 04.07.1989 № 178. URL : http://zakon3. rada.gov.ua/laws/show/178-89-%D0%BF (дата звернення: 16.02.2020).

224. Про затвердження Положення про курорт Сатанів : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.1992 № 591. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591-92-%D0%BF (дата звернення: 16.02.2020).

225. Про затвердження положення про курорти Поляна, Сойми, Любінь Великий, Миргород, Ворзель : Постанова Ради Міністрів УРСР від 12.10.1982 № 490. URL : http://zakon3.rada. gov.ua/laws/ show/490-82-%D0%BF (дата звернення: 28.03.2020).

226. Про затвердження Положення про організацію роботи санаторно-курортних закладів Збройних Сил України : Наказ Міністерства оборони України від 23.06.2014 № 411. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/z0995-14 (дата звернення: 08.03.2020)

227. Про затвердження положень про курорти Березівські мінеральні води і Синяк : Постанова Ради Міністрів Української РСР від 16.08.1982 № 421. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/421-82-%D0%BF (дата звернення: 28.03.2020).

228. Про затвердження положень про курорти Пуща-Водиця та Конча-Заспа : Постанова Ради Міністрів УРСР від 12.07.1984 № 291. URL :

http://legalexpert.in.ua/komkodeks/zku/86-zku/3025-49.html (дата звернення: 16.02.2020).

229. Про затвердження положень про курорти Трускавець і Слов'янськ : Постанова Ради Міністрів УРСР від 16.12.1982 № 614. URL : http://zakon5. rada.gov.ua/laws/show/614-82-%D0%BF (дата звернення: 28.03.2020).

230. Про заходи щодо забезпечення державної підтримки санаторно-курортних закладів, в яких лікуються та проходять реабілітацію інваліди: Постанова ВРУ від 29.10.2008 № 3324. URL : http://rada.gov.ua (дата звернення: 28.03.2020).

231. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 № 2026-III. URL : http://zakon.rada. gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi? nreg=2026-14 (дата звернення: 16.02.2020).

232. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України: від 02.03.2015 № 222-VIII. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/222-19 (дата звернення: 28.03.2020).

233. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29.06.1995 №249/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України. 1995*. № 25. Ст. 191.

234. Про оголошення природних територій міста Бердянська Запорізької області курортом державного значення : Закон України від 11.01.2005 № 2305-IV. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/2305-iv (дата звернення: 16.02.2020).

235. Про оголошення природних територій міста Миргорода курортом державного значення : Закон України від 06.09.2011 № 3699-VI. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3699-vi (дата звернення: 28.03.2020).

236. Про оголошення природних територій міста Саки Автономної Республіки Крим курортом державного значення : Постанова Верховної Ради України від 11.01.2005 № 2306−IV. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/ show/2306-iv (дата звернення: 16.02.2020).

237. Про оголошення природних територій міста Скадовська Херсонської області курортом державного значення : Закон України від 06.09.2011 № 3698-VI. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/ show/3698-vi (дата звернення: 16.02.2020).

238. Про оголошення природної території Куяльницького лиману Одеської області курортом державного значення : Проєкт Закону України (реєстр. № 3655 від 20.11.2013). URL : http://.rada.gov.ua /pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=49125 (дата звернення: 16.02.2020).

239. Про оздоровлення та відпочинок дітей : Закон України від 04.09.2008 № 375-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 45. Ст. 313.

240. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету міністрів України від 10.09.2014 № 442. URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF (дата звернення: 16.02.2020).

241. Про охорону здоров'я основи законодавства України : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 4. ст. 19.

242. Про охорону навколишнього природного середовища України: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text (дата звернення: 08.03.2020)

243. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668.

244. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 № 698-XII. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/698-12 (дата звернення: 28.03.2020).

245. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/ laws/show/2456- 12/page (дата звернення: 16.02.2020).

246. Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Швейцарської Конфедерації про надання безповоротної фінансової допомоги на Проект „Охорона здоров'я матерів і дітей (неонатологія)" : Закон України від 24.07.1998 № 69-XIV. *Відомості Верховної Ради*. 1998. № 4. Ст. 258.

247. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 39. Ст. 181.

248. Про систему суспільного телебачення і радіомовлення України : Закон України від 18.07.1997 № 485/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 45. Ст. 284.

249. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 42. Ст. 213.

250. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 05.02.1993 № 2998-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 16. Ст. 167.

251. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993. № 3551-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12/ed20180224 (дата звернення : 07.03.2020)

252. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991 № 796-XII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12. (дата звернення : 07.03.2020)

253. Про схвалення Концепції розвитку санаторно-курортної галузі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.2003 № 231-р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua. (дата звернення: 16.02.2020).

254. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р. : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501

255. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 31. Ст. 241.

256. Про удосконалення роботи санаторно-курортних закладів МОЗ України: Наказ МОЗ України від 18.09.2008 № 534. URL : http://www.kmu.gov.ua. (дата звернення: 16.02.2020).

257. Про утворення Державного департаменту з питань діяльності курортів: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 № 425. *Офіційний вісник України*. № 20. С. 91. Ст. 843.

258. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. Ст. 80.

259. Проскура М. На шляху становлення та розвитку державного управління у сфері подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. *Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в*

України: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, м. Київ, 31 трав. 2016 р. К., 2016. У 2 т. Т. 1. С. 68 – 70.

260. Радиш Я., Лехан В., Крюков С. Державне управління охороною здоров'я в Україні: конституційно-правові засади. *Вісник НАДУ*, 2004. № 1. С. 159 – 168.

261. Радиш Я., Лехан В., Крюков С. Проблеми державного управління охороною здоров'я в Україні. *Вісник НАДУ*, 2004. №2. С. 182 – 188.

262. Радиш Я. Ф. Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис та тенденції розвитку: дис. … д.держ. упр. К., 2003. 346 с.

263. Ракузина И. Алкоголь и молодежь – одна из важных социальных проблем французкого общества. *Жизнь общества*. 2008. № 7. С. 32 – 40.

264. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / За ред. З. Варналія. К. : Знання України, 2005. 498 с.

265. Рейно Д. Программа «Спорт для всех» в юго-западной части Франции. *Массовая физическая культура за рубежом.* 1988. № 5. С. 20.

266. Рекреационные системы / Под ред. Н. С. Мироненко, М .Бочварова. М. Изд-во МГУ, 1986. 136 с.

267. Рендович П. М. Сутність та особливості курортно-рекреаційної діяльності. *Наукові записки*. 2009. Вип. 11. С. 385-390. URL :http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2009_11_50

268. Рожкова І. В. Розвиток конкурентоспроможності регіонального управління у сфері охорони громадського здоров'я : монографія. К.: Фенікс, 2009. 320 с.

269. Розенблюм М. В экономике он был Моцартом, а вокруг толпились Сальери ; пер. с англ. Е. Кандопожского. Terra Economicus. 2013. № 1. С. 152 – 154.

270. Розметова О. Г. Важелі прямого державного впливу на розвиток курортно-оздоровчої та туристичної сфер. *Економіка та держава*. 2008. № 1. С. 83 – 85.

271. Розметова О.Г. Теоретичні засади державного регулювання розвитку

рекреаційно-оздоровчо-туристичного комплексу. *Держава та регіони*, 2007. № 4. С. 183 – 188.

272. Рубашка С. Державна регіональна політика: проблеми становлення в Україні *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2005. № 1. С. 305 – 312.

273. Салогуб О.П. Регіональна економіка : потенціал і продуктивність. К.: *Науковий світ*, 1999. 127 с.

274. Свиридова Н.Д. Развитие туризма в регионе как объект государственного управления. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 2 (44). С. 18 – 21.

275. Сен-Симон А. О теории общественной организации. Избранные сочинения : в 2 т. / пер. с фр. Л.С. Цветлиной. М.-Л. : Изд-во Академии наук СССР, 1948. Т. 1. С. 435 – 452.

276. Сімоненко В. В. Механізми державного управління демографічними процесами в Автономній Республіці Крим: автореф. дис. к.держ. упр. К., 2008. 20 с.

277. Скуратівський В. Соціальна політика як суспільний феномен і вид практичної діяльності. *Вісн. УАДУ*. 1997. № 1. С. 130 – 146.

278. Слюсарчук О. П. Застосування принципів сталого розвитку в державному управлінні рекреаційно-туристичною сферою. URL : http://academy.gov.ua/ej/ej20/PDF/6.pdf

279. Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму. Ніжин, 2004. 264 с.

280. Смаль І. В. Рекреація, туризм і дозвілля: тлумачення і співвідношення понять. *Педагогічні та рекреаційні технології в учасній індустрії дозвілля* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4-6 черв. 2004 р.). Київ : Київський національний університет культури і мистецтв. URL : http://tourlib.net/statti_ukr/smal.htm

281. Смаль І. В. Туристичні та санаторно-курортні кластери в Україні: перспективи та проблеми створення. *Туристично-краєзнавчі дослідження.* Випуск 4. К. : Державне підприємство “Національна туристична організація”, 2002. С. 214–227

282. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини

добробуту націй. Київ : Port-Royal, 2001. 594 с.

283. Соболь Р. Г. Ефективність державного регулювання сфери страхування: закордонний досвід. URL : http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2009-2/doc/4/04.pdf. (дата звернення: 16.02.2020).

284. Соколов А. С. Роль и участие местных органов власти Германии и Франции в развитии физического воспитания и спорта. *Теория и практика физической культуры*. 1999. № 4. С. 45 – 49.

285. Солоненко І. М. Аналіз державної політики з реформування галузі охорони здоров'я. *Упр. сучас. містом*. 2001. № 10–12 (4). С. 54 – 59.

286. Солоненко І. М. Управління організаційними змінами у сфері охорони здоров'я : монографія. Київ : Фенікс, 2008. 276 с.

287. Сорока О. Я. Державне регулювання курортної діяльності на Прикарпатті у першій половині XX століття. *Економіка та держава*. 2012. № 10. С. 103 – 104.

288. Соціально-економічний розвиток територій, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС: проблеми та шляхи їх подолання: зб. матеріалів круглого столу / за заг. ред. О. В. Литвиненка. К. : НІСД, 2011. 72 с.

289. Соціологія : Здоров`я і гроші – головні життєві цінності українців. Інститут Горшеніна 11–13 грудня провів опитування на тему: „Мораль і життєві цінності українського суспільства". *ГАРТ. Політична складова Інтернету*.. URL : http://www.gart.org.ua/?lang=ua&page_id=10&element24144 (дата звернення: 16.02.2020).

290. Сравнительный анализ культурной политики Соединенных Штатов и Японии. *Панорама культурной жизни зарубежных стран*. 2000. Вып. 7 – 8. С. 17 – 23.

291. Станки М. И. Активный отдых за рубежом. *Управление персоналом*. 2001. № 5.

292. Статистика UNWTO. URL : http://www.unwto.org/index.php. (дата звернення: 16.02.2020)

293. Статистичний щорічник Житомирської області за 2019 рік. Житомир:

Головне управління статистики у Житомирській області, 2020. 280 с.

294. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я: URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599

295. Степин В. С. Теоретическое знание. Структура, историческая эволюция. Москва : Гардарики, 2000. 744 с.

296. Стеценко С. Г., Пищита А.Н., Гончаров Н.Г. Очерки медицинского права. Москва: ЦКБ РАН, 2004. 170 с.

297. Стеценко С. Г., Стеценко В. Ю., Сенюта І. Я. Медичне право України: підручник / За заг. ред. д.ю.н., проф. С. Г. Стеценка. К.: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. 507 с.

298. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2007. 317 с.

299. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком: Навчальний посібник. К.: Вища школа, 2000. – 223 с.

300. Стратегія розвитку Житомирської області на період до 2020 року. URL : http://economy-zt.gov.ua/files/Strateg/strategia2020.pdf. (дата звернення: 16.02.2020).

301. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 берез. 2017 р. № 168-р. Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. URL : https://www.kmu.gov.ua/npas/249826501 (дата звернення: 28.03.2020).

302. Субота М. В. Економічне регулювання і соціальне спрямування розвитку курортної діяльності: дис. …на здоб. наук. ступ. к.е.н. Кам'янець-Подільський. 2015. 243 с.

303. Сурмін Ю. П. Проблеми державного управління в Україні. *Проблеми й тенденції розвитку галузі науки «Державне управління» в Україні: від теорії до практики*: зб. матеріалів симп. за міжнар. участю / За заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна, С. В. Загороднюка. К.: Вид-во НАДУ, 2007. С. 16 – 20.

304. Сьомін С. В. Проблеми й тенденції розвитку наукової галузі «Державне управління». *Проблеми й тенденції розвитку галузі науки «Державне управління» в Україні: від теорії до практики:* зб. матеріалів симп. за міжнар. участю / За заг.

ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна, С. В. Загороднюка. К.: Вид-во НАДУ, 2007. С. 3 – 5.

305. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія / К. Кілінська, В. Руденко, Н. Аніпко та ін. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2010. 250 с.

306. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні: К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2002. 750 с.

307. Тищенко О. П. Курортно-рекреаційна сфера України: стан, втрати, шляхи санації. *Економіка і суспільство.* Випуск № 6. 2016. URL : https://docplayer.net/83963119-Kurortno-rekreaciyna-sfera-ukrayini-stan-vtrati-shlyahi-sanaciyi.html

308. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 537 с.

309. Трофімова В. В. Національна самодостатність як концепція формування інтегративної моделі розвитку країн. *Економічні науки : зб. наук. пр. Серія : Економічна теорія та економічна історія.* Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2008. 339 с.

310. Трощинський В. Гуманітарна ситуація в Україні крізь призму соціального самопочуття людини. *Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2007 р.: у 4 т. / За заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна. К.: Вид-во НАДУ, 2007. Т. 4. С. 170 – 174.

311. Туленков М. В. Концептуальні засади організації сучасного менеджменту : монографія. Київ-Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 349 с.

312. Туризм і охорона культурної спадщини: український та польський досвід: монографія / В. Вакуленко, І. Валентюк, В. Грибан, С. Коротич та інш. / За заг. ред. Ю. Лебединського, В. Вакуленка, І. Валентюк, С. Коротич, М. Онисько. К.: Вид-во К.І.С., 2003. 176 с.

313. Туристична діяльність в 2018 році. Статистичний бюлетень. URL:

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm (дата звернення: 14.02.2020).

314. У Житомирі підписали угоду про створення регіонального інноваційно-космічного кластеру «Полісся». https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2854242-u-zitomiri-stvorat-innovacijnokosmicnij-klaster.html

315. Україна : основні тенденції взаємодії суспільства і природи у XX ст. (географічний аспект) / За ред. Л. Г. Руденка. К. : Академперіодика, 2005. 320 с.

316. Україна 2020. Стратегія національної модернізації. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України URL : uchebnik-online.com/soderzhanie/ua_textbook_11.html

317. Устименко П., Попович С., Мовчан Я. Зелені раритети зони відчуження. *Український екологічний вісник*. 1993. № 2. С. 22–24.

318. Федорченко В. К. Туристський словник-довідник : навч. посіб. / В. К. Федорченко, І. М. Мініч. К. : Дніпро, 2000. 160 с.

319. Федулова Л. І. Сучасні концепції менеджменту: монографія . К.: ЦУЛ, 2007. 348 с.

320. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси і курортологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.

321. Хожило І. Міжвідомча співпраця у формуванні державно-громадської відповіді на виклик ВІЛ/СНІДу: аналіз загроз і можливостей. *Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування*: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2007 р.: у 4 т. / За заг. ред.О.Ю. Оболенського, С.В. Сьоміна. К.: Вид-во НАДУ, 2007. Т. 4. С. 213 – 215.

322. Холод Н. М. Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках: монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 442 с.

323. Хоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія .К.: Центр учбової літератури, 2007. 311 с.

324. Цьохла С. Ю. Сутність соціально орієнтованої рекреаційної діяльності й проблеми її розвитку. *Економіка та держава*, 2008. № 1. С. 21 – 23.

325. Чайкін О. В., Довженко В. А., Войтенко А. Б. Актуальні проблеми зайнятості сільського населення радіоактивно забруднених територій. *Чорнобильська катастрофа. Актуальні проблеми, напрямки та шляхи їх вирішення:* збірник тез міжнародної науково-практичної конференції м. Житомир, 26-27 квітня 2018 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2018. С. 65-71

326. Чайковська О. В. Фінансове забезпечення розвитку санаторно-курортних закладів : монографія. Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Донецьк : ДонНУЕТ, 2013. 260 с.

327. Черватюк В. Н. Чорнобиль: в чьих руках твоя судьба? К.: Сільгоспосвіта, 1994. 243 с.

328. Черниш О. І. Теоретико-методологічні засади формування нових механізмів державного регулювання в сфері соціально-значимих послуг: автореф. дис. д-ра наук з держ. упр. К., 2006. 39 с.

329. Черчик Л. М. Оцінка сучасного стану та перспектив розвитку рекреаційного природокористування в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 6 (8). С. 181-184.

330. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Київ : КНЕУ, 2002. 208 с.

331. Чорний біль Житомирщини [Текст] : історико-публіцистичний нарис / С. П. Щерба [та ін.] ; ред. А. Б. Войтенко [та ін.]. Житомир : Льонок, 2001. 448 с.:

332. Чорнобиль. Наслідки для довкілля, здоров’я та прав людини. Постійний народний трибунал. Відень, Австрія 12-15 квіт. 1996 р. Київ : ІВЦ “Енергія майбутнього століття”. 1999. 231 с.

333. Чорнобиль: туристичні аспекти. 2019. URL : http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Local/C567 (дата звернення: 28.03.2020).

334. Чухно А. А. Твори: У 3 т. Т. 1: Становлення і розвиток ринкової економіки. НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, наук.-дослід. фін. ін-т при М-ві фін. України. 2006. 592 с.

335. Шаптала О. С. Автономна республіка Крим: проблемні питання

державного управління сферою рекреаційного обслуговування: монографія. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2003. 264 с.

336. Шаптала О. С. Державне управління сферою рекреаційного обслуговування в Автономній Республіці Крим в умовах ринкових відносин : автореф. дис. д-ра наук з держ. упр. К., 2005. 36 с.

337. Шиманська В. В. Конкурентоспроможність туристичного комплексу Житомирщини. *Економіка. Управління. Інновації.* 2010. № 2 (4). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2010_2_52 (дата звернення:03.09.2018).

338. Щабельська В., Пологовська Ю. Туристично-рекреаційний потенціал Житомирської області і розвиток субрегіональної системи розселення.*Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. *Серія 4. Географія і сучасність.* 2015. Вип. 19 (33) Рекреаційна географія. Туризм. С. 250-260.

339. Экскурсия на Фукусиму: японский вызов чернобыльскому туризму, 25 черв. 2018 р. URL: https://experttur.com/idei-i-lyudi/201806/ekskursiya-na-fukusimu-yaponskij-vyzov-chernobylskomu-turizmu.html (дата звернення :12.04.2020 р.).

340. Ядерный туризм: японцы предлагают посетить ближайший к Фукусиме город-призрак за 210 долларов (фоторепортаж, видео. *УНІАН*. 21 черв. 2018 р. URL: https://www.unian.net/ tourism/newsphoto/10161203-yadernyy-turizm-yaponcy-predlagayut-posetit-blizhayshiy--fukusime-gorod-prizrak-za-210-dollarovfotoreportazh-video.html (дата звернення : 12.04.2020 р.).

341. 20 років Чорнобильської катастрофи. Погляд у майбутнє : Нац. доп. України / М-во України з питань надзвичайн. ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобил. катастрофи, Всеукр. НДІ цивіл. захисту населення та територій від надзвичайн. ситуацій техноген. та природн. характеру; [редкол.: В. І. Балога (голов. ред.) та ін.]. Київ: Атіка, 2006. 223 с.

342. Asotsiatsiia. (2019). *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom zatomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy*, z inshoi storony: Mizhnarodnyi dokument vid 27 chervnia 2014 r. Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_01

343. Balcerowicz L. Wolność i rozwój: ekonomia wolnego rynku. Kraków:

Społeczny Instytut Wydawniczy Znak Sp. z o.o., 1995. 485 s.

344. Bitner M. Trends in travel and tourism marketing: The changing structure of distribution channels. Journal of travel research. 1982. № 4. P. 39–44.

345. Bordenn N. H. The Concept of the Marketing Mix. In: Science in Marketing. Ed. by G. Schwartz. N.Y., John Wiley & Sons, 1965. pp. 386–397

346. Butler G. Introduction To Community Recreation. New York, London: McGraw-Hill Book Company, 1940. 547 p.

347. Butler R. The Resort Cycle Revisited – A Decade of Discussion.. *AAG Annual Meetings 1990. Paper presented to Association of American Geographers Conference*. URL : http://www.aag.org/cs/annualmeeting (дата звернення: 28.03.2020).

348. Christoph Hasselbach. Potential nuclear power subsidies anger Germans. URL:http://www.dw.de/potential-nuclear-powersubsidies-anger-germans/a-16964460 (дата звернення : 12.04.2020 р.).

349. Debbage K. Oligopoly and the resort cycle in the Bahamas. *Annals of Tourism Research*. 1990. № 4. P. 513 – 527.

350. Dunn H.L. High-level wellness for man and society. *American Journal of Public Health and the Nations Health*. 1959. № 6. P. 786–792

351. Fourier C. Le nouveau monde industriel et sociétaire ou Invention du procédé d'industrie attrayante et naturelle Livret d'annonce. Paris : Librairie Sociétaire, 1848. 490 p.

352. Instrument. (2019). *Rozvytok turystychnoi industrii yak instrument ekonomichnoho rozvytku ta investytsiinoi pryvablyvosti Ukrainy*: Parlamentski slukhannia vid 6 kvitnia 2016 r. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: http://www.rada.gov.ua

353. Kaminetskiy V. Regional strategy map as a development tool of resort and recreational area affected by the Chornobyl accident (on the example of Zhytomyr region). *Middle European Scientific Bulletin*. June 2020. Vol. 1 (1). P. 24 – 27.

354. Kaminetsky V. V. Mechanismen zur Bildung und Umsetzung der staatlichen Entwicklungspolitik des Erholungs- und Erholungsbereichs der Regionen. *Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der*

Neo-Industrialisierung : Collective Monographie. Kornieiev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. und andere. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2020. Autoren. P. 463 - 474.

355. King B. Resorts in Australian tourism: a recipe for confusion? *Journal of Tourism Studies*. 1992. № 3. P. 41 – 48.

356. Lauterborn R. New Marketing Litany: Four Ps Passé: C-Words Take Over. Advertising Age, 1990. vol. 61. no. 41. p. 26.

357. Łazarek M. Uzdrowiska w Europie: teraźniejszość i rys historyczny. Lublin : Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły SpołecznoPrzyrodniczej im. Wincentego Pola, 2007. 158 s

358. Mason P. Tourism Impacts, Planning and Management (3 rd edition). New York : Routledge, 2016. 272 p.

359. McCarthy E. Basic Marketing: A Managerial Approach. 1960. 770 p.

360. McConnell K. Aggregation in Recreation Economics: Issues of Estimation and Benefit Measurement. *Northeastern Journal of Agricultural and Resource Economics*. 1984. № 2. P. 181 186.

361. Nordin S. Innovative destination governance: The Swedish ski resort of Are. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*. 2007. № 1. P. 53 – 66.

362. Pforr C. The German spa and health resort industry in the light of health care system reforms. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 2012. № 3(29). P. 298 – 312.

363. Prideaux B. The resort development spectrum – a new approach to modeling resort development. *Tourism Management*. 2000. № 3. P. 225 – 240.

364. Smith A. Beach resort evolution: Implications for planning. *Annals of Tourism Research*. 1992. № 19. P. 304 – 322.

365. Stiles R. Integrated resort development in the Asia Pacific region. *Travel & Tourism Analyst*. 1991. № 3. P. 22 – 37.

366. Strapp J. The resort cycle and second homes. *Annals of Tourism Research.* 1998. № 4. P. 504 - 516.

367. Stupen', N. M. (2016), "Investment support for the development of resort and

recreational areas", *Investytsii : praktyka ta dosvid : nauk.-prakt. zhurn*., vol. 24, pp. 84–88

368. The Physical Fitness Encyclopedia, 1970. T. 5. P. 406.

369. Volkov, S. K. (2016). Zarubezhnyi i rossiiskii opit razvitiia turistskikh klasterov. (Ser. Economy. Computer Science). *Scientific statements, 16*(237), 39, 5–15

370. Witter B. Attitudes about a resort area: a comparison of tourists and local retailers. *Journal of Travel Research*. 1985. № 24. P. 14 – 19.

371. Yu. S. Tyunnikov. Recreational Behavior in Terms of Crucial Problems of Formation. *European Journal of Contemporary Education*. 2013. Vol. 3(1). P. 54 – 64.

ДОДАТКИ

Додаток А

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження та участі у науково-дослідних роботах

ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ІНСПЕКЦІЯ УКРАЇНИ
Новопечерський пров. 3, корпус 2, м. Київ, 01042, тел./факс: (044) 521-20-40, тел. (044) 521-20-56
E-mail: info@dei.gov.ua, сайт: www.dei.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 37508533

від _____ 20__ р. № _____ На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом КАМІНЕЦЬКОГО Віталія Вікторовича

Результати дисертаційного дослідження Камінецького Віталія Вікторовича на тему: "Механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС", за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління, поданого на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління впроваджені в діяльності Державної екологічної інспекції України.

Представлені пропозиції, отримані на основі проведеного дисертаційного дослідження можуть бути використані для удосконалення механізмів державного нагляду (контролю) за виконанням місцевими органами влади повноважень щодо додержання режиму використання земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, зокрема земель, що підлягають особливій охороні у частині сприяння переходу від реабілітації територій регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС до їх подальшого відродження і сталого соціально-економічного розвитку.

Перший заступник Голови **Дмитро ЗАРУБА**

Держекоінспекція України
1792/6.1/7-21 від 25.02.2021

Продовж. додат. А

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
вул. Мала Бердичівська, 25, м. Житомир, 10014, тел. (0412) 47-38-83
www.economy-zt.gov.ua e-mail: office@aprdep.zht.gov.ua код ЄДРПОУ 02741433

№ 4261/30/2-17
від 25 серпня 2020 року

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження Камінецького Віталія Вікторовича на тему «Механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС»

Результати дисертаційного дослідження Камінецького Віталія Вікторовича на тему «Механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління впроваджені в діяльності Департаменту агропромислового розвитку та економічної політики Житомирської обласної державної адміністрації.

Зокрема, у процесі розробки пропозицій до проєкту Плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року в частині розробки заходів по екологічному оздоровленню території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи; зонування території за переважними видами її використання (природоохоронні, туристично-рекреаційні території тощо); обґрунтування напрямів вдосконалення системи розселення та сталого розвитку населених пунктів, розбудови туристичних та рекреаційних зон.

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ ДЕПАРТАМЕНТ АГРОПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ код 02741433 УКРАЇНА

В.о. директора Наталія АРЕНДАРЧУК

Продовж. додат. А

КИЇВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІКИ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ

пл. Лесі Українки, 1, м.Київ, 01196, тел. 286-82-52, факс 286-81-57, e-mail: dert@econkoda.gov.ua, ЄДРПОУ 02741485

№ _____ від _____

на № _____ від _____

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри публічного адміністрування
Міжрегіональної Академії управління персоналом
Камінецького Віталія Вікторовича на тему: "Механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС"

Повідомляємо, що Департаментом економіки та цифровізації Київської обласної державної адміністрації отримано матеріали щодо наукових висновків та пропозицій, які містяться у дисертаційному дослідженні аспіранта кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом Камінецького Віталія Вікторовича на тему: "Механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС" за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління, поданого на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління, розглянувши які, рекомендовано до використання при підготовці політичних рішень у природоохоронній діяльності у контексті створення привабливих економіко-правових умов для розроблення інноваційних регіональних програм, фінансування окремих інфраструктурних проєктів на територіях постраждалих від аварії на ЧАЕС, покращення інвестиційного клімату у сфері курортно-рекреаційних послуг, встановлення податкових пільг, що дозволить підвищити ефективність діяльності суб'єктів господарювання у курортно-рекреаційній сфері та їх конкурентоспроможність на вітчизняному і міжнародних ринках.

Директор департаменту **Наталія ПОГРЕБНА**

UB Київська обласна державна адміністрація
№229/24/01/2021 від 19.03.2021
арк.1

Продовж. додат. А

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ
вул. Білоруська, 24, м. Київ, 04050 тел. (044) 594-16-21 Код ЄДРПОУ 33695210

«11» лютого 2020 р. № 11-43/48

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження Камінецького Віталія Вікторовича на тему "Механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС"

Результати дисертаційного дослідження Камінецького Віталія Вікторовича на тему "Механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС" на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління впроваджені в навчальний процес Академії фінансового моніторингу.

Зокрема, під час проведення занять у системі підвищення кваліфікації фахівців у сфері публічного управління з питань розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС, при розробці методичного забезпечення та формування навчальних програм були враховані напрацювання, відображені у публікаціях Камінецького Віталія Вікторовича.

Сформульовані в роботі Камінецького Віталія Вікторовича на тему "Механізми державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів постраждалих від аварії на ЧАЕС" пропозиції та узагальнення доведені до відповідних підрозділів Державної служби фінансового моніторингу України як такі, що є науково обґрунтованими і мають необхідний теоретичний, методологічний рівень та практичну цінність.

Заступник директора
Державного закладу
післядипломної освіти
«Академія фінансового моніторингу» **Антон ДАНИЛЕНКО**

Продовж. додат. А

004156
Приватне акціонерне товариство
«Вищий навчальний заклад
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

Україна, 03039, Київ-39, вул. Фрометівська, 2,
Тел. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

МАУП

The Private Joint-Stock Company
«Higher Education Institution
«Interregional
Academy
of Personnel Management»

2, Frometivs`ka Str., 03039 Kyiv, Ukraine,
Tel. +38 (044) 490-95-00, maup.com.ua
e-mail: iapm@iapm.edu.ua

"05" березня 2021 № 883-а

ДОВІДКА

про участь у науково-дослідній роботі

Видана Камінецькому Віталію Вікторовичу з підтвердженням того, що він у 2020 році дійсно брав участь у науково-дослідній роботі Міжрегіональної Академії управління персоналом № 0119U100492 "Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти (термін виконання: з 12.02.2019 року по 30.12 2020 року)

Номер державної реєстрації НДР – 0119U100492.

Особистий внесок Камінецького Віталія Вікторовича:

– здійснено теоретико-методологічне обґрунтування процесу формування стратегічно орієнтованої державної політики щодо розв'язання системних проблем курортно-рекреаційної сфери регіонів;

– розроблено пропозиції щодо вдосконалення системи механізмів державного регулювання курортно-рекреаційної сфери регіонів, зокрема тих, які постраждали від аварії на ЧАЕС.

Довідка видана для подання за місцем вимоги.

Науковий керівник НДР:
доктор політичних наук, професор М.Ф. Головатий

МАУП

Додаток Б

Сценарії розвитку

курортно-рекреаційної сфери Житомирської області

на період до 2027 року

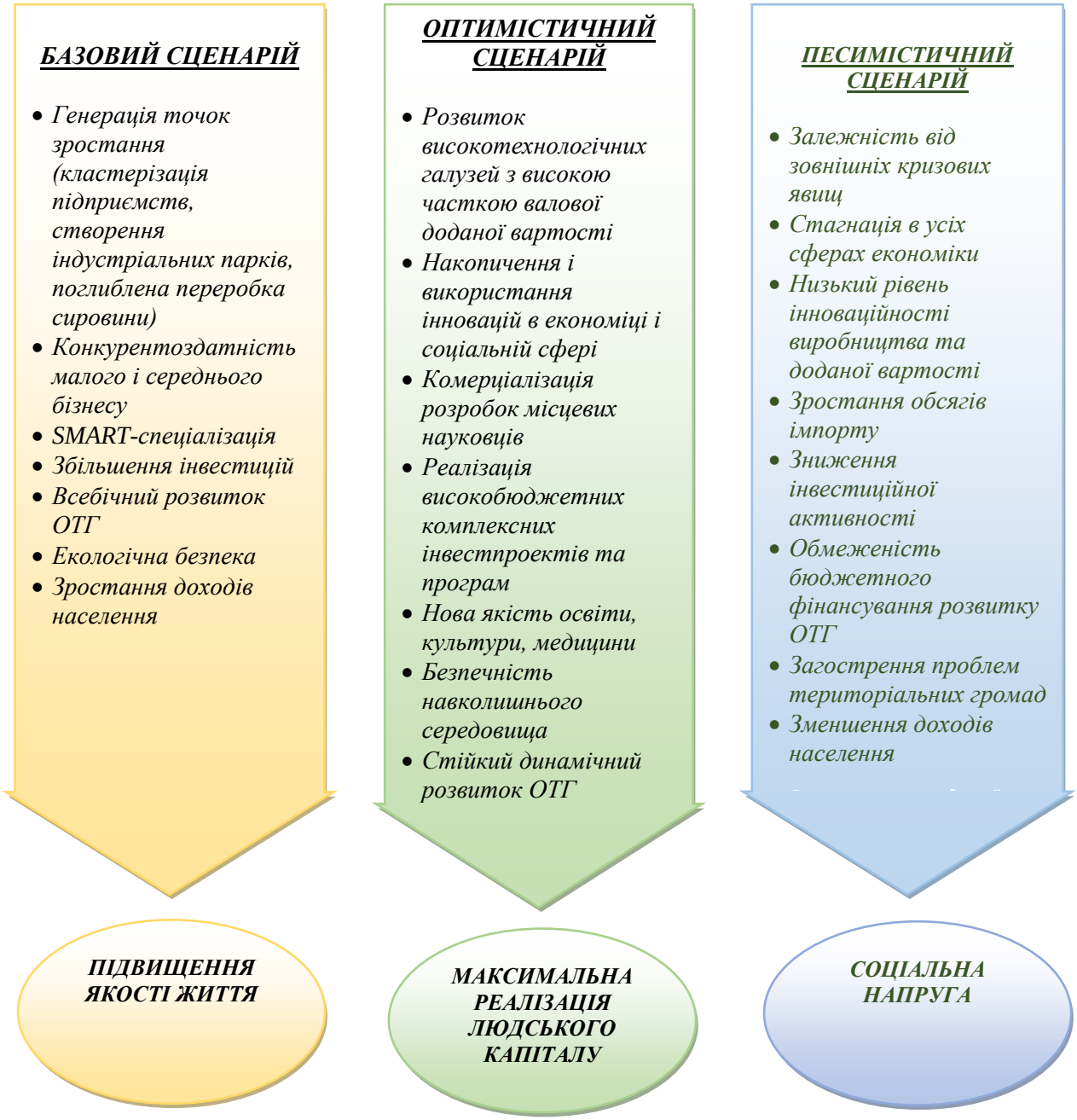

Примітки: розроблено автором на підставі використання відкритих даних Стратегії розвитку Житомирської області до 2027 р. Рішення Житомирської облради від 07.02.2019 № 1364. (Офіційний веб-сайт. URL : https://oda.zht.gov.ua/)

Додаток В

Стратегічні цілі, оперативні цілі та завдання
розвитку курортно-рекреаційної сфери Житомирської області

С Т Р А Т Е Г І Ч Н І Ц І Л І		
1. Посилення конкурентних економічних переваг регіону	2. Створення сучасного, комфортного і безпечного життєвого середовища в територіальних громадах	3. Стійке поліпшення якості життя та нагромадження людського потенціалу
О п е р а т и в н і ц і л і		
1.1. Активізація точок зростання регіональної економіки 1.2. Сприяння інноваційному розвитку підприємництва 1.3. Стимулювання розвитку аграрного виробництва 1.4. Органічні рослинництво і тваринництво та виробництво органічних продуктів харчування – точки конкурентоспроможності регіональної економіки, трансформовані у регіональну смарт-спеціалізацію	2.1. Сприяння розвитку туризму, збереження і розвиток історико-культурної спадщини 2.2. Просторове планування, модернізована комунальна інфраструктура, енергозбереження та підтримка альтернативної енергетики 2.3. Якісні місцеві дороги (мости і шляхопроводи), належний благоустрій, чисте і безпечне довкілля 2.4. Зміцнення громадської безпеки та належний захист від надзвичайних ситуацій	3.1. Зміцнення здоров’я населення, підвищення демографічного потенціалу 3.2. Якісна конкурентоздатна освіта 3.3. Забезпечення доступності культурних благ, сприяння творчій самореалізації людини
з а в д а н н я		
1.1.1. Розвиток кластерів в галузях з високим виробничим потенціалом і експорто-орієнтованих та галузях, базований на сировинному потенціалі і традиційних можливостях регіону. 1.1.2. Розвиток мережі індустріальних парків, як технологічної інфраструктури для створення інноваційно-технологічних підприємств та залучення інвестицій у їх розвиток. 1.1.3. Створення підприємств з закінченим циклом виробництва. 1.1.4. Сприяння просуванню продукції підприємств області на нові зовнішні ринки та залученню інвестицій, у тому числі іноземних у високотехнологічні сектори	2.1.1. Формування позитивного туристичного іміджу регіону, що сприятиме збільшенню туристичних потоків. 2.1.2. Розвиток туристичної інфраструктури для забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу. 2.1.3. Удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг та підготовка кадрів. 2.1.4. Створення конкурентоспроможних туристичних продуктів, що відповідають вимогам і очікуванням споживачів та спрямованих на використання різних туристичних ресурсів регіону.	3.1.1. Зміцнення матеріально-технічної бази закладів охорони здоров’я; формування оптимальної структури закладів, що надають медичну допомогу з подальшою реорганізацією в медичний кластер. 3.1.2. Розвиток системи громадського здоров’я, як основного чинника у формуванні ідеології здорового способу життя. 3.1.3. Розвиток мережі спортивних об’єктів, зміцнення їх матеріально-технічної бази та активізація спортивно-масової роботи.

економіки. 1.1.5. Створення транспортно-логістичних центрів 1.2.1. Створення сприятливого бізнес-середовища для розвитку малого і середнього підприємництва. 1.2.2. Розширення та переорієнтація інфраструктури підтримки підприємництва.	2.1.5. Збереження і розвиток історико-культурної спадщини. 2.2.1. Розроблення містобудівної документації ОТГ. 2.2.2. Забезпечення реконструкції та будівництва нових об'єктів забору, транспортування та підвищення санітарної надійності водозабірних споруд. 2.2.3. Забезпечення покращання технічного стану об'єктів транспортування і очистки стоків та будівництво нових.	

Примітки: розроблено автором на підставі використання відкритих даних Стратегії розвитку Житомирської області до 2027 р. Рішення Житомирської облради від 07.02.2019 № 1364. (Офіційний веб-сайт. URL : https://oda.zht.gov.ua/)

Додаток Д

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Kaminetsky V. V. Mechanismen zur Bildung und Umsetzung der staatlichen Entwicklungspolitik des Erholungs- und Erholungsbereichs der Regionen. *Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der Neo-Industrialisierung :* Collective Monographie. Kornieiev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. und andere. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2020. Autoren P. 463-474. (розділ у зарубіжній колективній монографії).

2. Kaminetskiy V. Regional strategy map as a development tool of resort and recreational area affected by the Chornobyl accident (on the example of Zhytomyr region). *Middle European Scientific Bulletin*. June 2020. Vol. 1 (1). P. 24 – 27.

3. Камінецький В. В. Механізми управління курортно-рекреаційною сферою Житомирської області як території, постраждалої від аварії на ЧАЕС. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1643

4. Камінецький В. В. Розвиток туристичної та рекреаційної сфери територій, постраждалих від радіаційного забруднення: світовий та вітчизняний досвід. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2020. № 2 (70). С. 88 - 94.

5. Камінецький В. В. Концептуальні засади державного регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України. *Право та державне управління* : зб. наук. пр. / за ред. О. В. Покатаєвої. Запоріжжя : КПУ, 2020. Т. 2. № 1. С. 115 - 121.

6. Камінецький В. В. Вплив правових імперативів на розвиток курортно-рекреаційної сфери регіонів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. *Серія : Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 90 - 95.

7. Камінецький В. В. Основні детермінанти активізації державного регулювання інвестиційної діяльності в курортно-рекреаційній сфері Житомирської області. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 11. URL:

http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1674

8. Камінецький В. В. Аналіз та оцінка туристично-рекреаційного потенціалу Житомирської області. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1671

9. Камінецький В. В. Особливості розробки системи просування ринку курортно-рекреаційних послуг регіону. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1647

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

10. Камінецький В. В. Формування механізмів розвитку курортно-рекреаційної сфери регіонів України. *Державне і муніципальне управління: теорія, методологія, практика*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Запоріжжя, 6 - 7 берез. 2020 р. Запоріжжя : КПУ, 2020. С. 36 - 39.

11. Камінецький В. В. Курортно-рекреаційна сфера Житомирської області як важлива складова розвитку рекреаційного комплексу регіону. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва*: *міжгалузеві диспути* : тези доп. ІІ міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., Київ, 10 берез. 2020 р. Київ, 2020. С. 30 - 33. URL : https://openscilab.org/wpcontent/uploads/2020/03/aktualni_problemi_nauki_osviti_ta_virobnictva_mizhgaluzevi_disputi_2020_03_10_tezy.pdf

12. Камінецький В. В. Інноваційно-інвестиційна складова механізмів державного регулювання курортно-рекреаційної сфери регіонів. *Dynamics of the development of world science : The 7th International scientific and practical conference.* March 18–20, 2020. Perfect Publishing, Vancouver (Canada), 2020. С. 504 - 508.

13. Камінецький В. В. Нормативно-правовий механізм забезпечення розвитку курортно-рекреаційної сфери в регіонах України. *Розвиток публічного управління в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Львів, 23 - 24 квіт. 2020 р. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 159 - 162.

14. Камінецький В. В. Промоція курортно-рекреаційного продукту Житомирської області: сучасний стан та пріоритети використання. *Сучасний менеджмент : моделі, стратегії, технології* : матеріали XXI Всеукр. щоріч. студент.

наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Одеса, 23 квіт. 2020 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. С. 572 - 573.